

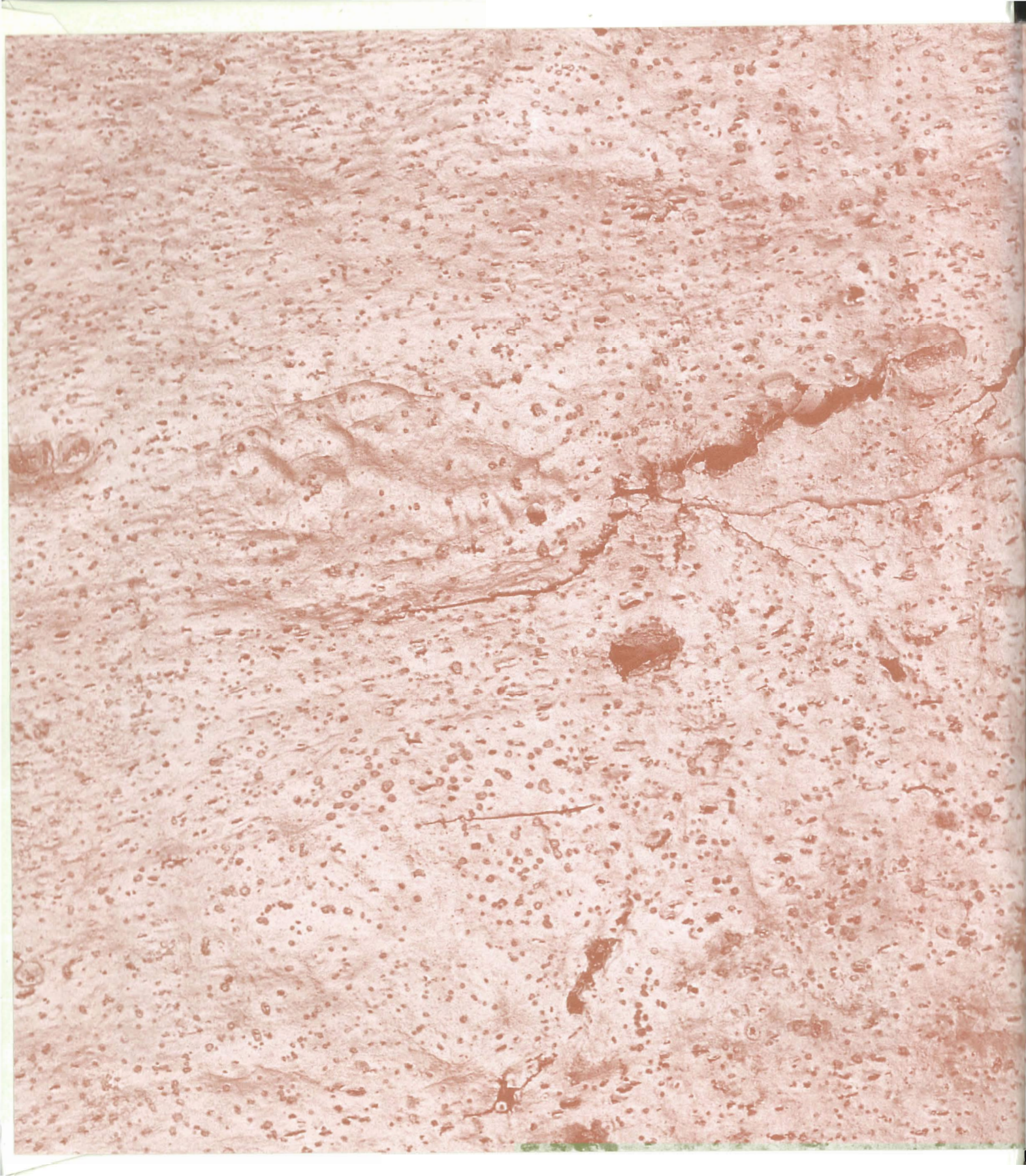
Palafrugell i el suro

Feina i gent dels inicis de la indústria a la postguerra

SANTIAGO HERNÁNDEZ I BAGUÉ

PALAFRUGELL I EL SURO

Feina i gent dels inicis de la indústria a la postguerra

PALAFRUGELL I EL SURO

Feina i gent dels inicis de la indústria a la postguerra

SANTIAGO HERNÁNDEZ I BAGUÉ

Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

2002

HERNÁNDEZ I BAGUÉ, Santiago

Palafrugell i el suro. Feina i gent dels inicis de la indústria a la postguerra

ISBN 84-95187-35-3

I. Palafrugell. Ajuntament II. Girona (Província). Diputació

1. Palafrugell – Història local 2. Suro – Indústria i comerç – Palafrugell

908.467.1 EmB Palafrugell

Núm. 11
Data edició Abril 2002
Tiratge 1.500 exemplars

Edició:
Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

© 2002 Santiago Hernández i Bagué

Consell assessor
Gerard Prohías, Carles Sapena i M. Concepció Saurí

Redacció i administració
Arxiu Municipal i Àrea de Cultura
Ajuntament de Palafrugell

Assessorament lingüístic
Nuri Roig

Disseny i maquetació
Pep Caballé. Vall de Llèmena

Impressió
Impremta Palé SL. Palafrugell

Dipòsit legal
Gi-74-2002

ISBN
84-95187-35-3

SIGLES UTILITZADES

AECORK	Associació d'Empresaris Surers de Catalunya
AIMS	Arxiu d'imatges del Museu del Suro de Palafrugell
AHMSFG	Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols
AMCS	Arxiu Municipal de Cassà de la Selva
AMP	Arxiu Municipal de Palafrugell
DOGC	Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya
MSP	Museu del Suro de Palafrugell
QRG	Quaderns de la Revista de Girona

A l'Antònia

AGRAÏMENTS

Al consell assessor dels Quaderns per haver pensat en mi. A Mn. Martirià Brugada, Joan Busquets, Jordi Cama, Enric Frigola, Dolors Grau de l'AMCS, Albert Juanola, Rosa Laviña, Josep Salvatella, Agustí Vilà, Xavier Xargay, Àngel Jiménez i Sílvia Alemany de l'AHMSFG, i molt especialment a Conxa Saurí i Xavier Pareras de l'Arxiu Municipal de Palafrugell i Pep Espadalé i Àngela Martí del Museu del Suro, per la seva disponibilitat, professionalitat i sobretot la paciència que van tenir durant els més de 140 matins, especialment de dissabte, en què els vaig visitar.

A tots els palafrugellencs i palafrugellenques que en el passat van treballar perquè avui poguéssim gaudir del seu llegat.

Sumari

PER COMENÇAR

Intencions	11
------------------	----

UNA MICA D'HISTÒRIA

Els inicis	15
El segle XIX.....	17
El segle XX. Temps de canvis, temps de crisis.....	24
La Primera Guerra Mundial	25
La crisi de la Primera Guerra Mundial vista des de can Genís.....	30
La crisi de 1921	32
I arriben els americans	38
L'Assemblea de la indústria surera del 1931 a Palafrugell.....	39
I aquest cop, França.....	40
Dificultats en el treball	42
I la història es repeteix	44
La Guerra Civil.....	44
La postguerra.....	45
I començà un altre temps... ..	49

LA INDÚSTRIA I EL COMERÇ

La importància de les empreses	57
Tipologia de les empreses	58
La unió fa la força, però... ..	60
La nacionalitat de les empreses	60
La fundació de cases de comerç. El cas Enric Mascort i altres	61
De Barris Hermanos a Barris y Cía.	63
De Miquel y Vincke a Manufacturas de Corcho S.A.	67
La primera matèria. Mercats de futurs el 1899?	72
Transports i comunicacions	74
L'automòbil	75
El telègraf	77
Els clients	82
Els comissionistes	83
Institucions	87
Junta de Defensa de la Producción e Industria Corcheras	88
Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País	88
Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Palamós ...	89
Agrupación Corchera	90
Fomento de la Industria Nacional Corcho-Taponera	90
La Unión Mercantil de Palafrugell	90
La Unión Nacional Corchera	92
Fomento de la Industria y Comercio Corcho-taponero de Palafrugell .	93
Federación Corcho-Taponera Catalana	93
Sindicato Corcho-Taponero de la Provincia de Gerona	94
Comitè Suro-Taper de Catalunya	94
Comisión Mixta del Corcho	94
Mutual Corchera	95
Comissió Surera Catalana	96
Delegación Nordeste de la Comisión Arbitral del Corcho	96
Rama del Corcho	96
Monopolio de Compraventa de Materia Prima de Trituración de Cataluña	96
Sindicato Nacional de la Madera y Corcho	97
Cooperativa Corchera del Nordeste	97
CEVACA S.A.	97

LA TECNOLOGIA I LA FABRICACIÓ

Eines i màquines	103
Invents i patents	105
Espionatge industrial?	108
L'energia	109
Motors i calderes	110
Les activitats auxiliars	113
Productes químics	114
L'embalatge	114
Els ferrers s'adapten als nous temps	115
Bancs i Caixes	116
Foc a la fàbrica!	116

LA GENT I EL SURO

El país	129
Els edificis: les fàbriques i els habitatges	133
Incidència en la demografia	135
Notes de societat	138
La dona a la indústria	140
Treball infantil	145
Fortuna i drama. El cas d'en Francisco Avellí Riera	146
La indústria del suro i la salut	149
L'assistència social. Societats de socors mutus	159
La Unión Palafrugellense	160
La Nueva Concordia	162
La Feminista	163
La Bienhechora	165
La Familiar	166
La Moderna Palafrugellense	167
Sociedad de Jesús Nazareno	168
La Previsió Obrera	168
Mutua Obrera de Manufacturas de Corcho S.A.	171
Per acabar el tema... ..	172

La cuina econòmica	176
Crònica d'una necessitat	177
A favor i en contra	181

HISTÒRIA SOCIAL

Els inicis de l'organització obrera	189
La Asociación de Obreros Germinal	190
El sindicalisme groc	192
Líders obrers	192
La feina	193
Els salaris	196
I els del despatx?	197

LES LLUITES SOCIALS

Els primers de Maig a Palafrugell	207
El difícil 1900	210
1901. D'obriers i capellans (o la processó anava per dins...)	212
La vaga del 1912 a la Torres Jonama	212
El 1917	215
El 1918	215
Els locauts de 1919	216
El 1922	219
El 1925	220
La vaga general del 15 de febrer de 1932	220
Les vacances de 1932	221
La vaga de 1933	222
Els Fets d'Octubre de 1934	223

NISSAGUES	230
-----------------	-----

FONS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA	237
---------------------------------------	-----

Per començar

En sentir el nom de Palafrugell cadascú el relaciona amb allò amb què està interessat. Des del punt de vista turístic: les platges, la gastronomia, les havaneres, les Festes de Primavera; els lletraferits i aquells que tenen algunes lectures: Josep Pla, és clar; els interessats pel món de l'art, pels artistes de renom que hi viuen o hi exposen; i la gent del país encara hi afegeix els taps, la indústria del suro. És sorprenent, però, que aquesta activitat sigui coneguda, en general, des d'un punt de vista llunyà, gairebé anecdòtic, com una més de les curiositats del país, fins i tot per a les persones amb una proximitat física i geogràfica amb Palafrugell.

Intencions

És corrent que la gent que coneix l'activitat surera sigui només aquella que l'hagi descoberta per motius familiars o veïnals, fins i tot en molts d'aquests casos el que se'n sap és farcit de tòpics i de generalitats, com el record d'una arcàdia feliç, d'un temps ja passat del qual això que en resta avui és només un pàl·lid reflex.

Però podem dir que el suro està de moda. D'un temps ençà diverses institucions, entre les que destaca el Museu del Suro de Palafrugell, han dedicat esforços a posar a l'abast del públic interessat moltes instal·lacions i exposicions sobre el tema: la relació del suro i l'art, aspectes socials com el paper de la dona en la indústria, el tap de suro i el xampany, el

suro i la literatura, la festa de la pela del suro a Llofriu... Altres esdeveniments recents com la polèmica a l'entorn de l'espai urbà de can Mario han contribuït a recordar el que fou la fàbrica de taps més important del país.

Sense que la nostra intenció pretengui donar arguments a rivalitats locals que en el tema present serien ben estèrils, destaquem el paper capdavanter de la vila de Palafrugell en aquesta història. També remarcuem el protagonisme que el suro tingué en la definició de la personalitat i del tarannà dels palafrugellencs fins i tot dels actuals que ni per motius personals ni familiars han estat lligats a la indústria del suro.

La capitalitat de Palafrugell en la indústria és indiscutible, especialment en els moments claus del seu desenvolupa-

ment. Destacà el paper de Palafrugell en ser el bressol d'una empresa amb una trajectòria innovadora i amb una projecció internacional com va ser Miquel & Vincke, més tard Manufacturas de Corcho S.A. o encara més endavant, Manufacturas de Corcho Armstrong S.A. També remarcuem els temps de la Segona República, quan moltes de les iniciatives del sector empresarial sorgien d'aquesta vila, i avui quan les institucions com l'Institut Català del Suro, el Centre del Suro –el Laboratori per al control de la qualitat que està integrat en el Laboratori General d'Assaigs i Investigacions de la Generalitat de Catalunya– AECORK, el Museu del Suro... fan de Palafrugell una referència obligada en el tractament de qualsevol aspecte que atenyi el sector surer.

En redactar aquest treball ens hem marcat unes prioritats: el caràcter palafrugellenc del punt de vista del que s'hi explica; l'atenció necessària a aquelles qüestions que no han estat prou o gens tractades i de les quals per la seva importància social, econòmica o de coneixement del país, calia parlar-ne; hem procurat tenir sempre present que allò que ja estava ben dit en altres bandes no calia repetir-ho si no era necessari per aclarir algunes qüestions i donar sentit al discurs.

Juntament amb els aspectes més seriosos i formals, volem destacar algunes d'aquelles situacions més properes als fets humans, a les anècdotes que ens acosten als protagonistes: en Maldo, el coix incendiari, el drama de Francisco Avellí,

*L'hora de plegar a Miquel,
Wincke & Meyer, 1910*

A Palafrugell

(...)

Un temps trista vivies, que un mur t'endogalava
entorn la iglesia antiga i a l'ombra del cloquer,
anèmica i marcida la vida te mancava,
més a salvar-te un dia vingué l'ardit taper.
Llavors per tot a l'hora superbs casals brollaren
i fàbriques grandioses que avui ta glòria són;
amb llur treball en elles tos nobles fills guanyaren
la verdejanta palma, que adorna lo teu front.
Per tes modernes vies d'acàcies vorejades
el geni de la indústria s'hi sent aletejar;
riqueses a mans plenes eix geni t'ha donades,
per ell ton nom la fama pel món fa ressonar.
De l'Empordà placèvol avui ets la regina
de la comtal corona preuat i hermós joiell;
per el camí resolta del sant progrés camina,
la pàtria t'ho demana, avant Palafrugell.

Joaquim Bonet

AMP. Emporium, núm. 6. 15/10/1905

la nostàlgia dels temps en què no hi havia el corn.... Amb la informació estadística, les xifres, les produccions, potser sí que tenim una visió més objectiva però parcial i freda d'uns fets, perquè hi ha aspectes de l'activitat humana, de la vida humana –i no descobreixo res de nou– que difícilment són quantificables i sense els quals la història perd la presència dels protagonistes...

*Can Mario des del campanar.
Una imatge que uneix el vell Palafrugell,
representat pel campanar de Sant Martí,
i la modernitat manifestada en la fàbrica*

AMP. col. Armstrong

Els límits cronològics que ens hem proposat van des dels inicis de l'activitat surera a Palafrugell fins a la més immediata postguerra, avançada la dècada de 1940. Hem considerat que per a aquesta ocasió una atenció en el tema que arribés fins a l'actualitat hauria estat excessiva per les necessàries limitacions d'espai i, a més, ens hauria obligat a deixar de banda aspectes d'aquesta història prou interessants i necessaris per a una

comprensió global del que ha estat el suro per a Palafrugell en el passat. Deixem que més endavant es pugui continuar aquesta història en futurs treballs.

Independentment de quin sigui el seu grau d'identificació amb el tema, pensem que el lector pot trobar en aquest treball reflexos d'un temps passat, dades, imatges i vivències d'altres gentes llunyanes però pròximes alhora perquè van ser els artífexs d'allò que són els palafrugellencs d'avui.

Una mica d'història

Des del segon terç del segle XVIII fins a gairebé tot el segle XIX dominà la fabricació manual que transformava el suro dels boscos propers, fins que l'augment de la demanda féu necessària la recerca d'altres fonts de primera matèria. Les guerres del segle XIX tingueren incidència en el desenvolupament de l'activitat mentre els interessos d'una indústria tan clarament exportadora com aquesta topaven amb els dels productors de suro, ben situats a Madrid. Els primers anys del s. XX es caracteritzaren per un seguit de fets que van marcar un abans i un després en la nostra indústria. En primer lloc s'arribà al tombant de segle amb un increment important en la implantació de les màquines. Recordem que en aquells moments es fundà Miquel y Vincke (1900), Miquel, Vincke, Meyer (1901), que esdevindria la fàbrica més important del sector. Aquesta important mecanització representarà gairebé la fi de l'antiga fabricació manual i l'abandonament dels petits fabricants dels seus tallers familiars i l'entrada a toc de corn a les fàbriques.

Els inicis

Cap de les teories tradicionals que s'esmenten per situar els orígens de la fabricació de taps a Catalunya cita expressament Palafrugell. Tot i així, si considerem que la introducció de l'elaboració de taps fou a través de l'Albera, ens adonarem que l'arribada d'aquest art a Palafrugell s'haurà de fer, amb tota probabilitat, a partir de les famílies originàries de l'Alt Empordà. Els Vergés, Genís, Lloent, Perxés... eren procedents d'Agullana o de Darnius. Els Genís o els Lloent ja estan

documentats a Palafrugell com a mínim des dels inicis del s. XIX. Però no descartem tampoc la possibilitat que aquest art arribés per mar mitjançant algun comerciant viatger que hagués anat a alguna fira llunyana i hagués intuït que el suro que hi havia a prop de casa seva, a les Gavarres, també podia tenir un aprofitament i se'n podia treure un bon grapat de croats, o de quarts o d'ardits... En tot cas el problema de la localització de l'origen de la indústria és una qüestió de la qual no en farem bandera. Abans de l'arribada dels altempordanesos citats, el dia 28 de maig de 1760 en el Llibre de

Els tapiers de Palafrugell en els documents parroquials

En la visita pastoral que el bisbe de Girona D. Manuel Anton de Palmero y Rallo, va fer a Palafrugell entre els dies 28 de maig i 1 de juny de 1760, hi va administrar el sagrament de la confirmació a una notable quantitat de nois i noies de Palafrugell i dels llocs propers. En les inscripcions corresponents hi trobem explícita la forma *tapier* atribuïda a l'ofici de pares i padrins.

El dia 28 de maig de 1760 foren confirmats:

“Anton fill de Pere Estheve Mariner de Palafrugell y de Ignés Estheve y Puhías cònjuges. P[adrí]. Anton Ferrer y Corder tapier.

Domingo fill de Joseph Marquès mestre de cases de Palafrugell y de Margarita Marquès y Ferrer y Corder cònjuges. P. Anton Ferrer y Corder tapier”.

L'endemà 29 de maig de 1760:

“Rafel, fill d'Anton Cruanyes treballador de Palafrugell y de Margarida Cruanyes y Roig, cònjuges. Padrí Salvador Prats jove tapie.

Salvador fill de Lluch Prats tapier de Palafrugell y de Maria Prats y Pujol, cònjuges. Padrí Thomàs Riera.

Margarida filla de Lluch Prats tapier de Palafrugell y de Maria Prats y Pujol, cònjuges. Padrina Anna Maria Prats.

Anna filla de Anton Ferrer y Corder tapier de Palafrugell, y de Catherina Ferrer y Bonet, cònjuges. Padrina Martha Ferrer, y Corder.”

La primera inscripció en el Llibre de Baptismes és del 14 de juny de 1762 (fol. 258). Inscripció de Benet Feliu. “(...) he batejat a Benet, Antoni, Joan, nat als tretze de dits mes i Any fill legítim y natural de Benet Feliu tapier (...) y de Maria Cols cònjuge (...)”. Foren padrins Joseph Feliu, avi del batejat, treballador de Sant Feliu de Guíxols i Marianna Cols, tia del batejat.

És el Benet Feliu que trobem en la primera inscripció de *tapier* a Palafrugell, en el Llibre de Matrimonis, el dia 5 de setembre de 1761 quan mossèn Josep Plana assistia a la cerimònia de casament entre Benet Feliu “jove *tapier*” i Maria Cols. Curiosament també figura en la primera inscripció en el Llibre de Baptismes. Benet Feliu procedia de Sant Feliu de Guíxols, això ens porta a aventurar que, potser, a Sant Feliu fou més precoç o més habitual la denominació de *tapier* als que es dedicaven a aquest ofici.

A Palafrugell observem que alguns dels que figuren com a “tapier” en els llibres consultats, consten anteriorment com a “treballador” o “negociant” en altres inscripcions dels llibres parroquials. Amb la qual cosa volem dir que el fet que no aparegui el nom de l'ofici en data més reculada en el temps no pressuposa que no hi hagués gent dedicada a la transformació i negoci del suro, més aviat seria una qüestió de si el mot era d'ús habitual.

Confirmacions de la Parròquia de Sant Martí s'inscriu la primera menció que coneixem, per ara, d'un jove amb l'ofici de *tapier*. Tot i així podem valorar la instauració de l'activitat tapera al Baix Empordà pels volts de 1740.

A nivell oficial no es preveia amb tot el seu abast l'interès que el suro podia tenir. En una Real provisión del 1785 es parla exclusivament de la prohibició de cremar l'escorça de l'alzina, del roure o del suro que sigui útil per a les blanqueries o adoberies. No especifica res de l'aprofitament del suro per taps o per altres activitats. Això ens fa pensar que, encara, no estava el seu aprofitament molt estès o, en tot cas, no s'havia previst cap mena de protecció per al suro en el seu aprofitament taper.

Segons contaven els protagonistes d'aquesta història que anem desgranant, en els primers temps d'exercici d'aquesta activitat no només no els engrescava sinó que gairebé planyien els qui l'exercien en témer la seva propera desaparició, i per tant els auguraven un destí fatal. La feina del taper no era considerada ni art ni ofici. El fuster o el paleta eren oficis dignes perquè eren universals, mentre que els tapers amb prou feina es trobaven en algunes poblacions. Creien que difícilment es trobaria mercat per a tants taps com es feien (!). Però a poc a poc l'elaboració de taps s'anà incrementant, els propietaris de suredes veieren augmentar la demanda i per tant el preu de la primera matèria, i el futur dels que es dedicaven al tap de suro era cada vegada més optimista.

Els primers tapers eren també pagesos i alguns –que també eren pescadors– no van abandonar mai del tot els ormeigs

d'anar a pescar. Així també els primers comerciants feien seguir altres mercaderies, com el corall. Aquest era el cas el cas d'Antoni Genís Balló o de Pere Jubert Grassot, dos dels que s'ha considerat els primers exportadors importants.

El segle XIX

La Guerra del Francès va pertorbar greument l'activitat surera, la fabricació es va suspendre per raons obvies: primer, perquè es vivia directament una situació de guerra amb la incorporació en el cos de miquelets de molts joves de Palafrugell que havien abandonat el treball a la indústria i que tingueren dramàtics enfrontaments amb els francesos com els que es produïren a Gualta; segon, perquè la guerra era amb França, el lloc de destí o de trànsit dels nostres taps.

En tornar la normalitat, la Junta de Aranceles va enviar un qüestionari, un "Interrogatorio..." en deien aleshores, per veure quin era l'estat de la indústria a les diverses poblacions del país. Fou contestat entre l'abril i el maig del 1824. En trobem un esborrany que contesta les preguntes que es formulaven des de Madrid amb data 19 d'abril de 1824 i el que responia l'Ajuntament de Palafrugell i els, aleshores, agregats de Mont-ras i Llofriu al Caballero Intendente de la Provincia, el qual és signat i segellat a Palafrugell el dia 31 de maig de 1824.

Doncs bé, en ple regnat de Ferran VII i uns anys després de l'acabament de la Guerra del Francès, hi havia a Palafrugell trenta-sis fàbriques de taps i una de teles i *cotominas* per a veles i canemàs destinat a embalar taps. El conjunt de les fàbriques

La Còmica. 2007.1901. AMP

de taps transformaven 25.000 quintars de suro que costaven a 40 rals de billó el quintar, uns 50.000 duros. Amb aquestes pannes es feien 2.437,5 bales de taps amb un contingut de 30.000 taps cadascuna. És a dir que, en total, calculaven uns 73.125 milers de taps. La fàbrica de tela manufacturava anualment trenta quintars de cànem que costaven tres-cents duros i tres quintars de cotó filat amb un valor de 120 duros.

El conjunt de la fabricació de taps valia, en conjunt, a peu de fàbrica i incloent-hi l'embalatge, 67.550 duros. Del cànem i del cotó se'n feien teles i canemassos amb un valor de 700 duros.

Aquest "Interrogatorio..." encara ens explica que s'exporta tota la producció de taps i *cotominas* i la meitat de les teles fabricades. Mentre tota la producció de canemàs és per al consum local.

Així com a d'altres bandes de l'Estat era freqüent que el rei o l'Ajuntament donessin privilegis –"gracias o concesiones"–, a les fàbriques de Palafrugell no n'hi ha cap.

Benet Feliu fill sinch del mes de setembre del any mil set cent setanta
 a i vn jo Joseph Plana pre i donet primer de la Sella i ma
 Maria Coh toquial de S. Martí de Palafrugell Bisbat de Girona obtinga
 de llicencia del M. P. V. G. de Bourguen expedida al quinter
 de dits mes i any per avistat al Matrimoni celebrat per
 i entre Benet Feliu jove Taper fill de Joseph Feliu i Ma
 dador de S. Feliu de Guixols; i Magdalena Feliu i Bosch (a
 puges difunta de una part; i Maria Donsella filla d'any i na
 de Antoni Cal Negociant de Palafrugell i de Magdalena Sol i
 Mathieu Sol joves vivins de l'altra: i havent interve
 gat i entès son mutu conveniment per paxaus de present
 tot he unit en matrimoni segons l'ús de l. M. d'ata essent m
 lents per testimoni i per v. f. Coiders Joseph Puigmanes
 xv i Jaume Sol l'ide tot d'ata l'aza de Palafrugell.

Benet Feliu és el primer taper que
 es troba inscrit en el llibre de
 matrimonis. 5 de setembre de 1761

La primera matèria per als taps procedia de la comarca "...de medio día a poniente, seis leguas de distancia de esta población". Quan des de l'Administració es demana a l'Ajuntament què es pot fer per estimular la producció es contesta que, des que el 1819 el govern carregà amb 99 rals de billó el quintar de suro en planxa destinat a l'exportació i els taps només un ral de billó el quintar, va augmentar l'activitat de les fàbriques que abans es trobaven en decadència a causa de la gran extracció i embarcament de suro que es feia. Afegien que "...pudiendo asegurar que para el curso de dichas fábricas, se ocupan en el día infinidad de brazos que mantienen cosa de dos mil personas...". O es comptava amb el total de població que directament o indirectament vivia de l'activitat artesana o bé exagerant, ja s'havia après a plorar a Madrid.

Es considerava bàsic que es mantingués l'acord del 1819 perquè afavoria la fabricació i no havia de perjudicar els productors de suro en planxa "en cosa notable". Defensaven que, en augmentar

el nombre de fàbriques, augmentaria l'activitat dels productors al bosc. És a dir, ens trobem davant d'una defensa del proteccionisme per a la primera matèria i d'afavorir la sortida dels productes elaborats amb aranzels baixos.

L'any 1824 Palafrugell tenia 2.876 habitants amb un total de 320 operaris, dels quals 36 eren mestres; 203 jornalers; 36 aprenents i 45 eren jornalers destinats a la preparació del suro. Una altra estadística del "Estado de la Población" del 1825, enviada amb data de 16 de maig de 1826, fa constar, fent servir la vella nomenclatura gremial, 36 "dueños o maestros", 216 jornalers i 36 aprenents, a més de 35 jornalers que toscaven i preparaven el suro i 10 bullidors.

Per aquesta mateixa època, el 22 de novembre de 1830, tindrà lloc l'anomenat "motí de la Teulera", al barri d'aquest mateix nom a Santa Cristina d'Aro, on un grup d'una vuitantena d'homes "con palos", veïns de Cassà, Llagostera, Calonge i Palafrugell "todos de officio Taponeros" es dirigien a Sant Feliu de Guíxols per fer costat als tapers guixolencs i evitar l'embarcament de suro en planxa destinat a l'estranger. El Dr. Calzada, en un documentat estudi, explicava que el bisbe de Girona, Dionisio Castaño Bermúdez, donà suport als tapers a fi que es mantingués l'ordre: "que este producto sirve para mantener un sin número de familias, que carecen de otros recursos para subsistir; y que siendo esta clase de operarios (en lo general) gente muy robusta, ágil y bien dispuesta, se harían peligrosos en la sociedad, si les falta trabajo".

El 7 de maig de 1832 a Palafrugell hi havia 31 fàbriques de taps i 3 de

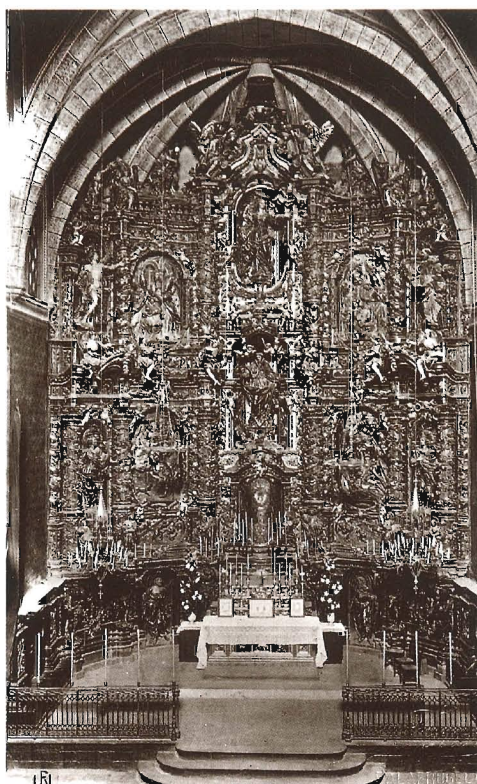
canemàs. En aquest moment es lamenta una mancança de suro en planxa que fa que no totes les fàbriques treballin tot l'any, al mateix temps que variava el nombre d'operaris, que es calculava que era de 327 a les de taps i 6 a les de teixits.

El valor del suro en planxa era de 36 rals el quintar i, un cop elaborat, es pagava a 60 rals. El cànem valia 200 rs. el quintar sense elaborar i, un cop convertit en canemàs, el seu preu arribava als 400 rs. de billó.

Amb això arribà la primera guerra carlina que tingué una incidència relativament important a Palafrugell que, com sabeu, era de tendències clarament liberals, majoritàriament partidaris d'Isabel II a excepció d'alguns propietaris agrícoles que eren carlins. S'organitzà una milícia, però molts homes se'n desentengueren i sol·licitaren passaport per anar a França a treballar.

El tema de la protecció del suro en planxa planarà sovint. En un manifest d'un bon valor documental i amb referències a la guerra carlina, "Apuntes de instructo acerca el perjuicio que causaría el permiso de la extracción del corcho de la provincia de Extremadura", que se situa al voltant del 1836, sense que en tinguem la certesa absoluta tot i que hi ha una inscripció feta amb llapis que així ho indica, s'argumenten les raons que no fan recomanable, als ulls dels artesans, l'exportació del suro. Ni cas. Les Corts van aprovar una R.O. del 25 de gener de 1837 per la qual s'autoritzava l'exportació del suro extremeny amb destinació a Portugal (!) amb uns aranzels de 12 rals de billó per quintar. En seguien d'altres, de disposicions.

Un altre document amb una datació

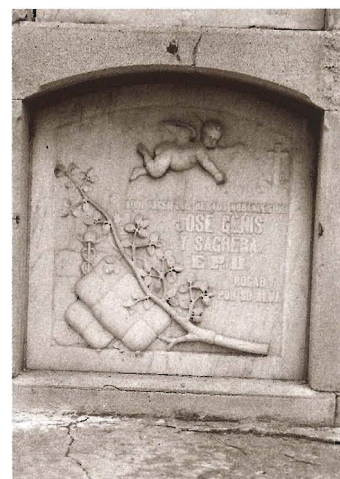

Jaume Ferrer AMP, col. Carne Feliu

El retaule barroc, destruït el 1936, era una obra contemporània d'aquests primers taps

insegura del 1845 –l'any és en llapis– que té les mateixes justificacions i algunes de les xifres que se citen en el qüestionari de 1824, ens dóna més informació. En aquests moments hi ha a Palafrugell 36 fàbriques de taps i cinc de teixits per a veles i embalatges. Aquests tallers ocupaven 327 persones en la producció de taps i 15 en la de teixits.

La prosperitat de la meitat dels veïns de Palafrugell s'atribuïa a aquestes fàbriques i es tenia en compte que també en vivien indirectament els qui feien els transports de suro en planxa i treballat, i totes les botigues i d'altres activitats que d'altra manera no existirien.

Enric Bruguera

Taper fins més enllà de la mort.
Làpida de Josep Genís i Sagrera
(1838-1898) al cementiri de Palafrugell
amb elements al·lusius a la feina:
branca de suro i saques de taps

Palafrugell, 1887
Treballadors de can Genís

A les 36 fàbriques de taps s'elaboraven 25.000 quintars de suro "todo fruto del país" que costaven 50.000 duros amb un valor mitjà per un quinquenni de 40 rs. vn. Amb aquest suro s'elaboraven 2.437 bales i mitja amb la capacitat, ja coneguda, de 30.000 taps cadascuna.

Per als dos embalatges, l'interior i l'exterior, es consumien 14.625 canes de vuit pams de canemàs a raó de sis canes per bala que valien 6 rs. vn. cadascuna amb un preu total de 87.750 rs. vn.

Les ja repetides 2.437 bales i mitja de taps es repartien en 1.624 bales de taps fins a 41 duros la bala; 700 bales de taps de qualitat mitjana a 14 duros, i 113 bales i mitja de taps comuns a 7 duros. Tot plegat comptant l'embalatge: canemàs, paper, corda... tenia un valor total de 77.178,5 duros. Si es descomptaven els 50.000 duros que s'havien pagat

al productor de suro quedaven 27.178,5 duros.

Altra vegada s'aprofita per fer saber que "Las expediciones de tapones con estas considerables ventajas son tan productivas y ceden de tal modo en utilidad pública porque es un comercio totalmente de extracción para el extranjero, de un (...) producto del país innecesario en él, y sin gran cesión de (...) otros géneros o mercaderías, antes por al contrario, tamañas negociaciones se hacen recibiendo dinero efectivo y contante".

Una de les crisis més comentada i lamentada en aquesta època fou la que produí la Revolució de 1848 a França, que provocà una paralització dels negocis i una anul·lació gairebé general de les comandes de taps.

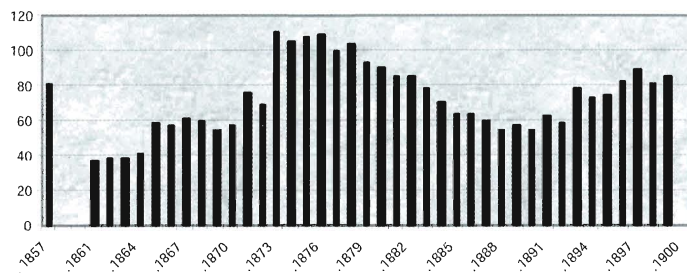
La segona meitat del s. XIX marca una etapa de prosperitat on destaca la importància cada vegada més determinant del mercat exterior, per una banda, i l'inici del final de la producció artesanal, per l'altra. També és novetat l'aparició d'unes incipients organitzacions obreres. Per il·lustrar el que hem comentat, en primer lloc podem apuntar que al 1861, a Palafrugell, la moneda que circulava era principalment de plata i, en concret, les de cinc francs, vulgarment anomenades "napoleons", que eren uns escuts que equivalien a 19 rals de billó, és a dir, un ral menys que els duros espanyols. Curiosament eren més corrents que els duros isabelins o les pessetes de curs legal. Es declara en la documentació que en ser el principal comerç de la població l'exportació de taps no es feien trameses de diners cap a l'estranger, sinó justament el contrari.

Contribuents del Gremio de comerciantes de tapones de corcho

	C.I. 1873- 1874	C.I. 1876- 1877	C.I. 1878- 1879	C.I. 1879- 1880	C.I. 1880- 1881	C.I. 1881- 1882	C.I. 1882- 1883	C.I. 1884- 1885	C.I. 1886- 1887
	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.	Ptas.
Avellí, Joaquín	300	195	300						
Barris, José	750	955	900	880	865	865	995	960	700
Berthon Herms	300	150							
Busquets, Juan	250	300							
Escarrá, Serra y Comp ^a	250	330	300	280	280	315	390	450	500
Esteva Martinell, Miguel	125	100							
Franco, Jordi	300								
Ferrer Salvador		n.c.	110	110	100	130	115	140	140
Jubert Francisco	500	450	440	470	475	495	570	530	600
Pedro Jubert e Hijo	400								
Jubert, Manuel		470	550	470	475	495	570	530	340
Lloset, Sebastián	300	195	190	150	105	110	125	120	140
Lloset, José	300	195	150						
Masdevall e Hijo, Pedro	125	180	110	120	275	300	345	310	330
Miró, Jaime y Cía.		300	300						
Reig Esteva y Comp ^a	300								
Plana, Prats y Cía ^{**}	200	300	350	300					
Riera y Genís, José	125	180	150	130	110	115	130	130	140
Sagera y C ^a	275	350	420	380	370	370	425	350	360
Butler, Guillermo		300							
Roberts, Federico		250	140						
Jordi y Miquel, Pedro		200	150	120	110	145	165		
Vidal, Sixto		n.c.	190	170	145	130	160	170	200
Serra y Bofill, Martín			500	470	475				
Pi, Salvador			150	150	140	145	165	125	345
Genís Cía., José					275	285	330	325	345

(Algunes cases van modificar la raó social al llarg d'aquests anys.
Elaboració a partir de AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Palafrugell. Empreses del suro. 1857-1900

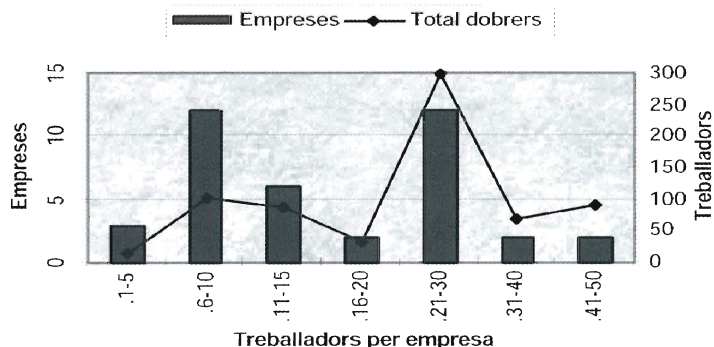

Palafrugell. Empreses del suro. 1857-1900. (Elaboració pròpia des de les contribucions industrials. AMP. Impostos indústria i comerç)

El 30 de juny de 1861 comptabilitzem un total de 39 empreses que ocupen 695 obrers i obreres. Observem que hi ha dos grups d'empreses que destaquen per la seva ocupació: les dotze que tenen entre 6 i 10 obrers i les 12 que n'ocupen entre 21 i 30. (Elaboració pròpia des de AMP. XI. Indústria i comerç)

El 29 d'agost del 1861 un esborrany incomplet amb informacions del 30 de juny del mateix any ens fa saber que els capitals de les fàbriques de Palafrugell oscil·laven entre els 88.000 rals i els 12.000. La fàbrica més important era la de Narcís Avellí amb un consum de 1.100 quintars de suro en planxa, un capital de 88.000 rals i 26 operaris. El conjunt de Palafrugell tenia 28 fàbriques que ocupaven 370 treballadors i necessitaven 15.200 quintars de suro per transformar-lo en taps.

Palafrugell, 1861.

En la mateixa època hi havia 11 comerciants de taps amb 325 operaris. Els capitals invertits van dels 850.000 rals de Delhom y Cía. o els 800.000 de Barthés fins als 150.000 de Jacint Jaume.

De totes formes en la dècada de 1870 els comerciants més importants de Palafrugell ja eren els Barris.

Quan el Gremi de Comerciants ha de repartir, mitjançant uns síndics, la quota que els pertoca de pagar als socis, el primer, Josep Barris, paga 750 ptes.; el segon, Francisco Jubert, 500; Pedro Jubert e Hijo, 400, i així successivament.

La guerra francoprussiana, que tingué lloc aquests anys 1870-1871, va afavorir la indústria perquè a partir de la pau augmenten les comandes de taps.

Continuaran les lluites per reclamar aranzels per al suro en brut o semielaborat. Es diu que el rei Alfons XII va intervenir personalment en l'afer i es va arribar a una solució salomònica: aplicar els drets sobre l'exportació de suro gironí i deixar lliure la del suro andalús i extremeny. Sobren comentaris.

A partir dels anys vuitanta es produeix un creixement industrial. Amb l'augment de les necessitats de transport es fan els primers projectes ferroviaris que uniran les nostres poblacions amb la via del "tren gros", la T.B.F. (companyia del ferrocarril de Tarragona a Barcelona i França on enllaçava, a Cervera de la Marenda, amb la xarxa dels ferrocarrils francesos).

Hi ha altes i baixes en el negoci. Fins i tot en alguna ocasió es fa notar aquesta impressió en comentar la utilització del telègraf: l'agost de 1883 es comptava una mitjana de 5 o 6 telegrams diaris, una

Tapers palafrugellencs de 1804

Relació dels tapers que hi havia actius. Elaborat a partir d'una llista de tots els majors de 16 anys que viuen a Palafrugell, Mont-ras i Llofriu el 27 de desembre de 1804

Joaquin Jordi	Martín Cols	Salvador Mir	Thomas Girbal
José Jordi i Juan Jordi	Francisco Rius	Antonio Xicoira	Hijo Joachin Girbal
Joaquin Planas	Antonio Rius	Rafael Rutllan	Pedro Frigola
Ant ^e Cols	José Girbal	Hijo Raimundo Rutllan	Antonio Gallart
Juan Simon	Antonio Boera	Joseph Farrer	José Avellí
Jacintho Serra	Sebastián Martí	Antonio Jordi	Juan Ferrer
Pedro Bofill	Antonio Ramón	Nicolás Jordi	Thomás Jofra
Raimundo Codina	Pedro Salom Hijo	Antonio Jordi	Martín Christofol
Nicolás Cols	Francisco Frigola	Martín Peia	Pedro Marqués
Pedro Francesch	Pedro Boix	Agustín Marqués	Silvestre Juanola
Juan Colom	Si??? Carreras	Pedro Pasqual	Sebastià (sic) Gallart
José Frigola	Pedro Bas	Joseph Frigola	Franch. Galceran
José Boffill	Martín Reig	Pedro Pla	Narc ^e Id.
Buenaventura Martinell	Anton Codina	Alejo Deulofeu	Ant ^e Corder
Rafael Martinell	Miguel Gallart	Francisco Deulofeu Hijo	Miguel Id.
José Olivós	Antonio Esteva	Narciso Cruañas	Agustín Rocas
Juan Olivós	Antonio Esteva	Pedro Guilló	Juan Berneda
Miguel Jornet	Joseph Coden(?)	Juan Esparragó	Josef Gallart
Antonio Escuder	Felix March	Esteban Esparragó	Pedro Ros
José Tauler	Pedro Girbal	Francisco Prats	Franco. Martí
Francisco Navarro	Desiderio Jordi	Francisco Prats (és un altre)	Thomás Gallart

Ni a Mont-ras ni a Llofriu no n'hi ha cap. Els tapers representarien gairebé el 12% dels oficis a Palafrugell en aquest moment. (AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell)

xifra que es considerava baixa i que s'atribuïa a les circumstàncies dels mercats.

A final de segle la pèrdua de les darreres colònies provocà una baixa en la cotització de la pesseta que havia d'afavorir l'exportació, però segons la premsa del moment hi havia calma en el

negoci de taps, poques comandes i a preu baix, circumstància que provocava una manca de treball. El cobrament de les comandes es feia en lliures esterlines, una moneda forta en aquells moments. Aquesta circumstància feia el negoci més profitós: la lliura es cotitzava a 26,31 ptes. el 1890 i a 39,24 el 1898.

Situació de la fàbrica de Pere Jubert el 27 de març de 1848

"Fábrica de Pedro Jubert	
Operarios	20
Jornal a punto medio	6 rs. vn.
Operarios de edad 16 a 34 años	13
Operarios de edad más arriba	7
Operarios que no cuentan con otro auxilio ni medio de subsistencia	19
Operarios que lo tienen	1

Nota Por motivo de encontrarme cargado de género y sin ningún pedido, calculo, que solamente hay trabajo para quinze días y a lo más tres semanas. Palafrugell 27 Marzo 1848. Pedro Jubert."

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

El segle XX. Temps de canvis, temps de crisis

El lector haurà comprovat com les dificultats han anat acompanyant el funcionament de la nostra indústria: des de la manca de col·laboració dels qui havien de vetllar perquè l'activitat s'anés desenvolupant sense sobresalts, fins a la incidència dels afers internacionals en l'exportació.

Com en totes les activitats exportadores, la indústria surera es veia afectada per un conjunt d'esdeveniments que influïen en el desenvolupament de la vida comercial que era la base i el fonament de la vida econòmica de les viles i ciutats sureres. La situació política a Europa, la política internacional, les

guerres i les paus dictaven la prosperitat i la crisi d'una indústria amb vocació exportadora. Al mateix temps són importants les fluctuacions que experimenta la pesseta en relació amb les monedes europees. El tema dels canvis és un dels que apareixen amb més freqüència en la premsa interessada en la problemàtica surera. La situació política a Madrid, les polítiques econòmiques del govern i, especialment, la coneguda polèmica entre proteccionisme i lliurecanvi són altres problemàtiques.

La preocupació es feia més punyent quan la manca de comandes de taps no tenia vies de solució a curt termini i la crisi arribava al carrer en una espiral sense aturador que afectava la vida ciutadana fins a arribar a tothom. Quan es presentava la crisi, el patró no fabricava, l'obrer no treballava, el botiguer no venia, l'administració no recaptava els impostos quan tocava, els proveïdors no servien o no cobraven i el malestar s'instal·lava a cada casa i fins s'arribava a témer pel manteniment de l'ordre i calia buscar solucions ràpidament. Com es combatien les crisis dia a dia? Ho anirem veient.

També en aquests anys s'intensificaren les anades i vingudes a Madrid per negociar, o millor dit, per lluitar amb el govern sobre els temes que afectaven la fabricació: tractats de comerç amb França, relacions amb Itàlia, revisions d'aranzels... fins que els principals països clients de la indústria es declaren la guerra el 1914. La crisi que provocà aquest fet portarà conseqüències gravíssimes que afectaran tots els sectors de la producció: fabricants, comerciants i obrers, aquests darrers molt especialment.

La Primera Guerra Mundial

Quan la notícia del començament de la I Guerra Mundial va arribar a Palafrugell, el primer dissabte d'agost de 1914 cap a les 5 de la tarda, ja es va preveure que tindria unes conseqüències importants. Immediatament es cospà que calia una acció decidida, "serena i disciplinada" per afrontar allò que arribava. Els primers que van veure el perill foren els treballadors i els comerciants i es desencadenà un seguit de fets que foren comentats per la premsa local, molt especialment pel *Baix Empordà*.

Es va reduir la circulació de duros i pessetes fent impossible el canvi dels bitllets de banc de vint-i-cinc pessetes. Els consolats cridaren a files tots els estrangers. El Foment de la Indústria amb les cambres de comerç de Palamós i Sant Feliu van transmetre la preocupació que hi havia al sector als diputats de la demarcació, també es telegrafia al president del Consell de Ministres demanant que es posés en vigor l'article 955 del Codi Mercantil. La petició fou denegada i per tant es van mantenir els terminis establerts per a les operacions mercantils.

Se suspenia la tramesa de correspondència amb Alemanya, Àustria, Bòsnia i Herzegovina, seguint ordres de l'Administració de Correus, també se suprimia el servei de passatgers i mercaderies amb França. El director de la Caixa d'Estalvis de Palafrugell, Pere Serra Maspera, es va afanyar a tranquil·litzar els clients i garantir íntegrament els dipòsits.

El Foment de la Indústria, presidida per Eusebi Genís acordà amb les cambres

Estació de Palafrugell. 1905

de comerç que es treballessin tres jornals i que així es faria mentre els bancs donessin facilitats perquè els industrials continuessin pagant els salaris. En una reunió que tingueren a Girona Bonaventura Sabater i Martí Montaner en representació dels fabricants de la comarca amb el director del Banc d'Espanya, Sr. Castellarnau, aquest els assegurà que atendria llur petició de facilitar fons. Amb la finalitat d'evitar que tots els obrers estiguessin parats tres dies a la setmana, la patronal va decidir que unes fàbriques treballessin dilluns, dimarts i dimecres i les altres la resta.

Quan esclatà la Primera Guerra Mundial tenir un cognom com aquest era mal vist en un entorn social majoritàriament aliadofil

L'Ajuntament de Palafrugell donà instruccions a fi d'establir, en primer lloc, una vigilància per evitar la puja del preu dels queviures i, després, el tancament de fronteres als articles de primera necessitat. L'alcalde Morató explicava que va fer aturar un vagó que marxava carregat de blat. També es reuniren amb els representants de les societats econòmiques i de les cooperatives amb tres objectius prioritaris: que no faltessin aliments ni treball i que es busqués crèdit per als fabricants. Les cooperatives van acordar no augmentar el preu dels articles de primera necessitat.

Des d'un primer moment es nomenaren comissions: una de subsistències formada per dos regidors, Lluís Serra i Lluís Heras, amb un representant de cada una de les cooperatives, amb la finalitat de fer un inventari de les existències i la forma de procurar-ne més; una altra formada pel director de la Caixa d'Estalvis de Palafrugell i els regidors Josep Bofill i Carles Serra, amb la finalitat de garantir les transaccions i l'existència de diner; una altra formada per Gabriel Bretxa, Baldomer Colom, Gonçal Gallart, Pere Oliveras i Narcís Prats per ajudar les famílies obreres que no tinguessin el mínim necessari i que prèviament s'haguessin inscrit en un registre.

En els plens municipals de l'Ajuntament del mes d'agost de 1914 sorgeix repetidament la preocupació per les conseqüències que tindria la guerra europea per als obrers de la vila i es demanava des de tots els grups municipals que es fessin gestions encaminades a reduir els efectes. En un començament es van posar d'acord amb els alcaldes de

Palamós i Sant Feliu i amb altres entitats a fi d'unir els esforços. Es destacava també que la problemàtica ja arribava als comerciants per les dificultats d'obtenir els pagaments de les expedicions que s'havien fet i les de la banca per obtenir numerari. Reconeixien els sacrificis que feien alguns industrials a donar feina tres dies a la setmana, però lamentaven l'actitud de les altres persones acabalades.

Pel setembre de 1914 la brigada municipal fou ampliada fins a 150 efectius repartits en dues brigades que treballaven tres jornals cadascuna.

El 21 d'octubre de 1914 Cosme Ribas, en nom de Josep Torres Jonama oferí a l'Alcaldia la quantitat de quatre-centes pessetes setmanals destinades a la reparació dels carrers de Palafrugell i així donar ocupació als obrers sense feina.

Amb posterioritat als fets que expliquem, la preocupació de Josep Torres per Palafrugell fou reconeguda solemnement el 22 de febrer de 1918 en canviar la placa del carrer del Sol per la de Torres Jonama, el canvi oficial del nom s'havia fet el 1914. Se li va retre homenatge el 21 de novembre de 1918 quan es rebé una carta del representant de Josep Torres amb una còpia de la clàusula testamentària, per la qual es llegava al municipi de Palafrugell el trenta per cent del capital després de liquidar els interessos perquè es poguessin pagar: 500 ptes. anuals a l'Asil durant 20 anys seguits a la mort del testador; 1 pta. als alumnes (nens i nenes) de 8 a 10 anys per cada dia sencer que anessin a escola; 1,25 als que tenien entre 10 i 12 anys; 1,50 als de 12 a 14 anys, amb preferència pels fills de vídua pobre, després als d'obriers pobres i finalment "a los que les

sigan en pobresa”; també 1 pta. diària a un mestre i a una mestra, a part del sou que ja poguessin tenir. Per tot plegat se'l nomenà fill predilecte, es col·locà el seu retrat i una làpida de marbre amb dedicatòria al Saló de sessions i un altre retrat a les escoles, se li féu un àlbum amb dedicatòries signat per les corporacions, les entitats i els veïns, i s'acordà d'enviar-li còpia certificada de l'acta de l'Ajuntament on es van prendre els acords. Els esforços de Josep Torres per Palafrugell continuaren. Joan Busquets ens en parla en el seu magnífic estudi sobre l'Escola Torres Jonama.

Paral·lelament la Junta de defensa de la salut pública feia arribar bons a les famílies més necessitades des de l'agost de 1914. Amb aquesta acció es repartien bons per a pa, oli i arròs, per valor de trenta cèntims cadascun. Més endavant s'amplià l'ajuda a altres comestibles i a roba. S'aproven successives partides de mil pessetes perquè l'alcalde les destinés a aquest efecte.

La prohibició del govern francès, a començaments de desembre de 1915, que passessin pel seu territori els taps consignats a Suïssa, feia preveure un agreujament de la situació i la necessitat que les diferents entitats afectades i els ajuntaments unissin esforços per a negociar la derogació de la prohibició francesa. Si això no s'aconseguia es bloquejaria una de les principals vies de sortida dels taps. L'alcalde Joan Linares formà part d'una comissió que anà a Madrid amb la doble finalitat de solucionar el conflicte amb França, per una part, i que els ministeris de Governació i Hisenda facilitessin fons per alleujar la situació a la comarca.

Per donar ocupació als obrers a l'atur

l'Ajuntament tenia previst que els anys 1916 i 1917 es fes el clavegueram dels carrers de Pals i de la Llibertat, l'edifici de l'Hospital, el grup escolar de nenes i la instal·lació del servei de proveïment de l'aigua potable, que trigaria encara a arribar.

Ben poc després de signada la pau i quan tothom esperava que tornaria la normalització de les comandes de taps i de les relacions amb els clients tradicionals, apareixeran noves problemàtiques.

Més tard, amb la crisi que s'afegí als locaut de 1919 i 1920 es tornà a parlar de l'assumpte de la xarxa de l'aigua potable i es va considerar que podria accelerar-se aquest tema amb la intenció d'ocupar els obrers a l'atur. Es fa una reunió dels alcaldes de la comarca per demanar a l'administració l'execució d'obres públiques, però sorprenentment el de Palafrugell considerà que la crisi no era tan intensa i que els obrers ja serien admesos a les obres que es fessin en altres poblacions veïnes. Aquesta errada inicial s'intentà esmenar demanant a la Mancomunitat de Catalunya que es fes càrrec de la carretera de Tamariu, de la portada de l'aigua i de la neteja de la riera Aubí. Altra vegada el mateix, les mateixes lamentacions... el fet és que amb les obres de desviament de la riera Aubí ni tan sols es poden ocupar tots els obrers de Palamós que estan sense feina, per tant els de Palafrugell tenen difícil de treballar-hi. Les gestions del diputat a Corts Joan Ventosa van fer possible que el Ministeri de Foment destinés la quantitat de vint-i-cinc mil pessetes per arreglar la carretera de Palafrugell a Begur.

J. Joanola. AIMS, col. Rodriguez Joanola

Korttschneiderei.

COTE - CUTTERS

Beuchoniers.

Taponeros — Tapers

*Fent taps a can Barris a
principis del segle XX*

Als tapers de Palafrugell

“Al treball”
!Oh gent emprendedora
de franca probitat!
Lo suro se labora
ab fe y constancia l'hora
y ferma voluntat.

Y axís com l'au valenta
que los espays fondeix,
es més y més potenta
quan més amunt s'ostenta,
feu valtres lo mateix.
Ja que noble y sens flagell
ab sos humils casals,
es vostra Palafrugell

qual flor en mitj d'un plantell
de rosas primarals.
Y enllasada fraternal,
en vincle poderós
de germanó comercial
te'l un costat La Bisbal
y'l altre Palamós.
Au, fills de l'encontrada
que'l suro enrodoniu,
poséu vostra mirada
damunt la flor plantada
á vostre camp natiu;
Qu'un temps era xiqueta
y digne de meys preu,
talment, com la floreta
qu'entre menuda herbeta
se trapitxa ab lo peu.
Mes prop d'una aurora
va nàxe un jorn la flor,
la flor tant placentera
que l'industria tapera
ha dat tant d'esplendor.
Per xó exe flor boscana
son rich fullam badá,
prenent tant bolla ufana
que's feu la sobirana
d'aquest Baix Ampurdá.
¡¡Si'ls vells prenguessan vida!!
¿Quin fora'l séu plaher
al veurer tant garrida
la flor qu'ha fet florida
per l'art del bon taper!
¿Sentiu? ... De'n mij las ombras
las veus de llurs passats
exclaman dés sas tombas,
com revellidas sombras,

est cántich tots plegats;
“Taper, ta causa es noble,
travalla diligent,
que's ta missió que doble
l'hermós progrés del poble
y alcansa son foment.” –
Au, fills de l'encontrada,
ab lo treball actiu,
sempre será alabada
sa vostra vila aymada;
puig vol que la enaltiu.
Jovent de la riquesa,
¿perqué no travailleu?
Dexéuvos de peresa,
quan vinga la vellesa
be prou descansareu.
Apa á donarvos manya,
¿qu'hi feu parats axis?
Donéu treball á Espanya
corrent per la Alemanya,
per Lóndres, per Paris;
Y regnarà armonía
entre amo y servidor,
puig junts durant lo dia,
ab més dolsa alegria
podréu cantá ab amor:
“Taper, ta causa es noble,
travalla diligent,
que's ta missió que doble
l'hermós progrés del poble
y alcansa son foment.” –

F. Bardolet

Palafrugell, Novembre de 1886
AMP. *El Distrito* núm. 151.
18/11/1896. p. 3

Can Genís, al carrer de Cervantes,
fins al març de 2002 seu de l'Arxiu
Municipal de Palafrugell

La crisi de la I Guerra Mundial vista des de can Genís

Podem fer el seguiment gairebé del dia a dia de la crisi que arribà amb la Gran Guerra a partir de l'anàlisi dels fulls de jornals de Genís y Cía. on s'hi indica les quantitats totals que es pagaven en concepte de salaris a cada un dels treballadors així com els jornals treballats per cadascun d'ells. Tenint present la projecció internacional de l'empresa, la confrontació bèl·lica tindrà conseqüències immediates.

Acompanyem el comentari de les gràfiques de l'evolució tant dels jornals treballats com de les quantitats totals invertides en salaris fent esment de les variacions en el nombre de treballadors.

Els jornals que es pagaven a Genís y Cía. el gener de 1914 oscil·laven des de les 3,50 ptes. fins a 1,75. No s'indicava l'especialitat. Amb un esglaonament de 3,50 ptes. (3 homes), 3,25 ptes. (7

homes), 3 ptes. (1 home), 2,75 ptes. (5 homes), 2,50 ptes. (4 homes), 2,25 ptes. (7 homes), 2,25 ptes. (8 dones), 2 ptes. (19 dones), 1,75 ptes. (2 homes), 1,50 ptes. (1 dona). Els darrers devien ser els aprenents. També s'especifiquen en uns fulls les quantitats per "Gastos de elaboración" d'uns quinze tapers fixos en les bones èpoques que cobraven a tant el miler de taps. Recordem que el nombre habitual de jornals setmanals treballats era de 6 en aquesta època.

Els primers mesos de 1914 hi havia una plena normalitat que es trenca en arribar el mes d'agost, justament quan comencen les hostilitats, recordem que el 28 de juliol Àustria-Hongria declarà la guerra a Sèrbia; Alemanya declara la guerra a Rússia i a França l'1 i el 3 d'agost respectivament. Aquesta circumstància reduí a 3 la mitjana de jornals setmanals treballats a partir de la primera setmana d'agost i es mantindrà la tendència fins a l'agost de 1915, just un any més tard, quan es torna a augmentar la producció amb treball a 5 o 6 dies setmanals fins al novembre del mateix any. El nombre de treballadors a l'entorn de 36/38.

Entre el desembre de 1915 i el maig de 1916 torna a davallar la producció fins a necessitar, per terme general, uns tres jornals setmanals amb alguna setmana de jornal i mig. També desapareix el preu fet. Cal remarcar que a partir de finals de gener de 1916 es redueix el personal de 37 a 19 i fins a només 14 treballadors/treballadores.

A partir del maig de 1916 hi ha una recuperació que es caracteritza per l'augment dels jornals treballats, fins a 7 en alguna setmana; per la reaparició del preu fet i pel nombre de treballadors en

actiu, al voltant dels 23-27. A mitjans maig de 1917 altra vegada hi ha una davallada en l'oferta de treball fins a arribar a 13 els obrers i obreres contractats amb tres jornals treballats. Les baixes són dones de les especialitats amb salaris més baixos (2 ptes.). Tampoc hi ha full de despeses d'elaboració. La setmana del 25 de maig només treballen Francisco Pijoan, Josep Pujol, Tito Martinell, Josep Alsina, Josep Soler, R. Negret, Valls, Joan Rius, J. M. Estrabau, E. Cortada i Dolors Suriñach. Circumstancialment a mitjans juny es tornen a incorporar algunes dones.

Per l'agost hi torna a haver full de despeses d'elaboració i s'inicia una recuperació amb incorporació de més personal, que comença treballant només mig jornal. A finals d'agost de 1917 es tornen a treballar 6 jornals setmanals i el personal arriba a les 24-25 persones. Aquesta situació es mantindrà fins al gener de 1918 quan hi ha una feblesa passatgera en la demanda que s'allargarà fins al març. S'arriba alguna setmana a menys de 3 jornals i a haver de reduir la plantilla a 10 persones: Francisco Pijoan, Josep Pujol, Tito Martinell, Josep Alsina, Josep Solés, Valls, E. Cortada, Joan Rius, J. M. Estrabau i Dolors Suriñach.

Una nova recuperació permet tornar a oferir feina a preu fet i a tornar a inscriure fins a 25 obrers i obreres, si bé en alguna setmana hi ha inscrits sense jornal. Un nou cicle crític a partir del juliol farà reduir el treball a 3 jornals setmanals, altra vegada, i a tornar als 10-11 obrers. Simptomàticament, coincidint amb la signatura de l'armistici i l'eufòria que la caracteritzà, pel novembre de 1918 es torna a treballar 5-6 jornals amb una plantilla de fins a 17 persones.

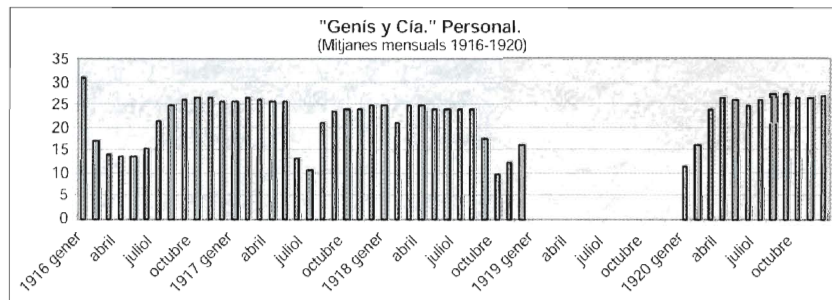
Asamblea obrera celebrada en Madrid en Mayo de 1907

Entre el 20 i el 23 de maig de 1907 tingué lloc a Madrid una Assemblée obrera on destacaren les intervencions, entre d'altres, de Martí Cama, Joan Miquel, Salvador Albert, Martí Roger, Primitiu Artigas...

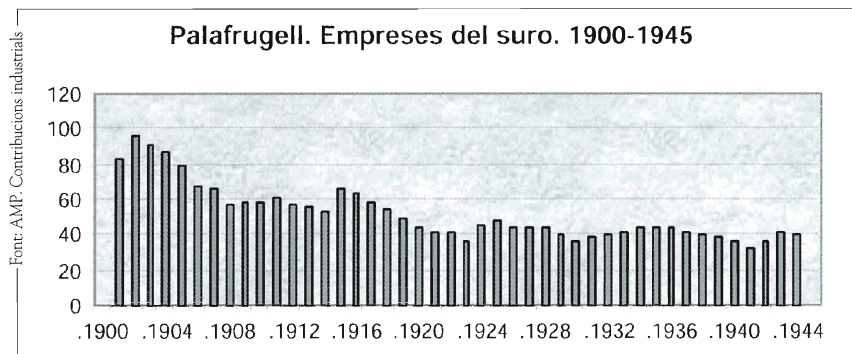
AIMS, col. Monestret Medir

Al llarg del 1919 la situació evoluciona de manera semblant fins a l'abril. A partir del 22 de març s'apugen els jornals: els de 3,50 a 4 ptes. i els altres una mitjana de 25 cts. Al mes de maig i juny hi ha una mitjana de tres treballadors (Pijoan, Pujol i Bruguera són els fixos) inscrits a la setmana amb uns jornals variables. Durant la segona meitat de juliol es torna a normalitzar, s'apugen els salaris, de 4 a 4,50 i els altres reben puges semblants. Durant la setmana del 6 de setembre ja es treballen 6 jornals, els salaris han tornat a pujar (de 4,5 a 5 ptes.), ja són 25 els treballadors. Arribem fins al 31 de desembre amb 8 treballadors inscrits i un total de 120 ptes. i uns 4 jornals cadascun d'ells.

Els treballadors ocupats a can
Genís els anys de la
I Guerra Mundial.
(Elaboració des de MSP. Fons
Genís. 2.1.6. Salaris)

Font: MSP, fons Genís

Palafugell. Empreses del suro. 1900-1945. (Elaboració pròpia des de les contribucions industrials. AMP. Impostos indústria i comerç)

Al 1920 es fa evident la recuperació, moltes setmanes es paga per una mitjana de gairebé 7 jornals treballats, el nombre d'obers s'estabilitza a l'entorn dels 27-28 i es produeixen augments salarials la setmana del 10 de juliol (6 ptes., 5,75, 5,50, 5,25, 4,25... el més baix 2,25), un altre increment d'uns 50 cèntims la del 16 d'octubre (6,50, 6,25, 7,75, 4,50... el més baix 2,75).

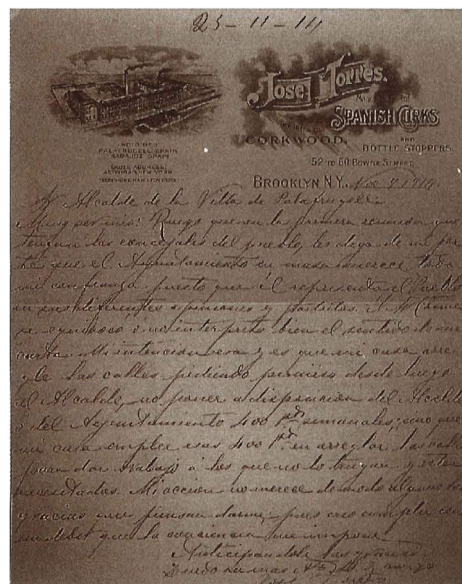
La crisi de 1921

A finals de maig de 1921 s'adverteix una davallada en les vendes del sector surer i una nova crisi tornava a reduir el nombre de jornals i deixava obrers al carrer. Es calculava que, a Palafrugell, hi havia uns 500 obrers a l'atur comptant només els que es dedicaven al suro.

Les causes d'aquesta crisi foren diverses, destacant entre totes la sobreproducció. La producció dels països neutrals s'afegí a les dels que havien estat bel·ligerants. Les polítiques restrictives a la importació i les devaluacions monetàries portaren a un excés de producció.

Vist d'una altra manera i en el cas de la nostra indústria hi havia una manca de

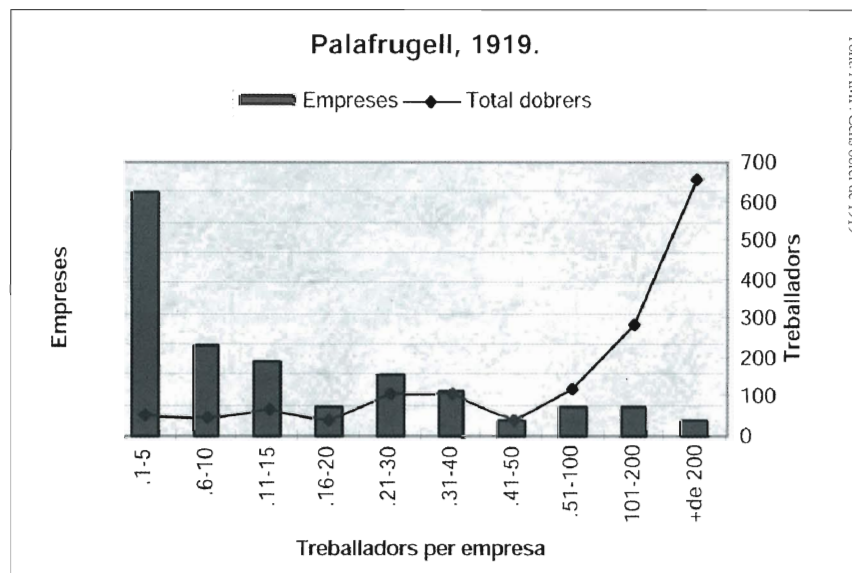
consum de taps i discos. Seguint els arguments de Martí Montaner, fabricant i president de la Cambra de Comerç de Palamós en aquells moments, el tap i el disc eren o són articles de luxe, accessoris d'altres articles de luxe com els vins fins, els xampansys i caves o, aleshores, les aigües minerals. Abans de la Gran Guerra les classes econòmicament potents en feien un gran consum, acabada la guerra ja no era el mateix o com a mesura d'estalvi o per manca de mitjants. En tap de xampany els primers quatre mesos de 1920 se'n van enviar 3.000.000, els primers quatre mesos de 1921 només 450.000. Acabada la guerra l'exportació de suro manufacturat es considerà que havia tingut una importància més gran que les necessitats del mercat, d'aquesta forma hi hagué estocs importants que s'havien de consumir.

Altres factors serien la "lleï seca" americana, el tancament de mercat rus, la política aranzelària que s'aplicava en els diferents països amb tendència a un proteccionisme que resultava dramàtic per a les indústries exportadores com la nostra, tot i que no es pot considerar únicament una causa d'aquesta crisi perquè les queixes en matèria aranzelària formen part del món del suro des del començament de la seva història. També s'apuntava cap a la competència portuguesa que en aquells anys havia multiplicat per cinc la seva producció i a les dificultats circumstancials del comerç amb Anglaterra.

Eusebi Genís, president del Fomento de la Industria y Comercio Corcho-taponero de Palafrugell explicava que aquesta crisi era, segons ell, la més greu que havia sofert la indústria surera en tota la seva història, més encara que la que havia provocat la Primera Guerra Mundial. L'anomenada qüestió dels canvis, és a dir, la devaluació de la moneda en els països clients de la nostra indústria, era considerada qüestió important perquè el tap de suro era més car que abans de la guerra.

La crisi no afectà tota la comarca de la mateixa manera. Fou molt més intensa a Sant Feliu on es veié agreujada per la suspensió del Banc de Barcelona. A Palafrugell, des del Banco de Palafrugell, es donà confiança i fins i tot es veia una sortida optimista a la crisi. A començament de 1921 hi havia uns 1.300 treballadors aturats a Palamós i uns 1.700 a Sant Feliu. Pel juny a Palafrugell hi havia 642 obrers de la indústria surera que treballaven 6 jornals, 223 que en treballaven 4, 615 que en treballaven 3 i 720 sense feina.

Font: AMP. Cens obrer de 1919

El 28 de setembre de 1921 hi havia en el conjunt de l'activitat industrial palafrugellenc 940 homes i 745 dones que treballaven 6 jornals, total, 1.685; 24 homes i 55 dones en treballaven menys de 6, total, 79; 484 homes i 289 dones no tenien feina, total, 773. A mitjans febrer de 1922, les xifres havien canviat sensiblement: treballaven sis jornals: 736 homes i 401 dones, total, 1.137; menys de sis jornals, 80 homes i 105 dones, total, 185; i es trobaven sense treball 628 homes i 601 dones, total, 1.229.

Pel maig del 1922 ja hi havia 1.187 obrers i obreres del ram del suro que no tenien feina. Finalment el 13 de juliol de 1922 el tema de la crisi de la indústria surotapera fou tractat al Parlament espanyol.

En arribar el temps de la verema fou important el nombre d'obers que es van traslladar a França aquell setembre del 1922.

Palafrugell, 1919. En aquesta època destaca l'ocupació oferta per les empreses més grans: Manufacturas que n'ocupava 661; i J. Torres Jonama i Trefinos, S.A. amb un total de 285. Aquestes tres empreses donaven feina al 69% dels obrers palafrugellencs. (Elaborat a partir del Cens obrer de 1919. AMP. XI. Indústria i comerç)

Fent taps tot escoltant
una lectura

AMP, col. Jordi Oriol

En el desenvolupament d'aquesta crisi s'intuïen transformacions profundes en la indústria. El temps del tap de suro com a principal producte de la fabricació havia acabat, els discos i l'aglomerat avançaven i esdevenien protagonistes i això marcava uns canvis importants en el futur. Eren els moments inicials del domini del mercat de l'aglomerat per part dels americans. Calia mantenir el control de la primera matèria i de les restes de fabricació: rebuig, *pelilles*... Aquest mercat de subproductes de la fabricació ja estava dominat per Bucknall Scholtz en nom d'Armstrong Cork Company. Josep Torres Jonama explicava en una entrevista al *Baix Empordà* pel juliol de 1921 "(...) si la primera matèria pot

entrar als Estats Units sens sofrir més drets a la sortida d'Espanya i en canvi la manufacturació espanyola ha de pagar drets d'entrada exorbitants, no hi ha cap dubte que les transformacions de la nostra indústria seran nul·les i aquesta passarà a mans dels Estats Units en el dia no llunyà en què sia finida la crisi mundial".

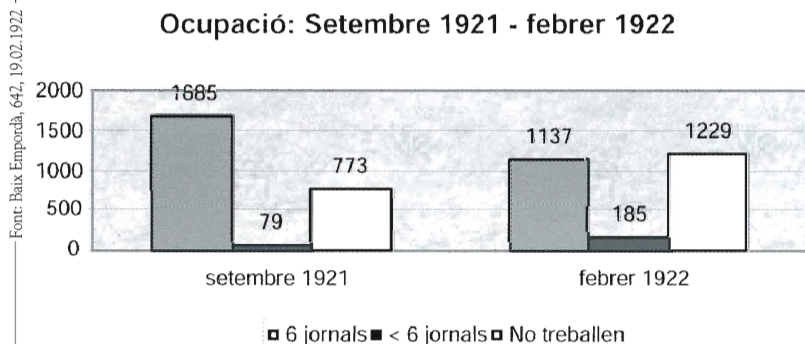
A la matrícula industrial del 1924 hi ha un augment espectacular de les noves inscripcions i variació sensible del nombre de màquines donades d'alta respecte de les que ja estaven inscrites anteriorment. Per tant s'estava en vies de superar aquesta situació de crisi que no seria l'última.

Aquell 1900

L'any 1900 es venien principalment set principals tipus de taps: trefins per a xampany (55x35 mm); "milongs" (per demi longs) per a Burdeus fins (55x23 o 25 mm); altres classes de vins i conyac (50x23 o 25 mm); models (45x24 o 26 mm); gasoses (40x23 o 25 mm); trefins i models tallats a la meitat; i els còncics o puntats de 20 a 35 mm, principalment per a usos farmacèutics.

Cada miler de taps es cotitzava a 100 ptes., 60, 28, 10, 16 i d'1 a 4 pessetes respectivament. El preu de la mà d'obra es pagava entre 1,50 i 5 ptes. el miler de taps segons el tipus. Les dones que feien taps a mà cobraven entre 1,50 i 2,50 ptes. per dia, les que ho feien a màquina cobraven 1,75 ptes. de mitjana. Un bon obrer de trefins es calculava que produïa entre 8.000 i 10.000 taps setmanals, la qual cosa representava unes setmanades entre 40 i 50 pessetes.

Ocupació setembre 1921-febrer 1922. Obrers de totes les indústries de Palafrugell segons el nombre de jornals treballats

Les causes de la crisi

En un esberrany sense data, només un afegit al marge “1º Sepbre 1914”.

“Causas de la crisis de la industria corcho-taponera son:

1º Siendo Francia, Alemania, Austria y Rusia mercados muy importantes de importación de manufacturas de corcho; a causa de la Guerra Europea los comerciantes y fabricantes de esta villa y comarca se ven imposibilitados de expedir a dichos países y a los demás de Europa, excepto Inglaterra é Italia, sus productos.

2º Los referidos exportadores de manufacturas de corcho tienen la mayor parte de su capital en manos de sus clientes y Bancos extranjeros los que por motivo de las moratorias ó por falta de fondos en los Bancos de España, no pueden remitir a dichos exportadores su haber, de manera que excepto los que envían sus productos á las Américas, Inglaterra é Italia, son privados de trabajar, por falta de numerario ó de medios de exportación, á menos que quieran ir

almacenando las manufacturas de corcho, lo que hacen varias casas a pesar de los grandes perjuicios que les ocasiona, pero si la guerra dura demasiado todas estas casas que hacen esfuerzos imposibles para dar trabajo 3 días a la semana a los obreros, deberán forzosamente cerrar sus fábricas.

Medios de atenuar los efectos de la crisis: Procurar que el Estado emprenda en este término municipal obras públicas para dar ocupación a los obreros que están sin trabajo.

3º De no poder normalizarse pronto las transacciones con las Naciones que están en guerra, la falta de primera materia ya porqué se agote ó por no tener numerario para adquirirla será otro motivo que obligará a los fabricantes a despedir a sus obreros.”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell. És un esberrany sense data, algú va afegir al marge: 1 de setembre 1914)

Un altre esberrany del 24 de setembre s'expressa en el mateix sentit, afegint que “(...) todas las demás industrias y tiendas de esta villa se han resentido de una manera muy notable (...)”

Un pescador en un submarí

“- Li deia, doncs, que a l'època de la guerra del 14 em vingueren a trobar dos senyors alemanys. Feia molts anys que els coneixia, perquè havien traficant en qüestions de suro i eren molt simpàtics. Em digueren: “Miner, hauríem de parlar ...” “ No sabia pas que haguéssim de parlar -que jo vaig dir-los-, però vostès diran”.

(...)

- Us hauríeu d'embarcar ... Escolteu bé: us hauríeu d'embarcar en un submarí...
- En un submarí, què ...?
- En un submarí alemany ...”

(Josep PLA. *Contraban i altres narracions*. MOLC. Ed. 62. Barcelona, 1980. p. 22 i 24.)

Pobres i al carrer

A les dificultats de feina s'afegien les dels deutes que afectaven principalment els lloguers dels habitatges. Pel febrer de 1916 la qüestió arribà a ser tractada en el ple de l'Ajuntament del dia 9. Assabentat de la situació, Josep Torres Jonama pagà durant uns mesos els lloguers dels afectats.

“(...) se solicita de esta Ayuntamiento intervenga para evitar el espectáculo que ofrece el lanzamiento de los muebles de los obreros que por falta de medios no pueden satisfacer los alquileres de las casas que habitan (...) se acordó por unanimidad 1º Que la Alcaldía procure evitar por cuantos medios estime convenientes, el lanzamiento de los muebles de aquellos obreros que se hallan imposibilitados de poder satisfacer los alquileres de sus viviendas.

2º (...) el nombramiento de una Comisión compuesta de un Sr. Concejal, de dos individuos designados por la Asociación de propietarios y de dos obreros nombrados por la sociedad “La Fraternal” (...) “

Reformes socials 1901

En resposta a una demanda del Govern Civil de Girona en relació a una R O de 12 de juliol de 1901, publicada en el B O núm. 87 del dia 22, la Junta de local de reformes socials de Palafrugell envià el document següent on s'expressen tot un seguit de conceptes que considerem interessants i són, en alguns dels seus extrems, avançats al seu temps.

Per una banda hi ha la consciència clara que alguna cosa estava canviant en la tradicional estructura de les empreses sureres: el futur estaria en mans de les grans firmes i els petits artesans haurien de treballar a la seva ombra amb les conseqüències que això comportaria.

D'altra banda el gran canvi en les relacions socials entre patrons i obrers, portaria al Govern a demanar què en pensaven els interessats de l'establiment d'uns jurats mixtos, de l'estil dels comitès paritaris que anys més tard s'establiren en temps de la Dictadura de Primo de Rivera.

En tercer lloc la reclamació de la jornada de vuit hores com a fita final, tot i que s'hauria d'aconseguir de forma progressiva partint de les deu hores.

I finalment el reconeixement de dret de vaga, l'establiment de les escoles d'arts i oficis, l'augment salarial tenint en compte l'antiguitat fins a arribar a una participació en l'empresa, això sí, "prudencial".

"Excmo. Sr.

En cumplimiento del cometido que a esta Junta local de Reformas sociales se confiere por R.O. de 12 de Julio del corriente año, informa:

Sea por la competencia ruinosa que en el extranjero se opone a la industria corcho-taponera, sea por falta de mercados libres de aranceles, es el caso que en general la industria de algunos años a esta parte, lejos de crecer en este país y fraccionarse en muchas manos, decrece y se acumula en grandes fábricas y si las condiciones del trabajo empeorando llevan por un lado la desesperación y el rencor en las clases trabajadoras que se traducen en la necesidad ineludible de asociarse para resistir y luchar frente a frente del capital disminuyendo por otro lado la pequeña fabricación donde la mano de obra hallaba antes expansión a sus deseos de emancipación el salario, se concentra la vida azarosa de la industria en la asociación de capitales para su explotación en grande escala con lo que poco a poco se rompen y disgregan todos los lazos de afinidad y todas las relaciones de concordia entre patronos y obreros.

Hasta hoy no se ha llegado todavía a este extremo en esta villa, pero se anda como en todas partes más o menos velozmente por el peligroso y erizado camino que a tal extremo conduce, de tal suerte, que si bien entre nosotros se cuentan más de sesenta fábricas de tapones no llegan a veinte las que como las de los Sres. Palau, Genís y Cía., Bender Hermanos, Barris hermanos, Forgas y Cía., Demissy e Hijos, Brugada, Escarrá y Cía y otras expiden directamente al extranjero sus productos y obtienen la primera materia extrayéndola por su cuenta de los bosques, viviendo los demás lánguidamente a merced de las demandas que otros expedidores les hacen y de los corchos que otros almacenes les ofrecen a precios cada vez mayores.

No se han roto todavía del todo en esta villa las amistosas relaciones entre patronos y obreros existentes en otro tiempo enlazadas estrechamente por el compañerismo del trabajo; y esta circunstancia ha contribuido en gran parte

a evitar las huelgas en esta localidad, en la que no se ha efectuado todavía ninguna que merezca el nombre de tal y donde no se ha dado aun ningún caso en que por diferencias irreductibles surgidas entre patronos y obreros de algún ramo haya debido intervenir ni esta Junta, ni árbitros, ni autoridad alguna competente, a pesar de haberse constituido los 3.000 obreros corcho-taponeros que aquí viven en sociedades de resistencia hoy disueltas, y de estar constituidas hoy todavía y funcionan como tales, las de carpinteros, albañiles y panaderos con más de 200 asociados pero desgraciadamente por las razones antes apuntadas, aparte de las que bajo el punto de vista sociológico y político podrían aducirse, cree esta Junta local que no se habrá de pasar mucho tiempo a que aquel rompimiento y la hostilidad se impongan aquí, como en todas partes acontece.

Mucho podría adelantarse con la creación de jurados mixtos permanentes en el empeño que parece anima al Gobierno de S.M. de restablecer la paz y asegurar la armonía de intereses entre el capital y el trabajo, hoy en lucha abierta en toda España con raras excepciones prontas a desvanecerse; pero creemos que estos jurados mixtos nada representarían ni les asistiría ninguna fuerza moral para imponerse si antes no se procura cultivar y abonar el terreno en que han de plantearse y echar raíces, y si no se les reviste de todas aquellas condiciones y atributos que están en consonancia así con el espíritu popular dominante como con la índole de los intereses industriales creados en cada localidad donde hayan de entrar en funciones.

Respecto de la preparación que habría de proceder al establecimiento de jurados mixtos, cree esta Junta local que el Gobierno de S.M. ha de proponer a las Cortes de momento las siguientes reformas sociales:

1ª - Jornada máxima de ocho horas para todos los trabajadores como desideratum estableciéndose de momento la escala gradual que a ella habría de conducirnos dentro de un plazo fijo, partiendo de la jornada máxima de diez horas.

2ª - Reconocimiento explícito del derecho de huelga como único medio de defensa que el obrero tiene para el

mejoramiento de sus condiciones sociales.

3ª - Derecho preferente a las asociaciones obreras para que puedan contratar y encargarse de las obras públicas y servicios de Estado que les compitiesen.

4ª - Aumento progresivo de salarios por méritos de antigüedad y suficiencia en el oficio o arte hasta llegar a una participación prudencial de estos obreros en los beneficios de los patronos en aquellas industrias y establecimientos donde esto fuese factible.

5ª - Establecimiento de escuelas de artes y oficios gratuitas en todas las poblaciones mayores de 5.000 almas.

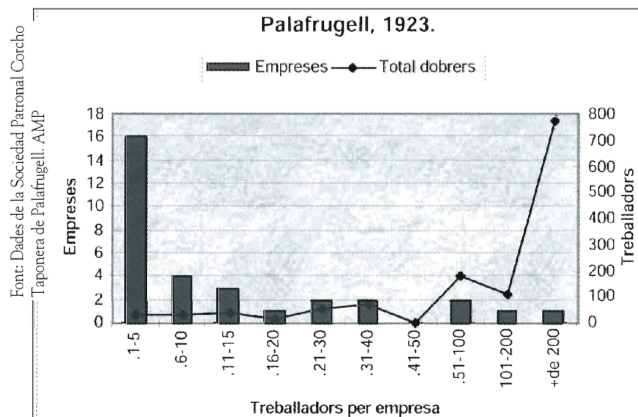
Con estas reformas por base sería a nuestro juicio una buena solución de paz y armonía el establecimiento de los jurados mixtos en esta y otras localidades cuando y donde se entablase lucha de clases; siempre que en la formación de estos jurados entrase igual número de patronos y de obreros elegidos unos y otros por sus respectivos gremios o sociedades y un Presidente de elección popular o por sufragio de todos los vecinos mayores de veinticinco años, siempre que estos jurados fuesen renovados semestralmente los permanentes y para cada caso los transitorios y siempre que su competencia se limitase a la solución de los conflictos que surgieran entre patronos y obreros y se manifestasen al exterior por medio de una huelga que se prolongase más allá de tres días.

Esto es lo que en razón y en conciencia juzga esta Junta local de Reformas sociales que sería lo más oportuno, beneficioso y justo que el Gobierno de S.M. podría realizar en la práctica en las actuales circunstancias y dentro del régimen establecido con respecto de los deseos que le han movido a consultar a esta Junta en la forma que lo ha hecho.

Palafrugell 19 Agosto 1901.

El Alcalde accidl
= Francisco Esteva
= C. i. D. La J.R.S.
= Eduardo Jubert.”

Palafrugell, 1923.
En relació al 1919,
només hi ha una
empresa que tingui
entre 101 i 200
treballadors,
Trefinos, S.A. amb
108; i Manufacturas
en declarava 777.
Les dues empreses més
grans absorben el 68%
de la mà d'obra a la
indústria surera

“Peligrosos anarquistas... o lo que sean”

Ofici de la Secretaria del Govern Civil de Girona de 19 de juliol de 1915:

“Teniendo conocimiento por conducto autorizado de que con permiso de esa Alcaldía, varios grupos de peligrosos anarquistas de esa localidad, vienen dedicándose a recorrer las viviendas de las personas sensatas y acaudaladas, exigiendo cantidades en metálico, conforme a un reparto de que van provistos, determinando la cuantía, que según la posición de cada vecino debe satisfacer, oscilando su importe entre, 5, 10, 15, 20 y 25 pesetas; altamente sorprendido con tales extralimitaciones, he acordado, prevenir a V., se abstenga en absoluto de patrocinar tales actos, que pudieran ocasionar perturbaciones en el orden público y dejar que la caridad sea espontánea por parte de las personas bondadosas y humanitarias, quienes tendrán en cuenta las necesidades a

que, por sus sentimientos, deban atender con sus socorros. (...)”

La resposta contundent enviada al Govern Civil el mateix 19 de juliol de 1915 fou la següent: “(...) de cuyo contenido debe esta Alcaldía protestar con toda energía (... ya que no tan solo esta Alcaldía no ha dado permiso a nadie para que recorriera las viviendas (...) si no que ha tomado todas aquellas medidas necesarias para que los anarquistas o lo que sean no perturbasen la vida de la población como puede atestiguarlo el Sr. Sargento Comandante del Puesto de la G.C. (...) por esta Alcaldía se ofrece trabajo y comida a todos los necesitados.

Es imposible que por conducto autorizado se haya dicho a ese Gobierno que los que han postulado ayer o anteayer en Palafrugell estuviesen autorizados por la Alcaldía (...)”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell)

I arriben els americans

L'any 1930 arribaren els efectes de l'anomenat *crack* del 29, la caiguda de la borsa de Wall Street, que afectà especialment l'exportació del suro treballat a més de la del suro en planxa, i una gran davallada de la demanda de suro aglomerat pur per a aïllament que afectà, és clar, Manufacturas. A diferència d'altres ocasions, no hi hagué tancaments de fàbrica.

En aquests anys 30 destacava la fabricació d'aglomerats que eren comprats, en grans quantitats, pels Estats Units que, en no poder afrontar la nostra competència, van començar una agressiva política empresarial pel control i el domini dels centres productors de primera matèria amb l'aparent indiferència del govern espanyol. Alguna incidència tingué aquesta actitud quan baixà considerablement el nombre d'obers ocupats en les indústries del suro.

Amb la proclamació de la Segona República podem constatar com, en un principi, millora l'atenció i la preocupació dels governants respecte de la indústria surera.

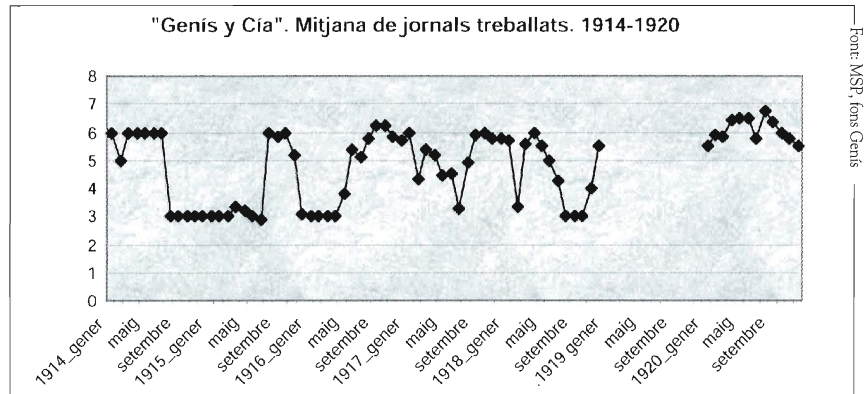
Potser la circumstància d'haver-hi catalans en el govern de Madrid com Marcel·lí Domingo, en el temps que exercí de ministre d'Economia coincidint amb Carles Pi i Sunyer com a director general de Comerç i, especialment, la pressió exercida des d'aquí a través de mobilitzacions empresarials i d'assemblees com la que tingué lloc a Palafrugell el 1931, tingueren alguna cosa a veure.

L'Assemblea de la indústria surera del 1931 a Palafrugell

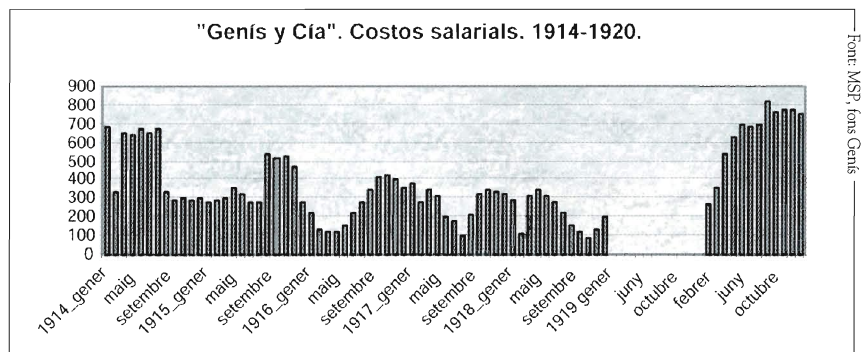
Coincidint amb el moment del canvi polític es confiava que el nou règim sorgit el 14 d'abril de 1931 seria més sensible a la problemàtica surera del que ho havien estat els governs de la monarquia. La finalitat de la reunió prevista a Palafrugell era de plantar cara a la crisi i arribar a unes conclusions que serien defensades al Parlament de Madrid.

El diumenge 8 de novembre de 1931 en el saló de sessions de l'Ajuntament de Palafrugell, que fou qui convocà l'acte, tingué lloc aquesta reunió presidida, en el seu inici, pel governador de Girona, Claudi Ametlla, en nom del ministre d'Economia, Lluís Nicolau d'Olwer. El Sr. Ametlla es retirà i durant la resta de la sessió presidí la mesa el comissari de la Generalitat a les comarques gironines, un guixolenc bon coneixedor de la problemàtica surera, Josep Irla i Bosch, acompanyat dels diputats Miquel Santaló, Albert de Quintana i de León, Puig d'Asprer i Joan Estelrich; a més dels representants de les cambres de comerç de Palamós, Sant Feliu i Girona, l'alcalde de Palafrugell, Sr. Sagrera, i els regidors de la Comissió organitzadora, Srs. Deulofeu, Fina, Carreras i Rodríguez. Hi van assistir representants dels ajuntaments d'Agullana, Begur, Calonge, Cassà de la Selva, Darnius, la Bisbal, Llagostera, Maçanet de Cabrenys, Palafrugell, Palamós, Sant Celoni, Sant Feliu de Guíxols, Tossa i Vidreres.

Es formà un Comitè que hauria de designar la Comissió permanent, el formava el Sr. Josep Barris, pels ajunta-

Mitjana dels jornals treballats a can Genís entre 1914 i 1920. (Elaboració des de MSP. Fons Genís)

Quantitats en ptes. invertides mensualment en despeses salarials entre 1914 i 1920. (Elaborat des de MSP. Fons Genís)

ments de l'Alt Empordà; el Sr. Feliu Parals, de Sant Feliu, pels de La Selva; el Sr. Joan Matamala, de Palamós, pels del Baix Empordà; el Sr. Sanjaume, per la Cambra de Comerç de Sant Feliu; el Sr. Anselm Gubert, per la Cambra de Comerç de Palamós; el Sr. Eusebi Genís, per la Cambra de Comerç de Girona; i per la Comissió Organitzadora el president, Sr. Josep Sagrera Corominas, i el secretari, Sr. Martí Jordi Frigola.

Les conclusions a què s'arribà foren aprovades amb un ampli consens i les transcrivim a part.

Fent discos
amb metralladores

AMP, col. Armstrong

Immediatament es va constituir en el Congrés dels Diputats una minoria parlamentària formada per diputats de les demarcacions de Girona, Barcelona, Càceres, Badajoz, Sevilla, Huelva i Cadis. Un grup, per tant, de parlamentaris de les províncies amb interessos surers. La iniciativa procedia del diputat Sr. Puig d'Arquer.

Pel febrer de 1932 els Srs. Genís i Pagès anaren a Madrid en nom del Comitè citat amb la finalitat d'afrontar que França augmentés possiblement els drets sobre el suro manufacturat. S'entrevistaren amb els diputats del grup surer i feren arribar al govern les preocupacions que hi havia.

L'activitat continuà amb la celebració entre els dies 16 i 19 de febrer d'una conferència oficial surera a la seu del Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç a Madrid insistint en les qüestions de la protecció de la indústria,

de la política aranzelària i el tractat amb Portugal.

I aquest cop, França

Un altre maldecap arribà des de l'altra banda dels Pirineus. Des del 2 de març de 1932 França augmentà els drets d'entrada d'algunes manufactures sureres, especialment als taps petits, de menys de 24 línies. La decisió del govern francès afectà sobretot Palamós i Calonge. No va afectar el tiratge ni el trefí, segons sembla, perquè el suro algerià no era adequat per tapar els vins de qualitat i havien de refiar-se dels taps catalans.

Aquesta situació féu que una comissió d'exportadors surers a França, després d'haver tingut una reunió a Palafrugell, es dirigís al governador civil de Girona, Claudi Ametlla, a la recerca de solucions. El diumenge 20 de març a dos quarts d'onze del matí es trobava a Girona una

nodrida representació del Comitè Surotaper de Catalunya, de les cambres de comerç de Palamós i Sant Feliu de Guíxols, Foment de la Indústria de Palafrugell i comissions d'exportadors de les poblacions afectades, juntament amb el Sr. Josep Irla, comissari de la Generalitat, el diputat Sr. Quintana i el Sr. Josep Sagrera, alcalde de Palafrugell i president del Comitè Surotaper de Catalunya. Les paraules del Sr. Quintana explicant les gestions dels diputats gironins a Madrid van tranquil·litzar els reunits i es recomanà continuar treballant per aconseguir una rebaixa dels drets i evitar qualsevol nou augment dels aranzels.

Els 12 i 13 d'abril de 1932 tingué lloc una segona conferència surera a Madrid amb assistència dels delegats de les mateixes entitats de la primera trobada. Es constituí una comissió mixta oficial que hauria d'estar integrada per set representants dels industrials i set dels propietaris sota la presidència d'un delegat del govern que a l'hora de la veritat van ser-ne tres. Els representants dels industrials serien dos del Comitè Surotaper de Catalunya, dos del Comitè d'Extremadura, dos de l'andalús i un representant de la Asociación General de Industriales Corcheros de España. Els delegats dels propietaris procedirien de la Asociación Nacional y Cooperativa de Propietarios de Montes Alcornocales amb 5 delegats, un de l'Associació Forestal de Girona i un dels ajuntaments andalusos propietaris de suredes. La Gaceta del 25 de maig publicava el decret de creació de la comissió mixta, Ordre del 13 de maig de 1932.

França establia, pel setembre de 1932, nous drets d'entrada als productes surers i

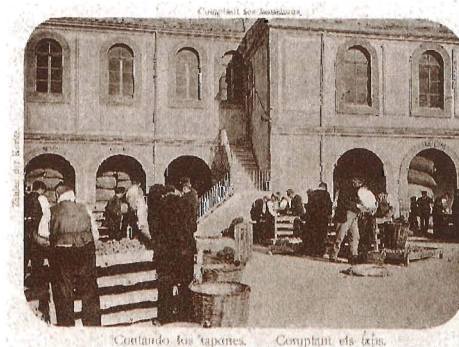
fins i tot al suro en planxa. El Comitè Surotaper de Catalunya convocà, amb caràcter d'urgència, una assemblea el dimarts 20 de setembre al saló de sessions de l'Ajuntament de Palafrugell. Es van rebre telegrams de suport de diverses personalitats destacant els del president de la Generalitat, Francesc Macià, i el del director general de Comerç, Carles Pi i Sunyer. Es van aprovar quatre punts: denúncia del tractat de comerç amb França; imposició de drets a la sortida del suro en planxa; obligatorietat de l'ús de tap de suro en l'envasat de líquids, prohibint els de goma, vidre, etc.; i finalment donar facilitats als industrials per cobrar les mercaderies exportades a països que haguessin aplicat mesures a la sortida de capitals. Aprofitant que el diumenge següent s'esperava la visita del cap del Govern de la República, Manuel Azaña, a Barcelona es formà una comissió per entrevistar-s'hi, formada pels Srs. Sagrera, Jordi, president i secretari del Comitè Surotaper; Enric Sagrera, Sanjaume, Canyet i Genover.

Aquestes conclusions coincidien gairebé del tot amb les que havia aprovat la Federació Provincial de Cooperatives

Col·lecció de l'autor

Marcel·lí Domingo amb Manuel Azaña i altres personalitats, el 1934

AMS, col·lecció Montserrat Melchior

Comptant taps a can Barris, abans de la Primera Guerra Mundial

Els submarins alemanys van ser vistos sovint prop de la costa. Reben el seu proveïment de combustible, queviures i municions amb la col·laboració de gent del país, segurament coordinats des de terra

www.u-boot-net.de

Obreres en la seva Assemblea que tingué lloc a Girona el 28 d'agost. Les cooperatives de Palafrugell ratificaren aquestes conclusions el 23 de setembre de 1932 i les feren arribar en manifestació a l'Ajuntament on una comissió les lliurà a l'alcalde Sr. Sàgrera.

Dificultats en el treball

Hi tornava a haver una manca de treball tan important que va mobilitzar diverses persones a Palafrugell. En una reunió entre propietaris, comerciants, industrials i rendistes es va establir una quota voluntària per donar feina als obrers a l'atur. Els obrers ocupats eren 37 i quedaven encara uns 80 que estaven totalment sense feina. En aquest moment els ocupaven en l'enderroc de l'edifici del carrer de la Tarongeta cantonada amb el carrer de la Garriga que Joan Miquel havia cedit a l'Ajuntament per edificar-hi seguidament la Biblioteca Popular i l'Escola d'Arts i Oficis, on avui hi ha el Museu del Suro. En dies successius tenim notícia de recaptacions en concerts i projeccions de cinema sonor, el qual havia arribat feia poc a Palafrugell.

I arribem a mitjans febrer de 1933. La direcció de Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A. posà en coneixement de l'Alcaldia "complint el que legalment és prescrit", que a conseqüència de la manca de comandes acomiadava temporalment 114 treballadors de la secció d'aglomerats. A darrera hora es van ocupar alguns obrers a la mateixa fàbrica a la secció de la Bòbila Vella de manera que es repartiren el treball entre els afectats.

L'abast de la crisi tornava a ser dramàtic, en un discurs del diputat de la Lliga, Joan Estelrich, en la sessió del dia 30 de març de 1933 atribuïa un atur del 40 per cent del cens d'obriers en actiu el 1929 i, a més, un 95 per cent dels que treballaven ho feien a tres o quatre dies de jornal setmanal. Deia que els industrials immobilitzaven capital en els magatzems en forma de mercaderies que no es venien i que altres sectors com els de la construcció o el metal·lúrgic també en resultaven greument afectats valorant en un 75 per cent l'atur que hi havia.

El govern, que fins aleshores no havia tingut cap reacció com no fos assolir la situació i escoltar els afectats, publicà a *La Gaceta* del 31 de març a través del ministre d'Agricultura, Marcel·lí Domingo, unes disposicions relatives a aïllaments d'habitatges construïts amb fons públics per les quals es considerava el suro aglomerat natural d'ús preferent en la construcció d'habitatges, escoles, casernes, hospitals, etc. També s'establí una reglamentació relativa al tapament de diverses substàncies. Fins i tot es preveia l'estudi de l'aplicació del suro a la construcció de vagonets de ferrocarril, vaixells i altres vehicles, especialment els

destinats al transport de viatgers, bestiar, carn, peix, vegetals. I, és clar, s'establia una nova junta amb un representant de cadascuna de les direccions generals de Sanitat, Indústria, Transports, Subsecretaria de la Marina mercant, Col·legi d'Arquitectes de Madrid i un vocal de la Comisión Mixta del Corcho.

A finals de gener de 1935 l'alcalde Girbau va rebre una comissió d'obres que es trobaven a l'atur. Se'ls promet demanar subsidis a organismes superiors.

Joaquim Feliu, aleshores alcalde accidental de Palafrugell, i Josep Girbau, l'alcalde titular que en aquells moments no exercia el càrrec en gaudir d'una llicència, s'entrevistaren a Barcelona per l'agost del 1935 amb el conseller d'Obres Públiques, Sr. Joan Vallès i Pujals, per aconseguir ajudes per a l'atur que hi havia a Palafrugell. La Generalitat havia disposat el repartiment de cent mil pessetes a la circumscripció de Girona amb aquesta finalitat, de les quals en foren destinades deu mil a Palafrugell per a l'inici d'obres públiques en les quals es col·loquessin els obrers en atur. Pel desembre la Junta Nacional contra l'Atur Forçós acordà concedir a Palafrugell

Jaume Ferrer. AMP, col. Rosa Granés

Paco Gispert, Guillel Genover i
Pelai Granés

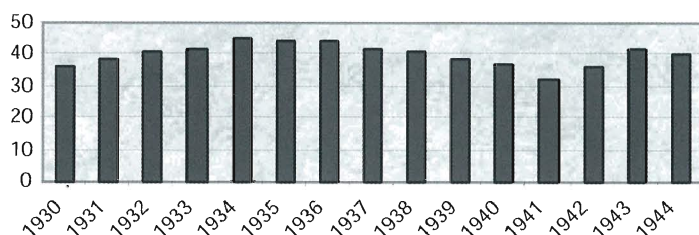
25.000 pessetes per a obres urgents de sanejament.

La crisi tornava a ser molt greu amb la ruptura comercial amb França, dificultats amb Alemanya i bloqueigs de moneda en alguns països balcànics i sud-americans... Si a l'any 1930 s'estimava en uns 7.000 els obrers que es dedicaven a la indústria a l'Empordà amb treball a setmana completa amb un total, per tant, de 42.000 jornals, pel setembre de 1935 es considerava que hi havia 900 obrers a l'atur i que uns 6.100 treballaven tres jornals setmanals que representaven 18.300 jornals. L'any 1935 el valor de les manufactures de suro exportades representava gairebé un 50% del que s'havia venut a l'estranger el 1930. Altra vegada els telegrams a Madrid a la desesperada, destinats al president del Consell de Ministres, al ministre d'Agricultura i, fins i tot al de Marina, el rosinc Pere Rahola, aprofitant que era

Obreros entrando al trabajo.

Palafrugell 1930-1944. Inscripcions a les M.I.

Palafrugell 1930-1944. Inscripcions a les matrícules industrials. (Elaborat des de AMP. Impostos indústria i comerç)

empordanès i que seria més sensible a l'ajuda que se li demanava.

El dia 3 de novembre de 1935 tingué lloc una assemblea al Teatre Municipal de Girona presidida pel conseller de Treball de la Generalitat, Torrents i Dalmau, on tingué una participació destacada Guillem Genover, president del Fomento de la Industria y Comercio Corcho-taponero de Palafrugell. Les conclusions aprovades, en resum, anaven dirigides a aconseguir subvencions del Govern, un 18,44%; nolis més barats i la renegociació dels tractats amb França, Alemanya, Estats Units, Argentina, etc. i intensificar el consum interior de suro.

A partir del 23 de desembre de 1935 entrà en vigor un nou Tractat de Comerç amb França sense que hi hagués cap millora important pel que feia als aranzels dels productes surers, i per tant fou acollit amb un fred escepticisme.

I la història es repeteix

La situació en què es trobava el sector pel març del 1935, segons Industria Corchera, era d'accentuació de la crisi que es travessava i que tendia a

convertir-se en crònica tot afectant els obrers, els industrials i les altres indústries complementàries: tallers mecànics, fàbriques de teixits de jute, transports... S'interpretava que es trobaven en una situació d'atur forçós. Les causes calia trobar-les en el doble paper d'indústria manufacturera i exportadora i que sofria les conseqüències de la crisi econòmica mundial, de les devaluacions de divises, del proteccionisme econòmic i dels bloqueigs monetaris, és a dir, el mateix de sempre. Els afectats consideraven que només les institucions públiques podien fer desaparèixer les conseqüències d'aquestes dificultats. Consideraven imprescindible l'obertura de mercats exteriors nous més que no pas el programa d'obres públiques que es proposava per alleujar l'atur. El govern tenia abandonats els interessos de la indústria –no era cap novetat– com s'havia fet evident en les darreres negociacions amb Dinamarca, Argentina o Polònia.

Es pensava que aquesta crisi tenia els seus inicis a principis del 1930. A començament del 1936 s'inicià una situació de millora que permetia de considerar que s'havia tocat fons. Però aleshores arribà el 18 de juliol.

La Guerra Civil

Josep M. Bricall explicava, fa uns anys, que en la conjuntura industrial catalana des del 19 de juliol de 1936 fins a finals de 1938 hi havia tres moments: un primer moment que arribaria fins al febrer del 1937 i que es caracteritzaria per un enfonsament de la producció. Una segona etapa des del febrer de 1937 a

l'abril de 1938 on s'assolirien els mínims: l'índex de producció serà de 55, amb base gener 1936 = 100. Finalment, una altra fase de l'abril del 1938 a inicis de 1939.

En la nostra indústria surera es visqué, en els primers temps de la guerra, una progressiva dificultat per aconseguir el suro en planxa, recordem en mans de qui es trobaven els centres productors. És a dir, gairebé un cas invers al de la Gran Guerra: abans no hi havia prou comandes però es podia aconseguir amb algunes dificultats de transport la primera matèria; ara hi ha demanda però manca el suro. Es treballava amb suro del país i de Castelló fins que l'ofensiva a l'Ebre deixà incomunicat el País Valencià. Les fàbriques que no foren transformades en indústria de guerra continuaren treballant sota control obrer i foren col·lectivitzades.

El mes de juny de 1937, conjuntament amb Cassà, Llagostera, Sant Feliu i Palamós s'aconseguí una partida de 2.000 quintars de suro procedents del sud.

Del 14 de desembre del 1936 al 15 de maig de 1938 foren exceptuades de col·lectivització vint empreses d'indústries diverses a tot Catalunya amb interessos estrangers. Una d'elles fou Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A.

Palafrugell no fou especialment afectada pels bombardeigs, en canvi Calella i Llafranc van rebre, segons es diu, la metralla del Canarias en disparar sobre diverses embarcacions que passaven.

Les conseqüències més importants caigueren sobre la societat. Les ferides socials en el cas de Palafrugell foren molt greus.

AMP

La postguerra

A les matrícules industrials de després de la Guerra Civil hi ha diversos canvis significatius. Per una banda hi ha una davallada significativa en les inscripcions, per altra part destaquem com a curiositat que les inscripcions de 1942 són mecanografiades, les dades relatives a les quotes encara no. També trobem en aquest mateix any moltes rectificacions i la reintroducció d'una gran quantitat de màquines manuals. La tradicional "Fca. taps. n. mesas n. ops." és substituït per "Taller de taponero". S'hi troben fàbriques de discos, aglomerats i llana de suro.

La majoria d'aquestes inscripcions són de cases que ja existien el 1936 i que van anant mantenint l'activitat. N'hi ha una dotzena llarga que van desapareixent de les inscripcions al llarg dels anys que dura la guerra. Després de la guerra hi ha una

El guixolenc Josep Irla i Bosch (1876-1958), en una visita a Sant Sebastià el juliol de 1932 acompanyat el president Macià

Francesc Macià havia visitat Palafrugell almenys en dues ocasions, el 21 de juny de 1931 i el juliol de 1932

AMP, col. Joan Bertr

desena de noves inscripcions, algunes de les quals són de forasters o de persones sense una especial vinculació familiar al sector.

És l'època de l'autarquia. L'opció autàrquica ha estat considerada la continuació de l'economia de guerra amb l'aplicació de molts hàbits de caràcter militarista en la seva direcció i pautes de funcionament. Aquesta època es caracteritza per:

L'intervencionisme de l'Estat en tots els aspectes de l'economia: des del subministrament de primeres matèries, fins al control de preu, passant per la producció i distribució. Aquest intervencionisme de l'Administració es veurà

reforçat per la II Guerra Mundial i el bloqueig internacional. Per tant s'arribà a un col·lapse molt important del comerç exterior, baixarà la producció i es produirà un retrocés en el poder adquisitiu de la població en general. Aquesta baixa del comerç exterior, tan important per a la indústria surera, es manifestava, no només respecte de les exportacions de productes elaborats, sinó també a la importació de productes químics necessaris tant per a la fabricació com per a l'equipament (recanvis, maquinària). Això obligà a amortitzar al màxim els béns d'equip. La maquinària envellia i el seu funcionament podia ser irregular, amb una més gran inversió en hores de treball i amb un desaprofitament important de primera matèria, per tant, amb una rendibilitat inferior. Per acabar-ho d'adobar hi ha altres aspectes que influïren en la situació de l'exportació de l'època com el tancament de la frontera francesa per part de les autoritats espanyoles, pel març de 1944, que va desbaratar un important acord comercial i la pèrdua, de moment, d'un mercat fonamental per a la producció del tap de xampany.

També s'aplicava un aïllacionisme amb l'exterior que afectava les indústries amb vocació exportadora. Això es veurà agreujat pel monopoli sobre les divises que exercia l'Estat i pels sistemes de compensació d'intercanvis amb altres països.

A més els sindicats actuen com un canal de comunicació entre l'Estat i les indústries en un doble sentit: per una banda, els industrials utilitzaran els sindicats per fer conèixer les seves pretensions i, per altra, el govern els

utilitzarà com a forma de control per fer complir les seves disposicions a través de la Comisión Arbitral del Corcho primer o de la Rama del Corcho, ben coneguda a Palafrugell, més tard.

En el període 1943-1945 el fantasma de la crisi, ben real per altra banda, tornarà a aparèixer. Una segona guerra mundial entre els principals clients de les nostres fàbriques afecta econòmicament la comarca. La indústria surera s'acollí al sistema de primes a l'exportació, però això ja és una altra història fora de l'abast que ens hem assenyalat.

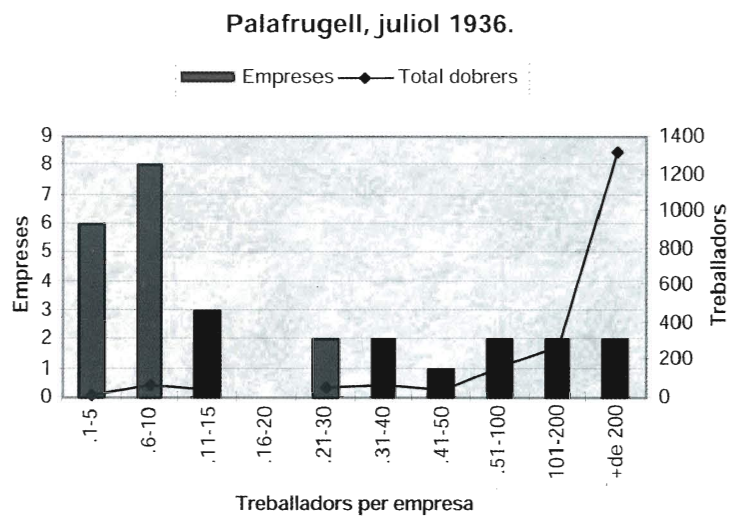
Segons les dades que proporciona el cens del Sindicato Corcho-Taponero de la Provincia de Gerona, que per raons que veureu tot seguit no ens mereixen confiança, a Palafrugell el 1943 hi havia 1.782 treballadors censats, dels quals 472 eren homes, 629 dones i 97 administratius, i 1.476 màquines, de les quals 356 estaven parades. Utilitzaven 5.519.140 kg de suro en planxa i 3.670.000 de suro triturat. 35 empreses es dedicaven a taps i discos; 2 a aglomerats; 8 a especialitats; 1 al grup de preparadors. Observeu ara les dades del cens de 1948, hi ha 39 industrials, dels quals 1 és preparador, 38 al grup de taps i discos, 2 a aglomerats, 6 a especialitats, amb 495 màquines en funcionament i 356 parades. Els treballadors: 472 homes i 629 dones, amb 97 administratius. Utilitzaven 5.519.140 kg de suro en planxa i 3.670.000 kg de suro triturat. Estranyament coincideix amb el de 1943.

Hem observat errors en les dades que ens proporciona el Sindicato. Causades, per una banda, per la transcendència de les declaracions que podien influir positivament o negativament respecte de la

concessió d'ajuts, o l'adjudicació de primera matèria o de productes associats a la fabricació. També, per altra part, hi hauria una negligència en el moment de fer les declaracions, com es queixava Ramir Medir, responsable de la recollida de les dades procedents de les declaracions dels industrials, quan escrivia que: "No reflecteixen quasi mai la veritat, perquè han sortit deformades per la por, la mala fe i la incomprensió". (*Memòries de l'activitat surera*. agost 1941, p. 28 de *L'Estoig*, núm. 3. 1993).

La II Guerra Mundial influí també en l'aprovisionament tant dels recanvis per a les màquines com de les diverses matèries necessàries per a la fabricació: lubricants, olis, productes químics... A més dels retards que es produïen en els transports a causa de les prioritats establertes pels diversos països per la guerra hi havia l'angoixa que, en arribar el producte a la frontera, la corresponent llicència d'exportació no hagués sobrepassat els sis mesos de vigència i fos caducada i en calgués una renovació.

Un cas pràctic: Genís y Cía. el 24 de maig del 1940 havia sol·licitat una llicència d'importació (núm. 300.065) per a 200 kg d'àcid oxàlic per un valor de 2.626 F.f (581,65 ptes. de l'època). Aquesta llicència caducava el 24 de novembre. El 26 de juliol es rep una notificació de V. Bertrand, agent de duanes a Cervera, que explicava que les comunicacions entre la fàbrica i Perpinyà "...étant, actuellement, impossibles et les livraisons étant suspendues". El 30 de setembre encara no havia arribat la comanda. Preocupació a can Genís per la caducitat de la llicència d'importació. La transacció sembla que no va arribar a bon

Palafrugell, juliol 1936. Les quatre empreses amb més de 100 treballadors: Manufacturas amb 983; Esteve y Messer amb 328; Trefinos, S.A. amb 170; i Guillermo Genover Mató amb 108, ocupaven el 77,8% de la mà d'obra dedicada al suro. (Elaboració des de MSP. Sindicato Nacional de Madera y Corcho. Censo de productores corcheros)

terme perquè encara hi ha tots els impresos, fins i tot els de petició de moneda estrangera per fer el pagament, amb llapis i sense signar.

En el temps de l'autarquia la Delegación del Nordeste de España de la Rama Económica del Corcho havia d'informar de la conveniència de les importacions. Calia omplir una sèrie de formularis justificant la finalitat i l'ús que se'n feia del producte així com la forma de pagament, que havia de preveure la compra de divises. Encara sort que es podia resoldre a Palafrugell i no calia anar a Madrid!:

“La Delegación del Nordeste de España de la Rama Económica del Corcho informa FAVORABLEMENTE la precedente solicitud de la firma GENIS Y CIA. de esta plaza de Palafrugell, pidiendo importar de Alemania 6 cuchillas circulares para corcho, por cuanto dichas cuchillas se necesitan para la fabricación de tapones cónicos; y no

producirse en España. PALAFRUGELL, 5 de Julio de 1941.”

Es considerava que amb aquestes ganivetes, que es feien servir a les màquines americanes per fer taps cònics, n'hi havia prou per a tres mesos. Valien 60 marcs cadascuna, unes 260,40 ptes., en total, 1.562,40. Un cop aconseguit el permís començava una llarga espera fins que no arribava la comanda. Pel març del 1942 hi ha una petició de Genís y Cía. reclamant a W. Ferd. Klingelberg Söhne de Remscheid (Alemanya) amb sucursal a Barcelona, Consell de Cent, 264, la comanda feta feia vuit mesos (!) de ganivetes circulars i rectangulars. La fàbrica alemanya contesta que està “muy atareada”. Cal observar, en considerar la quantia de les importacions, que quan es feia una comanda no anava tota destinada a l'ús exclusiu de la firma que tenia la llicència sinó que sovint part de les fulles que es compraven anaven destinades a la revenda.

Altres materials com l'arpillera per als embalatges també havien de passar pel vistiplau de la Rama Económica del Corcho. El 24 de desembre de 1941 una carta tramesa per Hija de Melitón Daussà comunica:

“A continuación tenemos el gusto de dar a esa Delegación detalle de los pedidos para exportar durante el mes de Enero próximo, rogándoles tramiten la petición de Arpillera al Sindicato Nacional Textil, Delegación de Cataluña para nuestras necesidades previsibles:

16 balas	933 Kg	tapones de corcho
		Noruega (Oslo)
91 balas	6842 Kg	tapones de corcho
		Praga (Alemania)
		[sic: mireml'època!]

27 balas 2043 Kg taponos de corcho
Bremen
(Alemania)

13 balas 407 Kg taponos de corcho
Laussane (Suiza)

Precisamos arpillera doble y sencilla
en las mismas proporciones.”

I començà un altre temps...

És notori que, des de la seva fundació en aquell llunyà segle XVIII fins a la Segona Guerra Mundial, la fabricació surera era l'activitat principal a la vila de Palafrugell. A partir dels anys 50 el tradicional motor de l'economia serà substituït progressivament pel turisme i les activitats que s'hi relacionen, com és ara la construcció, i el ram del suro deixarà de ser el protagonista principal de l'ocupació dels palafrugellencs i palafrugellenques.

Sortida del personal de la fàbrica
Genover a principis dels 40

ALMIS, col Martí

Els economistes acorden la data de 1959 com la del canvi d'orientació en la política econòmica de l'Estat. L'arribada dels tecnòcrates portà transformacions com la fi de l'aïllament econòmic i l'inici d'una recuperació paral·lela, encara que molt retardada, respecte de la resta de països europeus. Però tot això ja va molt més enllà dels límits que ens hem fixat.

Els cupos

“Los fabricantes que no se decidieron a adquirir fuera de cupo materias primeras, pagándolas a precios más altos y contraviniendo, por consiguiente, la ley, tuvieron que sucumbir, y sus restos fueron adquiridos por los demás, más afortunados o más cautos. Si cada industrial que no puede disponer de cupo imprescindible a su tiempo, lejos de procurarse las primeras materias por todos los medios a su alcance, se resignase a “su suerte”, no tardaríamos en ver miles y miles de obreros en la calle por cierre temporal o por quiebra total, pero en uno y otro (caso) carentes de trabajo y medios de vida.”

Bartolomé Barba Hernández: exgobernador civil de Barcelona arribà a criticar l'intervencionisme econòmic de l'època a la seva obra *Dos años en el Gobierno Civil de Barcelona, y otros dos ensayos*. (Citat per Josep M. Solé Sabarís, 1983).

“La segona dictadura consumava l'agonia dels taps. Els fabricants havien d'importar làtex de les Índies Holandeses per als taps i afegits i per parafrinar els trefins. A Madrid denegaven les llicències d'importació i proposaven adquirir el producte al Sindicato Vertical de Industria Química a un preu de vegades doble. Una cova de lladres. Per cada 60 pessetes que els exportadors de taps empordanesos rebien, els lusitans en rebien 100 escuts i la pesseta i l'escut estaven forçadament a la par. Qui podia competir amb Portugal? Salazar era Economista i el Tetrarca de Sefarad deia: “Yo también entiendo de números, no olviden ustedes que he sido capitán cajero”, o sigui poca cosa. La comptabilitat dels cigrons i de les mantes. No res.”

(Jordi PUJOL i COFAN: “El Baix Empordà: un àlbum de postals”. *Revista de Girona*, 140. 1990. p.102.)

El cas Klingelnberg

Resumim en una taula que hem elaborat dos casos del llarg procés, en temps d'espera, burocràcia i diners que calia passar per aconseguir recanvis. En aquest cas, de diverses comandes fetes per Genís y Cía. a Klingelberg, en resumim un parell d'exemples prou eloqüents per il·lustrar la situació.

Data de la comanda	Descripció	Llicència d'importació	Preu total	Altres informacions
17 juny 1941	Ganivetes rectangulars. 200 peces de 567 mm a 1,60 marcs la peça.	277100 / 30 agost 1941	640 marcs (2.777,60 ptes.)	Anaven en una caixa de 148 kg de pes brut i 133,25 kg pes net. Arriben el 10 de febrer del 1942.
	Ganivetes rectangulars. 22 peces de 480/225 mm a 1,60 marcs la peça.			
17 juny 1941	6 ganivetes circulars	277101 / 30 agost 1941	360 marcs (1.562,40 ptes.)	80 k.p.b. El 12 de maig del 1942 n'arriben 4 i pel 25 de setembre 2 més

(MSP. Fons Genís. Correspondència)

Proveïdor de fulles
de màquina

MSP, arxiu Genís

W. FERD. KLINGELNBERG SÖHNE

CONCESIONARIOS EXCLUSIVOS PARA ESPAÑA DE LAS FABRICAS «KLINGELNBERG DE REMSCHEID, HOCKESWAGEN Y REMSCHEID, PREYERSMOHLE (ALEMANIA) Y DE LA FABRICA «KLINGELNBERG «HUNWERK», ROTTERDAM (HOLANDA).
VENTA DE CUCHILLAS MECANICAS, HERRAMIENTAS DE PRECISION Y MAQUINARIA.

Señores

Genis y Cia.

PALAFRUGELL. (Gerona)

Fábrica de tapones de corcho.

SUCURSALES:

BERLIN, CHEMNITZ, DUSSELDORF, FRANKFURT a/M.,
HAGEN, HAMBURG, HANNOVER, LEIPZIG, MANNHEIM,
STUTTGART, BRUSELAS, LONDRES, PARIS, PRAGA,
ROTTERDAM, ZURICH.

SOCIEDAD DE COMERCIO DE ULTRAMAR
«KLINGELNBERG»: HAMBURG Y SHANGHAI.

CUENTA CORRIENTE:
BANCO ALEMAN TRANSATLANTICO, BARCELONA
DIRECCION TELEGRAFICA:
GLOBUS, BARCELONA - TELEFONO 12545

CARPETA N.º

Sus noticias del:

Sus signos:

Nuestros signos:

10.3.42.

.-

E/E.

12 de Marzo de 1942.

ASUNTO:

BARCELONA

CONSEJO DE CIENTO, 264

Muy Señores nuestros:

Ha sido en nuestro poder su muy atta. del 10 del actual y en constatación inmediata a la misma podemos darles la grata noticia de que con fecha 10 de Febrero pasado salieron de fábrica alemana las

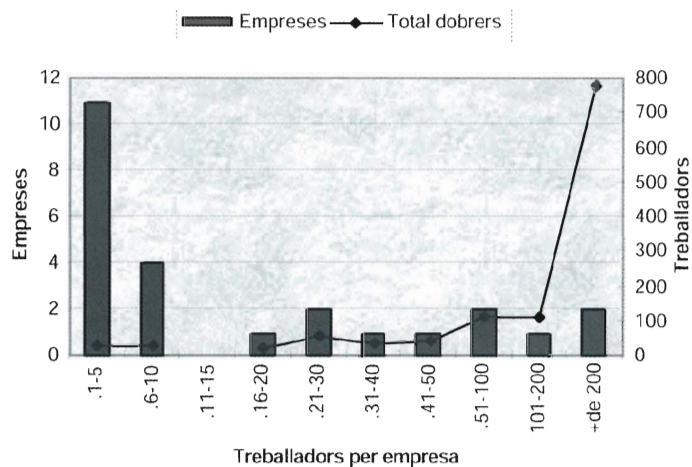
Els principals contribuents de Palafrugell el 1930

“Llista de majors contribuents:

Ildefons Capella Cruañas, Francesc Sagrera Riera, Pere Ribas Cané, Josep Bertran Migoya, Cosme Ribas Llavià, Pere Jubert Matas, Joaquim Esteva de Mata, Amadeu Roig Vergés, Miquel Palé Gispert, Martí Bisbe Ganiguer, Salvi Sendra Bassó, Ricard Català Furnet, Francesc Coll Figueras, Tomàs Gallart Girbal, Manel Pruneda Torras, Claudi Llaona Viñas, Miquel Presas Daussà, Josep Bofill de Carreras, Ernest Peya Miró, Epifani Pascual Serra, Damià Olivés Carré, Miquel Alsius Ricart, Francesc Girbau Pascual, Antoni Rius Fons, Josep Jordi Noguer, Josep Pardàs Buxó, Lluís Gich Vives, Josep Serra Cortada, Antoni Serratosa Mascort, Lluís Sagrera Riera, Jaume Suquet Pruneda, Frederic Dellonder Font, Sebastià Massot Boix, Francesc Plana Castelló, Sebastià Sabrià Morell, Joan Llambí Carbó, Miquel Gich Sobrevia, Tomàs Girbal Jofra, Lluís Serra Miquel, Josep Giralt Subirós, Sebastià Corredor Granés, Narcís Junqué Selva, Josep Deulofeu Bofill, Martí Esparragó Marquès, Salvi Colls Corney, Pascasi Cuende Aguilar, Josep Boera Bofill, Joan Ferrer Frigola, Josep Frigolé Peya, Martí Cama Geli, Josep Viñas Hilari, Josep Serrat Taberné, Narcís Puig Ros, Jacinte Mascort Arenas, Joan Miquel Avellí, Carles Llach Puig, Salvi Gou Pou, Evarist Martínez, Lluís Morató Fina, Josep Artigas Serarols, Rafael Ferrer Solà, Lluís Sitjas Parals, Dàmaso Mir Mir, Joan Casademont Ribas. “

(AMP. Baix Empordà, núm. 1.099, 29 de novembre de 1930. p. 2)

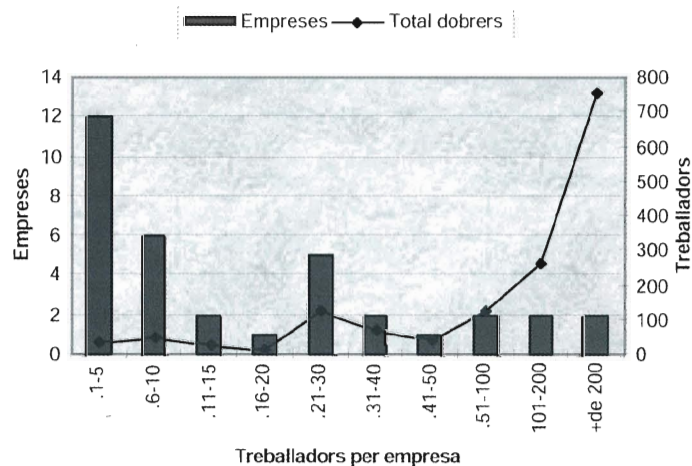
Palafrugell, juliol 1939.

Font: Dades del Sindicato Nacional de Madera y Corcho. Censo de Productores corcheros. MSP

Palafrugell, juliol 1939. La situació immediatament després de la Guerra Civil ha canviat substancialment i hi ha, segons les dades, 9 empreses menys i el nombre d'obrers ha quedat reduït a gairebé un 60% dels que treballaven el juliol de 1936. (Elaboració pròpia des de MSP. Sindicato Nacional de Madera y Corcho. Censo de productores corcheros)

Palafrugell, febrer 1943.

Font: Dades del Sindicato Nacional de Madera y Corcho. Censo de Productores corcheros. MSP

Palafrugell, febrer 1943. Les estadístiques no són un model de fiabilitat, per això no ens coincideixen les dades procedents del cens industrial: 35 empreses i 1.519 treballadors de l'estadística del Sindicato: 36 empreses i 1.787 treballadors, amb dues de les empreses sense dades. (Elaboració pròpia des de MSP. Sindicato Nacional de Madera y corcho. Censo de productores corcheros)

Assemblea de la Indústria Surera a Palafrugell el 8 de novembre de 1931. Conclusions

Baix Empordà (núm. 1.148, 14/11/1931) publicà íntegrament els acords de l'Assemblea. És un document que emmiralla perfectament la situació del moment, les preocupacions dels protagonistes i els desigs i propostes per assolir una normalitat. En fem la transcripció:

“Assemblea de la Indústria Surera celebrada en aquesta vila el dia 8 de novembre de 1931.

Conclusions acordades

PRIMERA. De conformitat amb la instància dirigida al Sr. Director General de Comerç i Política Aranzelària per les Cambres de Comerç, Indústria i Navegació de Palamós i Sant Feliu de Guíxols, per a remeiar l'actual crisi de la indústria suro-tapera, cal posar immediatament de nou en vigor els gravàmens que assenyalava el vigent Aranzel d'Exportació en les seves partides 19 i 20, derogant el R. D. de la Presidència del Directori Militar de 23 de desembre de 1923, que va suprimir els drets d'exportació del suro en planxa, i la R. O. número 961 de data 2 d'agost de 1927 que suprimí els que afectaven l'exportació de desperdici i serrín.

SEGONA. A part del que es concreta en l'anterior conclusió, per a posar la nostra indústria en condicions de resistir la competència estrangera, es necessari obtenir del govern un augment dels drets d'exportació de la primera matèria a un mínim de 50 pessetes or els 1.000 kg.

TERCERA. És així mateix d'alta conveniència obtenir la supressió de la partida de l'Aranzel d'importació que grava l'entrada en el territori espanyol del suro en planxa i desperdici.

QUARTA. Les disposicions del Ministeri de Finances de data 29 de maig i 17 de juliol d'enguany referents a la retenció de divises estrangeres pels exportadors espanyols, han ocasionat greus dificultats als industrials surers, car no podent descomptar lletres de canvi en moneda d'altres països, es veuen obligats a invertir en els seus negocis un capital molt superior al que venien utilitzat correntment en les operacions exteriors. Per aquest motiu, és molt convenient obtenir

s'exceptuin del compliment d'algunes de les regles dels esmentats decrets, als exportadors surers, de conformitat amb la petició formulada per les Cambres de Comerç, Indústria i Navegació de Sant Feliu de Guíxols i Palamós al Sr. Ministre de Finances en el mes de juliol proppassat.

QUINTA. És molt convenient la creació d'una institució bancària destinada especialment a donar facilitats a les operacions comercials suro-taperes. Cas d'oferir importants dificultats l'establiment d'aquest banc, deu gestionar-se que el Banc d'Espanya o l'Exterior de Crèdit, directament o per mediació de bancs particulars, concedeixin als exportadors surers les facilitats que necessiten.

SEXTA. Cal que el Govern espanyol, vetlli per a evitar que cap país augmenti els drets duaners establerts actualment per a l'entrada de les nostres manufactures sureres, procurant en tot moment que les mateixes obtinguin totes les avantatges concedides a les nacions suro-taperes productores més beneficiades. Existint nacions que tenen establerts drets veritablement prohibitius per als productes de la nostra indústria, deu també procurar-se que aquests siguin rebaixats, quan es celebrin amb elles nous tractats de comerç.

SETENA. En tot el món no es troben més que tres grans països productors de suro: Espanya, Portugal i Algèria. El que es produeix en els boscos del territori darrerament esmentat, resulta de qualitat molt inferior al de les terres ibèriques, essent preferit aquest per a tota mena de manufactures, exceptuant per a l'aglomerat en què la classe del suro té una importància secundària.

D'aquest fet resulta que, si s'arribés a una entesa amb Portugal per a gravar amb forts drets l'exportació del suro, aquesta indústria assoliria en la Península Ibèrica una gran prosperitat, podent lluitar amb avantatge amb la competència dels altres països manufacturers, amb els quals avui solament podem competir gràcies al tecnicisme dels dirigents de les nostres fàbriques, dotades aquestes de l'utilatge més modern i apropiat, i a la superior

preparació dels nostres obrers que, per altra part, perceben un jornal molt reduït. Aquesta entesa amb Portugal, ha estat intentada en diverses ocasions, fracassant-se sempre per motius diversos el principal dels quals el constitueix el rudimentarisme de la indústria surera portuguesa que, en gran part, es redueix a la preparació de les planxes de suro destinades a l'exportació. Aquesta dificultat tendeix a minvar notablement, perquè la indústria portuguesa va adquirint cada dia més importància, assimilant els seus interessos als de la indústria hispana.

Per les raons exposades i essent aquest punt de capital importància, deu procurar-se que els organismes oficials competents iniciïn gestions prop del govern portuguès encaminades a arribar a un acord en matèria suro-tapera.

VUITENA. Si fracassen novament les negociacions amb Portugal encaminades a una entesa suro-tapera, deu estudiar-se la creació d'un consorci industrial per a recollir anualment grans partides de suro suficients per a les necessitats de la nostra indústria.

Si tampoc resultés possible realitzar l'aspiració concretada en la present conclusió, deuria gestionar-se la lliure exportació el suro i derivats a canvi sempre que els altres països donessin lliure entrada a les nostres manufactures.

NOVENA. Una de les dificultats més importants que s'oposen al perfecte desenvolupament de la indústria surera espanyola i especialment la catalana, la formen els enlairats preus que regeixen per als transports tant marítims com terrestres. Uns i altres augmenten en proporcions exagerades el preu de la matèria primera que es trasllada d'un punt a l'altre de la Península i els primers, a més, impliquen un seriós inconvenient per a l'exportació de les nostres manufactures.

Com sigui que moltes de les companyies que s'encarreguen dels transports surers, actuen percebent subvencions de l'Estat, aquest pot influir prop d'elles, induint-les, en aquests moments en què la nostra indústria sofreix una crisi tan intensa, a establir tarifes especials beneficioses per als interessos suro-tapers.

Amb referència a la qüestió dels transports, és molt convenient també obtenir la supressió de l'impost sobre els mateixos per a les mercaderies sureres.

DESENA. El Govern deuria comprendre en el pla de protecció a la riquesa forestal, unes mesures prohibitives de la pela d'arbres surers que no estan en les degudes condicions i del que s'originen perjudicis a la planta i al suro que la mateixa produeix. És convenient fixar que els suros no poden ésser pelats abans de complir-se des de la pela anterior, dotze anys en els boscos de Catalunya, deu en els d'Extremadura i nou els d'Andalusia. Aquestes mesures beneficioses per als propietaris de boscos que veurien augmentada la vàlua del suro i, per consegüent el seu preu, facilitaria als fabricants de taps de classes superiors, el suro que necessiten i que ara es procuren amb moltes dificultats.

També s'ha de recabar dels poders públics el compliment estricte de la legislació referent a la talla abusiva dels arbres surers.

ONZENA. Per a donar més impuls al comerç interior suro-taper, el Govern espanyol deuria procurar el compliment de les vigents lleis sanitàries que prohibeixen es tapin ampolles amb taps de goma, vidres i altres matèries substitutives, amb molts inconvenients de caràcter higiènic, dels taps i discs de suro.

DOTZENA. No es pot negligir l'aspecte de la propaganda dels productes surers, essent convenient interessar dels agregats comercials de les Ambaixades espanyoles, facin la deguda publicitat de la nostra indústria, igual com efectuen la de fruites, olis, vins, etc. La propaganda dels nostres taps, discs, aglomerats i demés manufactures sureres, pot basar-se perfectament en la seva innegable superioritat damunt la producció dels altres països.

TRETZENA. Per a donar efectivitat als propòsits relatats i per a defensar en tot moment els interessos de la nostra indústria, es crearà un Comitè permanent, encarregat especialment d'assessorar als senyors diputats i d'efectuar tota mena de gestions prop dels poders públics per a l'assoliment dels beneficis relacionats en les conclusions anteriors.

Per a determinar l'estructura, organització i funcionament d'aquest organisme, es nomena una Comissió integrada pels Srs. Josep Barris, Feliu Parals, Anselm Gubert, Carles Gorgot, Joan Matamala, Eusebi Genís i Josep Sagrera Corominas, de la qual actuarà de Secretari el mateix de l'Assemblea, Sr. Martí Jordi Frigola."

AMS, col. Armstrong

Tractor connectat a un embarrat a Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A., cap al 1949

Triadores a can Melitó Daussà els anys 30

AMP, col. Armstrong

Glicerinol

La manca de productes químics o la dificultat per aconseguir-los feia que sovint es fessin proves i s'intentés l'ús de succedanis. Entre la correspondència de la fàbrica d'Eduard Bruguera, que tenia una intensa relació amb Alemanya tant abans com després de la Guerra Civil, trobem una carta del dia 2 d'abril de 1943 que en fa referència. De fet és un producte que a E. Bruguera no s'utilitzava, per tant podem pensar que n'eren distribuïdors. El preu, el 29 de març de 1943, era de 1.190 ptes. els 100 Kg, les garrafes de 75 kg sortien a 892,50 ptes.

"Einhart. s. en C. Importación-exportación.

Ref. GLICERINOL. Sustitutivo de la glicerina.

(...) Debemos comunicarle que el SINDICATO NACIONAL DE INDUSTRIAS QUÍMICAS ha puesto a disposición de los industriales dedicados a la fabricación de corcho prensado una cantidad de 75.- Kgs., para cada uno de "GLICERINOL" para que con la misma hiciesen las pruebas necesarias y pudiesen solucionar la falta de glicerina, con el sustitutivo de la misma o sea dicho "GLICERINOL".

(MSP. Correspondència E. Bruguera. Cartas de varios. 1925 a 1951)

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

D'esquerra a dreta. A dalt: Josep Bofill de Carreras (Gori, botiga de roba), Francisco Gispert, Josep Miquel (farmacèutic) Tomàs Gallart (amb un barret a la mà), Martí Bisbe, X, Avellí. 3ª fila: Santiago Marcó, Tíanet camisser, noi de cal Abelló (botiga de plats i olles), Lluís Ferrer. 2ª fila: Martí Esparragó Marquès (secretari), Lluís Serra Miquel, Miquel Mundet (mestre d'obres), Francisco Genover, Josep Alsina Badés (taper, pare del Dr. Josep Alsina Bofill), Josep Bisbe. 1ª fila: X, Ildefons Capella (la identificació la devem al Sr. Frigola).

El suro i la Generalitat de Catalunya. Principals disposicions dictades a Catalunya entre 1936 i 1938 que afectaven Palafrugell i la seva indústria.

Decret de la jornada de 40 hores setmanals. Butlletí DOGC núm. 208 de 26 juliol 1936.

Creació de la Comissaria del Suro. (DOGC 324 de novembre de 1936)

Ordre per la qual els propietaris de suredes de Catalunya hauran de fer, abans del 25 d'agost propinent, la lleva del suro amb subjecció a les condicions i garanties que conté aquesta disposició. DOGC, 203 de 22 de juliol del 1937.

Pela i distribució del Suro DOGC 238 de 26/08/37

Ordre d'intervenció de les empreses de Palafrugell Manufactura de Suro Armstrong S.A. i Esteve i Messer. (DOGC 26 de 26/01/1938)

"Atès que hi ha interessos estrangers que cal salvaguardar en les empreses Manufactures de Suro Armstrong S.A., i Esteve i Messer, i tenint en compte les altres circumstàncies que concorren en el cas;

En ús de les facultats que em són conferides pel Decret del 20 de novembre darrer, referent a intervenció d'indústries,

He resolt:

Primer.- Són intervingudes per la Generalitat de Catalunya les empreses Manufactura de Suro Armstrong S.A., i Esteve i Messer, de Palafrugell, d'acord amb el Decret de 20 de novembre del 1937.

Segon.- És nomenat Interventor-delegat de la Generalitat, especial, per tal de portar a cap la intervenció, que és disposada per la present Ordre, el ciutadà Eusebi Aragall i Pujals.

Barcelona, 21 de gener del 1938.

El Conseller d'Economia.

JOAN COMORERA"

"Ordre... que disposa, amb caràcter transitori de la jornada laboral de quaranta-vuit hores". DOGC núm. 56, de 25 de febrer de 1938.

Col·lecció de l'autor

Joan Comorera i Lluís Companys, el 1934 .

Projecte de constitució en empresa única de la Indústria de Construcció de Maquinària Suro Tapera i Transformació del Suro de la Comarca del Baix Empordà. DOGC num. 63. 4 març 1938.

Ordre de cessament de la intervenció de Manufactures. DOGC 97 de 7 abril 1938. "Després de publicada l'Ordre del 21 de gener del 1938 (...) hom ha pogut constatar que no existien les causes que havien aconsellat de prendre aquella determinació. (...)."

Salariis de la Indústria Suro-Tapera de Catalunya. DOGC 110 de 20 abril 1938.

Ordre per la qual totes les empreses dedicades a la transformació i comerç del suro, de Catalunya, són intervingudes per la Generalitat d'acord amb el Decret del 20 de novembre del 1937.(DOGC, 165 de 14/06/1938.):

"La situació de la Indústria Suro Catalana en general i les amples perspectives que el seu normal desenvolupament obre a l'exportació, aconsellen d'adoptar, amb referència a totes les empreses del ram, les mesures previstes pel Decret del 20 de novembre del 1937,

Per tant,

He resolt:

Primer.- Procedir a la intervenció, per part de la Generalitat de Catalunya, de totes les empreses dedicades a la transformació i comerç del suro de Catalunya, d'acord amb les disposicions del Decret del 20 de novembre del 1937.

Segon.- Nomenar Interventor Delegat especial de la Generalitat de Catalunya per a cada una de les empreses que queden intervingudes per la present Ordre, al ciutadà Isidre P. Palmada i Llorà.

Tercer.- De conformitat amb el que estableix l'art. 10 del Decret del 6 d'abril proppassat en aquelles empreses col·lectivitzades en les quals existeixi Interventor Delegat de la Generalitat nomenat d'acord amb les disposicions del Decret de Col·lectivitzacions i normes complementàries, cessarà en les seves funcions mentre duri aquesta intervenció especial.

Quart.- D'acord amb l'apartat h de l'art. 5è del Decret del 6 d'abril d'enguany, queda facultat l'Interventor Delegat especial de les empreses dedicades a la transformació i comerç del suro de Catalunya, per a delegar aquelles de les seves funcions que estimi necessàries en un o més Sots-delegats. La designació de cada un d'aquests Sots-delegats haurà d'ésser aprovada pel departament d'Economia.

Barcelona, 9 de juny del 1938.

El Conseller d'Economia.

JOAN COMORERA".

La indústria i el comerç

Durant més de cent cinquanta anys el fonament de l'activitat surera era el treball manual i el coneixement del suro. Més tard, la mecanització dels processos provocà un augment tal de la producció que feia difícil la pervivència del tap fet a mà. Cal remarcar també que en l'artesanat taper la inversió podia ser suportada raonablement per la poca exigència en tecnologia, energia i espais; tanmateix les màquines necessitaran inversions que arribaran a ser milionàries en el cas de les especialitats: aglomerat, paper de suro... tant per la necessitat de maquinària com per l'adequació dels locals.

La importància de les empreses

Podem tenir una informació adequada però en la majoria de casos incompleta que ens permeti de deduir la importància de l'activitat de cada empresa, sobretot de les més reculades en el temps. Ens mancaran, excepte en comptades ocasions, les dades econòmiques que ens permetrien d'aprofundir en el seu funcionament. Tenim, això sí, les inscripcions a les Matrícules (M I) i les Contribucions industrials (C I) que no es limiten a unes llistes de noms sinó que a més fan constar la categoria per la qual declaraven i que, és clar, anava relacionada amb la quantia de la contribució. Així podem trobar: "Fca. tapones 1 mesa de 4 operarios", "Fca.

taps. 1 mesa de 6 op.", "Fca. taps. 2 mesas de 4 ops.", "...1 mesa de 5 operarios". No era el mateix "Fabricante de tapones" que declarar per "Fabricante de tapones de corcho con una mesa de cuatro operarios o... cuatro asientos". Aquests cotitzaven 28,75 ptes. el 1882 o 32 ptes. el 1896, per cada taula. Calia pagar 5,75 ptes. o 6 ptes. respectivament per cada seient de més.

Tanmateix les inscripcions de màquines distingeixen uns artesans d'altres que no en declaraven o en declaraven menys. Quan les declaracions es refereixen a màquines manuals ho fan de la manera següent: "Fca. de taps. con una mesa de cuatro operarios y 1 torno", variant en cada cas el nombre de màquines a declarar. A Palafrugell les màquines de ribot s'inscriuen a partir de 1893, encara que havien aparegut molt

Palafrugell, 1909. Fent taps amb màquina de ribot a Miquel, Vincke & Meyer

abans i ja es feien servir. També a Sant Feliu de Guíxols coincideix l'any de declaració. Per cert que per cada màquina de ribot calia tributar 22 ptes. el 1896; 31 ptes. el 1910; 58,80 ptes. el 1923 o 60 ptes. el 1926.

Quan s'electrifiquen les fàbriques les declaracions es fan per: "1 máquina rebanar uso fábrica fuerza motriz", "fuerza eléctrica", "...mecánicas..." Algunes inscripcions les trobem així entre 1902 i 1908, seran més habituals a partir de 1911. La precisió que trobem habitualment de "uso fábrica" era preceptiva si hom es volia beneficiar d'una reducció del 50% de la quota.

També disposem del capital social de gran part de les empreses més modernes dintre de l'àmbit del present treball així com del nombre de treballadors, els censos obrers, declarats per cada entitat

en uns moments puntuals. Aquest és el cas de l'important cens obrer de 1919.

Altres valoracions sobre la importància d'un negoci les obtenim també en d'altres textos com les promocions de l'empresa o en notícies de premsa on, de passada, s'esmenten aquestes dades. El mateix podem dir de la primera matèria que declaren que transformen en el seus respectius processos productius. Tot i que cal ser molt prudents perquè, quan trobem aquesta informació després de la guerra, d'aquesta declaració en depenia la possibilitat d'aconseguir més o menys *cupo*.

Tipologia de les empreses

Quan intentem sistematitzar les tipologies industrials dins del negoci surer ens trobem amb un extens ventall de característiques, d'orígens, depenent de cada moment i de cada circumstància productiva, però en tot cas hi ha uns trets significatius generals que comentem a continuació.

Ens trobem amb unes cases amb un caràcter marcadament familiar on la titularitat va passant de generació a generació. S'acostuma a mantenir el cognom, i els beneficis obtinguts en la fabricació són reinvertits en les instal·lacions, maquinària, adquisició de la primera matèria, etc. El seu àmbit temporal abastaria tota la història de l'activitat surera des de les primeres botigues o "tiendas de corcho", segons la documentació, i els primers comerciants que sovint feien compatible el comerç dels taps amb el d'altres productes. Amb el temps molts

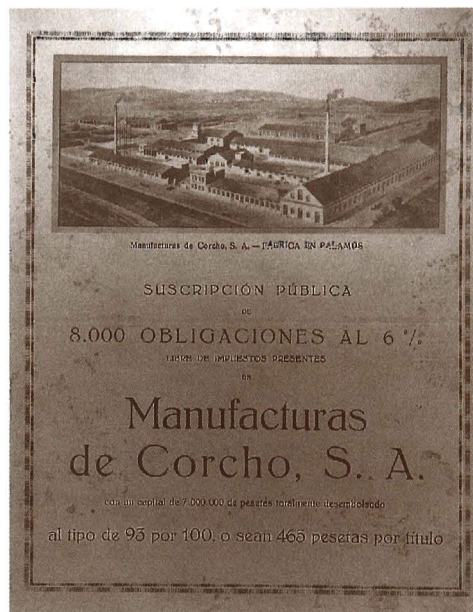
d'aquests artesans acabaven treballant en algun taller amb més activitat, on la seva experiència era valorada. També es dóna el cas invers, és a dir, antics treballadors d'alguna empresa important on aprenen l'ofici i els rudiments de la gestió i tenen la iniciativa d'establir-se pel seu compte: Tito Martinell era treballador de Can Genís almenys des de 1913, i el 1935 apareix a les C I treballant pel seu compte.

És interessant destacar que a Palafrugell no hi ha declaracions de comerciants de suro en planxa: "Comerciante en corcho", "Especulador en corcho sin labrar" fins a 1924, quan per altra banda són nombrosos a Sant Feliu de Guíxols des de 1884. Una peculiaritat més que distingeix aquestes dues poblacions: Sant Feliu ha tingut un caràcter més comercial i Palafrugell més industrial.

Destaquem la situació creada després de la Guerra Civil espanyola en tornar a denominacions anacròniques –"taller de taponero"–, circumstància comentada anteriorment, que fan palès el retrocés que representa la postguerra en l'aplicació de sistemes tecnològicament avançats.

També amb el mateix origen familiar que els anteriors però havent fet una evolució, ens trobem amb les fàbriques de taps que progressivament es van mecanitzant, estenent el seu àmbit d'actuació i creant sucursals a l'exterior. En alguns casos el propietari podrà deixar la gestió a un apoderat que sovint és de la família.

Ben aviat arriben alguns estrangers atrets per les possibilitats de negoci existents. Alguns comencen amb poc, s'estableixen a Palafrugell i es fusionen i fan societat amb algun fabricant del país.

MSP, arxiu Amstrong

Altres vénen amb poders i suport financer per establir societats regides per un gerent i arriben a adquirir les instal·lacions i el mercat de les empreses autòctones. Encara fins a 1910 els anglesos, com a comissionistes, venien i reexpedien a tot el món els taps fabricats a la comarca. Joan Miquel, amb els seus socis Vincke i Meyer, creà una xarxa de viatjants que anà a veure directament els clients. El mercat anglès caigué en picat.

Les cooperatives de producció que apareixen ben aviat La Obrera Palafrugellense, 1881, o La Industrial Corchera, 1886, representaven la possibilitat d'emancipació obrera en un moment en què la poca mecanització encara permetia engegar una societat amb uns mitjans econòmics limitats. Serà un tipus d'associació que no reeixiria el que hauria calgut esperar d'una classe obrera caracteritzada per la seva ideologia

Manufacturas de Corcho, S.A. fou, amb diferència, l'empresa més important del seu temps

favorable a tot el que era social, col·lectiu, federal... Segur que en el fons, allò a què aspirava qualsevol taper era a ser responsable de la seva pròpia empresa i aconseguir una independència laboral i econòmica.

La unió fa la força, però...

Tant els comerciants com els fabricants han estat tradicionalment mal disposats a l'hora d'ajuntar-se i formar societats anònimes, que podem observar que són ben escasses en el firmament de la història surera. Els obrers tampoc no és que en surtin gaire ben parats: les cooperatives obreres de producció no han tingut la rellevància que el tarannà ideològic dels seus socis hauria pogut fer endevinar.

Precisament aquells que no han estimat la indústria o els era indiferent

aprofiten la manca d'unitat entre els protagonistes per justificar el poc que feien per millorar-la. Llegiu les cròniques polítiques i els debats parlamentaris del passat quan es tractaven aspectes com l'explotació del suro a bosc o el seu aprofitament industrial, la constant esca de discussió entre productors i fabricants. Ens diuen que els responsables no s'han posat d'acord en qüestions bàsiques i es deixaven portar per rivalitats. Quantes vegades no hem sentit això: per què s'han hagut de tenir dues cambres de comerç, dos ferrocarrils o dos ports?

La nacionalitat de les empreses

Des dels primers temps de la indústria s'establiren alguns estrangers, primer com a intermediaris, que exportaven taps als seus clients situats en el país d'origen i que després s'establiren a les nostres comarques on van fundar empreses de diversa envergadura, sovint associats amb la gent del país. Els cognoms Barthés, Butler, Lecog-Berthon, Messer, Meyer, Petit, Roberts, Vincke o Winberg no eren gens estranys als palafrugellencs de diferents èpoques.

En alguns moments de la història, principalment durant les dues guerres mundials, la procedència dels titulars de les fàbriques va ser mirada amb preocupació especialment per les repercussions que podia tenir ser d'un bàndol o de l'altre. És sabuda la presumpta participació d'alguns industrials en el conflicte en actuar com a enllaç d'agents dels seus respectius països, fins i tot Josep Pla introdueix el tema en una de les seves narracions.

Amb motiu de la Gran Guerra l'administrador de contribucions de la

província de Girona, amb data 18 de març de 1915, demana a l'Ajuntament de Palafrugell que "(...) la razón social Miquel y Wincke è (sic) Meyer fabricantes de tapones de corcho en esta localidad, que manifieste su nacionalidad caso de ser extranjero (...)" . Una nota amb llapis al marge de l'ofici diu: "Contestar: que la raó social que indiquen ja fa anys que és substituïda per la de Miquel & Vincke, quins (sic) senyors, demanats per l'Alcaldia sobres l'extrem que s'interessa han declarat ésser sa casa única i exclusivament de nacionalitat espanyola". Hi ha més endavant una còpia mecanografiada en castellà de la resposta enviada a l'Administració de contribucions amb data 20 de març 1915. Tot i això, davant la possibilitat que Miquel & Vincke fos inclosa a les llistes negres dels aliats, Enric Vincke es retirà oficialment de la societat i és en aquestes circumstàncies que es canvià la raó social per Manufacturas de Corcho, S.A.

Passà el temps i l'americana Armstrong adquirirà Manufacturas. Quan en arribar la Segona Guerra Mundial es tornà a plantejar la nacionalitat de l'empresa, el cònsol general dels Estats Units a Barcelona, David McK. Key, signava un certificat en els termes següents:

"The Foreign Service of the United States of America. American Consulate General. Barcelona, 5 septiembre 1944.

A LAS AUTORIDADES
COMPETENTES,

CERTIFICO: Que la entidad Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A. con oficinas y fábricas en Palamós y Palafrugell, es enteramente propiedad de la Armstrong Cork Company, de

Lancaster, Pennsylvania (EE. UU. A.), entidad americana. Los edificios, stocks, y los demás bienes de Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A. tienen por lo tanto, derecho a protección y a ser respetados como propiedad americana. Se ruega se preste ayuda y cooperación a la gerencia con el fin de asegurar la continuación del funcionamiento del negocio."

La fundació de cases de comerç El cas Enric Mascort i altres

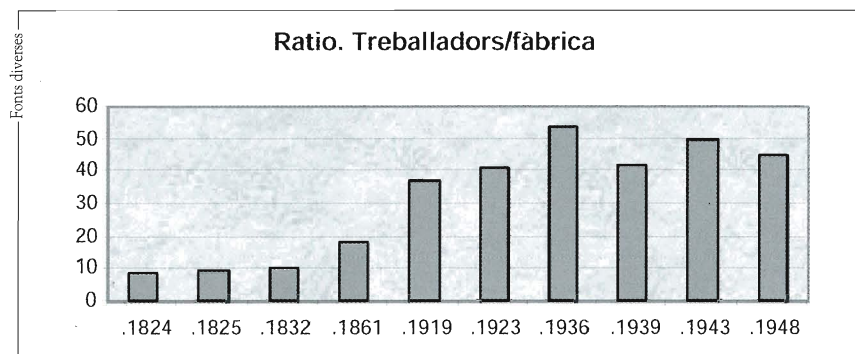
La procedència dels capitals que van permetre l'establiment de les empreses sureres era molt variat, tant com els tipus i la importància del negoci. El que comentem tot seguit és el cas del fill d'un comerciant de gèneres molt diversos que abastaven des dels comestibles i els vins

Mr. Kap era un comerciant de taps angles. Adquirí diverses finques en una de les quals, un antic magatzem de taps, construí l'edifici de les Carmelites

Can Bisbe és una d'aquestes fàbriques "de tota la vida". Pati de la fàbrica. Joan Bisbe Piferrer és el segon assegut començant per l'esquerra

*La mitjana de treballadors per fàbrica en diferents èpoques.
(Elaboració des de fonts diverses)*

fins a la fusta i que, en poc temps, formarà part d'una societat amb sucursals a l'estranger.

Enric Mascort i Boera era fill de Josep Mascort i Peya. El dia 1 de gener de 1899 s'estableix en el ram dels cereals, tant al major com a la menuda, amb un capital de 125.000 ptes. procedents de l'herència del seu pare. A part havia rebut 200.000 ptes. en gènere: cotó, sucre, bacallà, cacau, cafè, fusta, seda, llana, vi de Xerès, vi negre...

Els primers assentaments al Llibre Diari es refereixen a la venda de les diverses mercaderies abans esmentades i el 4 de gener anota el personal que ha contractat amb el sou que perceben: Antoni Pons, cap de comptabilitat amb un sou mensual de 400 ptes., Miguel Placencia (350), Joaquim Llovet (200), Sebastián Romeo (200), Miguel Fernández (100).

Al cap de poc menys d'un any, 1 d'octubre de 1900, es va establir com a comissionista de suro i taps, al carrer de la Torre dels Moros núm. 25, amb un capital de 125.000 ptes. que foren anotades i ingressades a caixa. Es féu la corresponent inscripció al Registre Mercantil que fou anotada al llibre Diari el 3 d'octubre.

Les primeres compres de suro són del dia 4 d'octubre a R. Giménez de Sevilla de "2.700 qq corcho delgado a 10 pts qq. ____ 27.000" i de "480 qq. corcho media marca a 52 pts. qq. ____ 24.960". El suro ja es comença a vendre el 16 d'octubre a Josep Reig (200 qq a 13 pts) i a Antoni Soler (450 q. a 13 pts). També compra taps el 19 d'octubre a Jaume Lluch de Palafrugell per enviar a la casa Metternich y Cía. de Magúncia a canvi d'un 2% de comissió. Moltes de les vendes de suro es fan a Josep Reig. L'1 de febrer de 1901 compra suro algerià a través de Mariano Dumont d'Oran i es fa constar el mitjà i les dates d'embarcament.

Les inscripcions es refereixen sempre a negocis relacionats amb la compra-venda de suro i taps. Curiosament no hem trobat Enric Mascort inscrit amb el seu nom a les matrícules corresponents.

En el mateix fons hi ha un altre Llibre Diari amb inscripcions no consecutives des de l'1 d'octubre de 1901 fins al 5 de gener de 1903. Retolat com a "Diario de las operaciones mercantiles del comerciante Enrique Mascort".

La primera inscripció, del dia 1 d'octubre de 1901, ens informa que el 25 de setembre de 1901 davant del notari de Palafrugell Miquel Serra es van constituir en societat Pere Reig, Josep Mascort i Lluís Matas, la qual giraria sota la raó social de Reig y Comp^a amb l'objectiu de dedicar-se a la fabricació i compra-venda de taps de suro. El capital aportat per cadascun dels socis fou de 100.000 ptes. Van comprar al comptat 40 màquines sistema Dumas amb un cost total de 10.508 ptes.

Tot seguit, el 5 d'octubre, Josep Mascort viatjà a Londres per a establir-hi

una sucursal per a la venda de taps; per a fer front a les despeses disposava de 600 lliures de l'època que al canvi de 32 ptes. per lliura eren 19.200 ptes. L'endemà, Lluís Matas inicià un viatge a Magúncia (Mainz) amb la mateixa finalitat. Li foren lliurats 20.000 marcs que al canvi d'1,45 ptes. per marc eren 29.000 ptes. de l'època.

La fàbrica de Palafrugell era llogada per 300 ptes. trimestrals. Es pagaven 300 ptes. trimestrals per la contribució. i l'assegurança d'un any a La Unión de la fàbrica i el magatzem costava 400 ptes.

Les anotacions es van succeir fins al 31 de març de 1902 (fol. 87). No hi ha cap diligència de tancament ni res.

En el mateix Llibre Diari hi ha tot seguit inscripcions dels dies 15 i 18 d'abril (fol. 88). El dia 15 s'inscriu una nova societat, segons escriptura feta davant del notari Régulo Cumané, formada per E. Masjuan i Ruperto Garcia aportant cadascun 100.000 ptes. Hi ha inscrits lliuraments al banquer Tomàs d'A. Miquel (150.000 ptes), despeses de reparació de la fàbrica per serraller, pintor i paleta (2.845 ptes.), compra de suro a Emili Mascort de Sevilla per valor de 7707,85 ptes. Res més.

Al foli 90, amb data del 2 de gener de 1903 hi ha nova inscripció i nova societat. Davant del notari Joaquim Ametller es constitueixen en societat Lluís Maria i Josep Sagrera per dedicar-se també a la fabricació i compra de suro, amb un capital de 100.000 ptes. cadascun d'ells i la denominació social de Maria y Sagrera. La fàbrica era llogada a Ramon Costa per 250 ptes. trimestrals. Compren suro a Hijos de H.A. Bender per 12.453,80 ptes. Compren taps a

www.greatbritain.com

Alejandro Esteva de Palafrugell: 300.000 taps. 18" a 14 ptes. el miler ____ 4.200 ptes. i 500.000 taps 20" primera a 20 ptes. miler ____ 10.000 ptes. També compren carracs a Armstrong Kork (sic) de Sevilla, 1.000.000 de 18" a 8 ptes. el miler ____ 8.000 ptes. No hi ha més inscripcions a partir del 5 de gener. (fol. 92).

Cap d'aquestes societats de vida aparentment tan fugaç no arribà a inscriure's a les Matricules industrials.

De Barris Hermanos a Barris y Cía.

Quan una raó social es manté al llarg dels temps és per l'estabilitat en el funcionament i la titularitat. Els canvis de denominació en les societats poden produir-se per causes molt diverses segons que la titularitat la tinguí una persona

Molts comerciants de taps del país establiren sucursals a Londres per introduir-se en l'actiu comerç britànic

El personal de la Cooperativa de producció La Obrera Palafrugellense

AIMS, col. Engracia Ferrer

física o una entitat jurídica. La informació que transcrivim a continuació procedeix del Llibre Diari de Barris y Cía. iniciat el 1r. de febrer de 1911 amb ocasió del canvi de socis i de denominació de la societat. Canvia l'orientació en el sentit que es redueix el nombre de socis a només quatre persones que són els principals creditors. Hi ha una important reducció del Capital social, la qual cosa representa pèrdua de pes específic de Barris en el negoci del suro i la manifestació de la davallada que tenia en aquells moments l'entitat.

“Libro Diario perteneciente a los Señores “Barris y Cía” de este domicilio que consta de doscientos folios útiles sellados todos con el de este Juzgado y

reintegrados según el siguiente Código de Comercio y Ley de Timbre del Estado.

Palafrugell, primero de Febrero de mil novecientos once.

El Juez Municipal.

El Secretario.

(Signat, José F...)

(Signat, Alfredo Guardiola)

Empezamos nuestras operaciones, y por habernos hecho cargo del Activo y Pasivo de la disuelta razón social “Barris Hermanos” de esta villa, según escritura de ante el Notario de Barcelona D. José Torelló, llevamos a nuestros libros los saldos de las cuentas del Mayor número 9, último de dicha disuelta razón social, al objeto de abrirlas y son como sigue:

Cuentas Deudoras, a saber:

Inmuebles, Utensilios y Propiedades, que comprende:

Casas de Palafrugell y Calella y jardines	172.000,00
Fábrica y Almacenes Corcho	20.000,00
Casa de Llagostera	4.000,00
Terrenos en Calella	1.000,00
Utensilios de la Fábrica	2.000,00
Automóvil, nuestra parte en su importe	1.000,00
Crédit Lyonnais (Epernay)	74,65
Colldefors & Rosell (Barcelona)	121,60
Société Générale (Epernay)	61,40
Sucesores de Gailland & Massot (Perpignan)	3.178,75
Demissy, Miquel & Cía. (E/v)	150,00
Mariano Mascort (“)	724,22
Enrique Ferrer Solá (“)	271,35
Francisco Jofra (“)	759,50
Miguel Avellí (“)	148,45
José Comas (Agullana)	8.460,51
Sucesores de R. Valls y Martí	
(San Feliu de Guíxols)	10.847,35
Herederos de A. de Quintana (Torroella)	12.768,80
Id. de José Torres (E/v.)	875,10
Enrique Tauler (Verges)	1.150,26
Juan Linares Delhom (E/v.)	4.814,67
Herederos de J. Casademont (Calella)	1.250,00
Nemesio Lloret Bou (Cassá de la Selva)	532,20
Ribas Bosch & Cía (San Feliu de Guíxols)	115,50
Vidal Quadras Hermanos (Barcelona)	143.410,65
Barris & Cervaux (Mercaderias) (Epernay)	52.793,01
Maquinaria	122.591,20
Caja	3.760,36
Gastos Maquinaria	1.026,66
Hijos de G. Matas (Palamós)	7.433,17
Gastos Corcho Delgado	3.270,85
Intereses y Descuentos	1.060,72
Gastos Generales	4.672,08
1.664.350,00 Trefinos Catalanes	69.070,87
Suma y sigue el asiento.	
Sigue asiento anterior.	
Continuan Cuentas Deudoras:	656.393,88

*Els Barris davant la
fàbrica, 1905*

562.550,00	Trefinos Extremeños	22.535,50
	Mercaderías varias: 136.850 tapones	
	Tiraje; 154.300 cuadros id.; 15.350 3as.;	
	12.200 ? b/. y 29.000 boetas	5.082,95
	Fabricación A. & B. = 51.995 Tp.; 344.047	
	Models; 215.714 15"	6.569,55
	Palillas y Rondelas= 14.527 Ks/ pal ^a ;	
	9.350 Ronls.	2.287,00
	Corcho Delgado= 5.871 qq. 53 tt.; 2.432.097	
	cuadros y taps. PAX; 210.000 Rondls.	398.015,99

Cuentas acreedoras, a saber:

D. José Barris y Barris (Epernay) . . .	161.124,05
Maria Barris y Delhom “	120.882,50
D. Paulino Puig y Torras “	151.699,43
Pedro Mr. Estrada	
(San Feliu de Guíxols)	18.322,20
Narciso Pigrau (Llagostera)	4.293,57
Domingo Danis (Palamós)	1.084,50
Herederos (Londres) de Arturo Barris. .	3.624,57
D. José Barris y Davis (Londres) . . .	148.368,31
Rosa Barris y Delhom (E/v)	6.956,41
Juan Bofill Corredor	2.262,85
Eleuterio Genís (Agullana)	42.104,50
John D. Barris (Londres)	62.141
Anita Young Barris (Londres)	62.141
D. Juan Vergés Barris (E/v)	298.442,73
Comisiones	1.422,25
Desperdicios Corcho	625,52
Avern Sons & Barris (Londres)	6.302,36
E. Martignole (Barcelona)	87,12

1º Febrero 1911.

A Capital Social Formamos el de esta casa por partes iguales entre los únicos cuatro socios que la componen, como sigue:

D. Juan Vergés y Barris	Su cuarta parte	150.000	
D. José Barris y Barris	id. id. id.	150.000	
D. José Barris y Davis	id. id. id.	150.000	
D. Paulino Puig y Torras	id. id. id.	150.000	600.000

De Miquel y Vincke a Manufacturas de Corcho S.A.

Joan Miquel Avellí (1875-1934) i Enric Vincke Wischmeyer (1871-1958) funden Miquel & Vincke, amb un capital de 100.778,34 ptes. com a societat regular col·lectiva amb seu a Sant Feliu de Guíxols, el mes d'agost de 1900.

El 6 d'abril de 1901 s'associen a Paul Meyer Unmack (1873-1910). Tots tres socis havien tingut relació amb Hijos de H.A. Bender amb seu a Frankenthal, Baviera i amb fàbriques a Sant Feliu, Palafrugell i Sevilla. Joan Miquel havia fet estudis a l'Escola de Comerç de Mannheim i després treballà a la casa central dels Bender a Frankenthal, on conegué Enric Vincke. Possiblement Paul Meyer fos un altre empleat de la mateixa firma. La raó social passà a ser Miquel, Vincke & Meyer i el capital social arribà a 190.000 ptes. La mort de Paul Meyer, el 1910, canvià novament la denominació social que fou altra vegada Miquel & Vincke (1911).

En plena Primera Guerra Mundial –hi tingué molt a veure l'origen alemany del soci de Joan Miquel– la companyia es va transformar en Societat anònima, amb un capital de 2.500.000 ptes. Manufacturas de Corcho, S.A. va fixar la seu definitivament a Palafrugell. El 16 d'agost de 1916 es van emetre 2.500 títols amb un valor nominal de 1.000 ptes. (Sèrie A).

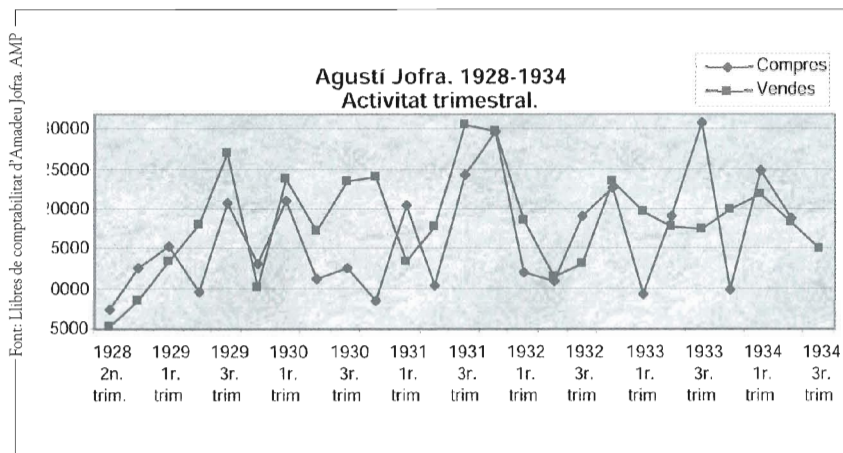
Manufacturas de Corcho, S.A. va fer successives ampliacions de capital: el 8 d'abril de 1922 s'arribà als 4.000.000 de ptes. amb 1.500 títols més (Sèrie B); el 7 de febrer de 1924 la sortida al mercat de 1.001 títols (Sèrie C) augmentava el

*Vista de Manufacturas
amb la casa de Joan Miquel*

capital fins a 5.001.000 ptes.; el 9 de gener de 1925 un nou augment en 2.001 títols (Sèrie D) situava el capital social en 7.002.000 ptes. Totes aquestes accions estaven admeses en la contractació oficial de les borses de Barcelona i Madrid.

El 26 de gener de 1925 Manufacturas de Corcho, S.A., amb un important suport publicitari, emetia 8.000 obligacions hipotecàries de 500 ptes. cadascuna. Un consorci bancari format pel Banco de Palafrugell, Banca Marsans S.A. i el Banco Alemán Transatlántico les oferia al tipus del 93% –465 ptes. per títol. Oferien un interès del 6% anual lliure d'impostos i es pagarien per trimestres vençuts l'1 d'abril, l'1 de juliol, l'1 d'octubre i l'1 de gener. L'amortització per sorteigs anuals en 25 anys a partir de 1928. La garantia era, a més de la que

*L'activitat comercial trimestral
d'Amadeu Jofra entre 1928 i 1934*

oferia la Societat, la primera hipoteca sobre els terrenys, edificis i maquinària de les fàbriques de Palafrugell i Palamós. La subscripció quedà coberta el mateix dia de sortida i fou molt repartida: segons fonts de l'empresa només al Baix Empordà més de 150 persones van subscriure prop de 2.000 títols.

L'any 1925 les fàbriques de Palafrugell i Palamós ocupaven una superfície de 112.770 metres quadrats, dels quals 35.960 eren edificats, estaven equipades amb maquinària moderna valorada en 8.000.000 de ptes. Donaven feina en total a prop de 2.000 obrers i uns 70 administratius. Fabricaven una gran diversitat de productes: discos i taps de suro, plantilles per a calçat, boies, salvavides, salacots, llana de suro, paper de suro en fulles i bobines; destacaven especialment els aglomerats. Precisament aquesta varietat d'articles contribuï que l'empresa no fos tan sensible a les crisis que tenien els industrials que es dedicaven específicament al tap. Per a la producció de taps i altres articles es necessitaven més de 6.000 tones de suro i

per a les seccions d'aglomerats més de 40.000. L'oficina d'exportació de l'empresa a Palamós carregava cada mes entre quatre i cinc vaixells de 4.000 a 6.000 tones de desplaçament.

Manufacturas de Corcho, S.A. tenia, a més de les fàbriques de Palafrugell i Palamós, agències a Figueres, Begur, Santa Cristina d'Aro, Càceres i Fregenal de la Sierra. Els edificis, màquines i mercaderies dipositades als diversos locals tenien una assegurança a la companyia Guardian, a més de disposar d'un eficaç equip contra incendis que sovint va ser usat per extingir focs a diverses fàbriques i cases particulars de Palafrugell.

El Consell d'administració el formaven, el 1925, Joan Miquel i Avellí, president; Enric Vincke i Wischmeyer, vicepresident; Harry H. Straus, vicepresident; Joan Ventosa i Calvell, vocal; Joan de Linares Delhom, secretari del Consell i apoderat de la Companyia. Eren directors amb plenes atribucions: Joan Miquel, Enric Vincke i Harry H. Straus.

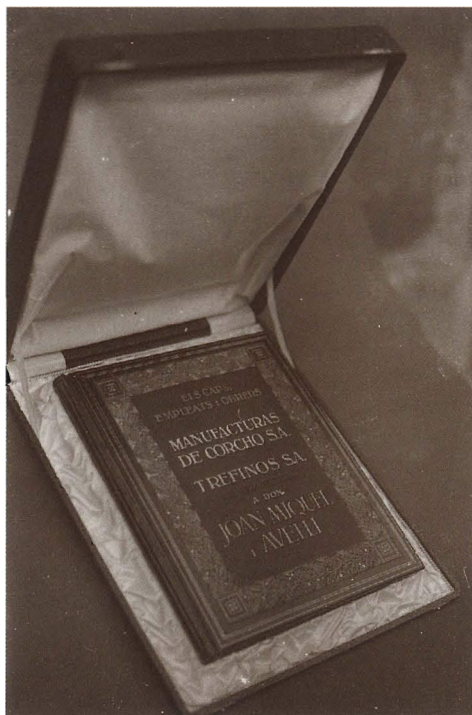
Manufacturas de Corcho, S.A. tenia en aquesta època participació en d'altres societats:

400 accions del Banco	
de Palafrugell	200.000.-ptes.
360 id. de Trefinos S.A.	..180.000.-ptes.
(Controlada per Manufacturas)	
11 id. de Docks de Palamós.	.. 5.500.-ptes.
305 id. Ste. de Materiel d'Alimentation	
et Bouchage Métallique	.. 57.950.-ptes.

Entre 1928 i 1929 s'iniciaren les negociacions que culminaren amb la compra de Manufacturas del Corcho, de les fàbriques de Palafrugell i Palamós, per Armstrong Cork Industries. Joan Miquel

vengué la seva participació juntament amb la dels altres socis Enric Vincke Wischmeyer, Julius H. Straus i Charles E. McManus.

La compra es formalitzà legalment el dia 1 de gener de 1930. La nova empresa prengué el nom de Manufacturas de Corcho Armstrong S.A. amb la seu social a Sevilla i amb sucursals a Palafrugell i Palamós. Passaren els anys i el 1974 es deixaren de fabricar la majoria dels productes surers, a excepció dels taps. A partir del 1980 és anomenada Armstrong World Industries S.A amb seu social, primer a Madrid i després a Palafrugell. A partir d'aquesta darrera etapa la fabricació de taps passà a Trefinos S.A., l'única resta del que fou un gran imperi surer. Armstrong World Industries es traslladà a la carretera de Regencós, a Begur.

El dimarts 31 de desembre de 1929 s'organitzà un homenatge a Joan Miquel i Avellí. Se li lliurà una escribania de plata i un àlbum, el de la fotografia, amb la signatura del personal de Manufacturas i el de Trefinos, S.A.

Crisi, individualisme i cooperatives de producció

“(…) Tal vez se nos objetará, que la crisis de la industria taponera es transitoria por ser hija de causas diferentes a las de nuestra referencia; aun que fuese así, no cabe dudar que Palafrugell es muy difícil por no decir que imposible que vuelva a ser lo que ha sido, si sus habitantes no se despojan de su carácter insociable y crean con paternal consocio y con la reunión de capitales, sociedades cooperativas de producción.(…)”

(AMP. “¿Es eficaz la colectividad para el progreso de las industrias?”. II. *El Palafrugellense*. 02/11/1884, núm. 119. p. 2.)

“És una població d'individualistes frenètics, desproveïda totalment de convencionalismes, d'un fons selvàtic. Tothom hi té un rei al cos i va directament al gra. Vull dir que la gent hi

viu a la seva manera, considerablement despreocupada de l'opinió dels altres. (...) Hi ha a la vila una *insouciance*, una llibertat, una falta de sentit reverencial, una ànsia d'aprofitar la vida que en molt pocs pobles és possible de trobar.”

(Josep PLA. *El meu país*, p. 481. 1968.)

“(…) Palafrugell, vila d'individualistes ferotges i d'egòlatres recalcitrants, ha ofert, ofereix i és molt possible que segueixi oferint aquest contrast: per als afers importants i seriosos, absència total de cooperació ciutadana, tants caps tants barrets. En canvi per a les banalitats i els divertiments, la comunitat s'agermana i col·labora: l'individualista es torna col·lectivista i l'egòlatra pren en consideració el proïsme.”

(Josep del Brugarol. (Josep Guílló i Rocas): “Un altre Palafrugell, “Colles, penyes, comparses, estudiantines...”” *Revista de Palafrugell* . núm. 3 Any IV març 1965, p. 8.)

*N'hi ha més que miren que no
que treballen. Tradicionalment
s'hi identifica Joan Miquel i Avellà,
Enric Vincke, Narcís Miquel i
Avellà, Joan Miquel i Deulofeu
—l'oncle Xurri— i Josep Bisbe.
A can Mario 1910.*

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Fabricar i elaborar. Dos conceptes de producció segons un industrial de 1884

“(…) Desde luego existen en nuestra fabricación dos corrientes distintas; el capitalista que fabrica y la familia que elabora.

El primero, al exponer sus capitales, lógicamente debe esperar un producto de su comercio que facilite modesto interés a su capital y pequeñas ganancias para reparar los contratiempos que por desgracia sufren siempre los que a la industria y al comercio se dedican; y aún podríamos añadir que más que otra la necesita nuestra fabricación; por las continuas y descaradas quiebras que la combaten.

Sin estas condiciones no es natural que el fabricante acomodado exponga sus intereses; antes bien busque sólida colocación a sus

capitales y un interés seguro.

La familia que fabrica cuenta de otra suerte. Si pierde tres pesetas por quintal en la fabricación, dice, contando con que por término medio la mano de obra importa unas diez y seis pesetas por quintal, y elaborando semanalmente cuatro quintales con ayuda de la esposa, el hijo y la hija, el jefe de la familia se encuentra que han ganado entre cuatro, sesenta y cuatro pesetas, las que deducidas doce que importan las pérdidas en el corcho quedan cincuenta y dos, cuyos ingresos permiten vivir decentemente a la familia. Esto es cierto seguramente, pero no lo es menos que la industria queda perjudicada, y que en definitiva estos industriales han de sufrir también las consecuencias.(…)”

(AMP. “Industria taponera. Fabricación”. El Palafrugellense. 20/07/1884, núm. 104.)

Pelant suros a Fitor

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Celebracions

Quan en una conversa es parla de les formes de vida i els costums del Palafrugell d'abans-d'ahir gairebé segur que algú es referirà a les trobades i reunions gastronòmiques que la gent del suro feia amb un aire informal. Se n'ha parlat molt d'aquestes xefles informals, però potser no són tan conegudes les que organitzava oficialment una empresa i que podríem anomenar institucionals. Aquí en tenim un parell d'exemples:

El 29 d'agost de 1901 es va celebrar a Sant Sebastià el 50è aniversari de la fundació de la casa Bender. Es va fer un dinar per a 150 persones. A les postres Carles Bender, Emili Soler, l'encarregat de l'empresa a Palafrugell i altres van fer els corresponents brindis. La festa va acabar amb un concert amb orquestra i ball. A la Bender "(...) acostumbran celebrar siempre, en unión con los obreros, los días faustos de la casa."

El dilluns de Pasqua de 1920, també a Sant Sebastià, és clar, es van aplegar els obrers de Manufacturas per fer un dinar a la una. Van menjar arròs a la catalana, vedella amb pèsols,

pollastre amb llagosta, postres variats, xampany, vi, licors, cafè i tabac.

L'àpat estava presidit pels Srs. Miquel, Sagrera i Grassot. A l'hora de les postres es pronunciaren discursos amb frases com:

"... Avui, que malauradament boires de folia entenebreixen els horitzons socials, per als homes que infanten idees i el cor els bat d'amor intens cap al proïsme, és arribada l'hora del ben obrar i de fer feina positiva. No hi fa res que els qui tresquen sempre per corriols negatius que porten fatalment als pobles a l'esgotament, a la fam i al desesper, aquesta festa de germanor precursora de jorns de benaurança, la facin víctima de la calúnnia i de l'escarni. (...)” (Baix Empordà, 546. 11/04/1920)

En retirar-se Joan Miquel i Josep Sagrera foren acompanyats fins al cotxe enmig de "xardorosos aplaudiments". En arribar tots a Palafrugell es traslladaren al Mercantil on, pagant el Sr. Miquel, els obrers van ser "obsequiats amb cervesa i licors" i es repartiren uns tiquets per anar al cine a la nit amb les seves famílies.

AIMS, col. Creixell Corredor

Els preparatius d'un dinar a Manufacturas de Corcho, S.A.

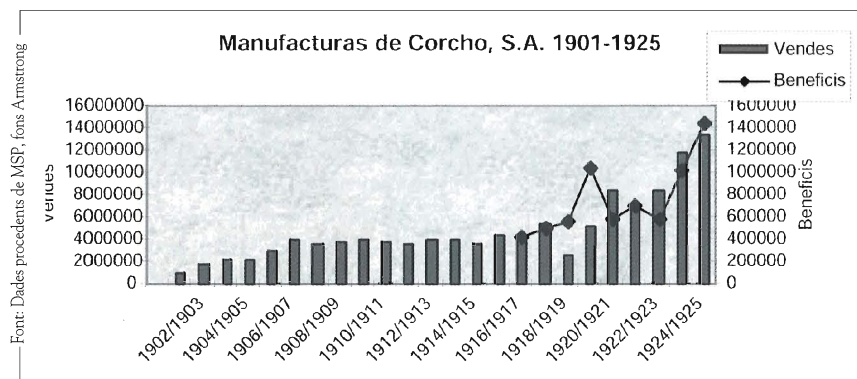
Miquel & Vincke abans de la construcció de la Bòbila Nova, i després ja com a Manufacturas

AMP, col. Armstrong

AMP, col. Armstrong

*Vendes de
Manufacturas
entre els exercicis
de 1901-1902 i
1924-1925;
amb els beneficis
declarats entre
1916 i 1925.
(Elaborat des de
MSP. Fons
Armstrong)*

Vent en popa

Des del 1916, any de fundació de Manufacturas de Corcho, S.A. fins a final de juny de 1925, els beneficis obtinguts i els dividends va ser:

Exercici	Capital	Beneficis	Dividend
1916/1917	2.500.000,-	419.806,14	8%
1917/1918	2.500.000,-	509.020,97	10%
1918/1919	2.500.000,-	557.293,10	10%
1919/1920	2.500.000,-	1.041.712,24	15%
1920/1921	2.500.000,-	585.040,63	12,5%
1921/1922	4.000.000,-	706.789,00	10%
1922/1923	4.000.000,-	586.030,91	10%
1923/1924	5.000.000,-	1.011.403,90	12,5%
1924/1925	6 mesos 5.000.000,- 6 mesos 7.000.000,-	1.431.511,89	12,5%

La primera matèria. Mercats de futurs el 1899?

La producció de suro de les Gavarres fou suficient per abastar la indústria tapera de la comarca gairebé durant el primer segle de funcionament. En un qüestionari de la Junta de Aranceles, que ja ha estat citat en fer el comentari del segle XIX,

que fou contestat a Palafrugell el dia 31 de maig de 1824, se'ns explica que el suro que servia per elaborar els taps procedia encara de l'entorn proper a la vila.

També diversos comerciants de suro de Sant Feliu de Guíxols així com de la més llunyana comarca de la Selva proporcionaven la primera matèria. El Sr. Agustí M. Vilà en el seu treball recent sobre la indústria a Lloret de Mar, en premsa en el moment d'aquesta redacció, cita diversos comerciants i industrials de Lloret de Mar que eren proveïdors de suro dels Genís, Jubert, Barris, Avellí, Bender...

A partir de 1832 la manca de primera matèria provocava que les fàbriques no treballessin de manera continuada i fos necessària la recerca de suro en planxa cap a d'altres indrets, en especial Andalusia o Extremadura. L'aprofitament del suro d'aquestes regions anà seguit, d'immediat, de l'establiment de les primeres fàbriques de carracs i de taps que en molt casos foren fundades per catalans com Carles i Alfons Jofra Girbal, Francesc Gallart i els seus cunyats, Josep i Francesc Jofra, que s'establiren a Andalusia al voltant de 1848. Fins i tot s'adquireixen suredes a l'altra banda de la Mediterrània: els Barris, amb uns socis, els ducs de Montebello, explotaren unes extenses sureres a La Calle, Algèria, la Société Anonyme des Fôrets de la Calle, que era una mostra més de la potència expansionista de la família.

L'aprofitament de les suredes del sud i de l'oest de la península es fa habitualment mitjançant l'arrendament dels boscos i deveses per períodes de temps fixats adequadament mitjançant contractes amb els latifundistes de la

*Façana principal de Manufacturas
al carrer de Pi i Margall*

zona. Per cert que a Palafrugell no té una especial importància el negoci del comerç del suro en planxa, l'aparició a les Matrícules de l'"especulador de corcho", com ja ha estat comentat en una altra part d'aquest treball, és més tardana i menys habitual que a d'altres poblacions.

Vegem amb un exemple com funcionava aquest negoci: Enric Clara Carles de Calonge havia arrendat dues finques situades a Tarifa, El Pedregoso i Las Hiruelas o Iruelas, a Genoveva Samaniego y Pando, Marquesa de casa Pontejos, per un període de quinze anys i quatre mesos des de l'1 de juny de 1886. Enric Clara i Bender Hermanos de Sevilla fan un acord amb un avançament de 30.000 ptes. per treure el suro l'any 1902. Bender Hermanos ofereix a Joan Miquel i Avellí una quarta part del negoci. Aquest aporta les 7.500 ptes. com a avançament el 12 de gener de 1899.

El resum del compte final que presenta puntualment Hijos de H.A. Bender de Sant Feliu el 23 de setembre de 1902, és que a Joan Miquel, aleshores

Miquel, Vincke, & Meyer, li corresponen:

5.287 quintars de suro	
a 12,50 el quintar	66.087,50
Rebaixa per descompte 31%	20.487,12
	45.600,38

Avançament fet el 12	
de gener de 1899	7.500,00
id. el 12 de setembre de 1902	5.000,00
Interessos de les 5.000 ptes. 6%	9,08
	12.509,08
	33.091,30

Afegir: pes net 3.648 qq.	
a un ral de comissió al corredor:	912,00
Per 5% de comissió, "conocida	
por Vd pagadera, según trato	
entre nuestra casa y la de los	
Sres. Bender Hnos de Sevilla	2.280,00
Por parte del salario de	
D. Antonio Ordóñez"	109,50
	3.301,50
	36.392,80

*Bender Hnos. de Sevilla
es dedicava al
proveïment de suro*

*Treballadores de la casa
Bender de Palafrugell*

*Suro de lleva a Extremadura
a punt de carregar*

Hi ha un rebut per 34.003,30 a compte de Joan Miquel de Hijos de H.A. Bender de Sant Feliu el 25 de setembre de 1902. Els dos últims conceptes (3.301,50): comissió entre Hijos de H.A. Bender i Bender Hermanos i el salari d'A. Ordóñez era força discutible ja que finalment Joan Miquel no el paga.

Aquest procediment de compra de primera matèria canviarà sensiblement quan aparegui Armstrong: compraran directament als productors de suro sense la intervenció dels intermediaris.

Transports i comunicacions

L'activitat surera portà un increment del comerç i del transport tant a l'interior de Palafrugell i especialment a llarga distància en ser aquesta una activitat principalment exportadora. L'establiment de línies ferroviàries tingué una

importància decisiva en unir per terra els centres de fabricació amb els mercats consumidors. Cal tenir un record en el nostre cas per al Tranvia del Bajo Ampurdán, en principi Palamós-Flaçà des del 23 de març de 1887, allargat després fins al Pont Major primer i fins a Banyoles més tard. També la inauguració d'uns serveis telegràfics i telefònics que facilitaven la comunicació amb els clients i proveïdors.

A l'interior de les poblacions augmentà el nombre de constructors de carros, de proveïdors de menjar per als animals, així com de transportistes. En arribar l'automòbil a Palafrugell fou ràpidament acceptat com a forma de transport i de representació. Recordem que el primer xofer de la província de Girona fou Julià Vinyals, un guixolenc que al servei de Joan Miquel conduí un Hispano Suiza de 24 CV amb matrícula GE-3.

A Palafrugell, el 1905 destacaven els transports de Manuel Carreras i Fill de Josep Miquel. Segons Josep Vert Planas, els carros que hi havia a Palafrugell, a

*Els preparatius d'un dinar a
Manufacturas de Corcho, S.A.*

partir de 1905, eren els d'Artigas y Cía. (abans Ferrer y Artigas). Josep Corredor Tauler (Bernadí), Fèlix Gratacós Duran, Pere Lluscafresa Capell, Joan Pagès Torroella. Miquel & Vincke, el 1909, tenia 6 carros i 8 cavalleries. Segons consta a les contribucions industrials referides als transports, el 1907 hi havia 12 carros amb tendal aptes per a càrregues fins a 600 kg, i 160 de descoberts amb capacitat fins a 800 kg. El 1920 a Palafrugell hi havia 250 cavalls i una vintena de muls, 300 carros de dues rodes i 12 carretes.

L'automòbil

Aviat arribaren els primers automòbils: Miquel & Vincke aleshores amb raó social a Sant Feliu tenien el GE-3, l'Hispano Suiza de 24 CV citat abans. Joan Vergès i Barris, tenia l'Hispano Suiza de 16 CV, GE-7. El 1912 Miquel & Vincke compren un Hispano Suiza, o era un Panhard-Levassor?, GE-20 que havia estat propietat del figuerenc Pius Cabanyes Font. Més endavant, i fins a

El Sr. Vergès dalt del cavall a La Calle (Algèria)

AIMS, col. Jordi Mestre

1925, els vehicles automòbils matriculats a empreses o persones vinculades a l'activitat surera o als transports són nombrosos.

Els vehicles a motor que trobem declarats són els següents: en una relació de carruatges del 26 de juny del 1907 hi ha inscrit 1 automòbil de gasolina de 25 H P, on no hi consta el nom de propietari. Entre 1908 i 1912: 1 de gasolina de 25 H P. El 13 de maig de 1918: hi havia a Palafrugell els vehicles següents: un camió a Manufacturas de Corcho, S.A. (40 H P). Un cotxe de Josep Torres (8 H P). el de l' Enric Vergès (24 H P).

Peladors algerians a La Calle amb el Sr. Vergès.

AIMS, col. Jordi Mestre

El camió Ford, GE-1014,
al moll de càrrega del tren a la
Bòbila nova

L'empresa de J. Artigas y C^a. (3 vehicles: 40 H P, 24 H P, 8 H P). L'Energía Eléctrica de Cataluña (8 H P). Mariano Ferrer (8 H P) i Hijos de J. Farrás (6 H P). El 8 de juliol de 1918: 3 automòbils de 5 seients, 3 de 6 seients, i 2 de més de 6. El 14 d'agost de 1919: un total de 8: 2 de 40 H P, 3 de 30 H P i 3 de 20 H P.

Al Palafrugell de 1929 en ressenyar la festa de Sant Cristòfol el comentarista de *Baix Empordà* escrivia: "... Avui -Palafrugell, 1929- aquests cavalls "pura sang" són els 30 Hispano o els 24 Voisin o la lleugeresa d'haca alarb del cotxe de sèrie, fill de les "praeries" americanes o de les quadres europees (...)" En realitat hi havia inscrits en el registre municipal 63 turismes, 28 òmnibus, 34 camions i 23 motocicletes, en total 148 vehicles de tracció mecànica. Per marques: 25 Hispano-Suiza, 18 Fords, 14 B.S.A., 13

Renault, 10 Chevrolet, 6 Berliet, 6 Rochet-Schneider, 6 Citroën, 6 Donnet-Zedel, 6 Latil, 5 Buick, 4 Studebaker, 3 Erskine, 3 Essex, 3 Saurer, 2 Terrot, 2 Automoto, 1 G.M.C., 1 Walker, 1 A.J.S., 1 Delage, 1 Talbot, 1 La Buire, 1 Oldsmobile, 1 Labor, 1 Motobecane, 1 Packard, 1 Alayon, 1 Raleigh, 1 Opel, 1 Avion Voisin, 1 España i 1 Fiat.

Per al transport internacional es confiava també en agències internacionals com els Transports Mitjavile de Cervera de la Marenda (Casa fundada al Portús el 1814) o la casa de Transports V. Bertrand també de Cervera, amb despatx a Port Bou amb funcions d'agents de duanes.

Hem de remarcar que els alts i baixos que experimentà la nostra indústria, al llarg dels temps, influeixen profundament en totes aquestes activitats que també en depenien, algunes exclusivament; un temps de manca de comandes a la indústria es traduïa en una situació crítica per als afectats.

1907. Horari del Tramvia

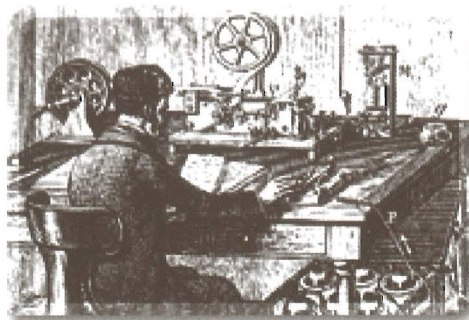
TRANVIA DE VAPOR DE FLASSA A PALAMOS									
Sociedad anónima de Ferrocarriles Económicos en Cataluña									
Itinerario que ha compuesto el route el 1 ^o de Noviembre de 1907									
De Palamos a Flassa, Girona y Barcelona					De Flassa a Palamos, Figueras y Girona				
Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.	Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.
Palamos	0	0	0	0	Palamos	0	0	0	0
Flassa	1	15	0	0	Flassa	1	15	0	0
Girona	2	30	0	0	Girona	2	30	0	0
Barcelona	3	45	0	0	Barcelona	3	45	0	0
De Barcelona y Girona a Palamos y Flassa					De Flassa y Girona a Palamos y Figueras				
Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.	Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.
Barcelona	0	0	0	0	Flassa	0	0	0	0
Girona	1	15	0	0	Girona	1	15	0	0
Palamos	2	30	0	0	Palamos	2	30	0	0
De Palamos y Flassa a Girona y Barcelona					De Girona y Barcelona a Flassa y Palamos				
Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.	Distancia	Horas	Min.	Seg.	Min.
Palamos	0	0	0	0	Palamos	0	0	0	0
Flassa	1	15	0	0	Flassa	1	15	0	0
Girona	2	30	0	0	Girona	2	30	0	0
Barcelona	3	45	0	0	Barcelona	3	45	0	0

El telègraf

Fou després d'una campanya que es va fer des de les mateixes pàgines de *El Palafrugellense*, tot reivindicant el que havien començat Sant Feliu i Palamós i fent notar la necessitat que en tenia Palafrugell. Es va obrir una subscripció prèvia encapçalada per personalitats de la indústria i del comerç.

Manuel Jubert i Josep Genís i Sagrera van sol·licitar a la Direcció General del Cos de Telègrafs l'establiment d'una estació telegràfica a Palafrugell. El dia 20 de gener de 1883 el director de la Secció de Girona, Narcís Borrell, els convocava per escrit juntament amb una persona que delegués l'Ajuntament per signar el contracte. Els signants s'oferien per facilitar el material necessari, la instal·lació, el local i els peons. L'Ajuntament facilitaria el local de manera gratuïta per a la instal·lació de les oficines i magatzem de materials. Manuel Jubert i Josep Genís construïrien la línia d'enllaç amb Palamós assessorats per un funcionari, amb el material adequat i complint la normativa, allò que avui en diríem una homologació; també havien d'adquirir un receptor Morse, els accessoris corresponents i tot el mobiliari i material d'oficina que s'especificava. Aquest material de l'estació i de línia a més del mobiliari, passava a ser propietat de l'Estat des del moment que s'establí el servei.

El dia 24 de juny de 1883 a les nou del matí, o dos quarts de deu segons una altra font, es va obrir al públic l'estació telegràfica de Palafrugell durant dues hores i es van enviar 50 telegrams. S'agraí l'interès de Miguel Maria

Col·lecció de l'autor
Telègraf

Camblor, el delegat de Comunicacions. Encara que no s'establiria oficialment el servei fins que hi hagués un oficial que sol·licités el lloc.

Posteriorment es lamentava que "...los vecinos de Palafrugell pagaban por suscripción voluntaria los gastos que la estación telegráfica y una línea que la uniera a las demás estaciones pudiera ocasionar". També es deia que un cop que la línia fou inaugurada es trencaren aïllants que no es van renovar i que provocaven problemes de transmissió.

En les èpoques amb poques comandes un dels primers indicadors que aquest fet manifestava era precisament el telègraf; l'agost de 1883 es comptava una mitjana de 5 o 6 telegrams, una xifra que es considerava baixa i que s'atribuïa a les circumstàncies dels mercats.

A Palamós carregant aglomerat

AMP, col. Armstrong

*Carro de ca l'Artigas amb
un carregament de suro.
Abans de 1920*

AIMS, col. Antoni Bofill

Cinquanta anys més tard, pel març de 1931, des de les pàgines del *Baix Empordà* es lamentava que no s'hi havia fet cap millora des dels temps de la seva fundació. Es continuava amb un sol fil fins a Girona, passant per Palamós, Sant Feliu, Llagostera i Cassà de la Selva, la qual cosa provocava que abans de transmetre els telegrams destinats a Palafrugell s'havien d'enviar els de les altres poblacions. Els telegrams arribats a Girona a les set de la tarda no es podien transmetre, en general, a Palafrugell, fins a les onze del matí de l'endemà; i si es podien enviar arribaven tan tard que no se'ls podia donar resposta. El transmissor era el mateix aparell antiquat d'aquell 1883 i es considerava que "...d'aparells semblants avui únicament se'n troben com a curiositat per admirar el que es feia en aparells telegràfics en els primers temps d'utilitzar aquest invent,

dintre alguna vitrina de les classes de Física dels centres docents."

Un grup de comerciants i fabricants de Palafrugell es van dirigir al Director General de Comunicacions a Madrid per conducte de la Cambra de Comerç demanant la concessió d'un fil directe des de Barcelona i d'un aparell telegràfic modern.

Joan Miquel i Josep Bisbe

AIMS, col. Antoni Bofill

1908-1925. Palafrugellencs motoritzats

A la *Revista de Palafrugell*, febrer de 1966 (Any V. núm. 2.), es publicà una recopilació feta per Joaquim Ciuró i Gabarró de Lloret de Mar dels vehicles, entre 1908 i 1925, matriculats per empreses i particulars veïns de Palafrugell, són els següents:

Matrícula	Propietari	Marca	Origen
GE. 7	Joan Vergés Barris	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 20	Manufacturas de Corcho, S. A.	Panhard-Levassor	França
GE. 55	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 56	id.	De Dion-Bouton	França
GE. 63	id.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 78	Artigas y Cía.	Delahaye	França
GE. 117	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 134	id.	id.	id.
GE. 171	id.	id.	id.
GE. 180	id.	id.	id.
GE. 241	id.	Buick	EE.UU.
GE. 274	Simó Corgoll	Briscoe	id.
GE. 288	Domingo Farràs	id.	id.
GE. 289	Emili Farràs	R. E. O.	id.
GE. 302	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Berliet	França
GE. 303	id.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 308	Domingo Farràs	Berliet	França
GE. 311	Josep Artigas Serarols	id.	id.
GE. 341	Martí Sagrera Parramon	Ford	EE.UU.
GE. 385	Ildefons Capella	Briscoe	id.
GE. 397	A. Ferrer e Hijo	Autocar	id.
GE. 402	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Víctor	Inglaterra
GE. 416	id.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 455	Benet Bastons Forgas	Briscoe	EE.UU.
GE. 487	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Pierce-Arrow	id.
GE. 488	id.	id.	id.
GE. 490	id.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 491	id.	id.	id.
GE. 492	id.	id.	id.
GE. 582	Oriol y Frigolé	O.K. Junior	Anglaterra
GE. 587	Josep Sagrera Perxés	Hudson	EE.UU.
GE. 710	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 711	id.	id.	id.

Mariano Ferrer Lafont, que tenia una fàbrica al c. de Vifredo que féu fallida el 1926, fou un dels primers palafrugellencs amb cotxe propi

GE. 712	id.	id.	id.
GE. 713	id.	id.	id.
GE. 714	Ribot, Font y Artigas, S.A.	Ford	EE.UU.
GE. 756	Manufacturas de Corcho S.A.	id.	id.
GE. 790	Francesc Martí Roca	id.	id.
GE. 794	Miquel Mundet Paradedà	Labor	França
GE. 807	Manufacturas de Corcho, S. A.	Ford	EE.UU.
GE. 943	id.	Berliet	França
GE. 1013	id.	id.	id.
GE. 1014	id.	Ford	EE.UU.
GE. 1024	Joaquim Corominas Mallol	id.	id.
GE. 1052	Ribot, Font y Artigas, S. A	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 1053	id.	id.	id.
GE. 1054	id.	Berliet	França
GE. 1055	id.	id.	id.
GE. 1058	Cama y Dalmau, S. en C.	Ford	EE.UU.
GE. 1091	Telm Trill Cals	Fiat	Itàlia
GE. 1182	Joan Miquel Avellí	Packard	EE.UU.
GE. 1190	Manufacturas de Corcho, S. A.	Ford	id.
GE. 1233	Lluís Casanovas Lallement	Labor	França
GE. 1240	Josep Torres Jonama	Buick	EE.UU.
GE. 1291	Manufacturas de Corcho, S. A.	Ford	id.
GE. 1355	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 1394	Manufacturas de Corcho, S. A.	Ford	EE.UU.
GE. 1409	Joan Miquel Avellí	Buick	id.
GE. 1430	Manuel Quintana Alabau	Peugeot	França
GE. 1447	Carles Llach Puig	Ford	EE.UU.
GE. 1456	Ribot, Font y Artigas, S. A.	Hispano-Suiza	Espanya
GE. 1516	Francisco Sunyer Espígol	Chevrolet	EE.UU.
GE. 1518	Manufacturas de Corcho, S. A.	Citroën	França
GE. 1543	Josep Artigas Serarols	Berliet	id.
GE. 1604	Carles Serra Galí	Renault	id.

MSP. The Crown Cork and Seal Company. Baltimore, U.S.A.

El contracte del telègraf

“PRIMERO: El ayuntamiento facilitará local gratis para la instalación de las oficinas de Telégrafos y Correos y para almacén de materiales el cual deberá reunir capacidad suficiente y las demás condiciones indispensables a su objeto a juicio del Director de Gerona de cuyos locales no podrá en lo sucesivo disponer el Ayuntamiento mientras continúen en ellos ambos o cualquiera de los dos servicios mencionados quedando a su cargo la conservación de los mismos.

SEGUNDO: Los señores D. Manuel Jubert y D. José Genís construirán a sus expensas la línea de enlace de un solo conductor a Palamós bajo la dirección de un funcionario nombrado por la Dirección General el Cuerpo y el material que ha de emplearse en dicha línea debe reunir las condiciones siguientes: los postes serán de pino silvestre del país carbonizados y embreados a un metro de la coz; su altura deberá ser de seis metros para los de segunda dimensión con la circunferencia mínima en la cogolla de 5 por % y de 7 por % a un metro de la coz.

En los pasos a nivel y demás sitios que se juzgue necesario se emplearán postes de la altura conveniente y el número de ellos será a razón de quince por kilómetro en las rectas con el aumento indispensable en las curvas. El alambre ha de ser galvanizado y el diámetro mínimo de cuatro milímetros de idénticas condiciones a las que usa el Cuerpo: los aisladores deberán ser de soporte de rosca, modelo pequeño, y los de retención de la clase llamados ordinarios, del número dos, con muñón de anillo a razón de dos por kilómetro cuyo material de aisladores no podrá emplearse sin previa aprobación del Director de la Sección de Gerona a quien se presentará al efecto un ejemplar de cada clase.

TERCERO: Se obligan asimismo los expresados señores a adquirir por su cuenta un receptor Morse de tinta con su meda envolvente, dos manipuladores, dos galvanómetros, tres conmutadores circulares, una aguja Wehastone, un timbre eléctrico, un imán, cuarenta elementos de pila Caland, modelo pequeño, una mesa de aparatos de dimensiones reglamentarias con dos cajones, otra mesa para el despacho del público, un armario, un estante para la pila, un sillón, seis sillas, un palanganero, un espejo, un reloj de pared, un perchero, dos quinqués con pantalla, un cartapacio, dos tinteros, dos salvaderas, un candelero, una bandeja con dos vasos, una botella de cristal, un cántaro, un brasero con tarima, cuatro toallas y un vaso de noche.

CUARTO: Desde el día en que se abra al servicio la estación de Palafrugell se entenderá de hecho propiedad del Estado el mobiliario, el material de estación y el de línea en toda la extensión del ramal con el derecho de establecer en él otras estaciones y prolongarlo en cualquier tiempo que al mismo Estado conviniese.

QUINTO: Este contrato no tendrá fuerza ni valor alguno mientras no sea aprobado por la Dirección General de Correos y Telégrafos.

Aprobada ya la anterior contrata por el Director General del Ramo y enterados de su contenido no podemos menos que confesar que los gastos de instalación serán de mayor cuantía que lo que creímos en un principio, motivo que tal vez obligue a que sean de mucho molestados estos vecinos, no dudando, si es que el caso llega, no se harán el sordo delante de una mejora que tantos beneficios debe reportar a nuestra industria en particular y a la población toda en general.”

(AMP. El Palafrugellense. 04/03/1883, núm. 32.)

MSP: The Crown Cork
and Seal Company.
Baltimore, U.S.A.

*El tap corona va substituir
el tap de suro natural
en l'envasat d'aigües
medicinals i refrescos*

Becaina cara o xiulet oportú?

“Alcaldía Constitucional de Corsá. (segell)

La Guardia Civil del puesto de La Bisbal acaba de entregarme la siguiente denuncia “Hallándose de servicio de carretera sobre las seis de la mañana de este día, el que suscribe y D. José Paulí Torregorosa, al efectuarlo por el Kilómetro 19, fue encontrado el conductor del carro número 90 José Sarbiá Paricay, natural y vecino de Palafrugell de 36 años de edad dormido encima de los sacos de tapones que conducía dicho carro y que él guiaba, el que despertó al silbido del Tren Tranvía que le avisaba; siendo el amo del mencionado carro el vecino de Palafrugell D. José Miquel e hijos, y como quiera que es castigado por el Reglamento de carruajes públicos, lo denuncio a su autoridad sirviéndose librarle el oportuno recibo de esta denuncia. Lo que pongo SS_____

En su vista, tengo a bien imponer al dueño del carro referido D. José Miquel la multa de cinco pesetas, conforme al artículo 27 del Reglamento de policía de carreteras; esperando de su amabilidad en bien del servicio público la hará efectiva y remitirme la parte superior del papel de pagos al Estado para unirlo al expediente de referencia; ofreciendo a V. la recíproca para casos análogos.

Dios gde. a V. ms. anys.

Corsá 13 Mayo 1892.

El Alcalde.

Joaquín Camps.

Sr. Alcalde de Palafrugell.”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Els clients

La clientela dels nostres fabricants surers era molt variada i no es reduïa només als productors de taps destinats als vins i xampanyes. A finals del s. XIX i començaments del XX eren molt importants les vendes que es feien a empreses relacionades amb l'embotellament de les aigües minerals, cerveseries i licoreries. Trobem marques i firmes encara avui tan conegudes com *Carlsberg*,

Tuborg, *Budweisser*, *Vittel* (*Société Generale des Eaux Minerales*), *Evian les Bains* (*Société Anonyme des Eaux-Minerales. La Distillerie de la Liqueur Benedictine de l'Abbaye de Fecamp, St. Lambrecht (Benedictiner Stift)*)... en una època en què el tap corona encara no havia monopolitzat el tapament de la majoria d'aquests productes.

Les vendes a l'exterior també anaven destinades a sucursals a l'estranger d'empreses establertes a Catalunya. Genís y Cía. havia venut taps a Hijos de Francisco Forgas a Mainz el 1911, també hi ha molts trameses a M. Cama a Saumur entre 1905 i 1910 o a Pareras, Sastre y Coris a Wiesbaden el 1911. També era client C.A. Greiner de Nürtingen Württemberg el 1897 i el 1902 quan encara aquesta societat no s'havia establert a Sant Feliu amb la raó social de C.A. Greiner e Hijos.

Sovint oblidem el gruix de clients residents a l'Europa central que es dedicaven a aquestes activitats. A part hem inclòs una mostra de les anotacions que es feien als registres de clients de can Genís a finals del s. XIX i principis del XX.

La gran varietat de productes que oferia la nostra indústria per força havia d'interessar clients ben diversos. Qui no ha vist en gravats antics aquells estirats soldats colonials amb els frescos salacots?, barrets ben característics probablement originaris de les Filipines i que cap als anys 1950 i 1960 encara equipaven la policia municipal d'algunes de les nostres poblacions.

Miquel & Vincke, aleshores amb la seu social a Sant Feliu de Guíxols, tramet el dia 30 d'agost de 1912 un escrit

mecanografiat dirigit a l'Estat Major Central de Madrid oferint 18 models de "salakotes" procedents de la fàbrica de Palafrugell. Especificuen que els models tipus n. 1 compleixen amb les prescripcions reglamentàries del Ministeri de la Guerra anglès referents als *Foreign Service Holmats* (sic) o sigui, salacots utilitzats per les tropes colonials angleses a totes les colònies, excepte a l'Índia, on eren més pesats. El tipus n. 2. eren de la forma que usaven les tropes espanyoles de guarnició a l'Àfrica. Eren fabricats amb "corcho natural en láminas, con toda exclusión de otras substancias, como corcho artificial o corcho aglomerado, mimbres, paja, etc. etc." Estaven impermeabilitzats amb goma de Parà. El preu, amb la funda i "capirucho" blancs per als dies de gala era de 9,00 ptes. cada un, per partides de més de cinc mil, i de 7,50 sense funda. Els preus es van rectificar més endavant amb llapis a 8,50 ptes. Tenen altres tractes amb l'exèrcit i amb cossos de bombers, especialment pel que fa a la producció de tubs metàl·lics flexibles.

Els comissionistes

Les vendes es feien directament a les empreses consumidores o a través d'intermediaris que col·locaven un gruíx de taps a diversos clients. La tria d'aquests corresponsals o comissionistes, sovint estrangers establerts prop dels grans mercats, s'havia fet des de sempre de manera que els tractes anaven presidits per la bona fe, fins que alguna mala experiència pròpia o d'un conegut feia que es prenguessin precaucions.

L'època de l'any en què s'iniciaven les

AMP, col. Armstrong

La secció de fabricació de salacots a Armstrong

compres i vendes de les manufactures sureres era especialment entre els mesos de gener i juny perquè els principals articles es consumien amb preferència a l'estiu i els comerciants i intermediaris necessitaven tenir estocs per servir les comandes dels seus clients.

Vegem tot seguit un exemple de com s'assegurava la formalitat d'un futur comissionista mitjançant recomanacions i informes. En relació a unes possibles comandes que haurien resultat afavorides per un acord comercial francoespanyol, Josep Genís a Lisboa (72, rua Rodrigo de Fonseca) posa en contacte Pierre Azema de París (29, rue de Liège) amb Eusebi Genís a Palafrugell. Josep M. Genís dóna la informació següent:

"Del Sr. Azema, no he tenido noticia ninguna, desde que os escribí mandandoos la copia de la carta que me mandó. Si le escribís decídselo y que agradeceré me diga si recibió cartas más.

*Els clients alemanys de Genís y Cía.
Demostració de l'abast i la intensitat
de les relacions amb aquest país*

Col·lecció de l'autor

Noto los pedidos de Azema, que aunque pequeños, siempre son un comienzo y ya veréis que si se descuelga es un hombre tremendo para obtener pedidos grandes. Lo que tenéis que vijilar (sic) es que siempre trata de ver si obtiene reducciones de precio. Entendedme bien, no es que lo haga después de recibir la mercancía sino que siempre encuentra las ofertas caras. Hay que tener firmeza con él y si veis que realmente insiste muchísimo, entonces solo hacer alguna rebaja que podáis hacer. Yo he tenido con él discusiones terribles y siempre al final nos entendíamos y somos grandes amigos como sabéis. Siempre por asunto precios.”

Pierre Azema, el 5 de març de 1938, era representant de l'empresa Mundet & Cº Ltda. de Seixal (Portugal). Es demanà

un informe, que reproduïm, sobre aquesta persona, on fins i tot consten els 6.000 francs que pagava de lloguer de l'oficina.

Quan les previsions fallaven i es trencava la confiança per incompliment d'acords s'iniciava un llarg camí. El procés de recuperació dels deutes d'un comissionista o d'un client sempre és difícil, encara ho és més si es tracta de deutors a l'estranger ja que caldrà recórrer a procuradors i advocats locals, per la diferent legislació i per les gestions en la llengua del país.

Com a exemple citem en primer lloc l'assumpte Neumann. Es tracta del procés de recuperació del deute que Neumann & Cº de la població d' Oberleutensdorf (Bohèmia), a l'actual República Txeca, tenia amb Genís y Cía. Hi ha tot el seguit de correspondència, entre 1932 i 1935, en alemany, però amb les traduccions corresponents, amb les al·legacions del deutor i les negociacions que fa Genís per aconseguir el pagament.

També el cas Benedictine St. Lambrecht amb la documentació i correspondència entre els Genís i el seu procurador a la zona, el Dr. Karl Th. Kopke, de Graz, datada entre 1930 i 1944. També hi ha tot un dossier del Centro Internacional del intercambio que tenia un departament jurídic. Aquí la major part de la correspondència és en alemany. Sembla que hi havia diversos creditors que reclamen i el tribunal de Loeben acordà una solució que no satisfieu els interessos palafrugellencs.

Tant aquests casos com d'altres són processos segurament interessants des del punt de vista jurídic que algú hauria d'aprofundir.

Informe Azema

"AZEMA., Pierre PARIS
France
représentant
29 Rue de Liège
5 mars 1938

Mr Pierre AZEMA, né vers 1904, marié, connu sur place depuis plusieurs années déjà, il est représentant et notamment agent général pour la France de la Maison MUNDET & Co Ltda, à SEIXAL (Portugal).-

Il est domicilié au 29 rue de Liège où il a également son bureau loyer annuel de 6.000 frs environ, quittances à son nom.-

Matériel de petite valeur.-

L'intéressé jouit dans l'entourage d'une bonne considération, il représente également d'autres maisons, et passe pour déployer une bonne activité.-

Toutefois, ses ressources sont limitées au produit de son travail néanmoins jusqu'ici, ses paiements privés sont effectués régulièrement.-

Des informations recueillies, il résulte que l'on peut entrer en relations avec l'intéressé pour l'utilisation de ses services au titre d'intermédiaire.-

7.3.38.653.13.- 19600/18120 RC.-
312.6000"

Al revers..." R.G. DUN &
BADSTREET (France). ..."

(MSP. Fons Genís.)

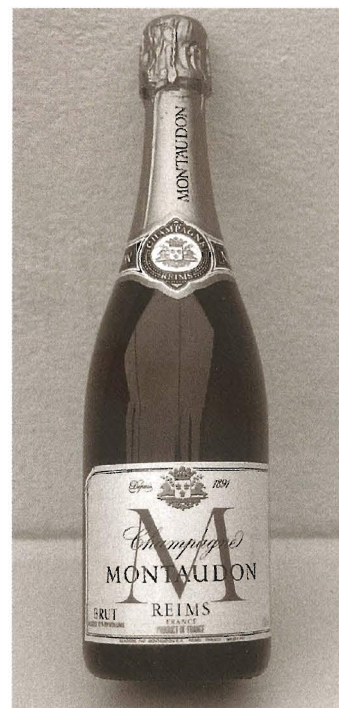
La clientela de Genís y Cía.

En els registres de clients les anotacions es feien habitualment en llibretes, algunes de fulls canviabls de fabricació alemanya amb índex, de la marca Soennecken. Cada llibreta es referia a un país: Àustria, Dinamarca, Hongria –en una llibreta feta a Budapest-, Itàlia, França, Espanya... i algun, com Alemanya, té diverses llibretes. Cal saber que aquests clients es repartien en més de 240 poblacions europees diferents. Els clients de l'Estat espanyol es localitzaven a Bilbao, Cariñena (Saragossa), La Corunya, Esparreguera, Haro (La Rioja), Logronyo, Madrid, Oiartzun (Guipúscoa), Sant Sebastià, Santander i Valladolid.

En les anotacions s'hi indiquen sovint els tipus de taps que han demanat, així com la data de la comanda, any a any, i altres informacions referides al client, com per exemple: "pequeñas cantidades", "mal pagador", "No se visitan. Riña."

La que segueix és una selecció dels clients de can Genís que hem limitat als residents en alguns països de l'Europa central que sovint no han estat justament valorats i que representaven en algunes empreses unes comandes equiparables a les dels clients dels països considerats compradors tradicionals dels nostres productes. Cal tenir en compte que els límits territorials han sofert canvis importants a la zona durant el

s. XX i que la toponímia ha canviat en funció de la situació política del moment i de la llengua dominant, com és el cas de Pula / Pola, Bratislava / Pressburg, Brno / Brünn, Parenzo / Porec, Troppau / Opava, Agram / Zagreb, Posen / Poznan, Pilsen / Plzen, Temesvar / Timisoara, Königsberg / Kaliningrad o Aachen / Aquisgrà per exemple. Els anys són els de les comandes reflectides en les anotacions de cada client.

Enric Bruguera

DINAMARCA

N.S. Dam & Co. Copenhagen	1903
Arbo Bähr & Co. Copenhagen	1903-1910
Damp Kork varefabrik Danmark	
A.G. Copenhagen	1904-1910
Kork varefabriken "Dana"	1904/1908/1909
C. Malmros Kopenhagen	1904-1906
Brauerei Carlsberg Kopenhagen	1905
Tuborg Copenhagen	
Rosenborg Bröndanstalt. Cöpenhagen	
Södring & Co. Minaralwasser.	
Det. Danske Petroleums... Copenhagen	

ITÀLIA

Luigi Dejak. Pola	1907
-------------------	------

IUGOSLÀVIA

Vervaltung des Trappislev Klosters.	
Banjaluka (Bosmen)	1899-1902. 1912
PollackJakab. és Társa. Kula	1910
J. Kosler & Co Brauerei. Lorbach	1898.
	1902.1911
Bierdepot Br. R. Lorbach	1898
Th. Götz. Marburg	1889-1890. 1894-1895
Heinrich Weiss & Sohn.	
Mitrovitz /Slavomev	1906
Schwartz Ignatz. Mohol	1906
C. Fürst&Söhne. Pettau	1900. 1905/1910
Instituto agrario. Parenzo	1912-1913
Sauerbrunn Curanstalt.	
Höhn & Co. Radein	1893. 1910-1913
Brunnen Verwaltung. Rohitsch	1893. 1907-1913
Slatina (Slavonier). Fürstl. Schlamburg Lippe	
Champ. fabrik. Vonvaler. Dr. Otto Rockrohr	
Agramer Actiev	
Brauerei&Malzfabrik. Zagreb	1895-1909
Bierdepot Brüder Reininghaus.	
Zagreb	1910-1912
L. Bruckner Puntiger. Bierdepot.	
Agram. Zagreb	1909

Izidor Sperber (Budweisser & Sisseker).	
Bierdepost. Agram.	1910
J.R. Pfrimmer. Marburg	1893-1900

POLÒNIA

Sigmund Blaunstein. Lemberg.	1902.1911-1912
------------------------------	----------------

ROMANIA

Kezdi Vaárhely. Wellenreiter Janos. Brauerei	
--	--

TXECOSLOVÀQUIA

Aussig. Bürgerliches Bräuhaus	1927
Presburg Esch & Co. Bratislava	
Brüder Stein Brauerei. Preessburg	1897
J.E. Hubert Champagnerfabrik	1912
Johan Jaktlistsch. Bierdepot B.B.	
Pilsen. Pressburg	1897
J. von Palugijay & Sohne.	
Pressburg. Bratislava	1924-1926
Conrad Till's Wve. Bergstadt	1907
Brunnen Direction. Bilin	1888-1907.
	1926-1928
Depot der Fürst Schwarzenbergschen.	
Brauerei Wittingau. Brünn	1909
Carl Gottlieb. Brünn	1895-1902
Moravia Brauerei. Brünn	1909
Erste Brünnner Act. Brauerei. Brünn	1910-1911
A. Farnacka. Brünn	1907-1909
C. Weinberger. Brünn	1907-1908
Josef Gallerach. Brüx.	1910
Vervaltung der Fürst von Hannau.	
Horovic	1907
Hont Szanto. Alex Konkoly	
von Thege	1900-1913
Y.U.C. Josef Tomasek Liqueur fabrik.	
Hohenmauth (Böhmen)	1908-1910
Productiv Genossenschaft der	
Gastvirke. Karlsbad	1909
Anton Weber Fischern-Karlsbad	1912
Löbl Schottländer. Karlsbad	1897-1915

Verenigte Sauerbrunnen Versendung.
 Josef Weber. Klösterk al. d. Eger. 1909-1912
 Brunnen Versendung. Königswark 1909-1910
 Kahl & Co. Krondorf 1892
 Karl Gölsdorf. Krondorf 1908-1912
 Lockesche Gutsverwaltung
 ober Kralovitz 1907
 G. Soyka. Liblitz. Bischwitz 1910. 1910-1911.
 Brunnen Versendung. Marienbad. 1908-1909
 Reichenberger Bierbrauerei &
 Malzfabrik Franke & Co.
 Maffersdorf. Bohemia. 1888.1889
 Verwaltung der Brauberechtigten.
 Burgerschaft. Oltnitz 1907
 W. Jares. Ad. Wambere's Nachf. Pilsen 1908
 B. Strassnický in de Genossenschf
 Brauerei. Pilsen 1897-1899
 Erste Pilsner Actien bierbrauerei 1882-1883.
 1894-1897
 Bürgerliches Brauhaus. Pilsen 1892-1909.
 Heinrich Scolz. Gross Polom 1907-1909
 Josef Silhavy. Prerau 1907
 Adolf Fiedler Suc. de M. Valek.
 Karolinenthal. Prag 1908
 Aktionarský pivov. Smichov (Prag) 1909
 Emanuel Bart. Prag 1894

Stern&Renner. Holeschowitz
 Pruhogasse. Prag 1895-1900
 Maier&Hahn. Prag 1908-1909. 1912
 K.K. Hofbrauerei z. Primat.
 Franz Wauka. Prag 1907-1912
 Ludwig Heller. Vrsovicbl. Prag. 1907-1913
 S. Stransky. Prag 1907
 W.L. Dolejska. Prag. 1909
 Zuckermann&Löbl. Prag 1895-1898
 Emil Stein. Prag 1907
 K. Horn&Kösak. Prag 1909-1910
 J.S. Lewi & Sohn. Randmitz 1895-1914.
 1926-1928
 Bürgerliche Troppauer Biebr.
 Gesellschaft. Troppau 1900-1905
 Thermalwasser
 Versendung Zeplitz
 Stadt. quelle der Stadtgemende.
 Zeplitz-Schönau 1899. 1906-1909.
 1913-1914
 Victor Kolitzsch. Zeplitz 1895-1905
 Nezval á Vanek Jedownie. Böhmen 1907
 Genossenschafts Brauerei G.m.b.H..
 Wegstädtl (Böhmen) 1910
 Cestmur Lang. Zahradka
 (Böhmen) 1907. 1910-1911

Institucions

A part de les entitats de caràcter corporatiu d'un abast geogràfic i d'una orientació més general, els protagonistes de la nostra història es van anar agrupant, en el decurs dels anys, en organitzacions sorgides per al foment i la defensa dels seus interessos, per dir-ho a l'antiga. Algunes tingueren una vida efímera d'acord amb les circumstàncies que havien afavorit la seva creació: n'hi

ha que es funden per lluitar contra un tractat de comerç desfavorable o en funció d'una determinada demanda generalment de caràcter fiscal. D'altres tenen una vida més llarga. Moltes gairebé són repetides, tenen les seves rèpliques amb les mateixes funcions en els mateixos moments, altra vegada pensem en allò dels dos ports, les dues cambres...

Entre les diverses institucions que sorgiren al llarg de la història i que tenien una incidència a Palafrugell recordem:

Tot s'aprofita. Les deixalles i restes de la fabricació es premsaven i es comercialitzaven novament

Jaume Ferrer. AMP. fons Ferrer

Junta de Defensa de la Producción e Industria Corcheras

Sant Feliu de Guíxols

El dia 19 d'octubre de 1879, 280 obrers tapers de St. Feliu funden aquesta entitat que després tindria la seu a Girona. Finalitat: salvar la indústria amenaçada per drets duaners establerts per Alemanya. L'òrgan oficial era el setmanari *El Eco Guixolense* dirigit aleshores per Joan Gener. A la seva primera Junta directiva hi havia representants de tots els estaments interessats en el tema surer, propietaris, comerciants i fabricants. El secretari suplent era Manuel Jubert. El 6 d'abril de 1892, a Girona, hi ha una gran Assemblea per fixar una posició davant de tractats de comerç. Hi participà la Diputació, les cambres de comerç de

Palamós i de Girona, la Sociedad Económica de Amigos del País, alcaldes i delegats de 25 poblacions, en total unes 200 persones al Saló de Descans del Teatre Municipal. A la reunió preparatòria es van llegir dos treballs, un dels quals de Miquel Avellí Girbau, que assistí juntament amb Pelai Capella i Josep Genís, aquest darrer en la doble representació d'industrial i de president de la Cambra de Comerç de Palamós. En representació de l'Ajuntament hi assistí Ignasi Genover Llorent.

Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País

La Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País fou una entitat amb seu a Girona; fundada el 1836, relacionada amb les diverses institucions que es

AÑO 1. S. FELIU DE GUÍXOLS 29 SETIEMBRE DE 1878. NÚM 1.

EL ECO GUIXOLENSE

PRECIOS DE SUSCRICION.

En esta villa. — Trimestre, 8 rs.
 Provincial. — Trimestre, 10 rs.
 Ultramar. — Trimestre, 13 rs.
 Continente Americana. — Trimestre, 3 pesos en oro.
 Extramar. — Trimestre, 4 francos.

ANUNCIOS Y COMUNICACIONES
 tanto oficiales como particulares
 a precios muy razonables.
 Insertarse á no. no se devuelve
 ningun original.
 El pago será adelantado trimestral
 y en libranças ó en letras de
 bil cobro con carta certificada.
 Los cartas que se junten contra-
 rias deberán acompañarse del sello
 ó artiles correspondientes para verifi-
 carlas.

PERIÓDICO SEMANAL DEDICADO EXCLUSIVAMENTE Á DEFENDER Y FOMENTAR LOS INTERESES
 MORALES Y MATERIALES DE ESTA VILLA Y SU COMARCA.

El Eco Guixolense (1878-1884),
 des del núm. 55 feia constar
 a la seva capçalera
 que era l'òrgan oficial de
 la Junta de Defensa de
 la Industria Taponera

van crear a diferents regions de l'Estat, a partir del darrer terç del s. XVIII amb una inspiració important del moviment il·lustrat protagonitzat per sectors de l'aristocràcia i dels clergues, amb un interès per la millora de la tècnica i l'augment de les rendes procedents de la terra.

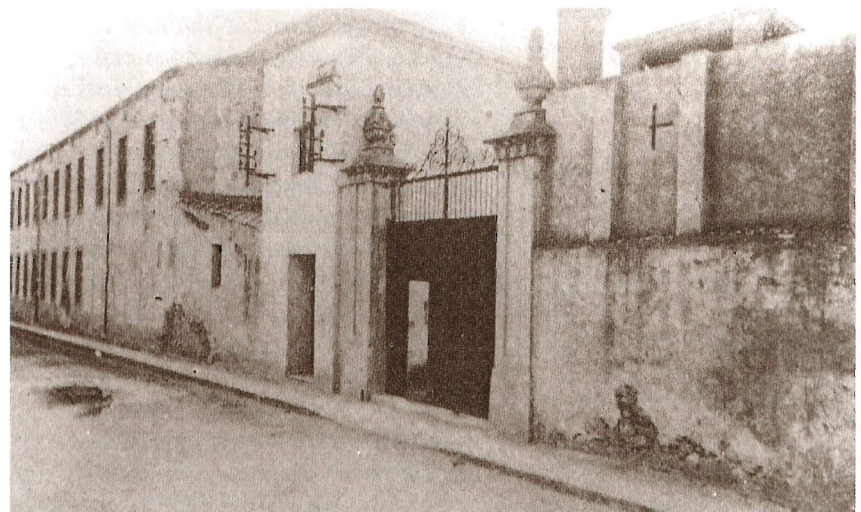
El 1880 a petició del palafrugellenc Manuel Jubert Marquès, elaborà un qüestionari que envià als socis, als productors de primera matèria i als fabricants i comerciants de taps amb la finalitat d'estudiar la qüestió surera en previsió de futures intervencions. No hi hagué unanimitat en les respostes i sí moltes contradiccions. Era difícil de conciliar interessos tan diferents com els dels propietaris de boscos o els dels industrials.

Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Palamós

Es constituí el 27 de desembre de 1886. La seva primera Junta Directiva la formaven: Martí Roger, president; Pau Matas, tesorero; Andreu Espinet, secretari; Joan Mauri Casas, comptador; Marcial Girbal i Manuel Nadal, vocals.

L'àmbit d'actuació, en el moment de la seva fundació abastava les poblacions de Palamós, Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Begur, Calonge i Llagostera. Quan es creà la Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols, el 10 de febrer de 1905, Llagostera i Sant Feliu passaren a formar part de la nova, juntament amb Cassà, Tossa, Santa Cristina d'Aro, Castell d'Aro i Vidreres. Fins al 1902 el domicili fou la casa de la vila i l'assemblea general coincidia amb el 21 de desembre quan hi havia fira a

La fàbrica de Narcís Filosa

AIMS, col. Martí Filosa

Palamós. Durant molts anys, fins a la segregació dels guixolencs, era considerada com la cambra oficial dels tapers.

Agrupación Corchera

Segons Medir funcionava el 1888 a Palafrugell. El president fou Josep Genís Sagrera. La seva finalitat era la defensa de la indústria.

Fomento de la Industria Nacional Corcho-Taponera

Eren diverses associacions locals amb el mateix nom, la primera fou la de Cassà de la Selva el 1892. Fou una iniciativa de Primitiu Artigas que volgué crear una federació d'entitats per promoure la defensa i el foment de la indústria, el comerç i la producció, defugint de les actuacions individualistes i perseguint uns resultats més eficaços. Trobà l'oposició de les cambres de comerç però el 30 de juny del mateix any es van presentar els estatuts de l'Agrupació local de Palafrugell a iniciativa de Josep Genís Sagrera, Pelai Capella Noguer i Ignasi Genover Lloent. El Consell General era a Cassà de la Selva. L'agost de 1897 es reorganitzà en un Consell General amb 200 industrials adherits. Per a informar els socis es publicava un Butlletí editat a Cassà. El Foment va desaparèixer el 1902.

La Unión Mercantil de Palafrugell

Quan tingué lloc la subhasta de l'antic escorxador de Palafrugell s'hi presentaren diverses ofertes, des de la

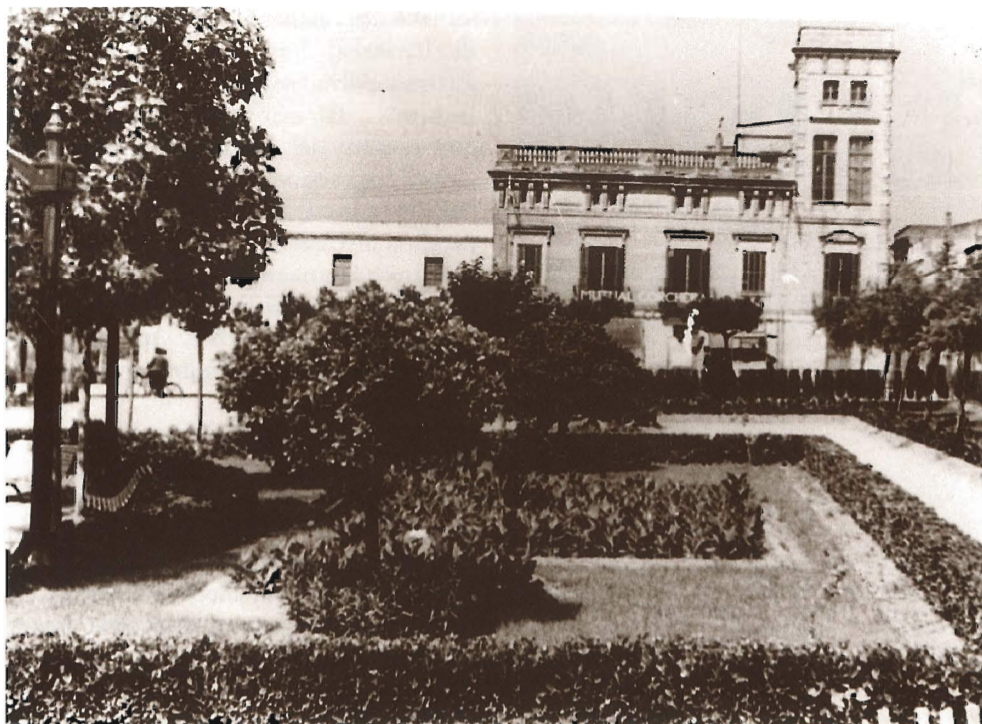
d'Ildefons Capella que amb 7.111 ptes. es va fer amb la propietat, fins a la de Pere Cantenys en nom de la Societat que presidia: La Unión Mercantil. A la sol·licitud de participació a la subhasta presentada el 21 de març de 1920, s'hi acompanyen els seus Estatuts. Suposadament la Societat volia el solar per edificar-hi el magatzem i la seu social de l'entitat. Un defecte de forma en la presentació dels documents els van deixar fora, però a nosaltres ens ha permès de conèixer la finalitat i el seu funcionament.

Els Estatuts de la Compañía Anónima Unión Mercantil de Palafrugell foren aprovats a l'octubre de 1908. La primera Junta directiva elegida estava formada per: M. Jordi, president; Pere Cantenys, vicepresident; Alexandre Esteva, tresorer primer; Martí Frigola, tresorer segon i N. Fillosia Lloent, vocal.

El capital social era de 4.000 ptes. representat per 40 accions nominals de 100 ptes. cadascuna, corresponent una acció per soci. En un principi sembla que hi havia 12 socis ja que s'esperava ingressar 1.200 ptes. i la resta, 2.800, a mesura que s'anés produint l'ingrés de nous socis.

La Societat era precisament de fabricants de taps de suro amb domicili a Palafrugell, i es dedicava a l'emalatge i la venda posterior del rebuig de suro que proporcionaven els seus associats. S'establia la prohibició que la societat comprés a persones que no fossin socis, i quan un soci ingressava rebuig de suro se li lliurava un resguard on constava els quilos que havien entrat.

Quan es feia una venda es deduïa un tres per cent de l'import que passava a

*L'edifici de la Mutual Corchera
al camp d'en Prats, cantonada
amb el c. de Sant Sebastià*

Bernat Causa. AIMS, col. Bernat Causa

formar part d'un Fons de Reserva, destinat a despeses i embalatges, la resta de l'import s'abonava als comptes de tots els socis en proporció als ingressos de rebuig que haguessin fet.

En la primera quinzena de gener de tots els anys podrien ingressar els nous socis pagant la part que els correspongués de capital social, per fons de reserva, per amortització i embalatges, a més d'una entrada de 50 pessetes. No hem pogut consultar, per ara, el Registre de Socis, les altes i baixes, les transferències d'accions, etc... que segons els Estatuts s'havien d'emplenar.

Els socis estaven obligats a ingressar sencera la seva producció de rebuig i si es provava la venda a altres persones la

Junta Directiva podia arribar a l'expulsió del soci reincident. Ningú es podia donar de baixa de la Societat, ni retirar el capital mentre fos fabricant de taps, però es podien transferir a d'altres fabricants de Palafrugell les seves participacions i accions. Només podien deixar de formar part de la Societat els que deixessin la fabricació i comerç de taps, els qui es traslladessin fora de Palafrugell, els que haguessin fet fallida i els difunts, els hereus dels quals no seguissin amb el negoci.

Quan el fons de reserva fos prou fort o quan hi hagués necessitat de local propi la Societat podria adquirir-lo; segurament que aquest és el cas que ens ha facilitat el coneixement d'aquests estatuts.

El dijous 10 de març de 1921 un incendi en els magatzems de la societat va destruir totalment les mercaderies emmagatzemades i provocà l'enderrocament de l'edifici.

Al Baix Empordà, (núm. 745, 24 de febrer de 1924. p. 1) s'anuncia la venda de la finca, els magatzems i la maquinària de la Unió Mercantil S.A., més coneguda com el Trust situats al carrer de J. Torres Jonama, "llindant amb la línia del tramvia. Donaran raó a la impremta d'aquest periòdic".

La Unión Nacional Corchera

En el projecte inicial de Reglament que fou sotmès a la consideració del gremi, des del 22 de maig de 1907 ja s'establien els àmbits d'actuació de la

societat. Els ponents havien estat Marià de Linares, Ventura Ayo, Primitiu Artigas, Salvador Albert, Andrés Lacasa, Edelmiro Esteva i Manuel Romero. L'objectiu de la Unión Nacional Corchera, segons l'article primer era "unificar los trabajos en defensa de la producción corchera y de la industria corcho-taponera de nuestra nación, recabando de los Poderes públicos las disposiciones legislativas y de gobierno necesarias para alcanzar la mayor prosperidad de una y otra".

La Unión Nacional Corchera estava constituïda per federacions regionals, les quals nomenaran els seus representants en un Consell Nacional. Cada Agrupació local elegia la corresponent Junta local formada per un president, sis vocals, un tesorero i un secretari. Les quotes que els socis de les agrupacions havien de proveir servien per subvenir les despeses de la Federació. Un trenta per cent per a la Junta local, un vint per cent per a la Junta regional i el cinquanta per cent de la resta a disposició del Consejo Nacional per atendre les despeses de la Unión Nacional Corchera.

També s'establia la creació d'una publicació, el Boletín Nacional Corchero, que mitjançant subscripció, a part de la quota, oferia als socis un espai de comunicació.

La conseqüència final de l'associació, segons esperaven els socis, era la consecució de l'esperada Lliga duanera entre França, Portugal i Espanya.

Fou Fundada finalment el 1909 a Madrid. Tot i que tenia abast estatal, començà amb l'adhesió de les cambres de comerç de Palamós i Sant Feliu, per la Asociación de Propietarios Corcheros de

la Província de Girona, el Gremi d'Exportadors i el Gremi de Fabricants de S. Feliu de Guíxols. Tingué pocs mesos de vida i pocs recursos. Des dels comentaris que en feia la premsa local, tant la catalanista com la republicana, era previsible que no hi hauria una entesa ni tampoc una coincidència en els objectius de l'associació, per tant si a Palafrugell no hi havia unanimitat que no passaria en l'àmbit estatal amb interessos i mentalitats tan diferents.

Fomento de la Industria y Comercio Corcho-taponero de Palafrugell

Fou creat el 1911 pels industrials surers de Palafrugell amb la finalitat "...de armonizar las cuestiones sociales que pudieran plantearse, y, mayormente para la defensa general de los intereses económicos corcho-taponeros de la comarca". El primer president fou Joan Miquel Avellí. Quan la qüestió social fou més punyent, es va crear el 1919 una Societat Patronal. Des d'aquell moment el Fomento serví els interessos econòmics. Es reorganitzà el 20 de setembre del 1932, el nou president fou Guillem Genover Mató, es reformaren els Estatuts per ampliar l'abast de la Societat i fer que arribés a altres interessats fora de Palafrugell. Amb aquesta finalitat es creà Industria Corchera com a butlletí per defensar els interessos econòmics dels socis. El núm. 1 és del gener de 1933. En un full solt a l'interior del primer número es justifica "El perquè editem el Butlletí en castellà", pel caràcter de la seva difusió, fins i tot internacional.

El programa del Fomento es resumia en tres punts:

Primer: Rectificació de tots els tractats de comerç perjudicials a la indústria surera, amb prioritat cap als països amb una balança comercial desfavorable a Espanya.

Segon: Establiment de cambres de compensació oficials amb els països que tinguessin restriccions per als pagaments a l'estranger.

Tercer: Modificació a la baixa dels aranzels per a una millor adaptació als interessos exportadors.

També eren objectius de l'entitat buscar aliats amb altres organitzacions amb la finalitat de fer una Confederació d'exportadors espanyols. S'aconseguí al final un acord amb els països surers, especialment amb Portugal.

Federación Corcho-Taponera Catalana

Volia agafar el relleu al Fomento de la Industria Nacional Corcho-Taponera amb seu a Cassà des de finals del segle XIX. La iniciativa fou palafrugellenca. Es constituí el 7 de gener de 1912 al Teatre Municipal, aleshores Principal, de Girona. Hi havia cinc-cents industrials i comerciants adherits de les principals poblacions sureres a excepció de Sant Feliu. Medir apunta les discrepàncies polítiques en el districte de la Bisbal com a causa directa d'aquesta desunió. Es reuniren associacions de: Palamós, Calonge, la Bisbal, Arenys de Mar, Lloret de Mar, Tordera, Vidreres, Llagostera, Cassà de la Selva, Hostalric, Sta. Coloma de Farners, Begur, Agullana, la Jonquera, Darnius, Maçanet de Cabrenys, Tossa, Sant Celoni

L'alcalde Josep Sagrera i Corominas presidí totes les sessions del Comitè Surotaper de Catalunya a excepció de la darrera que tingué lloc quan ell ja havia mort

Ara, 03.02.1934. AMP

i Palafrugell. L'entitat s'orientà, en primer lloc, a fer demandes al govern per enllestir un acord comercial amb Portugal. El Consell de la Federació el componien els presidents de totes les entitats federades i van elegir president Joan Miquel Avellí; vicepresident Bonaventura Sabater i secretari Joan Linares Delhom.

Sindicato Corcho-Taponero de la Provincia de Gerona

Es fundà el 1918 a iniciativa de la Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols i l'adhesió de la de Palamós. La finalitat era fer més pressió al govern perquè aplicés la Llei de 2 de març del 1917 destinada a estimular la indústria, en especial l'exportadora, en aquells anys de crisi. No podem explicar, per ara, l'abast de les seves gestions.

Comitè Suro-Taper de Catalunya

Fou creat a conseqüència de l'Assemblea del 8 de novembre de 1931 que tingué lloc a Palafrugell. De fet així ho preveia una de les conclusions finals. Hi eren representats propietaris de suredes, industrials i obrers, també els Ajuntaments. Per Palafrugell en formaven part l'alcalde, Josep Sagrera Corominas, que presidí el Comitè, Eusebi Genís Girbal, i Martí Jordi Frigola que era el secretari. El Comitè funcionava amb els fons aportats pels respectius ajuntaments. Va assistir a la II Conferència Internacional del Suro de Lisboa de 1932. Només celebrà sis sessions amb acta i una sessió sense data, segurament de mitjans de 1932. El 16 de novembre de 1934, enmig dels successos del moment, s'aprofità que no s'havia fet la preceptiva designació de representants per part dels organismes representats per dissoldre el Comitè. En considerar-lo un afer prou il·lustratiu del moment ens ha semblat adient d'ampliar la informació sobre aquest organisme en l'annex que trobareu més endavant.

Comisión Mixta del Corcho

Madrid

Fou creada mitjançant una Ordre del 13 de maig de 1932 a iniciativa de Marcel·lí Domingo, ministre d'Agricultura, Indústria i Comerç i proposada per Carles Pi i Sunyer que era aleshores director general de Comerç i Política Aranzelària i que més tard fou conseller d'Hisenda de la Generalitat. Aquest organisme, en el qual els interessats havien posat moltes esperances, reunia

dues condicions: el seu caràcter oficial i l'agrupació dels diferents sectors que vivien del suro. Els mateixos industrials se sentien decebuts pel funcionament d'aquest organisme per raons puntuals, de funcionament, i per altres de més generals. Hi havia una discrepància important en el fet que els representants andalusos no eren estrictament industrials sinó que eren preparadors de suro, per tant eren partidaris de la lliure exportació de la primera matèria igual que els propietaris surers. Aquesta Comisión establia un control de l'Estat en totes les activitats del ram. Era presidida pel mateix director general de Comerç amb 7 vocals dels propietaris i 7 dels industrials, amb una comissió permanent de 5 persones. El 1935 delegà els seus serveis, a la zona nord, al Foment de la Indústria i el Comerç de Palafrugell.

Mutual Corchera

Mutualitat Industrial i Mercantil d'Assegurances contra els Accidents de Treball. A *Indústria Corchera*, número 12 de desembre de 1933, s'informa de l'aprovació des del 27 de novembre i es preveu l'entrada en funcionament l'1 de gener de 1934. A la *Gaceta de Madrid* del dia 3 de desembre de 1933 s'hi publicava una Ordre del Ministeri de Treball, aprovant els Estatuts, Reglaments i altra documentació de la Mutual Corchera, entitat annexa al Fomento y Comercio de la Industria Corcho-taponera de Palafrugell (sic): "(...) Con ello hemos logrado dos propósitos, provechosos ambos: constituir una ventaja económica para nuestros socios y formar un lazo de unión que estreche más, si cabe, la

**MUTUAL
CORCHERA**

Mutualitat industrial i Mercantil d'assegurances contra
els accidents del treball, annexa al "Fomento de la Indus-
tria i Comercio Corcho-taponero".

PALAFRUGELL

MUTUAL CORCHERA, és la Mutualitat que convé a tots
i a cada un dels socis del FOMENT. Constituida en de-
fensa de llurs interessos, don aquesta Mutualitat reportar
les avantatges múximes.

SOCIS DEL FOMENT: Vulguin gaudir de les avantatges
de MUTUAL CORCHERA subscrivint-li la pólissa de se-
gurs contra accidents del treball.

Enfortim tots plegats la nostra Mutualitat. Més forta serà
MUTUAL CORCHERA, més gran serà el profit que hem
de trobar-li.

Per a tots detalls, al "Fomento de la Industria y
Comercio Corcho-taponero", Palafrugell. Telèfon 77.

UNIÓN DE ACREEDORES

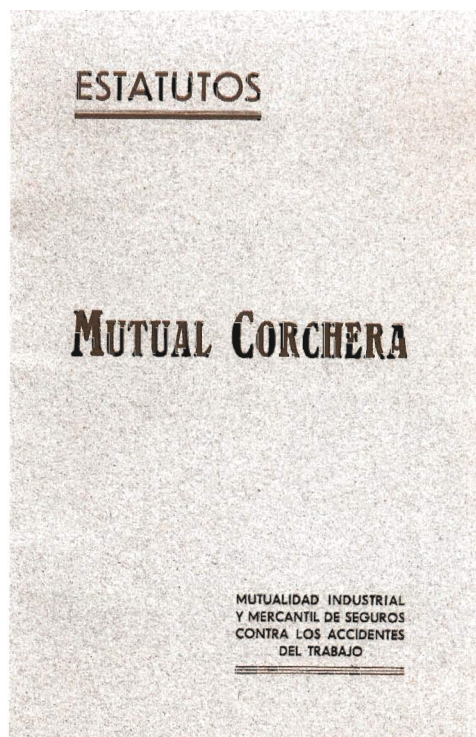
ORGANIZACION FUNDADA PARA
COBRO DE CRÉDITOS MOROSOS
INFORMES COMERCIALES
de cualquier población de la Península - Canarias - Baleares - Zona Económica de Marruecos
Tánger - Gibraltar
FRANCIA - BELGICA - HOLANDA - SUIZA - ALEMANIA E ITALIA.
CONDICIONES MUY FAVORABLES - REFERENCIAS PRIMER ORDEN
CONSEJO DE CIENTO. 269 - BARCELONA (CATALUÑA) - TELÉFONOS 1327 Y 10690

comunidad de intereses, vinculados en el "Fomento" de la inmensa mayoría de los industriales corcheros de Catalunya (...)"

Per formar-ne part era necessari ser soci del Foment. El primer consell de direcció estava format per: president, Eusebi Genís de Genís y Cía; vicepresi-
dent 1r, Josep Sagrera de Manufacturas de Corcho Armstrong; vicepresident 2n, Ramir Bofill de la casa P. Pareras; tresorer 1r, Max Bachmann de la casa Esteva y Messer, S.A.; tresorer 2n, Eduard Bruguera; comptador 1r, Josep Reig Gay de Manufacturas del Corcho Armstrong, S.A.; comptador 2n, Miquel Esteva de la casa Joaquim Esteva.

MSP

MSP

El Consell d'Administració fou constituït pels mateixos components del Consell de Direcció a més de: Rogeli Mont, de la casa Miquel Palet, de Palamós; C.A. Greiner e Hijos S.A., de Sant Feliu de Guíxols; Joan Domingo, de Cassà de la Selva i Gerard Coris, de Llagostera.

Mutual Corchera es fundà per atendre els accidents de treball a la indústria del suro i, a finals del 1955, amplià les seves atribucions a la jubilació dels seus afiliats.

Comissió Surera Catalana

La creació de la Comissió Surera de la Generalitat de Catalunya tingué lloc el

dia 21 de març de 1934 amb la finalitat de coordinar en el territori català els interessos dels productors i els dels industrials del suro, és a dir, el mateix que pretenia la Comisión Mixta. Tenia dues zones: la nord, a l'Alt Empordà, i la sud, a la resta.

Delegación Nordeste de la Comisión Arbitral del Corcho

Palafrugell

Organisme que tenia la funció de portar el registre d'exportacions i d'importacions, estadístiques de producció i comerç a la zona nord-est (Girona, Barcelona i Castelló de la Plana). Es constituí a Palafrugell pel març del 1939. Arribà a tenir competències per concedir llicències d'exportació. Fou dissolta el 12 de juny de 1939 i fou substituïda per la Rama del Corcho.

Rama del Corcho

Palafrugell

Substituï la Comisión Arbitral del Corcho a partir del juny de 1939. Tenia atribucions referides tant a la primera matèria com a la producció. Un decret de 14 de març del 1942 establí la seva desaparició i l'inici de les activitats del Sindicato Nacional de la Madera y Corcho. La delegació era a Barcelona, a Palafrugell funcionava com a subdelegació.

Monopolio de Compraventa de Materia Prima de Trituración de Cataluña

Agost de 1942. Medir parla a les seves Memòries de l'activitat surera

Martí Jordi Frigola

AMP, col. Albert Deulofeu

com un projecte d'entitat que tenia la funció de canalitzar la comercialització de pelagrí, de rebuig, de residus diversos de la preparació i la fabricació, "produïts a la regió catalana". Sembla que no tingué ressò.

Sindicato Nacional de la Madera y Corcho

Palafrugell

El decret de 14 de març del 1942 establí la desaparició de la Rama del Corcho i l'inici de les activitats del Sindicato Nacional de la Madera y Corcho.

A partir del febrer del 1943 la denominació, a Palafrugell, era de Delegación del Nordeste. Sector Corcho. Sindicato Nacional de la Madera y Corcho. A l'agost del 1943: Oficina Delegada en Palafrugell.

Cooperativa Corchera del Nordeste

Sant Feliu de Guíxols

Entitat fundada a Sant Feliu l'octubre del 1944 per Juan Casas Anguila, "Procurador en Cortes" i José Mª Díaz Romero que era, "Jefe de la Sección Social del Sindicato de la Madera y Corcho". La intenció era que aquesta cooperativa depengués de Madrid. A finals del 1948 hi hagué un important descobert que van pagar els surers amb fons de l'arbitri sobre les exportacions.

CEVACA S.A.

Central Española de Ventas de Aglomerado de Corcho para Aislamiento S.A. Agrupació formada per fabricants d'aglomerats que era activa des de la primera meitat de la dècada dels 1940.

AMP, fons Junta Local del Moviment

Enric Sagrera Girbal fou designat vocal a la Comissió Mixta del Suro el 1932

AMP, col. Armstrong

El Sr. Josep Bisbe Ganiguer quan era el cap de Producció de Manufacturas de Corcho, S.A. fent el control dels productes de suro natural

Directius del Foment de la Industria Nacional Corcho-Taponera

La Junta Directiva del Foment elegida el 20 de setembre de 1932:

President: Guillem Genover, de la casa Josep Gallart Girbal.

Vicepresident: Josep Bisbe, de Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A.

Tresorer: Joan Bonany, de Prats, Frères & Bonany.

Vocals: Max Bachmann, d'Esteva & Messer S.A.; Eusebi Genís, de Genís y Cía.;

Ramir Bofill de P. Pareras; Ildefons Capella; Enric Sagrera de Francisco Sagrera.

Secretari: Francesc Esteva, de Joaquim Esteva.

Socis palafrugellencs del Foment de la Industria y Comercio Corcho-taponero

Entre els gairebé 240 socis que tenia la institució a diferents poblacions sureres: Agullana, Begur, Calonge, Cassà de la Selva, Darnius, Eslida (Castelló), Girona, Hostalric, la Bisbal, Llagostera, Palafrugell, Palamós, Sant Antoni de Calonge, Sant Feliu de Guíxols, Sant Joan de Palamós, Santa Coloma de Farners i Santa Cristina d'Aro, aquí tenim les cases palafrugellenques que en van formar part:

AMETLLER, Esteban; BARNEDES, Emilio; BISBE GANIGUÉ, Pedro; BISBE, Martín; BOFILL FERRER, Honorato; BONANY MARQUÉS, Juan; BRUGUERA, E.; CAPELLA, Ildefonso; CARRERAS, Fernando; DAUSSÁ, Hija de Melitón; DEULOFEU, Francisco; ESTEVA Y MESSER, S.A.; ESTEVA, Alejandro; ESTEVA, Joaquín; FERRER FRIGOLA,

Juan; FERRER SOLÁ, Rafael; FERRER, Venancio; FILOSIA GISPERT, Francisco; FONT MOLINAS, José; FONT, Augusto; FRIGOLA FRIGOLA, J.; GALCERÁN CAPELLA, S.; GALLART GALLART, José; GALLART GIRBAL, José; GENÍS y C^a; GENOVER & EMANUEL; GISPERT, Francisco; GORGOLL CRUZ, Florencio; GORGOLL, Juan; GRASSOT, Miguel; HOMS, Juan; INDUSTRIAL CORCHERA BERTRAN; JOFRA, Amadeo; JOFRA, Fernando; JUBERT, Pedro; LLAONA, Mariano; MADÍ, Salvador; MANUFACTURAS DE CORCHO ARMSTRONG. S.A.; MANUFACTURAS DE DISCOS HERMET; MAURI RIBOT, Sebastián; PARERAS, P.; PARÉS, Joaquín; PLAJA Y CORIS; PONT, Pedro; PRATS y BONANY; PRUNEDA, Manuel; QUINTANA, José; REGINCÓS, Rafael; RIBAS, Martín; RUTLLANT, J.; SAGRERA, Francisco; TREFINOS, S.A.; VIGAS, José; VILÁ, Juan.

El Comitè Surotaper de Catalunya

El Comitè Surotaper de Catalunya, del qual ja n'heu pogut llegir una sinopsi en la part dedicada a les institucions, celebrà diverses sessions. Començà amb molta empenta, però podem considerar que a mitjan 1932 ja havia mort. La primera sessió de treball se celebrà el 6 de desembre de 1931. Les següents foren l'1 de febrer, el 9 de febrer, el 13 de febrer, el 18 de març i el 9 d'abril de 1932. Hi ha una sessió sense data, amb tota seguretat de mitjans del mateix 1932, i la darrera acta és del 16 de novembre de 1934, la de la dissolució. En la consulta del llibre de sessions s'observa que moltes de les actes es troben sense signar per alguns dels assistents tot i que s'havia reservat el lloc per fer-ho.

Vegem el desenvolupament i l'evolució de la curta vida de l'entitat a través de les seves reunions.

En la primera sessió del 6 de desembre de 1931, es van reunir a l'alcaldia de Palafrugell, sota la presidència del Sr. Josep Sagrera Coromines: Eusebi Genís Girbal, Emili Pagès Rasós, Ponç Valls Ferrer, Josep Mestres Estanyol, Josep Reig Gay, Joaquim Pagès, Joan Matamala, Artur Roig, Jaume Pujolà Cardoner i Josep Barris Joan, tots ells "designats per a integrar el Comitè Suro-taper de Catalunya. La finalitat del qual era: encarregar-se de la defensa dels interessos industrials suro-tapers".

Es va demanar a la Unió de Fabricants i a la Societat Patronal Suro-tapera de Sant Feliu de Guíxols que fessin la designació de dos delegats per aportar la representació dels industrials ganxons.

També es parlà dels criteris per a procedir a la designació dels representants dels propietaris de sures, dels delegats obrers i del representant dels industrials de Santa Coloma de Farners. S'envià una carta a l'alcalde de Sta. Coloma encarregant-li que demanés als industrials surers la designació d'un representant.

Les organitzacions obreres de Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Cassà de la Selva i Palafrugell es van negar a designar els seus representants, per tant es va prescindir de la seva representació segons es contemplava en l'art. 2 del Reglament del Comitè.

En aquesta primera sessió es procedí a l'elecció dels càrrecs que formarien la Comissió executiva, segons l'art. 5è. de Reglament. President: Josep Sagrera Coromines. Vicepresident primer: Emili Pagès Rasós. Vicepresident segon: Eusebi Genís Girbal. Tresorer: Pons Valls Ferrer. Comptador: Josep Mestres Estanyol. Secretari: Martí Jordi Frigola.

El domicili del Comitè era l'Ajuntament, on tindrien lloc les reunions. Alhora el Comitè s'organitzà en diverses comissions:

Comissió d'impostos i política aranzelària: Srs. Emili Pagès Rasós i Joaquim Jubert. Comissió de Transports i Qüestions bancàries: Joan Matamala, Artur Roig, Josep Reig Gay i Joaquim Jubert. Comissió de Propaganda i Política Forestal: Jaume Pujolà Cardoner i Josep Barris Joan.

En aquesta primera reunió es tractà amb preocupació les negociacions comercials entre els Estats Units i Espanya que en aquell moment s'estaven pactant i es reivindicava la capacitat de l'entitat per representar les aspiracions generals dels surers, com en el cas de poder donar informacions al Govern que facilitessin les negociacions. Per tant s'acordà sol·licitar el Govern el caràcter d'oficialitat del Comitè.

En la segona sessió de l'1 de febrer de 1932 hi van assistir: Josep Sagrera Coromines, Eusebi Genís Girbal, Emili Pagès Rasós, Josep Reig Gay, Joan Matamala i Artur Roig. Fou una reunió extraordinària convocada amb motiu de les disposicions aranzelàries que havia d'aprovar França; la presentació d'un projecte de Llei demanant que els articles de suro de menys de 50 mm fossin gravats amb un coeficient de 2,5 els manufacturats i de 2, els semielaborats.

Per tant es veia convenient fer gestions per "...evitar que prosperi aquest propòsit que, de portar-se a terme, significaria l'aniquilament de la nostra indústria que, en la part de taps i discs, té actualment en la nació francesa el seu principal mercat".

Es delegà els Srs. Pagès i Genís perquè anessin a Madrid a efectuar gestions amb la missió de demanar al Govern espanyol la intervenció prop del Govern francès "per a induir-lo a rebutjar el projecte de llei esmentat i, en cas de fracassar aquesta gestió, adopti les màximes represàlies".

En la sessió del 9 febrer de 1932 i amb l'assistència de Josep Sagrera Coromines, Emili Pagès Rasós, Eusebi Genís Girbal, Joan Matamala, Artur Roig i Josep Mestres Estanyol, es tractà dels resultats del viatge a Madrid dels Srs. Pagès i Genís, els quals, en primer lloc, van exposar que tenien la impressió, després de diverses visites a personalitats, la majoria d'elles alts càrrecs catalans a Madrid, que el Govern es trobava plenament disposat a defensar els interessos surotapers, "tal volta el Govern no podria adoptar la mesura extrema que seria el trencament de les relacions comercials amb França, perquè la mateixa podria ocasionar greus perjudicis a altres importants aspectes de l'economia nacional...".

En segon lloc van donar a conèixer el projecte de convocar una Conferència d'elements surotapers per discutir la qüestió surera i s'hi convocarien totes les organitzacions de propietaris i d'industrials: el Comitè, les cambres de comerç de Sant Feliu i Palamós, i el Foment de la Indústria i Comerç Suro-tapers de Palafrugell. El Sr. Carles Pi i Sunyer, aleshores director general de Comerç i Política Aranzelària va concedir gran importància a la celebració de la Conferència i creia que el Govern estaria disposat a portar a *La Gaceta* tots els acords.

També explicaren les gestions encaminades a reprendre les relacions comercials amb Grècia que facilitessin l'exportació de taps amb aquell país. Sempre que

s'aconseguís que la Companyia Arrendatària de Tabacs comprés tabac grec per valor de 100.000 ptes. anuals.

Finalment tractaren dels problemes amb les mesures adoptades per Àustria i Hongria que impedièn treure capitals dels seus territoris.

El 13 febrer de 1932, nova reunió amb l'assistència de Josep Sagrera Coromines, Joaquim Jubert, Emili Pagès Rasós, Eusebi Genís Girbal, Joan Matamala, Artur Roig, Josep Reig i Josep Mestres Estanyol.

El motiu principal era decidir respecte a la Conferència Oficial Surera convocada per la Direcció General de Comerç, ja que s'havia rebut una invitació. Foren delegats per a assistir-hi els Srs. Jubert i Genís. L'actitud que haurien de prendre en la Conferència seria la defensa de les conclusions aprovades en l'Assemblea de Palafrugell "harmonitzant-les convenientment amb les de l'Assemblea de Badajoz, que són semblants en tots els punts fonamentals".

Ja hem comentat que l'Assemblea de Palafrugell, celebrada el 8 de novembre de 1931 tingué un total de tretze conclusions que anaven des de sol·licitar la reimplantació d'aranzels a l'exportació de suro en planxa que havien estat suprimits per Primo de Rivera (R.D. 23.12.1923), facilitar les operacions comercials amb l'exterior, vigilar que cap Estat no augmentés els drets duaners establerts pel suro elaborat, arribar a un acord amb Portugal relatiu a l'exportació del suro en planxa, abaratir els transports i suprimir l'impost amb què eren gravats els productes surers, entre d'altres reivindicacions.

El dia 18 març de 1932 es tornava a reunir el Comitè amb els senyors: Josep Sagrera Coromines, Ponç Valls Ferrer, Joaquim Jubert, Emili Pagès Rasós, Eusebi Genís Girbal, Joan Matamala, Artur Roig, Josep Reig Gay i Josep Adroher-Llach Guitó que era propietari de suredes i tenia l'opinió que aquest estament, a Catalunya, actués d'acord amb els industrials.

Es discutiren els resultats de la Conferència Oficial Surera celebrada a Madrid. El punt que sembla que portà més discussió a Madrid fou l'aspiració dels industrials catalans, amb el suport dels representants de l'Associació Forestal de Girona i els industrials extremenys, de gravar amb drets la sortida de suro del país en oposició amb els propietaris, que tenien al seu costat els delegats dels industrials andalusos: "el resultat de les discussions, fou que els delegats industrials, veient que no podien competir amb la sòlida argumentació dels propietaris, presentarien una proposició de concòrdia, que fou aprovada".

La qüestió es deixà per tractar quan s'haguessin de fixar les bases amb Portugal. També es qüestionà el nomenament a la Comissió permanent de l'Assemblea a Madrid del Sr. Linares per considerar que els lligams "que té amb una determinada companyia, resulta completament inacceptable per a una missió de defensa dels interessos generals".

Nova reunió el 9 d'abril de 1932. Assistència de: Josep Sagrera Coromines, Ponç Valls Ferrer, Joaquim Jubert, Emili Pagès Rasós, Eusebi Genís Girbal, Joan Matamala i Josep Reig Gay.

En rebre una invitació per concórrer a la segona tanda de la Conferència Oficial Surera a Madrid, van ser designats Eusebi Genís i el secretari Martí Jordi Frigola.

En una sessió sense data, segurament de mitjans de 1932, segons la darrera acta, hi van assistir: Josep Sagrera Coromines, Josep Reig Gay, Jaume Canyet Alsina de Sant Feliu de Guíxols, Ponç Valls Ferrer, Josep Barris Joan, Jaume Pujolà, Joan Sanjaume Maimí (dels Sanjaume de Sant Feliu), Eusebi Genís Girbal, Joaquim Jubert, Josep Mestres Estanyol i Emili Pagès Rasós.

Van ser designats, després de moltes discussions i una votació, els representants a la Comissió Mixta del Suro. Vocals titulars: Guillem Genover i Joan Sanjaume. Vocals suplents: Jaume Canyet i Enric Sagrera Girbal.

Finalment, la darrera acta és la del 16 de novembre de 1934. Res millor que transcriure literalment els punts més aclaridors:

"Atès: que segons resulta del present llibre d'actes, el "Comitè Suro-taper de Catalunya" va celebrar la seva penúltima sessió el dia nou d'abril del mil nou-cents trenta-dos.

Atès: que la darrera acta que figura consignada en el propi llibre fa referència a una sessió que va celebrar l'esmentat Comitè per a la designació dels representants del mateix a la "Comisión Mixta del Corcho" i, no obstant no consignar la data en que va celebrar-se dita sessió, és de presumir que va ésser a mitjans de l'esmentat any 1932.

Atès: que segons el disposat en l'article 2n. del Reglament del dit "Comitè", aquest estarà format per 6 Consellers municipals de poblacions sureres més importants, 6 fabricants o exportadors de taps, 2 fabricants o exportadors d'aglomerats, 2 propietaris de boscos surers i 4 representants dels treballadors de les principals poblacions sureres.

Atès: que els articles 3r. i 4t. disposen que la renovació del Comitè s'efectuarà cada any i que deurà reunir-se ordinàriament una vegada al mes.

Atès: que en l'article 6è del repetit Reglament s'estableix que els representants a què es refereixen els paràgrafs 3, 4, 5 i 6 de l'article 2n. seran designats en l'Assemblea que deurà celebrar-se en el mes de desembre de cada any.

Atès: que la designació dels demés representants deurà ésser feta pels respectius organistes, conforme al disposat en el propi article 2n.

Atès: que des de l'any 1932 cap de les Corporacions interessades han fet nova designació dels seus representants en el Comitè, no havent-ho fet tampoc l'Assemblea, respecte dels que té competències.

Atès: que des de la Constitució del Comitè, la presidència del mateix l'ha exercida l'Alcalde President de l'Ajuntament de Palafrugell.

Atès: que a aquesta Alcaldia-Presidència li consta d'una manera fidedigna que la quasi totalitat dels representants industrials que venien actuant tenen presentada la seva dimissió amb caràcter irrevocable.

Atès: que el tantes vegades repetit Comitè es troba mancat de mitjans econòmics per a atendre els seus fins.

Atès: que des de fa molts anys està constituït en aquesta vila el "Fomento de la Industria y Comercio Corcho-taponero" integrat per genuïns representants del ram, quin organisme ve desenrotllant una tasca activa i constant en defensa dels interessos de la indústria i comerç suro-taper.

Atès: que és un fet evident que el "Comitè Suro-taper de Catalunya" virtualment ha deixat d'existir des de l'any 1932, sense que per part de cap dels sectors que deuen integrar-lo s'hagi manifestat el desig de que subsisteixi.

Per totes les raons anteriorment exposades:

He resolt:

Declarar dissolt el "Comitè Suro-taper de Catalunya" que tenia el seu domicili en el carrer de Salmerón n. 1 d'aquesta vila, no fent determinació del destí que s'han de dar als cabals del mateix, per no constar que en posseeixi de cap classe.

Palafrugell a setze de novembre del mil nou-cents trenta-quatre.

L'Alcalde President,

Josep Gubau.

El secretari habilitat per a refrendar la present resolució.

Martí Esparragó."

I així acabà una altra de les entitats en la qual s'havien posat moltes esperances i en nom de la qual s'havien iniciat diverses gestions. Amb la circumstància que no es reconeixia res del que s'havia intentat i que es considerava que els "genuïns representants el ram" es trobaven al Fomento. Cal constatar que, justament, la reorganització del Fomento té lloc a partir del 20 de setembre del 1932, coincidint amb la desaparició de *facto* del Comitè Surotaper de Catalunya.

*Martí Esparragó, secretari de
l'Ajuntament de Palafrugell*

AMP. fons Junta Local del Movimiento

La tecnologia i la fabricació

Sense arribar a les accions que protagonitzaren els ludites a Anglaterra en els primers temps de la industrialització, els nostres tapers van acceptar –eren gent oberta als canvis– l'arribada de les màquines tot enyorant aquells temps quan no hi havia el corn de can Mario que els marcava el ritme de la vida. Palafrugell, a través dels seus homes i dones, era una referència també en l'aspecte de les innovacions tecnològiques a la indústria. Sortien dels seus tallers nombroses màquines que s'instal·laven en indústries foranes i diversos processos de fabricació van veure la llum a la vila o van ser ideats i patentats per palafrugellencs amb iniciativa.

Eines i màquines

Com és sabut, des dels orígens de l'activitat tapera la força fonamental era l'energia humana, la proporcionada pels treballadors i treballadores del suro, per tant, les primeres eines usades en la manufactura dels taps eren adaptacions, prou enginyoses, d'eines agrícoles o, encara millor, d'eines de tall com els tallants de carnisser. Més endavant es van fer millores com les fulles amb estoig, de fulles canviabls que substituïen les ganivetes senceres, o les ganivetes amb guia que facilitaven les tasques de llescar.

Com en els antics gremis de l'època medieval, les eines de treball eren propietat dels artesans. Encara en una

petició dels carradors feta al 1918 es fa constar que les demandes salarials són plenament justificades perquè han vist reduïts els jornals en el temps que es portava de guerra i a més s'ha triplicat el cost de les eines de treball, l'adquisició i la conservació de les quals anava a compte seu.

Des de fa temps crida l'atenció dels estudiosos el retard en la introducció de màquines en aquest sector si el comparem amb altres activitats industrials. Podem apuntar, entre d'altres, les raons següents:

- la importància de l'aprofitament de la primera matèria per part d'uns artesans que en són uns grans coneixedors. La tradició del treball a mà del taper català feia que els resultats no fossin igualats enlloc.

La polèmica taper-màquina

“(…) los taponeros a mano fueron el principal factor, sobre el que se enriquecieron los fabricantes con su esmerada labor y constante asiduidad al trabajo (...) vosotros taponeros, vais recorriendo las fábricas, trabajando quince días en una ... tres semanas en otra y luego cuatro meses de paro forzoso (...) aprendisteis un oficio y os lo arrebataron para que la máquina supliera vuestra labor, empleando en ellas mujeres porque, desconocedoras de los resortes y triquiñuelas de las básculas, dieran más rendimiento a estos insaciables avarientos de dinero (...). Los obreros taponeros no pueden quedar en la situación presente (...) el más insignificante de ellos es un buen escojedor porqué en sus principios al hacer tapones tenía que clasificarlos; es apto para hacer cabeza limpia porqué al hacer el tapón procuraba que diera su resultado (...).”

(Buenaventura Bosch: *El calvario de los taponeros*. AHMSFG: *Acción Social Obrera*. núm. 74. 10 d'octubre 1919. p. 6).

Eines tradicionals

AMP, col. Armstrong

– el preu de la mà d'obra, que tot i ser superior a d'altres sectors productius, era competitiu en els mercats estrangers.

– la dificultat de mecanitzar alguns processos, els triatges, que forçosament s'havien de fer a mà.

– la manca de fonts d'energia a les zones d'implantació surera, on no hi ha jaciments de carbó o facilitat per a l'aprofitament hidràulic...

– l'embotellament mecanitzat, que serà un factor que accelerarà la mecanització: “Només quan es regularitzaren les boques de les ampolles calgueren també taps amb forma més regular que els fets a mà”, explica Josep Espadalé.

Com hem dit, en una primera etapa les màquines són mogudes amb la força humana. En fases posteriors s'introduirà l'ús de màquines de vapor al costat de motors de gas pobre i la definitiva utilització de l'electricitat, aprofitant el desenvolupament en el transport i la distribució de l'energia elèctrica o d'obtenció pròpia en les fàbriques més importants.

En els primers moments les màquines són adaptacions i millores de models primitius que s'havien vist a l'estranger,

fins que l'enginy dels ferrers i manyans locals arribà a invertir la situació: els giny fabricats pels Trill, Dellonder, Duran i Corredor, entre d'altres, eren venuts arreu. Cal recordar també que les primeres grans instal·lacions industrials foren dissenyades per enginyers vinguts de l'estranger: l'anglès Lowman muntà a Miquel, Vincke & Meyer la secció de fabricació de paper de suro; però enginyers d'aquí, els Manich, potenciaren can Mario, i aconseguiren patents de gran èxit. En altres casos els tallers mecànics de la vila representaven maquinària feta a l'estranger: a l'Exposició Universal de Barcelona de 1929 l'enginyer italià Giovanni Bolognini va presentar la seva màquina *Super Miat* de la qual l'industrial palafrugellenc Tomàs Gallart n'havia adquirit, per al seu taller mecànic, la representació a la Península ibèrica.

En base al nombre de declaracions a les matrícules industrials s'observa un important increment en el nombre de màquines manuals a partir de 1895. En aquest final de segle es detecta un canvi important en passar de declarar exclusivament “X mesas de N operarios” a declarar màquines “...tornos”. Aquesta novetat substitueix sovint l'antiga nomenclatura i, en molts casos, s'hi afegeix.

Segons la coneguda *Memoria de la industria corchera* de Josep Gich i Manuel Gil premiada en el Certamen Literari del 1884 convocat pel Centre Recreatiu de Sant Feliu de Guíxols, s'havien instal·lat a Palafrugell 43 màquines entre els anys 1882 i 1883 que representaven el 31% del total de les màquines en funcionament des de l'Albera fins al Montnegre.

Altres temps, altres maneres

“Com tots els vells, en Quel derivà prest la conversa vers les coses del seu temps. Parlà del seu ofici de taper i anaren sortint de sos llavis, amb mots gràfics i justos, tots els records de la “botiga” on havia treballat tants anys. Tan ben dit era tot, que nosaltres, que conservàvem un record borrós d’aquell temps, vàrem tornar a “veure” aquell Palafrugell ple de “botigues” tan distint de l’actual. Llavors pels carrers sols es sentia la fressa de l’estoix en passar-lo per la pedra o en clavar-se a l’encaix, i el nyic, nyic de les palilles, i el xivarri de converses i rialles, que en eixir a fora semblaven controlar el benestar d’aquella gent que treballava amb una llibertat que no pot tenir avui. En Quel contava aquell viure assossegat, exempt de les grans commocions d’avui, i en els seus mots hi havia un to d’enyorança que apenava.

- Els temps canvien, Quel.

- Sí, noi. Canvien de tal manera, però, que un no hauria de veure-ho. Avui, quan rera la finestra, caigudes dotze hores, veig passar els obrers –potser m’enganyo- me sembla que tenen un anar

tot diferent, que en les cares hi ha com un traspuament de tristesa, que el caminar és d’abatiment ... No sé com dir-ho.

Seguia parlant, parlant, amb tota l’exaltació que li permetien ses escasses energies, dels temps pretèrits i dels presents. S’endevinava a través de les paraules, una nostàlgia feridora. En va intentàrem variar la conversa, car ell s’obstinava en seguir-la.

De sobte, per damunt del roncar foll de la tramuntana, sonà, potent, el xiulet d’una sirena.

- Sents?

- Sí. És l’hora de començar el treball.

- En el meu temps no calia pas avisar-nos. Hi anàvem quan volíem i tothom estava content. Tot això ho han dut les màquines. Ara les mans serveixen per ben poca cosa: el motor ho ha tot.

La tramuntana roncava furienta sobre els nostres caps. Camps enllà, les branques nues dels arbres se retorcién a cada envestida del vent. (...) PEP.”

(AMP. *Baix Empordà*. núm. 638. 22/01/1922)

Invents i patents

En un país on és proverbial l’habilitat i la inventiva cap a la mecànica, no és estrany de trobar mecànics traçuts, antics ferrers, que modifiquen, milloren, corregeixen i inventen tota mena de ginyes, des de les eines més elementals fins a la maquinària més complexa per aplicar-les a la transformació del suro. Aquesta formació tècnica havia estat, i és encara, esgrimida sovint per argumentar la preparació de la indústria surera i la facilitat per adaptar-se a les exigències canviants dels mercats en cada època. Si ens fixem en l’àmbit palafrugellenc podem comentar alguns casos.

El 1836 Antoni Cendra Barnoy inventà una ganiveta corba amb una guia

graduable que facilità en gran manera la feina als llescadors alhora que garantia l’aprofitament de la primera matèria.

Francesc Matlleria ideà cap al 1861, segons comentà Medir, una ganiveta de fer taps amb fulla canviaable, substituint la tradicional ganiveta d’una peça. Abdó Dalmau explotà el seu invent a partir de 1869.

El dissabte 11 de febrer de 1865 Joaquim Matlleria i Riera (Mallaria, al document) sol·licità un privilegi d’invenió número 3.061 per unes “Cuchillas económicas aplicables a la fabricación de tapones de corcho”. Ell mateix demanà un altre privilegi, el número 4.494, el dissabte 11 d’abril de 1868 per unes “Cuchillas de taponero y cuadrador para la elaboración de tapones y cuadrados de corcho”.

Les màquines i els estrangers

“(…) Desengañados de que no era posible una competencia legal y ventajosa, sin corcho, ni obreros hábiles ya que no se prestaban las pesadas manos de la gente del Norte que al oficio se dedicaban para redondear con ligereza y finura los cuadrados de corcho, recurrieron a los adelantos de la física y de la mecánica e introdujeron máquinas en la fabricación. Pensando de este modo haber resuelto el problema en su beneficio, no hicieron más que dar un paso a favor de la industria en general, sí, pero no en apoyo de lo que ellos pretendían. Porque es preciso no hacerse ilusiones. Las máquinas serán una gran palanca para el perfeccionamiento y desarrollo de la industria, pero así como las aplican ellos las aplicaremos también nosotros. Lo que no encontrarán ellos en tratados de física ni de mecánica, es la manera de conocer, clasificar y distribuir las planchas de corcho, que para esto es necesario haber nacido en los talleres y haber pasado los primeros años de aprendizaje entre obreros encanecidos con la cuchilla en la mano. (...)”

(Consideraciones generales sobre el estado actual de la industria corcho-taponera española. II. AMP. El Palafrugellense. 18/02/1883).

El 4 d'abril de 1886, el periòdic guixolenc *El Bajo Ampurdán* donava a conèixer un invent que podem considerar un precedent dels compostos de suro, generalment aglomerats, destinats a aïllaments i paviments. Potser la novetat es trobaria en la seva composició a base de pols de suro. L'autor de la troballa era el palafrugellenc Josep Sendra que sabem que tenia una fàbrica al carrer de Palamós. De fet ja se n'havia donat una primícia des de les pàgines de *El Palafrugellense* el 1883.

John Lowman, enginyer anglès, que inventà el procediment mecànic de fabricació de paper de suro cap a començament del segle XX, té dues patents anteriors: la primera conjuntament amb John Howard era sobre “Mejoras en el procedimiento de fabricación de tapones de corcho”. Número de patent 6.670 vàlida per 20 anys des de l'1 de febrer de 1887. Una altra, “Mejoras en máquinas para cortar y perfeccionar corcho o tapones”, núm. 14.050, per 20 anys des del divendres 9 de desembre del 1892. El citem aquí per la seva vinculació a Miquel, Vincke & Meyer, ja que John Lowman supervisà personalment la instal·lació de la secció destinada a fabricar el paper de suro.

El mateix 1892, el 31 d'octubre, Carl Eduard Meyer registra la patent número 13.889: “Procedimientos para la fabricación de placas, cubos y otras masas compactas análogas por medio del desperdicio de corcho”.

No podem deixar d'esmentar l'aportació de Martí Cama i Prats en la producció de taps bessons, és a dir, de taps formats per dues peces unides amb un adhesiu. El conegut industrial palafru-

gellenc establert a Reims comprà la patent a Mr. Salleron. El tap *Geminus* fou una contribució, continuada després pels taps de múltiples peces, que facilitava l'aprofitament de suros de bona qualitat però de gruix insuficient per continuar fent taps d'una peça. La seva fabricació tingué gran importància a començament de la dècada dels noranta del s. XIX. A Palafrugell, aquesta especialitat arribaria a començaments del s. XX a can Barris.

L'ús de les metralladores amb ganiveta tubular, importades dels Estats Units per Miquel, Vincke & Meyer i la necessitat de disposar de recanvis va fer que els Tallers Trill fabriquessin gúbies a partir del 1905.

Tot i l'arribada dels ginys mecànics mai no s'abandonà del tot l'ús de les eines manuals

AMP, col. Armstrong

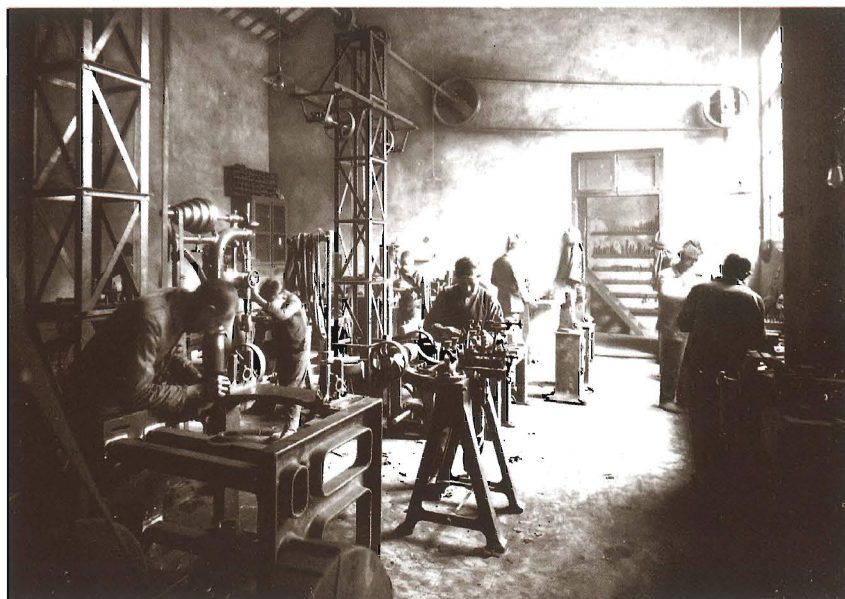
Del 1904 hi ha una “Memoria descriptiva sobre: Mejoras en máquinas para pulir los tapones de corcho por ambos extremos a la vez dándoles la misma longitud exactamente. Por Miquel, Vincke & Meyer, de Sant Feliu de Guíxols, Gerona, España”. Se sol·licitava una patent per vint anys a Espanya, el 19 de febrer de 1904.

La Memòria que s'acompanya d'un dibuix descriptiu explica amb detall les característiques del giny. Era una màquina de polir les puntes dels taps que evitava el fet que, com passava en el sistema manual habitual, els taps no quedaven de la mateixa mida. Segons el temps o la força que s'aplicava contra la roda d'esmeril, la llargada del tap no quedava exactament igual als altres. Consistia en una màquina que agafava els taps mitjançant unes pinces que situaven el tap entre dos discos d'esmeril que es podien graduar i separar a voluntat. Aquests discos polien simultàniament els dos extrems.

La relació de patents i marques de fàbrica, a partir de 1909, que posseïa Miquel & Vincke, en aquell moment amb la raó social a Sant Feliu, és la següent:

Procediments per a la fabricació de paper de suro amb patents vigents a Espanya, Alemanya, Anglaterra, França, Amèrica del Nord, Àustria, Bèlgica, Suïssa, Suècia, Noruega, Dinamarca, Itàlia i Portugal, la més antiga del 6 de febrer de 1911, la més moderna del 24 de setembre del 1912. Tenien una vigència d'entre 15 i 20 anys.

Procediment per a la fabricació d'Aglomerats de suro o “Comprimidos de corcho”, núm. 55.650 del 18 d'octubre de 1913. Caducà el 18 d'octubre de 1918.

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

La secció d'ajustadors
dels Tallers Trill

Certificat d'addició a la patent espanyola núm. 55.650 per un procediment d'aglomerats núm. 56.652 del 16 de març de 1914, caducà el 18 d'octubre de 1918.

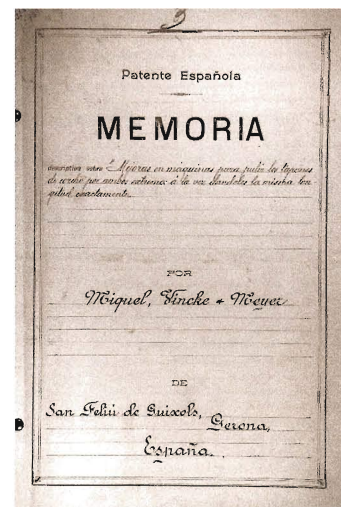
Un procediment per a la fabricació d'aglomerats mitjançant una premsa, que fes una pressió centrípeta en sis direccions simultànies, del 10 de desembre de 1913, caducà el 10 de febrer del 1933. núm. 56.054.

Un procediment per a triar discos de suro núm. 52.193 del 16 de març de 1912, caducà el 16 de març de 1932.

Un procediment pneumàtic per a adherir paper de vidre als discos de metall de les màquines d'esmeril, núm. 55.767 del 15 de novembre de 1913, caducà el 15 de novembre de 1933.

Un sistema de bobines perfeccionades de làmines de suro adherides a paper, destinades a les broquetes de cigarrets,

Miquel, Vincke & Meyer, 1904.
Màquina de polir taps de suro.
Patents i memòria

MSP, arxiu Armstrong

Màquines de fer paper de suro. A dalt, tipus Lowman. A baix, tipus revòlver de tecnologia palafrugellenca

núm. 60.357 del 19 de juliol de 1915, caducà el 19 de juliol del 1920.

Una disposició especial de 2 tubs metàl·lics i flexibles sobreposats, formats per l'enrotllament helicoidal d'una cinta metàl·lica, patent núm. 55.649 del 18 d'octubre de 1913, caducà el 18 d'octubre de 1933.

Les marques de fàbrica que tenia Miquel & Vincke eren, entre d'altres:

Una marca de fàbrica *NON PLUS ULTRA*, núm. 26.424, per a suro aglomerat del 17 de desembre de 1915, caducava el 17 de desembre de 1935.

Una marca de fàbrica, núm. 15.838, per a taps de suro de totes classes del 20 de novembre de 1909, caducava el 20 de novembre de 1929.

Cap a 1914, Josep Miquel, farmacèutic de Palafrugell, oferí a Martí Montaner de Palamós un procediment de fabricació de taps de suro aglomerat per a xampany. Ignorem com anà tot plegat,

però el Sr. Montaner per la seva banda ja tenia a punt la fabricació de taps amb aquest material amb la col·laboració d'un tècnic alemany, E. Brandes. A partir dels anys 1920 aquesta casa palamosina es convertí en una potència en l'especialitat. Josep Miquel emigrà a Amèrica on fou contractat a New Jersey per fabricar discos de suro de composició a la *Consolidated Cork Corporation*.

Manufacturas de Corcho S.A. introduí al mercat el Subermanich, suro de composició en forma de planxa molt adequat per a la fabricació de juntes de motor d'automòbil. L'inventor fou Josep Manich Elias, enginyer industrial vinculat a l'empresa palafrugellenca durant molts anys. Això era a partir de 1925.

Cap al 1928 Enric Vincke inventà un procés de fabricació de la tira contínua de paper de suro amb una amplada de 120 o 145 mm.

Espionatge industrial?

El 27 de gener de 1912 (?) Miquel & Vincke va sol·licitar una patent d'invenió per vint anys, concedida el 6 de març, per a un "procedimiento para escoger discos de corcho". Es van assabentar que La Corchera Internacional de Palamós tenia una màquina que funcionava igual i van fer una denúncia al Jutjat de la Bisbal. Es van nomenar uns perits que feren una inspecció de la màquina en qüestió amb el resultat que "...si bien es de mayores dimensiones que la patentada, sin embargo abrigan el convencimiento de que el procedimiento seguido en una y otra para la selección y escogimiento de discos de corcho es idéntico...".

Els experts consideraren que el procediment seguit per La Corchera Internacional era el de la patent dels Miquel & Vincke. El jutge va declarar procedent la prohibició de fer funcionar la màquina i decretà el seu segellament, que no es va portar a terme per incompareixença dels responsables de La Corchera que mantenien que la màquina era completament diferent de la dels Palafrugell. Al·legaven que l'havien construïda amb plànols procedents dels Estats Units, on ja feia un any que hi havia màquines d'aquesta classe, tot i que ja sabien que Miquel & Vincke en tenia una patent. Es va saber que el gerent de La Corchera en nom propi havia sol·licitat el 16 de març la concessió de la patent d'introducció de la màquina. Els de Palafrugell esperaven que el jutge de la Bisbal decretés la prohibició de funcionament de la màquina. Repetidament lamentaren la manca d'actuació del magistrat.

L'energia

La demanda energètica d'una població amb una activitat industrial com la de Palafrugell és incomparablement més gran que les de poblacions dedicades bàsicament al sector primari. A més que, en general, a les poblacions sureres, per les seves relacions amb l'exterior, s'estava molt més al cas de tot allò que representava una millora de les condicions de vida, començant per les pròpies llars.

A l'any 1882 es va inaugurar l'enllumenat per gas ric a càrrec de la Sociedad General de Luz de España y Portugal, entitat presidida per Joaquim de

Els maons d'en Sendra

"Un modesto industrial de Palafrugell llamado José Sendra, ha conseguido fabricar con polvo de corcho unos ladrillos de mucha utilidad para los pavimentos y los tabiques; pues preservan de la humedad y del frío y, además, aplicados a la construcción de tabiques, impiden que se oiga en una habitación lo que se habla en otra por ser el corcho mal conductor del sonido." (*El Bajo Ampurdán*. núm. 87. 04.04.1886. p. 7.)

Després d'una primera menció a AMP. *El Palafrugellense* 15/07/1883. p. 3. "Crónica". El mateix periòdic en l'edició del 21/11/1883 en torna a parlar en els termes següents:

"(...) Nuestros lectores recordarán que tiempo atrás decíamos haber visto y examinado unos ladrillos que fabrican los Sres. Grünzweig y Hartmann de Ludwigshafen, compuestos de una mezcla de pequeños pedazos de corcho, cal y arcilla secados en moldes a propósito, muy ligeros y con un coeficiente de resistencia a la compresión de cerca de 3 kilogramos por centímetro cuadrado; de fácil trabazón por medio del mortero ordinario, yeso o cemento, y

pudiéndose cubrir con facilidad su paramento exterior por medio de un tundido cualquiera.

(...) Una de las muestras, a nuestro modo de ver la mejor y más acabada, consiste en un ladrillo (mahó, vestrús) de 26 centímetros de longitud, 12 de anchura y 7 de espesor, procedente de la mentada casa alemana de Ludwigshafen; y otra en forma de loseta de 15 centímetros en cuadro, de más peso, de textura y aspecto más finos pero menos perfeccionada que la anterior, construida por un paisano nuestro, el incansable e ingenioso taponero D. José Sendra.

(...) Y por lo que respecta al laborioso taponero señor Sendra, le felicitamos por su invento sea original, sea copiado, alentándole para que prosiga en sus investigaciones y pruebas, ofreciéndole nuestros pocos conocimientos para ayudarle a orillar las muchas dificultades que indudablemente se le irán presentando en el curso de sus combinaciones y las columnas del periódico para dar publicidad a las mismas y a todo cuanto crea conveniente para la consecución del noble y provechoso objeto apetecido. (...) "

Cabirol. El director de la fàbrica fou Joaquim Cristià. Anys més tard es passà a gas d'hulla, la qual cosa va empitjorar el servei que fou durament criticat tant a la premsa local com a les representacions de

Màquines de barrina
a can Mario

Carnaval. Es veu que les suspensions del servei eren freqüents.

El 1899 Ubach Hermanos y Campderá, de la qual en formava part Leopold Gil Llopart, va instal·lar l'enllumenat elèctric. La central era al molí de Pals.

Quan es liquidà Ubach Hnos. y Campderá el propietari únic de la central de Pals fou el Sr. Gil que també adquirí la fàbrica de gas. La nova energia, tot i que no estigué exempta de problemes prengué el protagonisme.

El 1910 Leopold Gil va construir una subcentral elèctrica a Palafrugell que rebia l'electricitat des del Pasteral. El 1913 Leopold Gil vengué a l'Ajuntament de Palafrugell els edificis de la fàbrica de gas, les canonades i els fanals de l'antic sistema d'enllumenat.

Motors i calderes

La revisió del Padró de l'arbitri sobre inspecció de motors, calderes de vapor, transformadors, ascensors i altres aparells i instal·lacions, entre 1924 i 1939, ens permet de tenir una visió de l'ús de motors a les fàbriques de Palafrugell. Per una banda no es fan totes les declaracions, és a dir, alguns anys que ens consta que estaven actius trobem a faltar dades d'algunes empreses; també trobem variacions en el nombre de motors mentre la quantitat de cv de potència declarada és la mateixa.

És interessant de fer notar que tot i que la majoria de motors són elèctrics, *electromotores*, en algun cas s'especifica que el motor és de cicle Diesel (Plaja y Coris, any 1929 i següents).

Les fàbriques més importants disposaven també de calderes de vapor necessàries en alguns dels processos productius. Manufacturas declara, a partir de 1927, tres calderes de vapor de 61 cv. Trefinos, S.A. a la mateixa època n'utilitzava una de 6 cv de potència.

Quan considerem el nombre de motors que hi havia instal·lats a la majoria de les empreses, i els comparem amb les empreses grans les diferències són espectaculars. Els fabricants més petits no declaren més d'1 o 2 motors; a can Genís, entre 1 i 5 depèn dels anys; Trefinos entre 6 i 10; Esteva & Messer, entre 8 i 10. Però Manufacturas declara entre 66 i 98 motors segons quin sigui el padró consultat, dit d'una altra forma, Manufacturas arriba a disposar, tota sola, de més del 61% de tots els motors instal·lats en les diverses indústries de Palafrugell. Si l'anàlisi la fem en termes

de potència instal·lada, arribava a tenir gairebé el 74% del total del sector industrial palafrugellenc.

Algunes indústries disposaven d'instal·lació per a produir-se ells mateixos l'electricitat: a la M I de 1909, Barris Hermanos, Miquel, Vincke & Meyer, Plaja y Cía. es troben també inscrits a la tarifa 3ª com a productors d'energia elèctrica "alumbrado eléctrico particular", amb 3, 22 i 2 kw respectivament. Aquesta solució fou utilitzada en els anys de la postguerra quan alguns industrials instal·laren motors d'explosió acoblats a generadors per a fer front a les freqüents restriccions elèctriques de l'època o tractors amb les sortides de força connectades amb diverses variants de transmissió als embarrats.

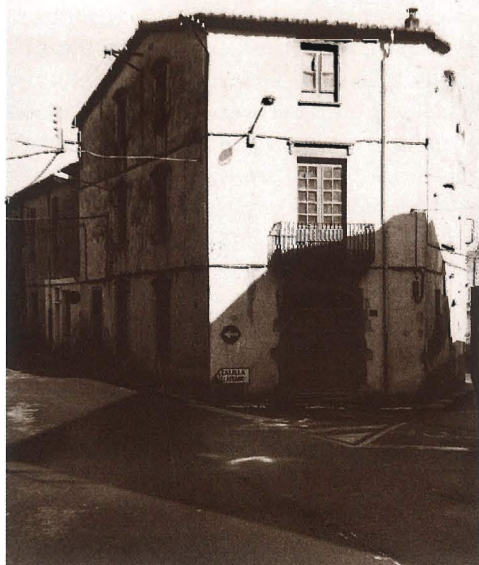
Motors a Palafrugell i a Manufacturas, 1924-1939

Elaboració pròpia a partir de AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.

Palafrugell			Manufacturas del Corcho			
Anys	Motors	CV	Motors	CV	% de motors	% potència
1924	137	1335	66	988	48,2	73,99
1926	163	1264	90	911	55,2	72,06
1928	174	1347	97	965	55,7	71,65
1930	164	1341	98	967	59,8	72,11
1932	159	1044	90	591	56,6	56,64
1934	155	1005	90	591	58,1	58,81
1936	146	1017	90	591	61,6	58,11
1939	146	957,8	90	591	61,6	61,71

Comparació entre el nombre i la potència dels motors instal·lats a Palafrugell i els que tenia només Manufacturas amb indicació del percentatge que representa els d'aquesta empresa sobre el total de la indústria palafrugellenca.

Lluís Úbeda. AMP

Preus de la llum i combustibles

Antracita: Agost 1914: 62 ptes./per tona
 Agost 1916: 170 ptes. /tona (preu màxim durant la guerra)
 Juny 1917: 150 ptes. / tona

Llenya: Abans de la I Guerra mundial: 20 ptes. / tona
 Durant la guerra: 50 ptes. per tona

Electricitat per a il·luminació:

1914: 0,60 ptes. kw (Electra d'Isaac Matas)
 1918: 0,15 ptes. kw (Energia Elèctrica de Catalunya)

Electricitat per a força motriu:

1914: de 0,10 a 0,25 ptes. kw
 1918: de 0,12 a 0,35 ptes. kw

L'edifici de can Gallart en una foto de fa vint anys

Palafrugell 1924-1939. Motors declarats per empreses

Elaboració pròpia a partir de: AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.

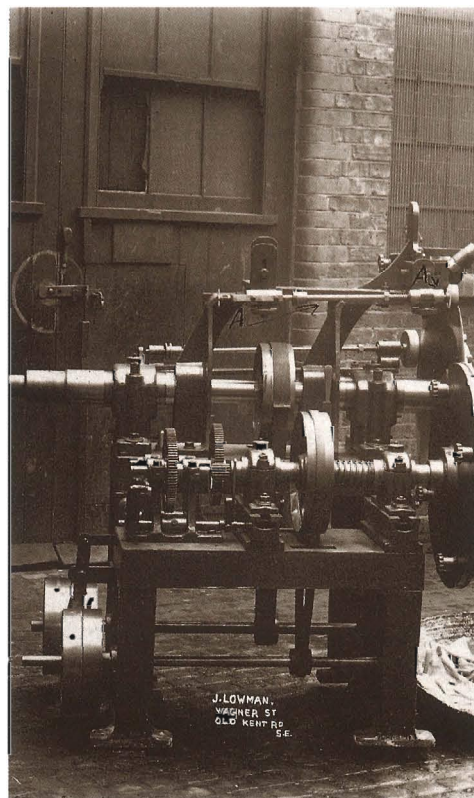
	1924		1926		1928		1930		1932		1934		1936		1939	
	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv	nre.	Cv
AVELLÍ AVELLÍ, Amado	1	3	1	3	1	3	1	3	1	3						
BISBE GANIGUER, Martín	2	13							1	20			1	20	1	20
BOFILL SERRA, Hijo de	1	5	1	5	1	5										
BOFILL y Cía., Z. S. Lda.			3	18	3	18										
CAMA BARGELÍ, José Heros.	1	0,50	1	0,50	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1		
CAMA y DALMAU Lda.	1	2	1	2	11	2					1	2			1	2
CAPELLA CRUAÑAS, Ildefonso	2	7	2	8	12	8	2	7	2	7	1	2	1	2	1	0,25
DAUSSÀ VERGÉS, Melitón	1	1	2	2	22	2	2	3	2	3	2	3			1	3
DEULOFEU, Francisco	1	3	1	3	21	3	1	3	1	3	1	3				
DISCOS y DERIVADOS DEL CORCHO	5	16,50														
ESTEVA & MESSER S.A.	8	59	9	58	9	58	10	70	10	70	10	70	10	70	10	70
ESTEVA de MATA, Joaquín	1	3	1	3	1	3	1	5	1	5	1	5	1	5	1	5
FERRER FRIGOLA, Juan	1	2	1	2	1	2	2	7	2	7	2	7	2	7,50	2	3
FERRER SOLÀ, Rafael	2	2,50	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	8
FILOSIA LLOSENT, Narciso	2	6	2	11	2	18	2	18	2	18						
FINA GIRBAU, Eusebio	1	1	1	0,50	1	0,50	1	0,50			1	0,50			1	1
FRIGOLA FRIGOLA, José	1	0,25	1	0,25	1	0,25	1	1								
GALLART GALLART, José	1	2	1	2	1	2	1	3	1	3	1	4	1	4	1	4
GALLART GIRBAL, José	1	17	2	19	3	21	3	21	3	42	2	42	3	42		
GALLART GIRBAL, Tomàs	1	0,50	2	1	1	1			1	25	1	25	1	25,50	1	26,50
GENÍS y Cía.	3	4,50	3	4,50	5	7,75	5	10,50	5	10,50	5	10,5	1	10,50	1	10,50
GENOVER & EMANUEL			5	20	6	19,50	6	22	6	22	6	22	6	22	6	22
GIRBAL y Cía, Àngel	1	17														
GIRBAU e Hijo, Narciso	1	2	1	2	1	2										
GISPERT DEULOFEU, Francisco	1	1	1	0,75	1	0,75	1	0,50	1	0,50	1	0,50				
GRANÉS VICENS, José	1	1	1	0,50	1	0,50	1	0,50	1	0,40						
INDUSTRIAL CORCHERA									1	21	1	25	1	25	1	7,50
INDUSTRIAL TAPÓN CORONA	5	20			1	5			1	5						
JOFRÀ, Fernando	2	2,50	1	2	1	2	1	2,50	1	2,50	1	2,50	1	2,50		
JORDI JOFRÀ, Antonio			1	0,50	1	0,50										
JORDI NOGUER, José	1	5	1	5	1	5	1	7,50	1	7,50	1	7,50	1	7,50	1	7,50
MANUFACTURAS DE CORCHO S.A..	66	988	90	911	97	965	98	967	90	591	90	591	90	591	90	591
PARERAS, P.	5	16	9	25	9	28	9	35	12	30	12	35	12	35	12	35

PIFERRER DALMAU, Salvi	1	1	1	0,50	1	2		0,50		1	0,50	1	0,50			
PLAJA GALLART, Emilio	1	0,50	1	0,50	1	0,50	1	2,50						1	0,50	
PLAJA y CORIS	1	5	2	5	2	5	1	8	1	8	1	8	1	8	1	8
PRATS FRÈRES y BONANY	1	13	1	13	1	13	1	14	1	14	1	14	1	14	1	14
PRUNEDA TORRAS, Manuel	1	0,50	1	0,50	1	0,50		1	1	1	1	1	1			
SAGRERA, Martí	1	1	1	0,25	1	0,25	1	1	1	1	1	1	1	1		
SENDRA BASSÓ, Salvi	1	4	1	4	1	4	1	5								
SOLÁ, Miguel	1	1	1	1	1	1										
TORRES JONAMA, José	2	2														
TREFINOS S.A.	6	104	6	125	6	132	6	119	6	119	6	119	6	119	10	119
VINCKE, Enric	1	2	1	2	1	2										

Totals	137	1.335	163	1.264	234	1.347	163	1.341	159	1.043	154	1.005	146	1.017	146	957,75
--------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	-------	-----	--------

Les activitats auxiliars

En un article que vam publicar sobre les activitats auxiliars a la indústria surera i que ara hem actualitzat i completat amb dades referides a Palafrugell, ja comentàvem la dependència que s'estableix entre aquesta nostra producció industrial i algunes ocupacions paral·leles. La indústria surera, protagonista principal de l'impuls que rebé Palafrugell, necessita d'un conjunt d'altres activitats, tant de producció de béns com de serveis, per a portar a bon fi la seva tasca. Un industrial podia necessitar materials ben diversos i exòtics com: àcid oxàlic, caseïna, lanolina, Stokalite caolí, clorur de calç, glicerina, parafina, goma laca, goma copal, oli d'adormidora d'Holanda, nitrat de cobalt, petroli, làtex, gelatina, oli de llinosa, formol... A més, naturalment d'arpillera, ganivetes, corretges, lubricants, filferro, fleixos...

AMS, col. Armstrong

Màquina de fer paper de suro
J. Lowman

Interior de la Usine Geminus
de Martí Cama a Reims

Productes químics

Des de l'últim quart del segle XIX s'usava l'àcid oxàlic en el rentat natural (aigua-sal). També s'utilitzava una solució amb clorur de calç per al blanqueig de taps i discos. Segons els clients s'usava la cotxinilla i altres colorants per donar el color vermell característic del suro català quan se n'usava d'altres procedències. Altres productes diversos són: parafina, glicerina, oli de llinosa i caseïna, i paraformaldeïd en la fabricació d'aglomerat blanc.

Aquests productes els facilitaven els adroguers locals que sovint actuaven com a dipòsits d'empreses més importants. Les fàbriques grans buscaven els seus proveïdors encara que fos a l'estranger a fi d'aconseguir millors preus tenint en compte la importància de les comandes que podien fer. Genís y Cía. havia

comprat l'àcid oxàlic a Perpinyà; Hija de Melitón Daussá l'adquiria l'abril del 1942 a Barcelona a Unicolor S.A., que de fet n'era l'importador.

L'embalatge

Per facilitar el transport, tradicionalment els taps s'embalaven en sacs de canemàs o jute que després s'embolicaven amb paper d'estrassa, per evitar la pols i exteriorment es recobria per una altra capa de canemàs.

Això significarà que els teixidors s'incorporin aviat a la producció: Pere Girbau de Mont-ras s'estableix a Palafrugell a mitjan s. XVIII per fer sacs per a taps. El seu fill Francesc Girbau i Puig començà a fabricar arpillera de canem amb telers manuals cap al 1775-1780, segons Medir. Foren els precursors de la futura Estrada y Girbau que tenia sucursal a Sant Feliu per abastar també de sacs i paper a les fàbriques guixolenques. En aquesta feina difícil, amb telers manuals i en una atmosfera plena de pols destacaren, a més dels ja citats Estrada y Girbau, al carrer de Sant Ramon núm. 3; Francesc d'A. Girbau al núm. 4 del carrer de la Font; Sebastià Granés al núm. 6 de la placeta del Bou i Jaume Sala a la plaça Nova núm. 10. Les adreces són les del 1905.

Els anys 30 s'anuncien a les revistes del sector: Pere Vilardell, Paper d'embar, al carrer de la Font, núm. 19, de Palafrugell; la fàbrica d'arpilleres de la Vda. de P. Girbau Genís, al carrer de la Font, núm. 60 de Palafrugell, o la de canemàs, arpillera i saques de Salvador Gubert, a l'avinguda Francesc Macià, 1 de Palamós.

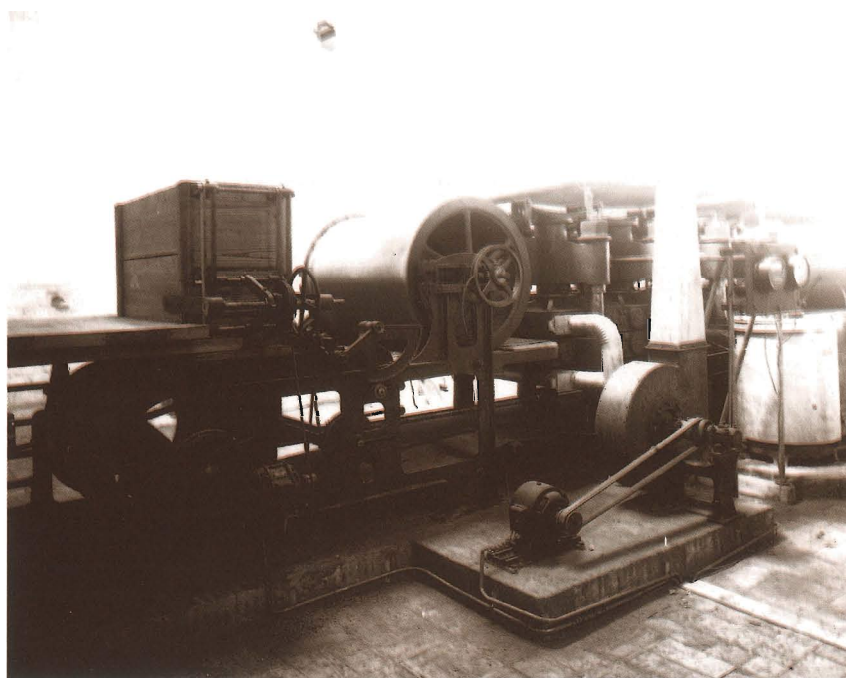

Els ferrers s'adapten als nous temps

Els antics ferrers, avesats durant generacions a forjar eines agrícoles, aplicaren els seus coneixements en la producció de l'utillatge per a treballar el suro. Només cal comparar les primitives ganivetes de treballar el suro artesanalment i les eines agrícoles de tall. Quan arribà la mecanització, la majoria de ganivetes i les fulles tallants que es feien servir a les màquines eren de procedència estrangera. Les fulles sueques i alemanyes tenien anomenada. Alguns ferrers s'adaptaren a la nova situació i aprengueren a afilar les fulles de les eines. Altres, amb unes especials habilitats per a la mecànica, es dedicaren a reparar i dissenyar maquinària per a la indústria surera. En les èpoques de crisi de la indústria surera subsistien gràcies a la serralleria.

Hi hagué moltes persones, a més de les que citem que, amb molta inventiva i dedicació, refeien, modificaven i dissenyaven noves màquines i utillatges que, amb més o menys fortuna, arribaven a ser construïdes. En molts casos eren també magatzems de peces de recanvi. En els comentaris corresponents a la tecnologia ja citem els Trill –inscrits ja a la M I de 1915–, Gallart, Corredor o Dellonder –primera inscripció a la M I de 1925– que construïrien la maquinària per a moltes fàbriques de la comarca i de fora.

Altres eines necessàries eren fabricades a diversos països europeus o americans i tenien els seus representants a Palafrugell o a les poblacions pròximes. Així a principis de la dècada dels 1930, Pere Ribas al carrer de Pi i Margall, 3 de

Palafrugell era representant de ganivetes per a la indústria de Messerfabrik Reinshagen G.m.b.H. Remscheid, també les moles d'esmeril per afilar les ganivetes de la casa Dr. Rudolf Schoenherr de Chemnitz; Mateu Pons Girona de Palafrugell, al carrer de la Font, 6, representava les cintes abrasives Sia: Sociedad suiza industrial de esmeril y abrasivos S.A.; Manuel Pruneda del carrer de Clavé, núm. 1 de Palafrugell representava les ganivetes americanes Atkins. A Sant Feliu de Guíxols Ramon Bonet representava l'empresa Ramon Par de Barcelona, fabricant dels abrasius i teles esmerils Durex. Gaetà Girona del carrer de Mossèn Cinto Verdaguer, núm. 14, també a Sant Feliu, era el distribuïdor de fleixos per enfardar bales de la marca Gerardo Millet de Badalona.

*A mitjans de la dècada dels 20.
Màquines per fabricar el
Subermanich dissenyades pel
Sr. Josep Manich i Elias*

L'augment dels preus de les matèries auxiliars amb la Primera Guerra Mundial

Abans i durant la Primera Guerra Mundial els preus del clor, de l'àcid oxàlic i dels principals materials per a l'embalatge eren els següents, faltaria el preu del paper d'embarcar, del filferro i la fusta (segons Pelegrí):

Producte	Abans de la I G.M.	Durant la I G.M.
Clor	20 ptes. 100 kg	110 ptes. 100 kg
Àcid oxàlic	100 ptes. 100 kg	700 ptes. 100 kg
Canemàs doble	0,75 ptes. la cana	de 2,50 ptes. a 2,75 ptes. la cana
Canemàs senzill	0,45 ptes. la cana	1,35 ptes. la cana
Corda	1,60 ptes. el kg	3,10 ptes. el kg

absorbit la Caixa d'Estalvis de Palafrugell, en actiu des del 1880.

Aquesta oferta es complementava amb la que donaven els corresponsals de Banca com Santiago Marcó als anys trenta, segons Narcís Castells.

Foc a la fàbrica!

Una lectura de la premsa comarcal de finals del s. XIX i començament del XX ens sorprendrà, entre d'altres coses, és clar, per la freqüència en què sovintejaven els incendis, tant en els domicilis particulars com en les fàbriques i magatzems de suro. Els combustibles usats en l'enllumenat i a la cuina, i la naturalesa de la primera matèria i dels productes químics respectivament, afavorien que els incendis fossin habituals. També eren conscients dels perills que proporcionaven els dipòsits de llenya, especialment importants en el cas dels flequers. L'anàlisi que hem fet d'una mostra de 27 sinistres entre 1882 i 1930 manifesta que gairebé la quarta part dels incendis que es produïen a Palafrugell tenien lloc al mes d'agost; influència de la manca d'humitat i de l'augment de les temperatures.

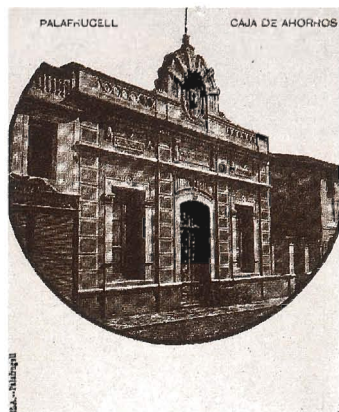
Bancs i Caixes

Les empreses asseguradores i les sucursals bancàries que ben aviat s'establiren a les poblacions sureres i aquestes darreres facilitaven el moviment de lletres i capitals. Les necessitats de l'activitat econòmica a Palafrugell unida a les relacions comercials d'àmbit internacional feien que les entitats bancàries fossin indispensables.

El Banco de Palafrugell estigué actiu des del 1919 fins al 1936, després d'un període de dependència del Banc de Catalunya, des del 1930. Establí diverses sucursals a la comarca: Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí, la Bisbal, o a fora: Llagostera. Fou fundat per persones vinculades a la indústria surera. També hem de citar J. Bertran S. en C. que als anys vint del s. XX eren comerciants a més de banquers.

També les caixes hi van fer acte de presència. La Caixa de Pensions hi establí sucursal el 1929 després d'haver

Joaquín AMP

Caixa d'Estalvis de Palafrugell

MSP, arxiu Bruguera

Qui hi posa la saca?

Ja se sap que industrials i comerciants es compraven els taps els uns als altres segons les necessitats dels seus clients i segons la demanda de cada moment. Hi havia comandes que no es podien enllestir perquè la classe i les mides del taps que s'hi demanaven no es tenien i calia recórrer a d'altres fabricants. Hi havia uns costums no escrits en aquestes relacions, com és el cas de veure qui posava el canemàs:

Una carta rebuda per Vda. de E. Bruguera d'octubre (?) de 1928, procedent de Joaquim Joan de Palamós diu:

"Muy Sra. mía:

Le remito las tres sacas que me mandó y vea Vd. si son de recibo, si es equivocación queda dispensada, mas si es intencionadamente muchas gracias.

Nosotros los *picotillaires* siempre que hacemos una operación ya tenemos por descontado que la hacemos libre de cañamazo para nosotros, y este es el primer

caso que me pasa. Le mandé los tapones, siete partidas, con cañamazo doble y bueno y después de reclamar me manda tres trapos.

Vd. alega que ha comprado tapones a la casa Palet, Genís, etc y no les ha devuelto el cañamazo, estas casas grandes ya se tiene por descontado, pero tratándose de un pequeño ya se sabe la costumbre. Yo he vendido a dichas y siempre me han devuelto el cañamazo sin pedírselo.

Queda de Vd. su afmo. y ssqbsm.

Joaquín Joan."

El 12 de setembre de 1928 R. Tauler & C^a de Palamós també reclamava: "... Al mismo tiempo nos permitimos recordarle que seria conveniente que por el auto, o por el carrero Adolfo, nos retornara los 4 embalages correspondientes a n/ envio de Tirages del 29 de Agosto ppdo. y los 3 embalages correspondientes al que efectuamos hoy. "

(MSP. Fons Bruguera)

La preocupació i l'alarma que despertava aquesta qüestió van fer que a les poblacions més importants, per una banda, es dictessin disposicions destinades a reglamentar les instal·lacions de fàbriques o de les activitats susceptibles de provocar accidents i, per l'altra, es demanés repetidament l'organització d'un servei contra els incendis. També destaca l'ofensiva de les asseguradores, en un moment d'expansió de la seva activitat a partir del 1880. A més dels obligats anuncis, apareixen sovint a la premsa

comentaris sobre l'activitat i la rapidesa, en fer arribar les indemnitzacions als afectats de les companyies més ben situades a l'època: La Catalana, La Unión y el Fénix Español, Guardian, que eren les que més gaudien de les preferències del públic. Encara una passejada atenta per les nostres poblacions ens mostra les velles plaques metàl·liques a les parets de les cases fent saber que es troben, o trobaven, sota la protecció d'una o d'altra de les societats asseguradores. Es donava notícia de la quantia de les indemnitza-

Un anunci de Remigi Tauler de Palamós en un Anuari de 1905

*Sortida del personal de La Corchera Internacional.
Palamós, 1920.*

AMP, col. Armstrong

*Portada del Reglament del
Cos de Bombers
de Palafrugell*

AMP, fons Ajuntament de Palafrugell

cions i de la puntualitat en què s'havien rebut i sovint se citava el nom de l'agent o representant. Algunes cartes al director insistien en el mateix tema i donaven les gràcies per l'ajuda donada pels veïns i les autoritats. La presència d'aquestes últimes en els sinistres era interpretada en un o altre sentit, amb especial sornegueria per la premsa del color polític contrari al dels personatges en qüestió.

En general les fàbriques no estaven preparades per a prevenir o lluitar contra el foc si exceptuem Manufacturas que va arribar a tenir un sistema contraincendis a les seves instal·lacions i disposava de

material que s'havia posat en nombroses ocasions al servei d'altres fabricants o veïns. Ja era molt si hi havia una assegurança que cobrés aquest risc.

Hi ha relació entre els incendis i les crisis de la indústria surera? Augmenta el nombre de sinistres en aquestes situacions? A Palafrugell, quan una fàbrica anava malament, la gent ja en preveia el final. A més, en cas de sinistre es diu que es deixava cremar la fàbrica i només es protegien les cases properes que en podien quedar afectades. Qui no ha sentit parlar d'especialistes a provocar incendis? Pla se'n fa ressò: "El coix

Enric Bruguera. MSP

*Manufacturas tenia un sistema contraincendis
modèlic a Palafrugell que demostrà la seva eficàcia
en moltes ocasions. A la foto, llança de mànega*

Maldo, que fou un d'aquests caladors de foc, era un home que caminava amb una crosse. I bé: un dia la crosse del coix Maldo fou descoberta estintolada en una paret d'una botiga que havia quedat indemne després d'haver-hi calat foc. S'havia descuidat d'emportar-se la crosse."

Sovint un incendi només provocava danys materials de diversa consideració, es cremaven els fardells de suro dipositats en el pati, algunes saques de taps, o es produïen desperfectes en l'edifici. Però a vegades hi havia víctimes. L'any 1928 fou especialment dramàtic, el dia 6 de maig a

Manufacturas es va inflamar la pols de suro que hi havia i es produïren cremades de diversa consideració l'encarregat de la secció de la Bòbila, Pelai Granés, i els obrers Joan Maldonado Vicente i Joan Palomeras Pagès, aquest darrer va haver de quedar ingressat a l'Hospital amb cremades de segon grau. El divendres 10 d'agost del mateix any es declarà un violent incendi que durà tres hores i provocà la mort de Llorenç Pujolar Fàbrega de 63 anys "... casat i veí d'aquesta, amb domicili a la barriada dels Forns, es trobava dins l'edifici dels molins, en el segon pis, quan es declarà l'incendi i, no prou ràpid per a escapar, es trobà que les flames li tancaven tota sortida. Als esglaïosos crits del malaurat obrer es procurà immediatament donar tots els auxilis i, en la impossibilitat de penetrar en l'edifici, un grup d'abnegats obrers i empleats aguantaren llarga estona una forta lona al peu de la finestra des d'on Pujolar reclamava ajuda; aquest,

*Al començament l'electricitat que arribava
a Palafrugell procedia del molí de Pals*

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

*Manufacturas de Corcho, S.A.
Sala de generadors i motor
de gas pobre*

però, de cap manera volgué tirar-se d'aquella finestra del segon pis a baix i la gent tota, amb l'esglai que és de suposar, hagué de veure com es tancava per ell aquest únic camí de salvament. Una gran estona es cridà al desgraciat Pujolar que es tirés, essent tot inútil fins que els seus salvadors, impossibilitats de resistir més l'asfíxia de les columnades de fum i seriosament amenaçats d'ésser sepultats per l'edifici que oferia un imminent perill d'enrunar-se, hagueren de retirar-se; poc després, sobrevingué a Llorenç Pujolar un col·lapse cardíac, produït per extenses cremades rebudes i caigué a baix on fou pietosament recollit ja cadàver. Hom observà la tràgica coincidència de dir-se Llorenç i haver trobat la mort el dia d'aquest Sant qui també morí cremat(...).

La primera informació que hem aconseguit, per ara, de les accions que es

van fer a Palafrugell per reduir-hi la incidència dels focs és una subscripció de 1875 per a l'adquisició d'una "Bomba de incendios y sus accesorios". La llista de donants l'encapçala Josep Barris amb 25 ptes.; amb nombroses aportacions s'arribà fins a un total de 2.905,87 ptes. de les quals 2.178,50 s'invertiren en l'adquisició de la mateixa bomba, el seu transport, els vint uniformes dels bombers i els corresponents xiulets, com podem veure en la reproducció de la llista de despeses. El material de què disposaven els bombers es completava amb cinquanta galledes, vint cascos, sis destrals petites, dues de grosses, dos pics i una serra, segons un inventari que més tard presentà Josep Ferrer i Bataller a l'alcalde Martí Roig el 21 de febrer de 1877.

Pel febrer de 1892, amb motiu d'un incendi que hi hagué al carrer del Raval en un magatzem de palla propietat d'en Xurriaca –el transportista Josep Miquel–, es comenta que les bombes funcionaren regularment i es demanà a l'Ajuntament la creació d'un cos de bombers.

No fou fins al 29 de desembre de 1909 que es constituí una comissió formada per Cosme Ribas, Emili Plaja, L. Corominas, Víctor Bonany i J. Bofill per estudiar la creació d'un cos municipal de bombers a Palafrugell. Constaria d'un capatàs i deu bombers i sis aspirants amb un sou anual de 182,50 ptes. el capatàs; 91,25 ptes. els bombers, i els aspirants rebrien una gratificació entre una i cinc pessetes per incendi segons la importància que tingués. S'establí que entre els deu bombers hi hagués cinc paletes, dos fusters, un manyà, un "lamparero" i un "fontanero".

Es va obrir una nova subscripció

pública per a la compra de material. Hi van contribuir la majoria dels industrials i comerciants així com algunes societats locals.

Destaquen les aportacions de Miquel, Vincke & Meyer, Barris Hermanos, José Torres Jonama, Martín Cama y Cía. i Hijos de Francisco Forgas, amb cent pessetes cadascú. La quantitat recollida total fou de 1.675 pessetes.

El Reglament del Cos de Bombers de Palafrugell es va basar amb tota seguretat en el de Girona (1892) i en el d'Olot (1900), amb les modificacions pertinents pel que fa al tema dels aiguats i dels pontoners que en el cas de Palafrugell no era rellevant com ho podia ser a Girona. El Reglamento para el Cuerpo de Bomberos fou aprovat per unanimitat el 26 de gener de 1910 i imprès a Palafrugell per Juanola y Ribas, impresores. San Sebastián, 29, el mateix 1910.

Els primers ingressos registrats, en nombre de 22, ho foren el 30 de març de 1910, l'últim apuntat al Libro de Filiaciones és del 19 de maig de 1919. En total van formar part del Cos de bombers al llarg d'aquest temps 49 persones.

Per professions hi ha un predomini clar de paletes, són la majoria; només 2 són tapers, qüestió lògica, per altra banda, a causa de les característiques de la feina. Un bomber, Emili Presas Grau, va ingressar en dues ocasions en el Cos (22/06/1910 i 19/09/1913).

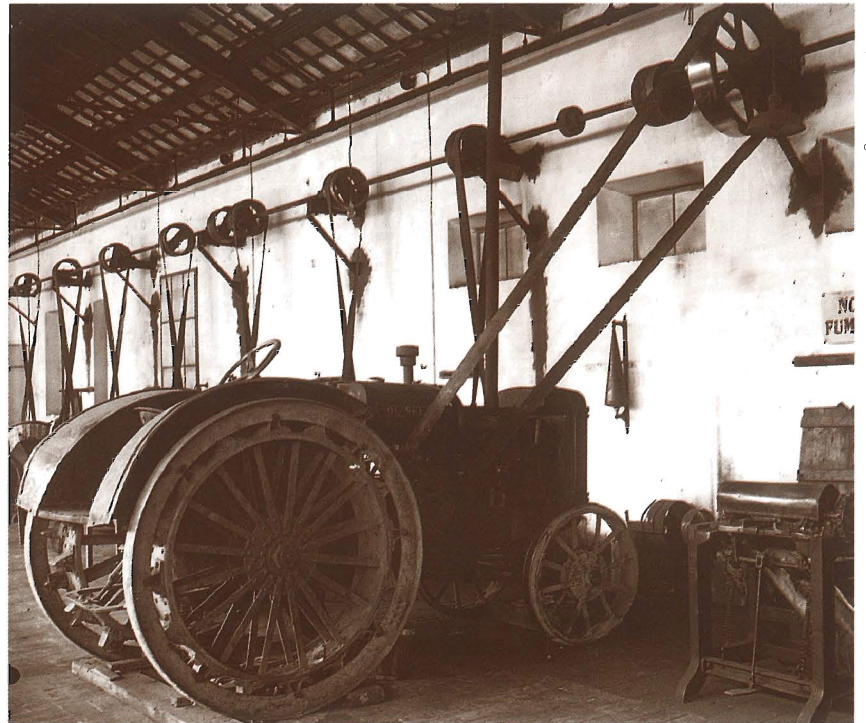
L'abril de 1910 hi hagué una primera modificació del Reglament perquè instituïa l'existència de membres de primera classe i de segona; aquests darrers es queixaven que tenien les mateixes obligacions que els de primera però no tenien cap sou, només les gratificacions

que es disposaven en cada cas. S'acordà establir que el Cos de Bombers es compondria d'un cap, un capatàs, un encarregat de magatzem, un revisor de boques d'incendi i vint-i-cinc membres.

Una nova reforma del Reglament, el 7 d'abril de 1911, va permetre l'admissió dels nois a partir dels divuit anys i no des dels vint com fins en aquell moment. Es justificava el canvi perquè "...era conveniente tener mucha agilidad para la ejecución de determinados trabajos que puedan ocurrir en los siniestros".

L'ús produïa un desgast normal en el material que hauria exigit despeses periòdiques per a la substitució, però atesa l'escassa consignació en el pressupost no es podia ni reparar el material

En temps de restriccions, com a la postguerra, un o diversos tractors proporcionaven la força necessària als embarrats

AIMS, col. Armstrong

L'edifici de l'Energia, l'estació transformadora del carrer de Pi i Margall

existent ni, molt menys, adquirir el que es considerava necessari.

L'actuació dels bombers s'anava esllanguint i el 2 d'agost de 1918 es lamentava que, tot i haver-se establert el servei i pagar-se un personal "...dicho Cuerpo no da señales de su existencia por no ejecutar ejercicios de ninguna clase además de no tener Jefe alguno para dirigirlo". El desgavell es féu evident en un incendi el 14 de febrer de 1919 quan alguns dels bombers no s'hi van presentar i els que hi anaren van fer tard.

Sí que hi van anar, però, a apagar el foc que el 18 de març de 1919 es va declarar a la important fàbrica que Hijos de Francisco Forgas tenia a Begur. Aquesta actuació va merèixer la felicitació i l'agraïment dels propietaris i de les autoritats i veïns de Begur en una carta dirigida a l'Ajuntament palafrugellenc. Possiblement aquest

reconeixement contribuï a provocar una demanda salarial presentada pels bombers perquè se'ls augmentés fins a noranta-sis pessetes anuals la dotació que percebien, així com un increment en els jornals quan anessin a extingir algun incendi. La demanda relativa a la quantitat anual no va ser atesa però s'establí un jornal de deu pessetes (25/04/1919).

El 6 de setembre de 1920 una instància subscrita pels bombers encapçalats per Martí Soler en demanda d'augment de sou fins a cent vuitanta pessetes anuals i uns jornals de vint-i-cinc pessetes si el servei era de dia, i fins a cinquanta si era de nit; és denegada per la Comissió d'Hisenda de l'Ajuntament perquè en el pressupost només hi havia consignades seixanta pessetes de sou per a cada un i set-centes cinquanta per al pagament de jornals.

Aquesta negativa portà a la dimissió en pes dels bombers, el 4 d'octubre, en una instància presentada per Martí Soler, Teodor Nicolau, Joan Galiana, Josep Avellí, Llorenç Avellana, Joan Sala, Francesc Batlle, Amadeu Pagès, Emili Presas, Lluís Rodríguez, Carles Radresa, Domingo Calzada, Pau Mulà, Josep Sabater, Joan Teixidor, Joaquim Ferrer, Josep Subirana, Rafael Marull i Nonito Mur. La dimissió és acceptada i la Comissió de Governació de l'Ajuntament reforma el Reglament en els termes següents:

a) Dissoldre el Cos de bombers mantenint els càrrecs de capatàs encarregat de les bombes, conserge i lampista.

b) Suprimir la resta de sous.

c) Pagar en concepte de jornals 2,50 ptes. per hora si la intervenció era de dia i cinc pessetes a la nit.

d) Anunciar vint-i-quatre places vacants per a la formació d'un nou cos de bombers.

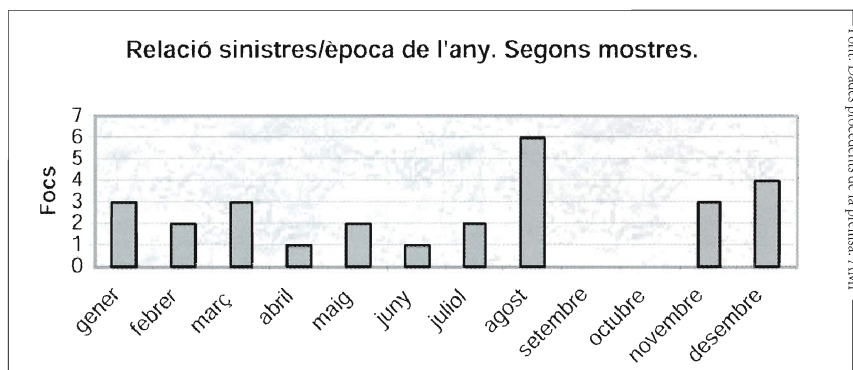
e) Per formar-ne part era indispensable tenir la residència en el nucli urbà de Palafrugell. En cas d'anar a viure als afores es considerava la renúncia al càrrec.

Al mateix temps es posava la nova situació en coneixement dels presidents de l'Associació patronal surotapera i de l'Associació de propietaris que es mostraven disposats a col·laborar en la formació del nou cos.

El Cos de Bombers ja estava sentenciat. Encara l'any 1924 es nomenà una Comissió "para hacer eficaz el servicio de incendios" i es van designar els Srs. Usaola, Carreras i Vicens, que no devien aconseguir els seus objectius si fem cas del nul ressò posterior que tingué la seva gestió.

D'aquesta manera el Cos de bombers de Palafrugell acaba desapareixent. Anys més tard en l'important incendi que es produí a Armstrong pel febrer de 1953 ja feia anys que no hi havia bombers a Palafrugell i van haver de venir algunes unitats des de Barcelona amb escuma a causa de la voracitat del foc i les proporcions que tingué el sinistre.

Algunes veus expliquen, avui, que en realitat la desaparició del Cos de Bombers a Palafrugell va ser causada per diversos factors, com la manca d'aigua a la població o la inexistència d'hidrants adequats, que dificultava les extincions dels focs -que acabaven fent els mateixos veïns amb sistemes domèstics, quan era possible. Fins i tot s'explica que els uniformes van acabar servint de disfresses.

D'una mostra de 27 incendis importants que es produïren entre 1882 i 1930 podem situar els mesos de més incidència. (Elaboració a partir de la premsa)

AIMS, col. Peral

Les eines de tall exigien un manteniment acurat per mantenir la seva operativitat. A la imatge, treballadors guixolencs del 1901

*Una feina que no surt
normalment a les fotos de
les fàbriques: la preparació
dels productes*

AMP, col. Armstrong

*La família Granés al complet.
El fill, Francisco Granés,
era canonge a Solsona.
El 1905 tenien telers
per fabricar arpillera*

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

AIMS, col. Armstrong

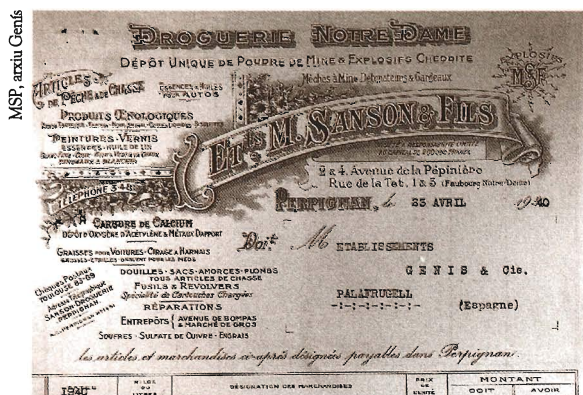
*Els efectes de l'incendi a la
Bòbila Nova del dia de Sant
Llorenç de 1928*

AIMS, col. Armstrong

Un expressiu gravat publicitari
de La Catalana

Proveïdor d'àcid oxàlic

Foc i reivindicació

“Serían las tres y cuarto de la madrugada del pasado lunes cuando la alarmante voz de fuego en casa d'en Urrel·li, vino a despertarnos; a los pocos instantes los pitos de los serenos que ya se habían retirado, y el lúgubre sonido de la campana confirmaba la veracidad del siniestro. Acudimos presurosos a la casa citada, y efectivamente allí vimos inmenso número de hombres, mujeres y niños que se disputaban quien trabajaría con más afán para extinguir el incendio, que estaba localizado en la fábrica de tapones, lo que se logró a las pocas horas. No hubo afortunadamente ninguna desgracia personal, ni de cuantía es el daño y pérdidas ocasionadas. Entre los varios vecinos que allí acudieron, vimos al Sr. Juez municipal, cabo de somatén, concejales señores Pascual, Plaja y Ferrer, y a la benemérita Guardia Civil; debiendo hacer especial mención del arrojo demostrado por D. Miguel Barreda y D. Baldomero Brías, albañiles conocidos por *barcelonins*, ya que en cuantos siniestros hemos presenciado, siempre los hemos visto voluntariosos e intrépidos, los primeros en acudir, y los últimos en retirar. Reciban en nombre del vecindario los más entusiastas plácemes.

Si en alguna población debía estar bien organizado el servicio de bombas contra incendios, es en Palafrugell, por la frecuencia con que se suceden los siniestros y por la facilidad con que se inflama el corcho y sus desperdicios.

Sr. Alcalde, haga V. un pequeño esfuerzo, y se lo agradecerán sus administrados. Si V. no vela por los intereses generales de esta villa, ¿quién lo hará?

Nómbrese una comisión, fórmulase un reglamento, establézcanse retribuciones y premios en caso necesario, e inscribanse en la compañía individuos idóneos, que no nos faltan, y así arreglada la cosa, dejará de ser un mito “aquella señora bomba sin bomberos.”

(AMP. *El Palafrugellense*. 31/12/1882. núm. 24, p. 3)

Agraïment

“Se ha acercado a esta redacción don Juan Ferrer y Guilló de estos vecinos, solicitando que hagamos constar, como con gusto lo hacemos, que, habiendo sufrido un incendio el corcho que tenía depositado en el patio de su casa, cuyo corcho se hallaba asegurado en la conocida compañía “La Unión y el Fénix Español” de la que es digno representante en esta villa D. Eduardo Linares, ha sido resarcido pronta y religiosamente de todas las pérdidas ocasionadas por aquel siniestro, sin que haya habido el menor obstáculo que vencer.

Con este proceder y con representantes tan diligentes y probos como nuestro distinguido Sr. Linares,

las compañías adquieren justa fama y la confianza del público.”

(AMP. *El Palafrugellense* 19/11/1882, núm. 18)

Foc a can Cama

“Palafrugell. El incendio de la fábrica del Sr. Cama.

A las tres de la tarde del jueves último, el alarmante sonido de la campana anunciando un incendio lanzaba al vecindario a la calle, y corría presuroso al lugar del siniestro, la fábrica del Sr. Cama.

De antemano, los vecinos de la fábrica y calles contiguas, enterados por las voces de ¡fuego! que en las mismas se daban, habían podido acudir los primeros para ver si conjuraban el peligro.

El fuego había hecho presa en el patio que da al mediodía de la fábrica, lleno casi todo de fardos de corcho.

Pati de la fábrica de Martí Cama a Palafrugell, 1900

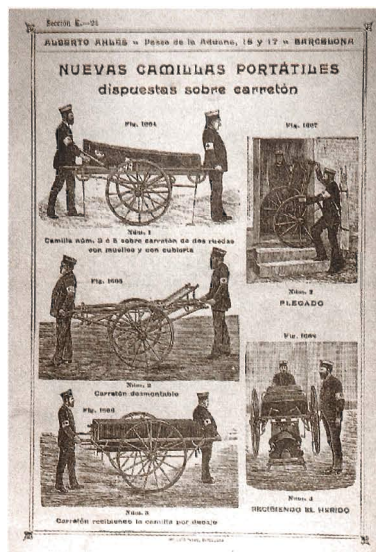
Material contra incendis

Fortuna aun que no fuese en el patio Norte. Soplabla la tramontana con fuerza huracanada, lo cual aumentaba el peligro y restaba toda esperanza de salvar la mercancía.

Entre nubes espantosas de espesísimo y acre humo, que ahogaban

AMP, fons Ajuntament de Palafrugell

AIMS, col. Vigas

Material contra incendis

en medio de llamaradas gigantescas que elevaba el viento y arremolinaba, buen golpe de gente, encima el montón de fardos, ibanlos lanzando a la calle, en donde eran recogidos, en tanto otros trasladaban de sitio en el patio mismo, cuantos podían salvar.

El agua que de continuo se arrojaba sobre los fardos para dominar el fuego no podía en modo alguno contenerle, avanzaba más a cada instante avivado por la impetuosidad del viento, hasta que llegó el momento en que fue imposible salvar ya más mercancía, si no se quería perecer temerariamente entre las llamas. Tantísimo combustible como allí restaba no había otro recurso que dejarlo consumir, cuidar de que no

prendiera en otras partes, y en esta tarea se pasaron horas y más horas e angustia verdadera, pues de continuo el viento arremolinaba las llamas, las retorció, las elevaba, arrojando millares de chispas y pedazos de corcho encendido a centenares de metros, poniendo en peligro a los vecinos de las calles del Vilar, parte de la de la Fuente y aun la distante de Palamós.

Con noche tan molesta por el viento, era un espectáculo terrible el resplandor de aquel incendio, con el humo que producía y la lluvia de chispas encendidas, que cual cohetes volaban embarcados en las ráfagas de viento.

Así y todo, el trabajo inútil para dominar el fuego no cesó ni un solo instante. Hombres y mujeres desafiaban la inclemencia del tiempo y el cansancio, y en tarea vertiginosa acudían llevando agua al sitio conveniente, en tanto otros la subían de los pozos, mientras las tres bombas que allí fueron trasladadas arrojaban de continuo sus incesantes choros.

Así continuó hasta la una de la madrugada en que gran número de trabajadores retribuidos debidamente por el Sr. Cama, pudieron dar por conjurado el peligro. Con haberse salvado gran parte de corcho, las pérdidas han de ser importantísimas. Buen trozo de la pared de aquel patio habrá quedado inutilizada.

En medio de todo ha habido la fortuna de que este incendio se haya producido en este sitio, pues si la fábrica del Sr. Cama estuviese situada

en medio de la villa, de seguro que el siniestro hubiese hecho presa en los edificios vecinos y hubiese resultado una catástrofe para la población.

Pero para esto ha sido necesario que concurriesen las fatales circunstancias que han mediado. El corcho, materia tan combustible siempre, lo ha sido más ahora, por haber pasado tantísimos días de viento norte que tanto lo reseca. No obstante esto, a no haber soplado en dicho día, es seguro que el número de gente que acudió a tiempo lo hubiese dominado, pero esto resultó imposible porque el viento avivaba las llamas de continuo.

Las autoridades todas estuvieron en el lugar del suceso desde los primeros momentos de saberse el siniestro, lo propio que la guardia civil.

El Sr. Cama, que hacía pocos días que había llegado a ésta, está altamente satisfecho por el interés que ha demostrado el vecindario en general, lo propio que las Autoridades, para anunciar el percance que le ha ocurrido. En este sentido, y en la imposibilidad de dar las gracias a cuantos tanto interés han mostrado y tanta fatiga se han dado para extinguir el incendio, nos encarga que en su nombre las demos en general, en la seguridad de que su cariño jamás entibiado para con sus convecinos ha aumentado, al cabo, con las muestras de afecto e interés que acaba de recibir de los mismos."

(AMP. *El Distrito*. núm. 315. 21 de gener de 1900. p. 3)

La gent i el suro

El suro primer i després el turisme han estat els principals dinamitzadors del que són avui els palafrugellencs i palafrugellenques. La bona o mala marxa de l'activitat industrial, les fluctuacions cícliques que hi tenien lloc, es reflectien immediatament en les variacions de població i en l'activitat constructiva i urbanística. El suro ha donat vida a la vila, ha proporcionat un teixit social diferent del d'altres poblacions amb un caràcter més rural; ha afavorit un posicionament social de la dona; ha tingut incidències ambientals negatives; ha fet que alguns palafrugellencs tot empaitant la fortuna hagin vist l'última llum en països remots, però també ens ha acostat gent que han vingut de lluny, s'han sentit acollits a Palafrugell i s'hi han instal·lat.

El país

Les activitats econòmiques històriques al Palafrugell anterior a l'esclat taper anaven unides a l'agricultura i a la feina a la mar, ja sigui la pesca o el corall, tot plegat condicionat per l'actuació de la pirateria, un dels flagells del país que explicaria el trasllat cap a l'interior de la població, que en els primitius poblaments es trobava a la costa. Encara constituïa un problema ben pocs anys després de la fundació de l'activitat surera, com es pot comprovar en la coneguda acció del 22 de juny de 1757 davant de les costes de Palafrugell

entre una galiota algeriana, embarcació habitual entre aquests professionals, i un pinc de Mataró, vaixell dedicat exclusivament al tràfic de mercaderies, amb resultats favorables als del Maresme.

L'activitat surera va influir, sens dubte, en el conjunt de poblacions del terme de Palafrugell, però d'una manera que, com a mínim, podríem qualificar de peculiar. En els moments de puixança de la indústria les conseqüències i els canvis que se'n derivaven, amb prou feines si es fan notar fora de l'estricta nucli urbà de Palafrugell. Els veïnats, els agregats o els ravals continuaven vivint ignorant o ignorats de tota aquella transformació. Ni les fàbriques s'hi instal·len ni podem dir que el suro exercís una atracció especial en

Des de les platges de Calella sortí part de l'exportació de les fàbriques palafrugellenques

aquestes poblacions de tal forma que l'activitat artesanal tapera hi era poc important i els obrers del sector residents en aquests pobles eren poc representatius.

En les consultes a les llargues llistes d'inscrits a les matrícules o contribucions industrials tampoc apareixen persones o entitats dedicades a aquesta activitat surera, tot i que, com és lògic, s'hi troben establiments lligats a una activitat hostalera de més o menys volada.

Entre totes aquestes poblacions destacaríem especialment els casos de Calella i de Llafranc, ja sigui pel paper que juga la primera com a punt d'embarcament –seria agosarat qualificar-ho de port comercial– o les residències estiuenques que construeix la burgesia surera, en el cas de la segona.

En el primer cas, ja treballat encertadament per Miquel Esteva al número 10 d'aquesta mateixa col·lecció, des de ben antic l'activitat tradicional estava relacionada amb les feines a mar amb un

caràcter marcadament estacional. Només coincidint amb unes circumstàncies favorables: treva en les guerres i en l'activitat de la pirateria, l'expansió de la vinya i l'augment de les feines al camp, una bona època per a la pesca i l'extracció del corall; apareixen en els censos del s. XVIII els primers indicis de residència estable: mariners forasters domiciliats a Calella. Ramir Medir publicà la primera inscripció, una defunció a Calella l'11 de maig de 1746, una altra el 4 de novembre de 1755 i moltes més a partir d'aquesta data. (R. Medir: "Sobre los orígenes de Calella de Palafrugell". *Revista de Palafrugell*, gener 1963).

Amb l'aparició, també en aquesta època, de la fabricació del tap de suro,

Fent escala de pelador a Fitor. Les poblacions al peu de les Gavarres proporcionaven part del suro necessari per a la fabricació

Calella se'n beneficiarà perquè per les seves platges s'exportarà gran part de la producció de les fàbriques palafrugellenques. Joan Pelegrí en estudiar el Baix Empordà en temps de la Primera Guerra Mundial (*L'Estoig*, 5. 1998), també explicava que un nombrós nombre d'obers trobaven ocupació en la pesca de la xàvega que tenia lloc, entre maig i octubre, a Llafranc, Tamariu, Castell o Aiguablava. Aquesta activitat plenament documentada al s. XIX es considerava important en la subsistència dels grups de població més necessitats.

Des de mitjans s. XVIII disposà de duana a l'objecte de facilitar l'exportació de taps de suro cap a França, principalment a través de la fira de Belcaire. El centre principal era el Port Bo, però també si calia a les platges contigües en funció de les necessitats. Malgrat l'absència de molls, les operacions de càrrega i descàrrega es feien amb les embarcacions principals fondejades a poca distància de la costa, segons el seu calat, i amb l'ajut d'embarcacions menors que feien els viatges de terra al vaixell i viceversa.

Els calellencs expliquen que alguns agosarats s'havien posat a treballar el suro a Calella mateix, però insistint en el caràcter clandestí que devien tenir. També es donà a conèixer –E. Morató i Vigorós, 1975– que hi havia almenys quaranta calellencs que anaven a treballar a Palafrugell en temps de la Segona República i que hi havia servei d'autobusos de la SARFA, matí, migdia i vespre.

En el cas de Llafranc, tractat de manera magnífica per Annie Unland en el volum número 4 d'aquesta mateixa

Guillem AMP

A Llafranc hi havia tradició de tirar la xàvega

col·lecció, el creixement va lligat especialment a l'activitat turística, primer d'origen palafrugellenc i comarcal, després de famílies de la burgesia barcelonina i més modernament de procedència ultrapirinenca.

Tamariu no participa en l'època que ens ocupa de la mateixa activitat que caracteritzava les seves veïnes, la principal raó fou que fins al 1914 no hi havia carretera, només s'hi accedia a través del camí vell de Tamariu que feia les delícies dels palafrugellencs. Aquesta dificultat de comunicació només vençuda per unes quantes famílies del ram de la pesca, va mantenir Tamariu fora de tot allò que es coïa a prop seu. La construcció de la carretera de Tamariu fou una de les obres que es van fer per donar ocupació als tapers en atur a conseqüència de la profunda crisi causada per la I Guerra Mundial i que comentem en un altre lloc.

Palafrugell i els veïns

“Els agregats es van mantenir en tot moment, en relació amb Palafrugell, com a punts recòndits, primitius i de recursos de vida molt modestos. Els respectius teixits socials mai no es van imbricar. Resulta il·lustratiu comprovar com en l'abundant premsa palafrugellenca del segle XIX i començament del XX, les referències als pobles agregats a la vila són pràcticament nul·les. Només apareixen per informar sobre activitats dels estiejants.”

(FEBRÉS, Xavier. “Palafrugell”. Quaderns de la Revista de Girona. 25. Girona, 1989)

L'activitat comercial a Calella

"(...) entre 1870 i 1875 al port de Calella -només era la ingènua cala del Port Bo- s'hi varen embarcar 348,5 tones de llenya, 232 de suro, i 217,6 de fustes. I que s'hi van descarregar 363,5 tones de sal, 111,3 de sucre, i les xifres considerables de 103,7 tones d'aiguarent i 277,2 de vi, destinades a apagar la set trista de la gent del poble i de la vila."

(Joan Pericot. *Calella de Palafrugell i les havaneres*, 1966. A Febrés, op. cit. p. 75)

La xàvega

"A Sant Feliu i a Palamós no hi ha memòria de la pesca a base de xàvegues. A Llafranc i a Tamariu, sí que n'hi van córrer. Els vells pescadors d'ara recorden unes cinc xàvegues a Llafranc, però havien sentit a parlar de nou, que es repartien els torns dels bols entre la platja del poblet i el Castell. A Tamariu en pescava una que no es movia del sorral d'aquell llogarret, llavors constituït per poc més d'una dotzena de cases. A l'estiu, aquestes xàvegues es nodrien de la gent que davallava dels masos, de Palafrugell, de Mont-ras o d'Esclanyà."

(Joan Sala/ Joan Domènech "La pesca". *Quaderns de la Revista de Girona*. núm. 49. Girona, 1994. p. 67)

Llafranc, estiu de 1927: fabricants, comerciants, polítics, preveres i esportistes...

"Tal com diguérem en l'edició anterior, plau-nos publicar la llista, gairebé completa, de les famílies que es troben estiuejant a Llafranc.

Són elles les següents: Sr. Corominas, industrial, de Barcelona; D. Joan Canyà, comerciant, de la Bisbal; Rvd. Pere Ferrer i Castanyer, rector de Fitor; D. Joan Bonany, fabricant, d'aquesta; D. Màrius Miquel, empleat, d'aquesta; D. Martí Jordi, fabricant, d'aquesta; D. Joan Vilà, fabricant, d'aquesta; D. Josep Girbau, del comerç, d'aquesta; D. Josep Oliveras de Carreras, advocat i vice-cònsol del Brasil, de Barcelona; D. Carles Serra i Galf, propietari, d'aquesta; D. Emili Deulofeu, empleat, d'aquesta; D. Robert Mercader, fabricant, de la Bisbal; D. Joaquim de Camps i Arboix, advocat, de Girona; Dr. Sixte Cambra, metge, de Barcelona; D. Carles Llach, farmacèutic, d'aquesta; D. Emili Rovirosa, propietari i campió peninsular de cеста, de Barcelona; Dr. Julià, metge, de Barcelona; D. Francisco Sagrera, fabricant i propietari, d'aquesta; D. Eduard Domènec i Montaner, editor, de Barcelona; D. Manuel Marquès, gerent de l'Empresa d'aigües, d'aquesta; D. Josep Sagrera i Perxés, fabricant, d'aquesta; D. Josep Girbau, industrial, d'aquesta; D. Josep Artigas, gerent de l'Empresa de transports Ribot, Font i Artigas S.A., d'aquesta; D. Francisco Deulofeu, fabricant, d'aquesta; D. Amadeu Roig, fabricant, d'aquesta; D. Cosme Ribas, gerent de la casa Esteva & Messer S.A., d'aquesta; D. Joan Madí, fabricant, d'aquesta; Sr. Ramió, fabricant de farines, de la Bisbal; D. Florenci Gorgoll, comerciant, d'aquesta; Sr. Bourrier, fabricant de teixits, de Barcelona; Sr. Mercader, comerciant, de Barcelona; D. Joan

Miquel, gerent de Manufacturas de Corcho S.A., d'aquesta; Sr. Turó, propietari, de St .Climent; D. Joan Capdevila, fabricant, de Barcelona; Dr. Albert Llach, metge, de Barcelona; D. Francisco Gispert, del comerç, d'aquesta; D. Rafel Ferrer, fabricant, d'aquesta; Sr. Serra, propietari, de Torrent; D. Narcís Nadal, fabricant, de la Bisbal; D. Martí Bisbe, comerciant, d'aquesta; Dª Concepció Bonet, Vídua de Reixach, de la Bisbal; Sr. Chaves, banquer, de Barcelona; D. Roman de Ballester, propietari, de Barcelona; Sr. Silvestre Galceran, empleat, d'aquesta; D. Sebastià Dalmau, industrial i tinent d'alcalde, d'aquesta; Sr. Costa, rendista, de Barcelona; D. Miquel Girbal, comerciant, d'aquesta; D. Miquel i D. Pere Dalmau, comerciants, d'aquesta; D. Josep Mascort, secretari jubilat de l'Ajuntament, d'aquesta; D. Santiago Marcó, representant i regidor, d'aquesta; D. Miquel Alsius, comerciant, d'aquesta; M.I. doctor D. Francisco Granés, advocat, llicenciat en Filosofia i Lletres, canonge i fiscal eclesiàstic, de Solsona; D. Carles Godoy, agent d'assegurances, de Figueres; Sr. Esteve, arquitecte i agent consolar de França, de Girona; Sr. Piferrer, industrial, de Girona; Dr. Narcís Tibau, metge, de Girona; Sr. Colom, pintor, de Barcelona; D. Josep Jordi Noguera, industrial, d'aquesta; D. Josep Cama, del comerç, d'aquesta; D. Max Bachmann, gerent de la casa Esteva & Messer S.A., d'aquesta; Sr. Ferrer Smith, empleat, d'aquesta; D. Pere Ribas, impressor, d'aquesta; D. Salvador Isern, propietari, d'aquesta; D. Silvi Pagès, oficial de la Diputació, de Girona; D. Joaquim Feliu, empleat, d'aquesta; D. Francisco Martí, barber,

d'aquesta; D. Francisco Medir, empleat, d'aquesta; D. Salvi Ferrer, rellotger, d'aquesta; D. Martí Regàs, fabricant d'alcohols de Girona; D. Joan Solés, flequer, d'aquesta; Sr. Capdevila, industrial de Barcelona; Sr. Llimona, fills del plorat pintor D. Lluís; D. Lluís Gich Vives, industrial, d'aquesta; D. Alexandre Esteva, fabricant, d'aquesta; D. Enric Garriga, barber, d'aquesta; Sr. Sallés, comerciant, de la Bisbal; Sr. Prats, comerciant, de Girona; D. Lluís Calero, administrador de telègrafs, d'aquesta; D. Josep Sagrera, professor, d'aquesta; D. Ricard Cabot, secretari de la R.F.E. de futbol, de Madrid; D. Jaume Graupera, comerciant, de la Bisbal; Sr. Abras, comerciant, de La Bisbal; D. Elpidi Fayet, del comerç, d'aquesta; D. Martí Colls, mestre d'obres, d'aquesta; D. Pere Pons, representant, d'aquesta; D. Enric Blanc, esparter, d'aquesta; Sr. Frigolé, comerciant, de Girona; Sra. Vídua de Comes, confiters, d'aquesta; D. Salvi Sendra, propietari, d'aquesta; D. Joaquim Plaja, fabricant d'aquesta; D. Eusebi Fina, procurador, de Barcelona; D. Jaume

Sapera, comerciant, de Barcelona; D. Eduard Rosa, comerciant, de Barcelona; Sr. director de l'Escola Graduada, de Girona; D. Miquel Gich, rellotger, d'aquesta; D. Francisco Gich, propietari, d'aquesta; D. Josep Gich, comandant de Sanitat militar, d'aquesta; D. Rosend Matas, comerciant, de la Bisbal; D. J. Recolons, empresari de teatres, d'aquesta; D. Emili Bussot, comerciant, de Barcelona; D. Josep Samitier, internacional i olímpic del F.C. Barcelona; D. Francisco Farran, comerciant, d'aquesta; senyora Vídua Vázquez, de la Bisbal; D. Lleonard Gou, barber, d'aquesta; D. Jesús Tibau, propietari, de La Bisbal; D. Rafel Serra, comerciant, de Barcelona; Sr. Isern, propietari de Torrent i Sr. Plaja i Vert, comerciant, de Girona:

Sens dubte aquesta llista, per l'índole de la mateixa comporta algunes omissions; elles són completament involuntàries, i demanem mil perdons a aquelles famílies a les quals atany una involuntària omissió."

(AMP. *Baix Empordà*, núm. 927, 25 d'agost de 1927. p. 1).

Els edificis: les fàbriques i els habitatges

En els primers temps les velles cases del poble amb el pati o l'hort, que encara servia per a l'ancestral finalitat de proporcionar algunes viandes, eren suficients per fer quatre taps. L'abandonament del conreu per la dedicació –cada vegada més exclusiva– a la fabricació de taps convertí els horts i patis en magatzems i obradors. No oblidem que la tipologia de la feina s'adeia al clima relativament suau del país de manera que moltes tasques es podien fer a l'aire lliure.

Les necessitats d'organització de l'espai a què obliga l'ús de tecnologies especialitzades no va condicionar, almenys fins ben avançada en el temps, l'estructura dels edificis. L'habilitació dels espais de l'habitatge familiar foren suficients. El mateix pati de la casa era adequat per emmagatzemar el suro i per trobar un lloc per a la perola en un racó. Les primeres màquines eren poc exigents pel que fa a volum, pes i necessitats energètiques, per tant una nau en forma de simple cobert podia servir a l'efecte. Les ampliacions es feien augmentant el nombre de naus al

Els Vergés Barris foren dels primers a instal·lar-se a Llafranc. La Marineda fou construïda els primers anys del s. XX

voltant d'un pati; adquirint les fàbriques veïnes i arribant, amb el temps, a situacions càdriques de vagonetes travessant els carrers per anar d'una instal·lació a una altra. Més endavant, l'augment, la complexitat de la mecanització i dels processos faran que s'arribi a construccions veritablement especialitzades; recordem tan sols el cas dels aglomerats o del paper de suro amb un conjunt d'instal·lacions d'una complexitat tècnica que s'allunyava de la manipulació tradicional de la primera matèria.

La importància econòmica que portà el suro no es manifestà especialment en el cas de Palafrugell en una millora urbanística, ni en grans construccions, en el sentit artístic, o en abundants edificis singulars. Sorpren que el coneixement que proporcionaven els viatges a l'estranger, en unes èpoques en què el desenvolupament urbanístic era el senyal de prosperitat a Europa, en uns moments, al segle XIX i a començaments del XX,

que corresponen amb la màxima puixança del negoci, quan les tendències en arquitectura es troben en un moment àlgid a Europa, a Palafrugell no hi ha una preocupació general pel tema. Hi ha certament un desenvolupament urbanístic, però no es va aprofitar per fer-ne una planificació, diguem-ne, moderna, com d'altres poblacions en semblants circumstàncies i època van fer.

Com sol passar, algunes de les poques excepcions que trobaríem van ser enderrocades, no fa gaire. Destaquen les construïdes per Josep Ferrer i Bataller (a) Josep Bonic, mestre de cases, autor també de can Plaja al carrer de Sant Sebastià i d'algunes de les millors edificacions de la platja del Canadell. Entre les cases burgeses supervivents remarcuem la casa Miquel, el xalet de can Mario, a la cantonada dels carrers de la Garriga i de Miquel, Vincke & Meyer.

Les cases dels tapers corresponien a la tipologia habitual al país, és a dir, un llarg corredor des de l'entrada fins al pati posterior flanquejat a banda i banda per les diverses dependències; són les anomenades cases de cos de 24 pams de façana. Moltes construïdes a la segona meitat del segle XIX i a començament del XX; moltes disposen de teulada invisible des de l'exterior per l'afegit, seguint la línia de la façana, d'un frontó que pretén donar més prestança i alçària a l'edifici.

Cal destacar dintre de l'apartat d'arquitectura industrial, can Mario, l'edifici de Manufacturas de Corcho S.A. (1904) de l'arquitecte General Guitart amb la característica torre de l'aigua d'uns 30 m d'alçada, construïda pels tallers Torres de Barcelona, i que ha esdevingut un dels elements més caracte-

L'activitat industrial a l'espai urbà. Palafrugell 1917

El 1917 les principals fàbriques de Palafrugell se situaven en els carrers següents:

Ample: Pareras Corredor y Cía., Salvador Sabriá

Barris i Buixó: Ildefonso Capella, Trefinos S.A.

Begur: Manufacturas de Corcho S.A.

Calella: Angel Girbal y Cia.

Caritat: Narciso Solá

Cervantes: Genís y Cia.

Clavé: M. Cama y C.

Concòrdia: Enrique Xicoira

Constància: Sagrera y Cia.

Font: Francisco Sagrera Riera, Miguel Avellí Girbau

Garriga: José Vergés Barris

Hortal d'en Pou: Tomás Gallart Girbal, Alejandro Esteva, Narciso

Peya Bruguera

Independència: Paciano Rigau Januhé

Llibertat: Melitón Daussà

Lluna: Manufacturas de Corcho S.A., Martín Frigola Reig.

Miquel, Vincke & Meyer: Manufacturas de Corcho S.A.

Nou: Roura y Vilalta, Hijo de Bofill Serra, Antonio Fina Reig

Padró gran: Francisco Carreras Cateura

Palamós: Emilio Llenas Carbó, Martín Jordi Noguer, Juan Parals

Frigolé, Joaquín Plaja Bonany, José Gallart Gallart, Francisco Pallí

Dalmau, Martín Bisbe Ganiguer

Pals: Rafael Ferrer

Passeig del Migdia: P. Pareras

Pi i Margall: Manufacturas de Corcho S.A., Plaja y Coris

Plaça Nova: Pedro Jubert

Progrés: Vda. e Hijos de J. Ferrer Solá

Raval superior: Vda. de Vicente Mascort

Sagunt: Juan Vilá Bofill

Sant Sebastià: Jaime Masdevall Feliu, Juan Daunis Salamó

Sant Joan: Domingo Dalmau sus hros.

Sant Ramon: Salvador Madí

Serra i Avellí: Joaquín Esteva de Mata

Sol: José Torres Jonama, Luis Deulofeu Juval, Fernando Jofra

Sta. Margarida: José Frigola Frigola

Tarongeta: Fco. Deulofeu Bofill, Irineo Ferrer

Torre dels moros: José Llaona, Narciso Filosis Llorent, Juan Bonany

Gispert

Vifredo: Eustaquio Genover, Mariano Ferrer

(Elaboració a partir de: AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

rístics de la silueta de la vila. General Guitart (1859-1926), arquitecte gracienc, és conegut pels projectes urbanístics i les construccions d'un interès arquitectònic remarcable especialment a Sant Feliu de Guíxols, d'on fou arquitecte municipal. Remarquem també l'edifici de la Cooperativa Econòmica Palafrugellenca de l'arquitecte Rafael Masó (1927), l'edifici racionalista de l'Escola d'Arts i Oficis dissenyat per l'arquitecte Emili Blanch i Roig (1933), en uns terrenys cedits per Joan Miquel i Avellí, seu de l'actual Museu del Suro.

Incidència en la demografia

Si ens fixem en la població de Palafrugell, només en l'aspecte quantitatiu, observem unes evolucions en el decurs del temps que s'ajusten, a grans trets, amb la situació de puixança o de davallada de l'activitat industrial surera.

El creixement que s'adverteix en el s. XVIII, tot i que coincideix amb l'establiment de l'artesanía surera és atribuïble a d'altres causes més relacionades amb l'agricultura. En canvi en el s. XIX, en la dècada del 1870, s'observa un increment de població que arribarà al seu punt

L'urbanisme de Palafrugell segons Pla

“La troballa urbanística de la indústria surera consistí a rodejar el nucli antic d'una sèrie de carrers llargs i quadrículats, tirats a cordill, tallats en angle recte per altres carrers. Això ha donat a la vila un aspecte monòton i trist. Urbanísticament parlant, Palafrugell és un desastre depriment i total”.

(Josep PLA. *El meu país*, p. 481. 1968)

*La casa Sagrera a la cantonada
dels carrers dels Valls i de
Cavallers. Començada per un
indiano i acabada per un surer*

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

culminant en les dades del cens de 1910, és a dir, en l'època que tradicionalment s'ha anomenat com "l'edat d'or" de la indústria. És interessant de remarcar que aquesta punta de població no es tornarà a abastar fins al 1960 quan, un cert renaixement de la indústria, i sobretot el fenomen del turisme –amb la immigració i el creixement de la natalitat i la esperança de vida– provocaran uns nous increments demogràfics.

Els censos ens mostren unes xifres més discretes tot coincidint amb moments crítics. Observem les davallades

dels 1920...1930, després de les crisis que pateix el país, en primer lloc la provocada per la Gran Guerra i la crisi de l'economia europea del període d'entreguerres. Cal destacar, evidentment, la situació després de la nostra Guerra Civil.

Les davallades de població són habituals a partir dels anys 1920. És un fenomen que començà tímidament a Sant Feliu a partir de 1910 i continuà a Palafrugell i Palamós. Aquesta època estarà marcada pels exilis produïts tant per la manca de feina com per la dificultat d'aconseguir-ne que tenien els més significats líders sindicals, i també per la situació política propiciada per la Dictadura de Primo de Rivera en relació al moviment obrer. La Guerra Civil, com hem dit, tornarà a marcar una inflexió important.

Les diverses entitats locals es fan ressò, en diversos moments, de la necessitat que tenen alguns palafrugellencs d'emigrar per resoldre la seva situació laboral i econòmica. El 26 d'abril de 1915 es fa públic un anunci convocant una reunió a l'Ajuntament dels obrers que es van inscriure per anar a treballar a França per donar-los instruccions.

Sovintegen les baixes a les societats de socors mutus motivades per emigracions, en algun cas el reingrés a la societat presentava dificultats. Com el cas de Miquel Avellí que, el 27 de desembre de 1914, és admès a La Unión Palafrugellense, tot i que té uns 50 anys, després d'una estada a l'estranger, cas excepcional que necessita de l'aprovació de la Junta.

El 31 de març de 1916 Joan de Linares demana a l'Ajuntament de Palafrugell que faciliti "medios pecunia-

rios” als obrers que vulguin emigrar a França a buscar feina. Es va aprovar una quantitat de cinc-centes pessetes del fons d'imprevistos del pressupost amb aquesta finalitat.

Tot i la possibilitat d'emigrar que hi havia, la qüestió no era fàcil, el Boletín Oficial de la Província publicava a finals de 1918, una comunicació del ministre d'Estat al governador que advertia de les condicions d'entrada a França. La normativa per a l'admissió d'obers era força estricta, una mesura del govern francès per filtrar les allaus de treballadors estrangers al seu territori. Els obrers industrials no eren admesos, ni que tinguessin contracte de treball, si no podien demostrar que havien tingut una col·locació anterior. És a dir, que haguessin tornat a Espanya temporalment i en data recent. Els obrers agrícoles eren admesos només en el cas que disposessin de contracte de treball. L'estada dels familiars quedava restringida només a les dones i els fills dels obrers quan justificuessin que els respectius

La complexitat de les instal·lacions per fer paper de suro era extraordinària si les comparem amb les fàbriques tradicionals

AMP, col. Armstrong

AMP, col. Armstrong

El xalet de can Mario

Palafrugell. Crisis y emigración

“A causa de la intensa y prolongada crisis de trabajo que la incapacidad y maldad burguesa no saben solucionar, son numerosísimas las familias obreras que emigran a Francia, Portugal y Italia, en busca de más y más bien remunerado trabajo, de un mayor respeto y de un mayor desahogo en el vivir que aquí no se percibe. Las consecuencias de la manifiesta incapacidad burguesa y autoridades en no solucionar el desbarajuste social que ellos mismos han producido, va empobreciendo y despoblando cada día más la población de tal manera que se hace imposible la subsistencia de esta. Falta de trabajo, aumento de jornada, rebaja de salarios, falta de respeto, falta de libertad y la vida cara son las condiciones que nos ofrecen los sabiondos y magnánimos burgueses y autoridades. Por eso la despoblación se precipita y se agudiza (...).”

(AHMSFG. Acción Social Obrera. núm. 224, 26 d'agost 1922. p. 4).

marits i pares vivien a França. Les autoritats es reservaven el dret a “advertir en casos excepcionals a ciertos obreros cuando lo consideren oportuno.”

A la Secretaria de l'Ajuntament de Sant Feliu, a finals d'agost de 1922, s'havien fet prop de 500 certificats per anar a les veremes del Sud de França. En el conjunt de la comarca, l'any 1922 el periòdic *El Programa* estimava que havien marxat a França per a treballar a la temporada de la verema uns 2.000 obrers, sense comptar els que ja s'hi trobaven amb caràcter permanent, tant a les regions agrícoles com a les sureres.

L'octubre de 1922 hi ha 13 sòcies de La Familiar que demanen la baixa per

*Casa amb parquet de suro.
El xalet de can Mario (?)*

*Anita Daussà, filla de Melitó Daussà,
fou l'esposa d'Eduard Genís Girbal*

emigració a França. Hi ha moltes altres sol·licituds de baixa i, en una del setembre de 1924, es torna a explicar que és motivada per emigració a França.

A tot això caldria afegir els palafrugellencs que, essent industrials i comerciants, viatjaven sovint a l'estranger o a la resta de l'Estat. O al grup dels qui s'hi establien de manera temporal o definitiva amb motiu d'instal·lar sucursals on es venien els taps fabricats a la vila o els que s'adquirien a d'altres poblacions sureres a través d'intermediaris.

Notes de societat

Al Palafrugell de la segona meitat del s. XIX no ens sorprèn l'existència d'una certa endogàmia amb el teixit social i l'activitat que hi havia.

D'una banda, la majoritària dedicació obrera cap al suro, tant masculina com

femenina, feia que els matrimonis que treballaven en aquesta ocupació fossin nombrosos. Per altra banda caldria parlar del cas de les famílies dels capitans de la indústria. Hi ha lligams entre diverses nissagues no només de Palafrugell sinó també d'altres poblacions pròximes com Palamós i Sant Feliu o les més llunyanes Épernay i Magúncia.

L'activitat social existent facilitava relacions que podien acabar en casori sense oblidar la possibilitat d'unes polítiques matrimonials dirigides a aconseguir posicions dominants en el sector.

Aquests casaments tant els podem trobar entre els integrants de les famílies dels fabricants com entre aquests i les dels càrrecs de responsabilitat de les principals empreses. Vegem-ne alguns exemples:

Ildefons Capella estava casat amb Lluïsa Ferrer, filla de Miquel Ferrer Martinell.

Alexandre Esteva Girbal es casà amb Margarida Gallart Girbal, filla de Francisco Gallart.

Manuel Jubert Marquès estava casat amb Teresa Matas, filla dels Matas de Palamós. Els seus fills eren: Gràcia, que es casà amb Edmon Genís Girbal, Camila i Pere.

Catalina Girbal Jofra era la mare dels Edmon, Eduard, Eusebi, Adela, i Maria Genís Girbal. Edmon Genís Girbal, com hem dit, estava casat amb Gràcia Jubert Matas. Eduard Genís Girbal es casà amb Anita, filla de Meliton Daussà.

Marçal Girbal Jofra es va casar amb Carolina Riera Serra, filla de Leandre Riera, taper, i de Dolors Serra. Marçal Girbal Jofra era sogre de Francisco Sagrera Riera casat, per tant, amb Maria

Girbal Riera. Francisco Sagrera tenia dos fills, Carles i Enric Sagrera Girbal. Segons Josep Pla, Maria Girbal de Sagrera era "la senyora més cultivada de Palafrugell". Es diu que fou la primera dona de la vila en tenir el Batxillerat.

Joan Madí fill de Salvador Madí es casà a l'ermita de Sant Sebastià el 9 de febrer de 1925 amb Sofia Ribas Girbal filla de Cosme Girbal, aleshores gerent de la casa Esteva & Messer.

Joan Miquel Avellí estava casat amb Josepa Basart i Bosch filla de Josep Basart i Barea i Rita Bosch i Camós, coneguts fabricants a Sant Feliu de Guíxols. La germana de Joan Miquel i Avellí, Josepa Miquel, estava casada amb Josep Bisbe Ganiguer. Pere Pla i Casadevall demanà la mà de Maria Miquel i Basart, filla de Joan Miquel i Avellí pel juliol de 1926 i el 26 d'octubre de 1927 es casaren a l'església dels Pares Carmelites.

Josep Sagrera Perxés, fill de Lluís Sagrera i de Rosa Perxés, era gendre de Joan Miquel Avellí.

Pere Màrtir Solà Roig estava casat amb Cecília Ferrer Martinell, germana d'Irineu Ferrer Martinell.

Ignasi Genover Pannon estava casat amb Maria Llorent Gallart, gendre per tant de Baudili Llorent, originari de Darnius, i cunyat dels Joan, Francesc, Baudili, Salvador i Llambert Llorent Gallart.

Rosa Barris Delhom, filla de Josep Barris i Buixó i d'Anna Delhom, es casà amb Josep Vergés i Borrell de Sant Feliu de Guíxols. La família Vergés era procedent d'Agullana. El matrimoni Vergés Barris tingué set fills: quatre noies i tres nois. La filla gran es casà amb Josep Vilaret de Sant Feliu, tenien molts

arrendaments de propietats de suro a Andalusia. La segona amb Albert de Quintana. La tercera, Mercè Vergés i Barris, amb Alfons Monteys i Serra de Barcelona i no tingueren fills. La quarta, Antonieta, amb Trinitat Monegal de Barcelona. El cinquè, Enric Vergés Barris, morí molt jove. El sisè, Joan Vergés Barris, es casà amb una seva cosina, dels Barris d'Épernay; tingueren un fill, Enric Vergés Barris (era de l'edat de Josep Pla i vivia a Girona). Joan Vergés enviudà aviat. I el setè era Josep Vergés Barris que es casà amb Pilar Matas, de Palamós; tingueren quatre fills: Rosa, Elvira, Angelina i Josep Vergés Matas, l'editor de Pla i de la revista *Destino*.

Joan Miquel i Avellí amb la seva esposa, Josepa Basart

La casa familiar dels Barris al carrer de l'Hortal, cantonada amb Barris i Buixó

AIMS, col. Miquel

Bernat Causa, AIMS, col. Bernat Causa

Plànol publicitari de
Palafrugell anterior a 1908

La dona a la indústria

Hi ha un comentari que no podia faltar en aquesta visió de la indústria més emblemàtica del Palafrugell d'abans: és el paper fonamental que hi exerceix la dona talment com ho fa, cal dir-ho, a la vida familiar, a la societat, a l'economia, a l'escola, al món laboral... En els estudis sobre la industrialització tothom remarca la seva contribució.

En el cas que ens ocupa trobem dones que, pertanyent a les classes altes de la societat surera, van poder actuar amb una certa independència gràcies al seu estatus o que van aconseguir un reconeixement social en virtut de ser esposes o filles d'un o d'altre patró i, encara que no ho podem traduir en termes estrictament econòmics, són dones que segur que han contribuït a l'engrandiment i a la

puixança de l'activitat familiar.

Però el grup més nombrós és el de les dones que també han estat importants en el seu àmbit i que han treballat fent taps, triant, fent anar les màquines, a les grans empreses o a casa en la pròpia activitat familiar. En un cas i un altre fent de taperes i alhora fent-se càrrec del treball domèstic, dels fills i del marit en una doble jornada laboral. Ja se sap que, a més i ben sovint, les dones treballadores tenien el control de l'economia de la casa i eren elles les qui decidien les quantitats de què podia fer ús el marit per a despeses personals.

Aquestes dones anònimes que apareixen a les velles fotografies són també protagonistes a la història que expliquem.

La relació numèrica entre les dones que treballen a la indústria i el total de mà d'obra emprada, o la relació entre la mà d'obra femenina i la masculina a la indústria palafrugellenca, és diferent segons considerem els diferents moments de la història d'aquesta activitat. En el s. XIX, fins que les màquines no són d'ús freqüent, la incidència femenina és menor. La implantació de les màquines representarà un increment en la presència femenina a les fàbriques. Les informacions analitzades no són homogènies. A part de la fiabilitat de les dades i el diferent tractament estadístic, unes consideren els totals dels obrers i obreres independentment de si es troben actius i d'altres només els que treballen en el moment d'emplenar els formularis. Tot i aquestes reserves observem que en les informacions del primer terç del segle XX hi ha una tendència dominant del nombre de dones respecte al dels homes.

Personal de la fàbrica
Esteva y Cía.

AIMS, col. Castillo

En el cas de les dones de la burgesia, n'hem trobat d'inscrites a les contribucions o citades com a responsables d'alguna empresa. Quan la titularitat la tenia una dona, ni que fos temporalment, no hi constava generalment el seu nom. És a dir que només hi figurava el "Vda. de..." o "Hija de..." seguit del nom de l'home que succeeix.

En trobem algunes que figuren a les matrícules industrials amb els seus nom i cognoms:

Concepció Batlle, a les matrícules industrials entre 1876-1878.

Antònia Marquès, Vda. Sagrera; a les matrícules entre 1878-1880.

Rita Montserrat, a la M I de 1845.

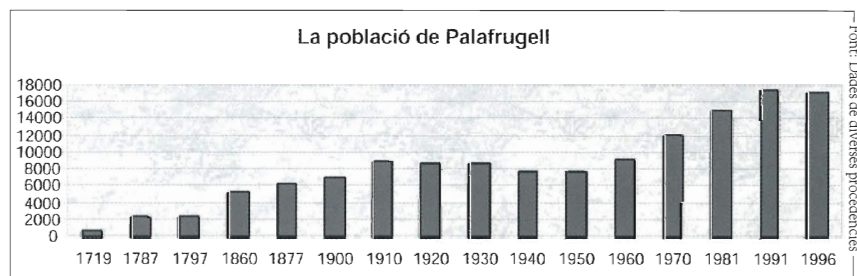
Rosa Reixach Avellí. Entre 1885 i 1889.

Destaquem el cas de Joaquina Puig de Girbau, esposa de Narcís Girbau i Girbal,

que signà una declaració de la C I de 1873 en absència del seu marit. Considerem que és un fet remarcable si tenim en compte la manca d'inscripcions de dones a les matrícules i la seva poca incidència en la documentació.

El treball femení era un dels que sofria primer i amb més intensitat els efectes de les crisis. És per això que es considerava una fita important a aconseguir l'associacionisme de les maquinistes de

La població de Palafrugell des del
s. XVIII. (Elaboració des de
diverses fonts)

Font: Dades de diverses procedències

A vegades les conjuntures
econòmiques no facilitaven
que hi hagués feina
per a tothom

L. Roisin. AMP

Peixaters aprofitats

“CRÓNICA. (...) fue denunciada (...) la costumbre abusiva que desde mucho tiempo se halla establecida en la plaza Mercado entre los vendedores de pescado, por la que se permiten estos elevar los precios del pescado, así que se hallan próximas las ocho horas de la mañana, con el objeto de aprovecharse de la prisa que llevan las pobres mujeres jornaleras que al salir de la fábrica no tienen más remedio que comprar lo que encuentran a mano a cualquier precio para preparar corriendo el almuerzo de la familia. (...) esta mala costumbre debía hacerse desaparecer por todos los medios que el Sr. Alcalde creyese oportunos, tanto más cuanto ella redundaba casi siempre en exclusivo perjuicio de las familias trabajadoras más necesitadas. (...)”

(AMP. *El Nuevo Distrito*. núm. 419, 10 de maig de 1908)

taps: “Aquest gremi femení és un dels qui més ha sofert les conseqüències de la pertorbació ocasionada en el nostre ofici i és, per tant, un dels més necessitats de millora i arranament.” (AHMSFG. *El Programa*, 757. 27/07/1918).

L'estudi del paper que han jugat les dones en diversos esdeveniments que han protagonitzat, han format l'opinió que en els conflictes han estat més dures, radicals i reivindicatives que els mateixos homes. Al Palafrugell anterior a la Guerra Civil en temps de les grans vagues i dels lockouts, s'explica que algunes dones, portades per la necessitat, esperaven que les minyones de la burgesia anessin a comprar; les empaitaven i els agafaven els cistells i portaven el contingut al sindicat on se'l repartien.

La lliçó de les dones

Sense cap intenció de justificar l'actuació masculina en aquest episodi que expliquem a continuació, és interessant d'aclarir que hi havia un enfrontament obert entre Clara Campoamor (1888-1972), política i jurista, defensora del dret de les dones i que va desplegar una gran activitat amb moltes conferències i algunes publicacions sobre el tema, i l'opinió que considerava que atorgar el dret de vot a les dones era afavorir els partits conservadors. Aquesta darrera tesi era mantinguda pels sectors més esquerrans i en el Congrés destacà en la seva defensa Margarita Nelken (1896-1968). Si tenim en compte l'orientació ideològica dels sindicats

majoritaris a Palafrugell trobarem noves perspectives per analitzar el fet.

El 17 de gener de 1932 se celebrà un míting “femení pacifista” amb la presència de Clara Campoamor, advocada i fundadora de la Unión Republicana Femenina, una de les principals dirigents històriques del feminisme.

Un grup d'homes hi assistí amb la intenció de rebentar l'acte. Quan la Campoamor fou interrompuda se'ls va adreçar i els digué: “L'espectacle que esteu donant, prova l'enorme tasca educativa que hem de fer les dones entre els homes.” L'articulista, Ariel, que ens dóna la notícia se'n va per altres consideracions que ara no fan al cas però acaba: “Cal recollir una mica el “miquel” de la senyoreta Campoamor, perquè, qui sap?, potser té més raó del que sembla.”

(AMP. *Baix Empordà*, núm. 1.158, 23 de gener de 1932. p. 3)

Militància

“Sección Femenina.

A mis compañeras.

Hace mucho tiempo que desde estas columnas se venía hablando de lo que interesa a nosotras, las eternas víctimas, y no es noble que en los momentos históricos porqué atraviesa el universo entero, nosotras, las mártires del hogar, no intentemos emanciparnos de la esclavitud a que estamos sometidas de siglos acá, y esta labor todas tenemos la obligación de poner nuestra inteligencia y nuestra voluntad para ayudar a nuestros compañeros que luchan con tesón contra nuestro enemigo de siempre, el

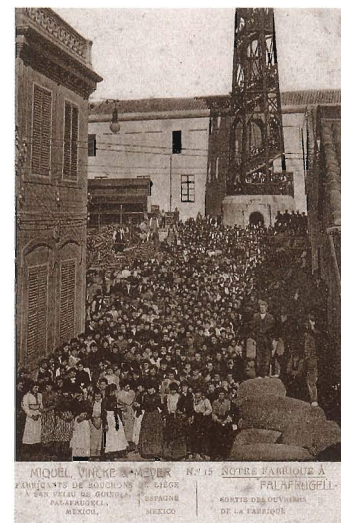
“burgués” que ya sabéis vosotras nos mira casi siempre con los ojos hinchados de infames apetitos (principalmente a las que tienen la desgracia de ser “guapas”) a eso pues, vengo yo desde estas columnas, a demostrar a mis compañeras de Palafrugell que no hay bastante con acudir al sindicato a pagar las cuotas; hay que frecuentar el local social, que allí es donde acuden los compañeros que integran los diferentes ramos del trabajo, y allí se comunican el resultado del día, y, como no hay que perder de vista al enemigo, nosotras, siendo el complemento del trabajo y el eje de la familia, es preciso compañeras que reflexionemos y nos demos cuenta seguramente que el verdadero camino a seguir es el del sindicalismo y de este modo, siguiendo su ruta, llegaremos a emanciparnos de ese ruín y calamitoso inri que nos tienen fijado de “pobres mujeres”. Eso tiene que acabar, ¿cómo? Instruyéndonos y cambiando de tácticas, pues la mujer tiene que intervenir en todo lo de la vida y no entretenernos como esas “burguesillas” que, cansadas de arrastrarse por las playas veraniegas y tostarse la piel, ponen de manifiesto los métodos más refinados para lavarse el cabello y volver a los “salones” a presumir su ectozoario cuerpo que a costa de nuestro sudor lucen para avivarnos más el odio que nosotras las tenemos.

Compañeras: Es del todo necesario que intensifiquemos nuestra propaganda por medio del periódico y enseñar a nuestros hijos y hermanos el recto camino a seguir.

Esperanza del Porvenir

Palafrugell, Septiembre 1919.”

(AHMSFG. *Acción Social Obrera* núm. 73, 1919)

Palafrugell, 1909. Personal de Miquel, Vincke & Meyer en l'anomenada època d'or de la indústria surera

Mares lactants

A través del comentari acompanyat d'una magnífica fotografia que publicà *El Punt* (09/04/1996), M. Concepció Saurí ens donà a conèixer un aspecte que diu molt a favor de l'interès d'algun empresari per la qüestió social. Joan Miquel, que ja havia tingut altres iniciatives, havia establert la possibilitat que les mares lactants poguessin absentar-se del treball mitja hora al matí i a la tarda, al punt de les 10 i a les 4 respectivament, per alletar els seus fills.

"Mares i treball

En aquesta fotografia veiem les treballadores de can Mario que donaven de mamar els seus fills, assegudes amb la mainada a les escales d'aquesta gran fàbrica de suro de Palafrugell. El retrat va arribar a l'Arxiu de la mà d'en Joan

Massoni, un dels nens de la primera fila, que avui ja és avi. Ell i la Maria Fernández, que també hi surt, ens han parlat dels seus protagonistes. L'amo de la fàbrica era el senyor Miquel, conegut com Joanet Mario, recordat com un empresari modèlic, avançat en el camp social; l'horari de treball era de 8 a 12 i de 2 a 6, de dilluns a dissabte, i les mares tenien mitja hora al matí a les 10 i a la tarda a les 4 per alimentar els petits. Normalment alletaven molt de temps el fill, a vegades fins que n'esperaven un altre; no era estrany que els nens tinguessin un any i encara aprofitessin aquesta font d'alimentació fàcil i barata. Durant la mitja hora, les mares que vivien a prop anaven a casa, i les que no, es feien portar les criatures. Mentre eren a la fàbrica, la mainada solia quedar a càrrec dels avis; la gent gran no tenia

cap mena de jubilació, i cuidava els petits mentre els joves guanyaven el jornal per a tots. També hi havia l'opció dels estudis de caganers, on ningú veia cap problema a rentar la cara a tots els nens amb el mateix drap. Després de treballar a can Mario de dilluns a dissabte, les mares encara aprofitaven el diumenge per enllestir la feina de casa, que requeria un temps i un esforç considerables i que, per tradició, era de responsabilitat exclusiva de les dones. Pensem per exemple en la roba: després de tenir-la en remull amb sabó es rentava amb lleixiu, s'esbandia i s'hi donava blau. Un cop estesa, recollida i repassada, es planxava amb planxes de ferro que calia escalfar sobre el fogó o omplir de brases, i s'emmidonaven colls i punys de les camises de mudar. I no hi havia bolquers de cel·lulosa! A més s'havia d'anar a comprar, cuinar (amb carbó o estelles), rentar els plats, fer els llits, escombrar, esteranyinar, fregar (de genolls, amb un drap i una galleda)... Així, només podien dedicar algun diumenge a la tarda a l'esbarjo, i anaven amb la família a passeig o, de tant en tant, al cinema. Per a les treballadores dels anys vint, com per a les d'ara, les condicions de treball a casa i a fora eren decisives en la seva vida i la de la seva família. Els llibres de text escolars ens expliquen que, a la nostra societat, aquestes condicions han millorat molt amb el temps, però la conversa amb algunes mares d'avui a vegades ens fa dubtar que sigui així."

Poema d'un pretendent ressentit? "A UNA TAPERA"

D'orgull i vanitat, nina pitera,
lo cor ple dia y nit sempre traginas,
y te creus, noya, ser de las mes finas
quan tu ne'ts solzament ... una tapera.
Sol apartats de tú lo mes pastera,
perque no guanyas prou ni per botinas,
y anar maca tan sols sempre barrinas
creyente fer aixís ... bona carrera.
Los xicots qu'has tingut, tu sols, ho sabs,
com si may t'has trobat ab cap apuro,
passant molts desenganys y mal de caps
que jo no vull saber, y aquí m'aturo;
perque veig que de tan remenar taps,
a tu te s'ha tornat ... lo cap de suro.

M. Gardó Ferrer
Barcelona, Mars 1892."

(AMP. *La Sardana*, núm. 15, 16
d'abril de 1892. p. 3 i 4)

Treball infantil

Tothom sap que el treball infantil era habitual en moltes branques i també ho era en el món de les activitats sureres pel seu component familiar i pel fet que els pares necessitaven els jornals que podien aportar els fills a la família.

En la primera relació que hem consultat dels tapers palafrugellencs del 1804 s'especifica que són majors de 16 anys. Però els 36 aprenents que hi havia citats a les estadístiques de 1824 i de 1825 segur que eren nens i joves, sense comptar que molts joves consten en l'apartat dels "Jornaleros".

En el padró de 1842 són nombrosos els fills de taper que també en fan. Molts fan constar que treballen i tenen 15, 14, 13 i, fins i tot 12 anys, com en Joan Prats Gallart.

Fruit de la proclamació de la Primera República va ser la redacció de diverses lleis i disposicions –encara que algunes quedaren en projecte– referents a la reducció de la jornada laboral a nou hores, salaris mínims, etc. Una llei que s'aprovà el 14 de juliol de 1873 establia les restriccions en l'ocupació de menors. No s'admetria els nens i nenes menors de 10 anys; els nens menors de 13 i les nenes menors de 14 no podrien treballar més de cinc hores diàries; els joves de 13 a 15 o les joves de 14 a 17 no tindrien una

Els Jubert-Genís-Masdevall-Roca cap a 1912. De baix a dalt i d'esquerra a dreta. Primera fila: els nens, Enric Masdevall Jubert i Pilar Roca; el Sr. Manuel Jubert Marquès, Francisco Masdevall Jubert, la Sra. Teresa Matas i Manel Roca. Segona fila: Teresa Genís, Manel Masdevall Jubert, Carme Roca i Josep Masdevall Jubert. Tercera fila: Catalina Genís, Sra. Neus Jubert Matas al costat del seu marit Jaume Masdevall Feliu, la Sra. Gràcia Jubert, el Sr. Edmon Genís, la Sra. Estrella Jubert, el Sr. Francisco Roca –farmacèutic a Girona– i Pere Jubert Matas.

La tapera

És un poema que Ramon Masifern va fer quan tenia 17 anys. Segons explicava, quan treballava a can Miró a la plaça Nova repassant tiratge, hi havia una noia d'uns quinze anys, la Marieta. Els joves de Palafrugell l'anomenaven l'Angelet per la seva blancor i finesa de pell, "ben parlada i modesta, de posat melangiós però simpàtic". Era un poema inacabat en aquell 1930, on l'autor volia reflectir tot el que envoltava el país: el paisatge, els costums, la gent, la indústria...

"ENDREÇA

Com la Marieta
no en veureu cap més
en tota la vila
de Palafrugell
Si Angelet li'n diuen,
bé prou que ho mereix,
quan a frec us passa
quina olor de cel !
De ser-ne tapera
no li dol pas gens,
que així diu que guanya
molt bons diners.
Dóna gust de mirar-la
assegada al taulell,
semblant a una palma
gronxada pel vent.
Sos ditets de lliri
li van com boixets:
tan bon punt escaira
com ja el tap té llest.
De flors, si n'hi tiren
els fadrins tapers!

Ne vulgau de lloses
pel tendre aucellet!
Quinze anys té la noia,
quinze anys i no més,
i aguanta la casa
com si fos l'hereu.
Germanets i pare
n'ha perdut fa temps,
tan sols la mareta
li ha guardat el Cel.
I és vella... velleta
de tants sofriments...
mes ella la cuida
com un claveller.
Lò seu pubillatge
serà ben pobret;
ni vestits de seda,
ni preuats joiells,
ni casals, ni gleves,
ni grans paraments...
Emprò si és hermosa
no ho volgau saber,

que potser us fondríeu,
com un floc de neu...
Quan surt de l'ofici
sembla un gesmiler:
mantellina blanca,
trajo amb senzillès,
la cara de festes,
el posat de seny,
i amb aquella ullada,
de calma de cel!
Mil raons us sobren,
fadrinets tapers,
si vos fa denteta
bell punt la ovireu.
Ja podeu recórrer
per tots quatre vents,
per mercats i festes,
viles i poblets...
que joia tan rica
com ella no hi és
des del Cap de Tossa
fins al Cap de Creus."

jornada que ultrapassés les vuit hores. El treball nocturn es prohibia als joves menors de 15 anys i a les noies de menys de 17 a les fàbriques mogudes a vapor o per força hidràulica. Es considerava que l'horari nocturn començava a comptar des de dos quarts de nou. Si tenim en

compte que a l'hivern a les cinc, hora solar, era fosc, considerarem la poca oportunitat de la llei en aquest cas.

Les primeres feines dels joves a les fàbriques foren les d'aprenents de carradors, esquilets a Palafrugell o xerrics en altres bandes: treien llepies, triaven i enganxaven amb goma laca els carracs –lacaven– com podem comprovar en algunes de les imatges del Fons Armstrong.

Als censos de 1910 i 1921 consten com a tapers alguns nois amb 13 anys. Dificilment es complia la llei.

La informació que es troba sobre el tema és escassa, però, tot i que la sensibilització era diferent en èpoques passades en comparació amb la preocupació actual, qui faria constar en una llista oficial que té menors treballant a la fàbrica?

Fortuna i drama.

El cas de Francisco Avellí Riera

El caràcter emprenedor i negociant de la gent del país va afavorir que fossin presents en els llocs i en els moments propicis per a l'activitat comercial. Molts industrials i comerciants van fer fortuna i van incrementar els seus capitals de forma apreciable, d'altres van tornar a casa sense que s'haguessin complert les expectatives que els van fer viatjar.

El cas que donem a conèixer a continuació, a part del seu final tràgic, empenyé els familiars i alguns amics de la víctima a portar una activitat que durà anys a fi d'intentar recuperar, de manera gairebé infructuosa, el patrimoni i els beneficis que s'havien obtingut.

Ens trobem en els anys de la Gran Guerra uns moments molt favorables per

a fer negocis amb els països bel·ligerants. La neutralitat, com és sabut, afavorí l'economia espanyola d'aquells anys amb l'excepció, és clar, de la nostra indústria. Com molts d'altres palafrugellencs en els mateixos anys, Francisco Avellí i Riera s'havia instal·lat a l'estranger des d'on, en no ser un moment propici per al suro, es dedicà a mercadejar amb altres productes amb més interès comercial.

Francisco Avellí i Riera, de 37 anys, solter, era fill de Josep Avellí Ristol, un modest fabricant de taps de Palafrugell que vivia al núm. 9 del carrer de Palamós. En el moment dels fets el pare, Josep Avellí, tenia 65 anys (Palafrugell, 1852), la seva esposa Concepció Riera, 73 (Palafrugell, 1844) i hi havia un segon fill, Sebastià, de 33 anys. (Palafrugell, 17.11.1883).

Francisco Avellí vivia a Düsseldorf i mantenia relacions amb una noia, Lora Berkowsky, que tenia una botiga a la Schadowstrasse. El 6 de març de 1917 escriví una carta al seu pare des d'Amsterdam on explicava les dificultats que hi havia per enviar diners, també els projectes que tenia per venir aviat a Palafrugell i els feia saber l'èxit dels seus negocis, que els permetria de viure sense preocupacions tot recomanant-los que no s'estiguessin de res.

El dia 19 d'octubre de 1917, segons fonts de l'advocat Stocky, el dia 20 segons el seu amic, Lluís Ganiguer Salomó, després de tornar d'un viatge de negocis i d'haver sopat en un restaurant de Düsseldorf, Francisco Avellí tornà a casa on l'esperava la seva amant. L'endemà al matí el trobaren mort d'un tret de revòlver al cap amb els braços plegats tal com tenia per costum quan descansava, al costat de la Lora, ferida de

gravetat en un intent de suïcidi. La noia es confessà autora del crim a causa, segons declarà, de la gelosia i dels maltractaments.

A l'enterrament hi assistiren, entre d'altres persones, els palafrugellencs Policarpi Pareras, establert aleshores a Wiesbaden, i Lluís Ganiguer Salomó, que vivia a Kiel. Van ser ells els qui, per separat, van escriure al pare per fer-li saber la tràgica nova.

En la carta que el 31 d'octubre escriví Lluís Ganiguer a Josep Avellí li explicava que Francisco havia guanyat una fortuna que, segons deia ell mateix, passava d'un milió. D'aquests diners se'n van recuperar, de moment, 13.000 marcs en efectiu que eren a la bossa de la Lora. En

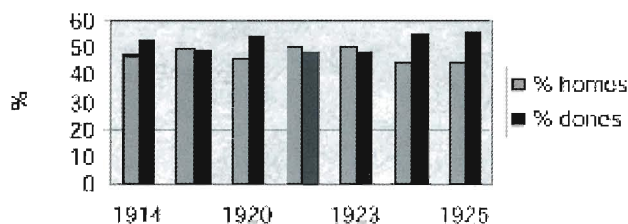
Noies de casa bona. Els vespres col·laboraven en un patronat parroquial on ensenyaven a les obreres a llegir, a escriure, la doctrina cristiana i allò que els podia ser útil com a mestresses de casa. De baix a dalt i d'esquerra a dreta. Primera fila: Amparo Suñer, Maria Martí, la mestra Sra. Olivós, Maria Esteve. Segona fila: Suñer, Lluïsa Pla, Teresa Gents Jubert, Pilar Prats, N, Rosita Mascort, Rosita... Catalina de Linares Delhom.

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Font: Dades procedents d'AMP.
Comerç i Indústria

Palafrugell. La dona a la indústria.

Presència femenina en la indústria entre 1914 i 1925. Observeu la diferent evolució de l'ocupació femenina i la masculina. (Elaboració pròpia a partir de AMP. XI. Comerç i indústria)

aquells moments la noia passava una mala situació econòmica. Tant seria així que va haver de demanar a un tal Danulat, antic soci del seu germà i que també havia tractat amb Francisco Avellí, que pagués les despeses de l'enterrament perquè ella no tenia els diners necessaris per fer-se'n càrrec.

Malgrat la declaració de confessió de Lora Berkowsky hi havia l'opinió que fou assassinat amb premeditació i que els diners es trobaven en mans dels germans Berkowsky.

S'aconsellà al pare, Josep Avellí, que tenint en compte les dificultats per anar a Alemanya a causa de la guerra, donés poders a algú per tractar de la recuperació dels béns i dels capitals que hauria pogut aconseguir Francisco. Lluís Ganiguer, després de considerar que ell no era la persona adequada perquè desconeixia l'alemany, li recomanà que la representació recaigués sobre un espanyol.

Josep Avellí anà a Barcelona a parlar amb l'aleshores diputat a Corts, Alejandro Lerroux, per consultar-li com podria enviar poders a la persona que creia que el podria representar millor a Alemanya, Policarpi Pareras. Lerroux li aconsellà que donada la situació en què es trobava Alemanya seria molt difícil

d'acomplir tots els tràmits consulars necessaris i que si ell en persona no podia anar a Alemanya recomanava que es fessin totes les gestions a través del Ministeri d'Estat.

Josep Avellí demanà a Eusebi Genís, que intervindrà sovint en l'afer, que li redactés una instància al Sr. ministre d'Estat on se'l posés en antecedents i es demanés que ordenés les gestions necessàries a Alemanya i Holanda per esbrinar on havia anat a parar la fortuna del seu fill.

Els detalls dels llargs tràmits per recuperar la fortuna de Francisco, que prometem explicar amb més detall en una altra ocasió, passen per un seguit d'advocats, procuradors, detectius i intervencions dels consols espanyols de Düsseldorf i Frankfurt, del Ministeri d'Estat i de diversos amics.

El cas és que el marquès de Bellpuig, aleshores cònsol d'Espanya a Frankfurt, comunicà el 7 de juny de 1921 a Josep Avellí Ristol que el 24 de maig havia enviat al ministre d'Estat la liquidació de l'abintestat del seu fill. "El dinero líquido resultante que he remitido en cheque al Ministerio, 1.274 marcos convertidos en 157,40 pesetas, es una suma completamente insignificante, si se piensa en lo que suponía a su desgraciado hijo.(...)".

Al llarg de tot l'afer ens criden l'atenció un seguit de fets i circumstàncies que representen la forma de fer negocis del moment. No hi ha anotacions de les transaccions. Avellí devia fer moltes operacions al comptat, sense que hi hagués constància escrita i, si n'hi havia, es va fer desaparèixer. Els exsocs de Francisco Avellí van ser poc clars en les seves declaracions perquè no

AMP, col. Armstrong

La presència femenina a les fàbriques era significativa

es descobrissin els beneficis reals obtinguts durant la guerra.

La bona posició de la víctima era confirmada pels amics que tornaven d'Alemanya. Policarpi Pareras escrigué des de la fàbrica de Wiesbaden a la casa de Palafrugell confirmant la bona posició econòmica d'Avellí i el fet que el viatge a Berlín que aquest féu immediatament abans de l'assassinat fou per dipositar-hi sumes importants de diners.

Pel novembre de 1921, Josep Avellí Ristol, mitjançant el Consolat espanyol de Düsseldorf, envià una sentida carta en alemany, segurament escrita per Eduard Genís, a Leoni Berkowsky oferint-li part dels diners en el cas que facilités alguna

informació que permetés de recuperar-los. La carta no va arribar mai a la seva destinatària perquè no es va localitzar i va ser retornada a Palafrugell des del Consolat.

Com diuen les cròniques policials, mantenim el cas obert.

La indústria del suro i la salut

Ja al segle XIX, però especialment al XX, hi hagué una preocupació per la incidència de la indústria en la salut dels treballadors i treballadores del suro i els efectes que provocava en el veïnat i en la població en general.

Per una banda, des del 24 de juliol de 1873, hi havia una legislació sobre el

La darrera carta de Francisco Avellí als seus pares

“Amsterdam 6 Marzo 1917

Querido Padre:

La última carta que recibí fue la que me mandasteis en 29.12.16.

Yo os escribí hace unos 10 días. No puedo mandaros cheque como hubiera querido porque las Bancas hacen los envíos con dificultad y riesgo.

Por otra parte pronto nos veremos, pues no he de tardar en ir a esa.

Vivid lo mejor posible y gastad hasta el último céntimo pues si mi estancia en ésta se prolongara un par de meses yo haré de modo de haceros llegar unos miles de duros.

Si no tengo ninguna desgracia he triunfado en mi empresa y tenemos más de lo suficiente para vivir sin preocuparnos en nada.

El principio fue muy costoso y por esto no pude mandaros más dinero. Hoy trabajo con todo desahogo y poseo un respetable capital.

Graupera y Saló me han escrito, este último dos veces, y les he contestado.

Ojalá tenga la guerra un pronto fin. Recuerdos a todos los amigos y fuerte abrazo a Madre y a vos de vuestro hijo que os quiere.

Francisco.”

(MSP. Fons Genís)

Aquesta fotografia havia estat censurada per consideració a l'empresa Armstrong

AMP, col. Armstrong

treball femení i infantil: es restringia als menors de setze anys el treball a les fàbriques, tallers i mines, amb unes condicions que ja hem comentat en parlar del treball infantil. En el cas de la nostra indústria, el 25 de gener del 1908 es publicà un Reial Decret ratificant la normativa anterior i ampliant la prohibició del treball a les fàbriques de transformació del suro a les dones menors d'edat.

Feia temps que s'havia observat una major incidència de les patologies pulmonars en els taps. Hi havia la creença que, en el cas dels taps que treballaven a mà, les malalties es produïen per estar mal assegurats durant

hores treballant al costat dels taulells de taper i dels catres de triador. La polèmica tornà a ressorgir quan s'elaboraren taps amb màquina d'esmeril. Avui sabem el perquè d'aquestes malalties.

Podem observar la qüestió des de dos punts de vista: per una banda, la incidència sobre la salut de l'obrer i, per l'altra, els efectes ambientals que té l'activitat surera. Les persones que tenen un contacte directe amb el suro poden patir bronquitis generades per l'aspiració de la pols de suro produïda en els diversos processos: combustió de la pols de suro, llescat, triturat i, especialment, l'esmerilat. També cal tenir en compte l'alveolitis al·lèrgica produïda per la manipulació del suro florit i sec. Quan el suro ha estat bullit produeix una floridura amb fongs, les espores dels quals poden arribar a l'interior dels pulmons. Diversos estudis sobre salut laboral, (Abreu, 1959; Pimentel-Avila, 1974; Alegre Valls, 1986...), parlen de la suberosi com una de les causes de bronquitis, asma bronquial i alveolitis al·lèrgica, avui estudiada atentament pels especialistes en l'àmbit de les malalties laborals.

A finals de 1903 es plantejà per primera vegada i amb la intervenció de les autoritats sanitàries la possibilitat que la pols de suro fos perjudicial per a la salut, com ja hem explicat en un altre treball. La fàbrica dels Germans Sala, a Sant Feliu de Guíxols, fou denunciada per dos veïns a causa de les molèsties causades per la pols de suro procedent de l'elaboració de taps amb sis màquines d'esmeril. Una comissió de la Junta Provincial de Sanidad féu un informe segons el qual no considerava provats els efectes que es podrien produir en la salut,

tot i que es reconeixia el perjudici que es produïa en els veïns.

En el cas de Palafrugell destaquen diverses denúncies a fàbriques de la vila per les molèsties que causa la fabricació de taps, especialment a partir de començaments del s. XX quan es generalitza la utilització de la màquina d'esmeril, que havia aparegut a final del s. XIX. Com ja és sabut, en aquestes màquines els carracs s'arrodoneixen amb el fregament contra uns discos de paper d'esmeril de dos grans diferents disposats un a cada costat d'un eix –a la catalana–, o concèntrics en un sol eix –a la francesa. El rendiment respecte a la tradicional màquina de ribot és superior, però es produeix una quantitat important de pols de suro. Avui es calcula que en el procés de fabricació del suro natural s'arriben a produir 54 kg de pols per cada 100.000 taps de vi i 403 kg en el cas del tap de cava.

Són remarcables els expedients que s'obren l'any 1904 contra Rovira, Sagrera y Cía. i el del 1927 contra la fàbrica de Francisco Sagrera. De totes maneres, com veurem, no són les úniques queixes dels veïns en aquesta qüestió.

Comencem pel cas Rovira, Sagrera y Cía. Després de fer arribar una primera queixa verbal a l'alcaldia, el 8 de març de 1904, Martí Mató, Salvi Català, Nemesi Esteva, Martí Puignau, Emili Mató, Josep Bonet i Gispert, Genís Ferrer i Ros i Agustí Bruguera, veïns de Palafrugell, Begur, Regencós i Pals, que eren propietaris de diverses finques al carrer de Pi i Margall –el mateix on se situava la fàbrica–, presentaren una instància a l'Ajuntament de Palafrugell queixant-se de les molèsties produïdes per la fàbrica de taps de Rovira, Sagrera y Cía., que

havia construït feia poc una xemeneia de la qual sortia pols de suro que es dipositava a l'exterior. El problema no era només que provoqués una molèstia al veïnat sinó que, segons els denunciants, la pols es dipositava a les teulades i impossibilitava la recollida de l'aigua de pluja en cisternes, sistema habitual en l'època. Es donava la circumstància que en aquella zona no hi havia aigües subterrànies que s'aprofitessin fent pous. En opinió dels afectats aquesta pols constituïa, per tant, un perill per a la salut i demanaven que l'Ajuntament obligués “al paro de dicha chimenea, en tanto que pueda valerse de ella, sin daño de la propiedad de los suscritos, sin perjuicio para la vía pública, ni peligro de la higiene del vecindario”. A partir d'aquesta instància l'Ajuntament va instruir un llarg expedient.

Miquel, Vincke & Meyer. Febrer 1920. Preparant i enganxant quadrats per fer paper de suro

AMP, col. Armstrong

*Aprenent. Abans de
l'agost de 1933*

AIMS, col. Museu Cau de la Pesca

Joan Reig Bonany, gerent de Rovira, Sagrera y Cía. va aportar un informe tècnic, signat l'1 de febrer de 1904 pels Srs. Ramon Codina Langlin, Dr. en Farmàcia; Lluís Comenge, Dr. en Medicina; Ramon Altayó i Conrad Sentas i Orfila, enginyers industrials; persones vinculades a la Junta Provincial de Sanitat i a l'Ajuntament de Barcelona. Exposaren primerament la situació de la xemeneia, de vuit metres d'altura i vint-i-set cm de diàmetre, i a 12 m 40 cm del carrer. Altres arguments eren que la fàbrica es trobava en un extrem de la població, que les màquines d'esmeril feia temps que funcionaven a Épernay i a Reims, i que a Palafrugell n'hi havia altres tres, cinc a Palamós i

trenta a Sant Feliu i que feien servir el mateix sistema d'expulsió de la pols. En l'extensa exposició, vuit folis escrits per totes dues cares, es plantegen dues qüestions de fons fonamentals com són: "Primer extremo: La industria corcho-taponera ¿es en todas ó alguna de sus manifestaciones perjudicial o nociva de la salud pública, viniendo por lo tanto comprendida en el grupo de industrias insalubres? Segundo extremo: El polvillo de corcho que expele la chimenea de la fábrica de "Rovira, Sagrera y Cía" en las condiciones y circunstancias antes expresadas ¿puede estimarse como perjudicial o nocivo de la salud pública de la villa de Palafrugell?"

El farmacèutic, el metge i els enginyers aporten llargues i, a vegades, divertides elucubracions on apareixen conceptes com la prosperitat, la laboriositat, la riquesa, el progrés, la missió de la higiene pública, la inocuitat de la primera matèria, els avantatges econòmics i socials, il·lustrades amb textos de l'estil de l'època com: "La atmósfera más pura y el ambiente más sereno están en los desiertos, no en las capitales populosas; mas allí no se vive y aquí se admiran los asombros del poder y de la inteligencia a cambio de minúsculas contrariedades, eclipsadas por las ventajas de los progresos materiales y morales." Acaben el seu informe amb les conclusions següents: "1º Que la industria corcho-taponera no es perjudicial a la salud pública. 2º Que el polvillo de corcho procedente de la ventilación, en normales circunstancias, es inocuo, es decir, inofensivo. 3º Que la industria mentada es digna de todo miramiento y de la eficaz y asidua protección de las

Francisco Avellí. Del carrer de Palamós a Palafrugell a Cornelius Platz de Düsseldorf

Fotografia Thomas, AMP

Autoridades, porqué a su falta de peligros sanitarios y patogénicos reúne la condición estimable de enriquecer y moralizar las comarcas. 4º Que aun en el caso, improbable hoy, de que la fabricación de tapones por descuidos y negligencia ofreciesen algunos inconvenientes son todos ellos remediables con facilidad, merced a los adelantos de la higiene industrial sin recurrir a medidas que al lastimar intereses colectivos marchitarían las ventajas del presente florecimiento, con gravísimo detrimento del proletariado y de las poblaciones, estado final el más contrario al ideal de la higiene y 5º. Que en consecuencia, han de contestar negativamente las dos preguntas a que se contrae la consulta.”

L'Ajuntament, després d'estudiar el cas, acorda el 25 de maig de 1904

demanar a l'empresa que en el termini de dos mesos faci unes modificacions consistents en la construcció d'un cambre de decantació després del ventilador que impulsa la pols, també que modifiqui la situació de la xemeneia i que es compleixi el que disposa la llei pel que fa al soroll de motor.

El tretze d'agost de 1904 els afectats presenten una nova instància notificant a l'Ajuntament que ha passat el termini i no s'han fet totes les reformes. Efectivament s'han construït cambres de precipitació, però la xemeneia és al mateix lloc i el motor fa soroll, així que continuen les mateixes molèsties de quan es va fer la reclamació.

El 25 d'agost l'Ajuntament contesta que Rovira, Sagrera y Cía. ha complert l'acord i per tant la reclamació no escau.

Amsterdam 5 de Mayo 1871

Querido Padre:

La última carta que recibí fue la que me mandasteis en 17. 12. 16. Yo recibí hace unos días. No puedo mandarte cheque como hubiera querido porque las bancas hacen los envíos con dificultad y riesgo. En otra parte pronto nos veremos, pues no he de tardar en ir a casa. Tanto lo mejor posible y gastaré hasta el último centavo si mi estancia en esta se prolongara un par de meses ya haré de modo de haceros llegar mis milés de besos.

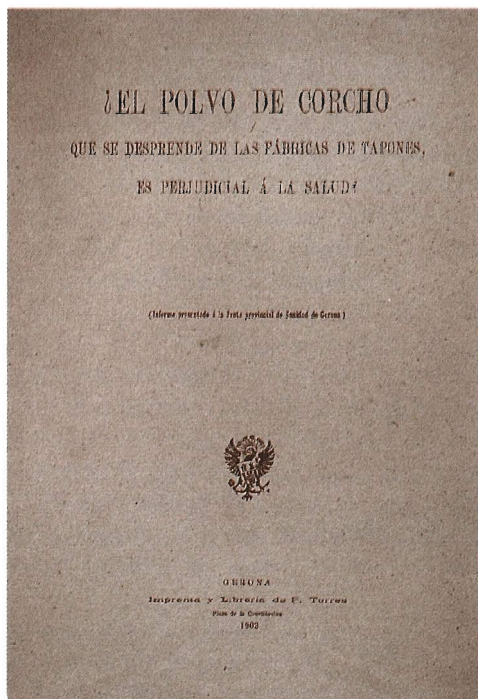
Le he escrito siempre desquiciado de alegría en mi empresa y le he escrito más de lo suficiente para vivir sin temerario en nada.

El principio fue muy caluroso y por esto no podía mandarte más dinero. Los billetes con todo desahogo y poseo un respetable capital.

Queridos y dulces me han escrito con último de los vuestros, y los he contestado.

Dada lugar la guerra no puedo ser tan generoso a todos los amigos y mucho menos a vosotros y a los de vosotros. Así que os quiero.

Francisco

Els afectats fan una nou escrit el 1r. d'octubre de 1904, aquesta vegada al Govern Civil, demanant que s'ordini a l'Alcaldia de Palafrugell que faci executar l'acord del 25 de maig. L'arquitecte provincial de Girona, Sr. Manuel Almeda, fa una visita a la fàbrica i emet un informe el 5 de novembre. Explica que s'han fet cinc cambres, que s'ha rebaixat la xemeneia, sense canviar-la de lloc, però continuen les molèsties per la sortida de pols i el soroll del motor. Per tot això recomana tancar les cambres de decantació en un cobert amb obertures inferiors on es reculli la pols i es converteixi en una mena de fang mitjançant una pluja d'aigua. La inspecció reconeix que s'ha complert parcialment l'acord municipal, sense obtenir resultats totalment satisfactoris.

El Govern Civil ordena a l'Ajuntament que es compleixi l'acord. L'Ajuntament trasllada l'informe al Sr. Reig i contesta al governador que la fàbrica estava disposada a fer les obres i que esperava l'acabament d'una claveguera pública per abocar-hi la pols (!).

Encara hi ha diverses reclamacions i justificacions de l'empresa del perquè no s'han fet les modificacions segons l'acord. Finalment el governador ordena, el 3 d'abril de 1905, a Joan Reig i Bonany, com a gerent de la societat, que "proceda a la prolongación de la chimenea por la cual sale el polvillo de Corcho al exterior hasta darle la altura conveniente para que su vértice esté, por lo menos, situado a dos metros sobre la altura actual de los edificios vecinos, entendiendo como tales los colocados en un círculo que, teniendo por centro la chimenea en cuestión tenga cien metros de radio; y

proceda igualmente a la reforma de las cámaras de precipitación para retener el polvo de corcho, en el sentido de darles mayor cabida y de disponer las bocas de entrada y salida convenientemente para evitar que salga al exterior la menor cantidad posible de polvo de corcho; dándole un plazo de 15 días para la prolongación de la chimenea y de 40 para la reforma de las cámaras, quedando en inspeccionar las obras por cuenta de la referida Sociedad el ingeniero industrial D. Francisco Vives y Pons.”

Martí Mató, pels veïns, i Joan Reig, gerent de Rovira, Sagrera y Cía., signen haver rebut la resolució del governador el dia 6 d'abril de 1905.

Paral·lelament al cas Rovira, Sagrera y Cía. i, segurament a causa de la creixent incorporació de les màquines d'esmeril en la fabricació de taps i de la sensibilitat popular cap al tema, es produeixen noves denúncies. Així, el desembre de 1904, Pere Matas i altres veïns del carrer Hortal d'en Pou denuncien a l'Ajuntament que la fàbrica Barris Hermanos llança al carrer la pols de suro que produeix en la fabricació, i que aquest fet perjudica les propietats i la salut pública. Una nova demanda del 14 i del 21 de desembre rep per resposta que la gerència de la fàbrica acabarà aviat les obres per evitar el problema.

Barris Hermanos llançava la pols de suro per un forat a mig metre d'alçària a la paret de la fàbrica que donava a un carreró. Els veïns es queixaven que el vent contribuïa a escampar la pols fins a arribar a dificultar el pas pel carrer a segons quines hores. El 28 de desembre de 1904 la Comissió de Foment fa una inspecció del lloc i tenint “antecedentes

AMP, col. Armstrong
La xemeneia de can Mario a tot drap. Les denúncies veïnals més contundents no venien per les molèsties causades pel fum sinó per la pols de suro

que en un expediente igual al de que se trata se desprende que es fácil evitar la salida del polvo y los perjuicios que con ello pueden reportarse a la higiene si se ponen en práctica los medios que posee la ingeniería industrial...” —clara referència a Rovira, Sagrera y Cía.—, considera que cal tenir en compte que “si bien la fabricación de tapones por el sistema expresado molesta a los individuos que residen en los alrededores de las fábricas en que se ejerce tal industria han de tenerse en cuenta los inmensos beneficios que a esta población reporta la

*Les màquines d'esmeril
causaven problemes de
contaminació en produir
una considerable quantitat
de pols de suro*

AIMS, col. Armstrong

misma por ocupar la mayor parte de sus habitantes y ser el principal y casi único elemento de vida de esta Villa". També reconeix a l'Ajuntament que, segons l'article 72 de la Llei municipal, li correspon procurar per la higiene i el benestar dels "administrados", per tant, s'ha d'evitar que es molesti els veïns, que es perjudiqui determinats interessos i que no desaparegui la fabricació de taps a Palafrugell. Conclusió: que es designi algú competent a fi que exposi els mitjans convenients per evitar que la pols de suro molesti els veïns.

El problema no se solucionaria perquè trobem una nova denúncia del 25 de novembre de 1908 aquesta vegada signada per Martí Plujá i altres veïns que van més lluny que ningú en la seva demanda: "pidiendo se acuerde el paro de la fábrica que tienen establecida los Sres. Barris hermanos en la calle Barris y Buixó".

La fàbrica de Francesc de P. Girbau, al carrer de Sta. Margarida, havia rebut també una denúncia pel mateix tema el 20 de març de 1907. En aquest cas la queixa venia de Sixte Pascual i altres residents als carrers de St. Martí, de les Ànimes i de les Botines. És significatiu i interessant saber que Sixte Pascual i Carreras era també fabricant de taps establert de molt temps al carrer de Sta. Margarida, d'aquells de "Fabricante de tapones de corcho con una mesa de 4 operarios". Podem aventurar que, almenys en aquest cas, a la denúncia per molèsties o salut potser s'hi amagava alguna cosa més. Rivalitats personals o comercials?

Les queixes dels veïns contra les activitats que oficialment eren anomenades "establecimientos incómodos" no es dirigien sempre contra les fàbriques de taps. La fàbrica de briquetes, "leña artificial o conglomerados combustibles" de Josep Frigola rep dues denúncies l'abril i el maig de 1908 interposades respectivament per Josep Avellí i Lluís Gich, que demanen la seva clausura.

Un altre expedient important és el que es refereix a la fàbrica de Francisco Sagrera. El 14 de febrer de 1927, Joan Colomer Perich, Miquel Farrarons Palet, Martí Sagrera Sagrera, Ponç Pruneda Llambí, Enric Mateu Bataller, Martí

Ribas Riera, Agustí Roselló Rutllan i altres, en total una trentena llarga de persones que vivien al carrer de Torroella, signen una instància dirigida a l'Ajuntament per les molèsties causades per la pols de suro procedent de la veïna fàbrica de Francisco Sagrera.

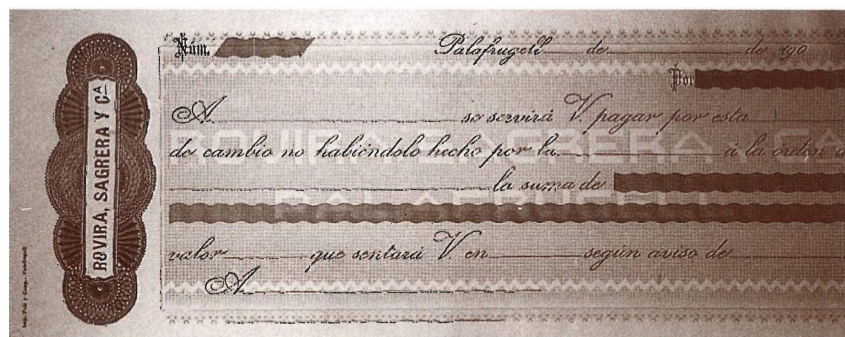
La Comissió municipal permanent tracta el tema en la sessió del 16 de març i acorda ordenar al Sr. Sagrera que adopti un procediment per evitar o atenuar al màxim la sortida de pols.

El 17 de maig de 1927 Francisco Sagrera comunica a l'Ajuntament que ha contractat l'enginyer Sr. Brandas de Palamós perquè faci l'estudi i la instal·lació dels aparells convenients. Tot i que justifica que "Las fábricas de esta Villa Sres. Cama, Prats y Bonany, Narciso Filoia, P. Pareras, y todas las que usan las mismas máquinas que el que suscribe dejan salir el polvillo de las chimeneas porqué el único procedimiento que se conoce para evitarlo es por medio de una corriente de agua. Procedimiento que no puede hoy emplearse por carecer de agua."

No es devia fer gaire res, perquè els afectats es dirigeixen al governador, el qual demana un informe el 15 d'octubre de 1927. La Junta municipal de Sanitat rep l'encàrrec, el 25 d'octubre, de fer un informe. El 2 de novembre expliquen que a la fàbrica hi havia 15 màquines d'esmeril funcionant i que la pols era expulsada a l'exterior per una xemeneia de 6 metres d'alt mercès a un ventilador "de bastante potencia". Observaren que a les cases veïnes, teulades, patis, pous, cisternes... hi havia pols de suro. Recomanen al Sr. Sagrera la construcció "de una o varias cámaras hidráulicas de

precipitación y retención del polvillo, para evitar su salida al exterior; pero para ello existe el inconveniente de no disponer el Sr. Sagrera, del caudal de agua necesario". Tenint en compte que l'Ajuntament en aquella època estava instal·lant la xarxa d'aigua potable s'ordenà al Sr. Sagrera que quan pogués utilitzar l'aigua instal·lés les cambres de precipitació. Mentrestant se li demanà que aixequés la xemeneia.

La problemàtica no va tenir una solució perquè en el ple de l'Ajuntament de Palafrugell de 10 de juny de 1932 la lectura d'una nova instància signada pel Sr. Lluís Trilla Baltrons i setze veïns obre altra vegada el debat. En el document es comenta l'informe de l'enginyer que va inspeccionar la fàbrica de Francesc Sagrera i Riera al carrer de Torroella per analitzar l'abast de les molèsties i incomoditats i sol·liciten que "s'obligui a l'esmentat Sr. Sagrera a posar la seva fàbrica en les degudes condicions de manera que s'acabin d'una vegada les molèsties que amb evident perill per a la salut pública ocasiona el seu funcionament als habitants dels carrers de Torroella, Caimó, Bailén, Torres Jonama,

Lliscant a mà a Francisco Sagrera, S.L. al carrer de Marçal de la Trincheria

Marcial de la Trincheria, Ferrandiz i Bellís, etc...”.

L'alcalde considera que la queixa que formulen els veïns és justificada i que altres industrials han atès les indicacions que se'ls ha fet i han condicionat adequadament les fàbriques i “essent un deure de l'Ajuntament vetllar pels interessos de tots” considera necessari demanar la intervenció d'un enginyer d'Indústria perquè faci un nou informe.

Pel novembre de 1932, el Sr. Jaume Ordis, enginyer d'Indústria, emet un informe i es dona un termini a Francesc Sagrera perquè en dos mesos instal·li finalment “en la seva fàbrica de taps

establerta al carrer de Torroella, una o més cambres de precipitació i retenció de la pols de suro, i, de no ser això possible, siguin dites cambres reemplaçades per una cambra amb filtre de mànega; quedant en conseqüència terminantment prohibit que la dita pols de suro que produeixen les màquines d'esmerilar sigui llançada directament a l'atmosfera, com succeeix actualment, amb evident perjudici i incomoditat per als veïns que resideixen al voltant de l'esmentada fàbrica”.

L'afer de la fàbrica de Francesc Sagrera obrí novament la preocupació pel tema i portà a diverses inspeccions en fàbriques que ocasionaven molèsties als veïns “principalment la que és coneguda per “Bòvila” de Manufacturas de Corcho Armstrong, (...) prometenent el Sr. alcalde que farà les gestions necessàries al fi indicat.”

És remarcable el canvi d'actitud que s'observa en els diferents ajuntaments respecte d'aquest tema. De ser un simple canal de tràmit de les queixes i denúncies veïnals en els primers casos estudiats, les autoritats municipals passen a mostrar una sensibilitat cap al benestar dels ciutadans, fruit dels canvis que s'anaven produint en la societat i en la política.

Un altre factor de risc que no és exclusiu d'aquesta activitat és el soroll. Els molins de trituració, les màquines d'esmeril, les diverses màquines de taller són especialment sorolloses i era freqüent que persones que feia anys que treballaven a la indústria surera estiguessin afectades per diversos graus de sordesa. Avui hi ha estudis mediambientals que han avaluat la seva incidència però, en el passat, si hi havia una preocupació sobre aquest problema no ha transcendit especialment.

L'assistència social. Societats de socors mutus

Una societat de socors mutus era una entitat destinada a l'empara i a l'ajuda de persones amb uns mateixos interessos i riscos. El pagament de les quotes dels socis asseguraven el seu sosteniment econòmic i el compliment d'unes obligacions, com l'assistència a les reunions de la societat, la vetlla dels malalts o l'acceptació dels càrrecs, que contribuïen a un lligam de tipus moral amb la resta d'associats. Cal dir que aquestes darreres càrregues podien ser substituïdes, segons els estatuts respectius, per unes aportacions en metàl·lic.

La principal finalitat d'aquestes entitats era la previsió social. Sostenien els socis en els casos de malaltia, vellesa i incapacitats laborals.

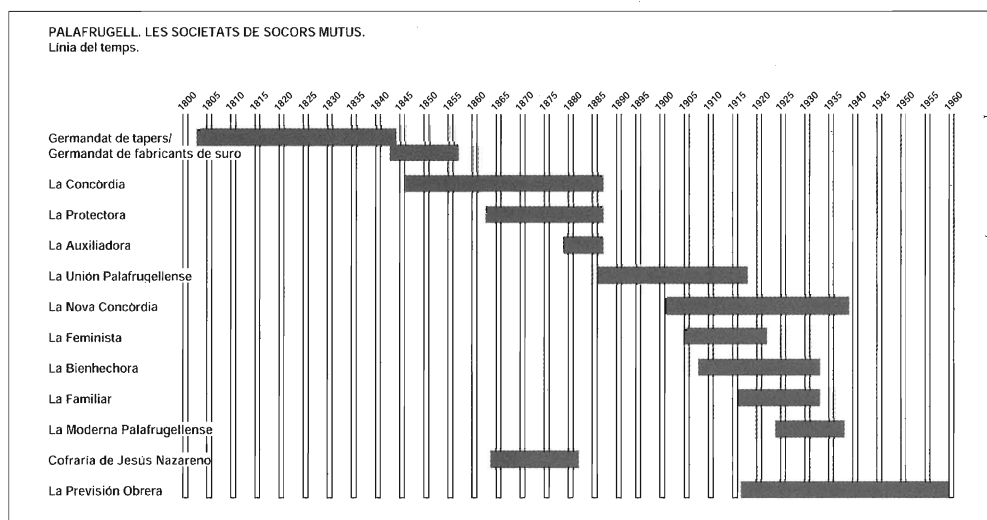
Les principals societats de socors mutus que destaquem a Palafrugell són les següents:

La Germandat de Tapers que sota la protecció de la Verge del Carme es constituí el 12 de juny de 1803, segons Medir, tenia 63 socis el 1817. Aquesta societat reformà el seu nom el 1843 i passà a ser la Germandat de Fabricants de suro. El darrer acord i segurament la seva desaparició tingué lloc el 1856.

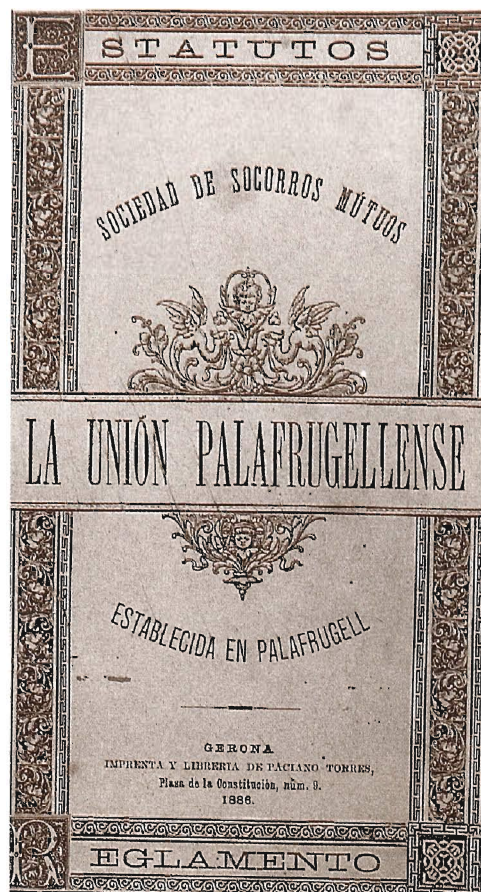
La Unión Palafrugellense, societat masculina activa entre 1886 i 1917 quan s'integrà a La Previsió Obrera, estigué formada per la unió de La Concordia, activa des de 1846; La Protectora, des de 1863 i La Auxiliadora, des de 1879.

La Nova Concòrdia, societat mixta que funcionà entre 1901 i 1936 encara que hem trobat llibretes de pagament de quotes del 1938, sospitem que donades les circumstàncies del moment la seva activitat es veuria molt atenuada.

La Feminista fou una societat integrada exclusivament per l'element femení, és clar. Activa entre 1905 i 1921, quan es fusionà amb La Previsió Obrera,

La importància de les societats de socors mutus a Palafrugell permeté la coexistència de diverses societats de previsió. (Elaboració des de AMP. Fons d'Associacions)

no sense agres discussions en el si d'aquesta darrera societat.

Una altra societat femenina fou La Bienhechora, activa entre 1908 i 1932, com a mínim.

També era integrada per dones La Familiar, fundada el 1904 i de la qual tenim dades fins al 1932.

La Moderna Palafrugellense funcionà, amb tota seguretat, entre 1924 i 1937.

La Cofradía de Jesús Nazareno o Sociedad de Jesús Nazareno funcionà entre 1864 i 1881.

I finalment La Previsió Obrera que funcionà entre 1917 i 1959 i estigué formada en els seus inicis per la fusió de La Unión Palafrugellense, La Nueva Protectora Palafrugellense i La Fraternidad Llofriunense.

Com podeu observar hi ha èpoques en què es poden comptar fins a cinc societats de socors mutus funcionant simultàniament a Palafrugell. També és molt destacable la presència femenina, especialment en el cas de societats formades exclusivament per sòcies i amb uns estatuts propis que no són una simple adaptació dels seus equivalents masculins. Aquest és un dels aspectes que caracteritza la societat palafrugellenca, la incorporació de la dona no només als llocs de treball que proporcionava la indústria, sinó també amb la voluntat de ser les protagonistes del seu propi destí en el camp associatiu.

Aprofundim una mica més en alguna de les societats més rellevants.

La Unión Palafrugellense

La Societat de Socors Mutus La Unión Palafrugellense procedia de la fusió d'altres tres d'anteriors: La Concordia, que funcionava des de 1846, La Protectora, des de 1863 i La Ausiliadora (sic) des del 1879, amb la finalitat d'ajudar els seus socis en cas de malaltia o accident.

El 1r de maig de 1886, s'aproven els Estatuts i el Reglament de funcionament i el 23 de maig resultà elegida la primera Junta Directiva formada per: Francesc Esteva, president; Miquel Avellí, president suplent; Narcís Filosia Lloset, recaptador primer; Joan Pareras Miquel,

suplent; Josep Esteva i Bosch, recaptador segon; Marià Frigola, suplent; Josep Poch Paratge, recaptador tercer; Pere Ganigué i Turró, suplent; Artur Girona, repartidor primer; Josep Padrós, suplent; Àngel Bofill, repartidor segon; Marcel·lí Miquel, suplent; Enric Jofra, repartidor tercer; Joan Bonal, suplent; Eustaqui Genover, tresorer; M. Serra Salgas, suplent; Francesc Clarà Carreras, secretari general; Josep Mascort, suplent; Lleó Furnet, auxiliar primer; Fèlix Llosent, suplent; Frederic Torrent, auxiliar segon; Llorenç Medir, suplent. El governador civil de Girona, Antonio Martín Quintana, retornà els Estatuts a la Unió el 21 de juny de 1886 una vegada examinats "no encontrando en ninguno de sus artículos nada que sea contrario a la moral y buenas costumbres".

Els socis havien de ser homes de qualsevol ofici o professió que portessin almenys vivint sis mesos a Palafrugell, Mont-ras o Esclanyà, amb una edat d'entre setze i trenta-cinc anys en el moment de la sol·licitud d'admissió i que no fossin socis de cap altra societat. Hi ha alguna excepció com el cas de la sol·licitud de Miquel Avellí que, el 27 de desembre de 1914, és admès tot i que té uns 50 anys, després d'una estada a l'estranger. Es fa amb l'aprovació de la Junta.

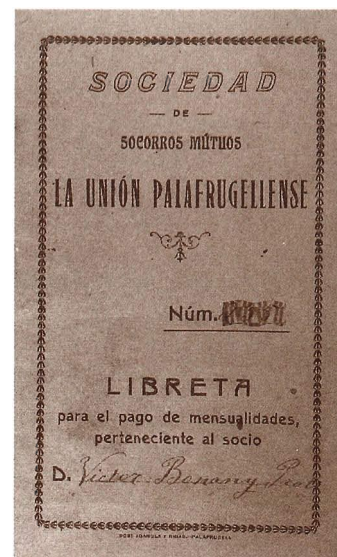
Hi havia una quota d'entrada de vuit pessetes, quantitat que era d'una certa importància per a moltes famílies i que es podia satisfer a terminis. La quota mensual ordinària era d'una pesseta amb deu cèntims i podia augmentar-se fins a dues pessetes.

Les obligacions dels socis eren, en resum: pagar l'entrada establerta, la quota

i les multes; assistir a totes les reunions, acceptar i exercir els càrrecs; comunicar els canvis de residència i complir el torn de vetlla quan correspongués. Els residents als afores de Palafrugell o a les altres poblacions es podien eximir d'assistir a les reunions o d'exercir càrrecs. Qui volgués podia estalviar-se de fer el servei de vetlla pagant una pesseta a la família del soci malalt.

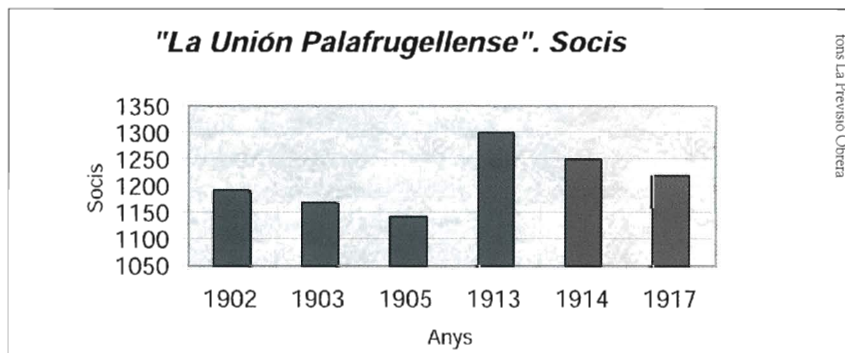
Els fons que es recaptaven eren administrats pels funcionaris elegits i es dipositaven en comptes bancaris o en fons públics. S'establí un fons de reserva de deu mil pessetes que es podia utilitzar en alguns casos excepcionals.

Amb els fons i els interessos que generaven es pagava una quantitat diària als socis malalts: dues pessetes als de primera classe, una amb cinquanta als de segona i setanta-cinc cèntims als de tercera. Els malalts de primera classe eren "aquellos cuyas dolencias les impidan en absoluto ejercer su oficio o profesión; de segona classe: los enfermos imposibilitados para trabajar cuya enfermedad proceda de causas leves, y aquellos que por falta cabal de salud no puedan dedicarse al trabajo más de una cuarta parte del jornal diario"; els de tercera

Carnet de La Unión Palafrugellense

Els socis de La Unión Palafrugellense en diferents moments entre 1902 i 1917. (Elaboració pròpia des de AMP. Fons d'Associacions)

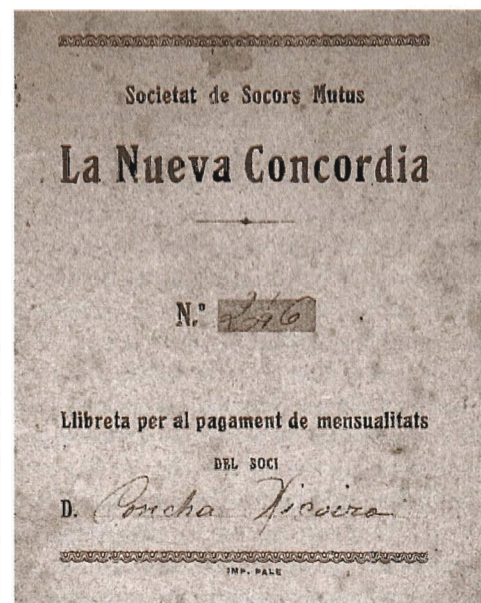
classe eren els invàlids, malalts incurables “por causa física o moral”, els qui, per llarga malaltia hagin cobrat dos anys i tots els que arribin a vuitanta anys, encara que tinguin bona salut. Naturalment que els Estatuts estableixen tota la casuística de funcionament de la Societat i que amb el pas dels anys s’aproven modificacions a allò que establia el primer Reglament.

Hi ha un llibre-relació de socis sense indicació de l’any, possiblement esborrany del 1913, amb 1.240 socis segons càlcul en llapis al final de la relació, que no quadra amb la nostra revisió. En els primers 225 noms de la relació hi ha expressat l’ofici: d’aquests 225, n’hi ha 103 que són del ram del suro: representa un 45,7 % del total.

El dia 30 de desembre de 1917 sota la presidència d’Eduard Miquel es va aprovar la fusió de La Unión Palafrugellense, La Nueva Protectora Palafrugellense i La Fraternidad Llofriense” constituint una nova societat de socors mutus, La Previsió Obrera. Per tant, a conseqüència d’aquesta fusió aprovada pels socis, es considerava dissolta La Unión Palafrugellense.

La Nueva Concordia

Fundada l’any 1901 i activa encara el 1938, hem pogut accedir a una informació variada i molt desigual. Per una part hem aconseguit consultar una única llista de socis de La Nueva Concordia mecanografiada el febrer de 1936 gràcies a la qual sabem que en aquells moments tenia 277 socis, 121 dels quals eren dones. Sabem també que al 1937 tenia 280 socis i al 1938, 276.

Llibretes de pagaments de mensualitats de La Nueva Concordia

La Nueva Concordia tenia 225 socis l’any 1919 que pagaven 1,10 ptes. de quota. Com en d’altres associacions s’havia d’haver nascut a Palafrugell, Mont-ras o Esclanyà i hi havia l’obligació d’inscriure-hi els fills en el moment de complir 15 anys. Els subsidis que es percebien es trobaven entre les 0,75 i les 2,50 ptes. En cas de defunció la germanat donava 25 ptes.

Les quotes d’entrada els anys 1919 i 1936-1938 variaven en funció de l’edat i eren les següents: els aspirants a soci que tinguessin de 15 a 19 anys, gratis; els de 20 a 24 anys, 5 pessetes; de 25 a 29, 10 pessetes; de 30 a 34, 20; i de 35 a 39 anys, 40 pessetes d’entrada destinades a l’assegurança de vellesa i invalidesa. La quota mensual s’havia pujat a 2,25 ptes.

La Feminista

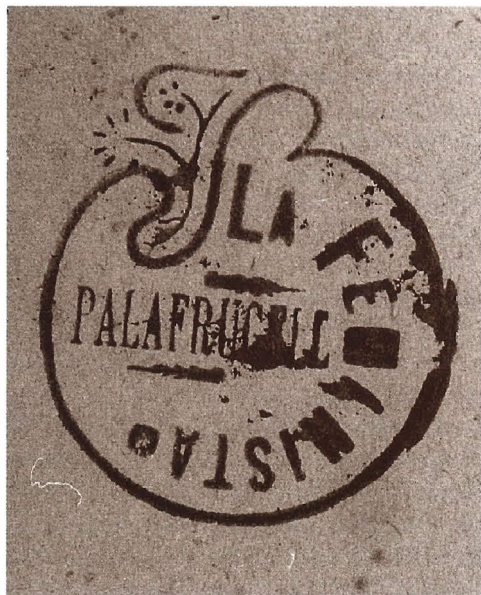
El dia 15 de gener de 1905 se celebrà una reunió al carrer de les Ànimes núm. 15 on acudiren les dones de Palafrugell interessades a fundar una societat de socors mutus amb la finalitat de “auxiliarse unas a otras en caso de enfermedad o invalidez para el trabajo...” S’havia format prèviament una comissió organitzadora que havia recollit diversos Estatuts d’altres societats amb la finalitat de redactar un reglament “de fácil penetración para el régimen y gobierno de la Sociedad”. Es va nomenar provisionalment una Junta Directiva formada per: presidenta: Anna Serrabella de Prats; vicepresidenta: Caterina Gusó Sancho; secretària: Josefa Vilaseca Descaire; vicesecretària: Dolors Genís Llenas; tesorera: Francesca Gumbau Gallart;

recaptadora: Carlota Carré Frigola; vocal 1^a: Neus Bonet Ferrer; vocal 2^a: Armenga Carré Regincós; vocal 3^a: Maria Arenas Peya. Aquesta primera Junta de La Feminista seria confirmada en votació el 29 de maig de 1905.

Hi hagué 63 sòcies fundadores a les quals se’n van afegir 121 més, arribant, a final del 1905, a un total de 184 associades. Al 1910 eren 176 les inscrites. Tot i que a l’encapçalament de la llista hi consta el 1912, sospitem que és un afegit per actualitzar dades, perquè tot seguit hi ha el 1911 i després el 1913.

Altres llistes no indiquen l’any al qual pertanyen, però ens permeten d’obtenir una informació valuosa: en alguns casos s’indica si les associades saben llegir: En la llista que possiblement correspon al 1914, de les 174 dones que donen aquesta informació n’hi ha 86 (49,42%) que saben llegir i 88 (50,57%) que no en saben. En el següent n’hi ha 172, de les quals 103 (59,88%) saben llegir i 69 (40,11%), no. En una altra llista de 160 que faciliten aquesta informació, 97 (60,62%) dones saben llegir i 63 (39,37%), no. Hem observat que les darreres inscripcions de cada llista, les inscripcions més noves, tenen majoria de sí, són les inscripcions de noies de 16, 17, 18... anys que haurien tingut més possibilitats d’escolarització que les seves mares i àvies.

Resulta difícil de fer un seguiment exacte del nombre d’afiliades en cada moment a causa de la mobilitat pròpia de les associacions, la qual no queda indicada de manera prou clara ni seguint el que diuen les actes; hi ha una manca de llistes o de relacions de sòcies prou precises pel que fa a la seva data, fins i tot

podríem assegurar que la periodicitat d'aquestes llistes no és anual. No hi ha vint anys entre la data de fundació i la de fusió a La Previsió Obrera. Hi ha dos llibres on s'anotava el pagament de les mensualitats, però no s'hi indica ni la quantitat, ni l'any de què es tracta.

Segons es desprèn de les actes de les reunions hi ha un funcionament molt participatiu de la societat, amb comentaris molt vius i allunyats, a vegades, d'allò que ens té acostumats el llenguatge administratiu. Per exemple, si la presidenta demana si volen que l'Assemblea triï els càrrecs que es renoven periòdicament o que sigui la Junta qui ho faci, sempre surt alguna de les presents que dona una llista d'algunes associades que volen ocupar-lo. Normalment s'accepta sense oposició. En casos delicats, com és l'acceptació d'una nova germana que presumptament té una malaltia crònica, la votació es fa de forma anònima mitjançant boles blanques si el vot era favorable a la proposta, i negres, si es votava en contra.

Una creixent preocupació per la higiene de les associades i la de les seves famílies lligada a les mancances de les llars de l'època, portà a instituir un servei de préstec de banyeres que eren propietat de la germanat i de les quals en podien fer ús tots els membres de la casa de l'associada que l'anava a buscar. Fàcilment ens imaginem l'escena de les banyeres traslladades pels carrers de la vila acompanyades dels comentaris de la gent.

Les reunions de La Feminista es feien al Centre Fraternal, al Centre Obrer i a la casa de la vila. En ocasions es passava llista al final de les reunions perquè les

no assistents havien de pagar una multa que era anotada al llibre corresponent. Cada sis mesos estava previst el canvi d'alguns dels càrrecs de la Junta. A més d'Anna Serrabella de Prats, ja citada, altres presidents de la societat foren: Lluïsa Gallart de Carré, Maria Garriga, Júlia Sais, Pepita Vilaseca, Maria Carreras, Maria Llenas, Laura Marquès, Magdalena Marquès, Àngela Sala, Victòria Beleña i Anna Turies.

El 28 de juny de 1908 hi hagué una crisi en el si de la societat. Vuitanta sòcies causen baixa per voluntat pròpia, a més de set que són separades per manca de pagament. Van quedar 164 sòcies. Per cert que a la reunió en faltaven 57. Sembla que la problemàtica arrenca d'una sol·licitud de reunió extraordinària que passa a votació i és rebutjada per 79 boles negres contra 78 de blanques. La dissidència coincideix amb la fundació d'una altra societat: La Bienhechora.

El 1919 hi havia 169 sòcies que pagaven 1,25 ptes. de quota. Hi havia dos subsidis, un d'1 pta. i un altre de 2 ptes.

El 12 d'octubre de 1921 es planteja la lectura de les bases generals que hi havia al reglament de La Previsió Obrera per veure si s'hi estava d'acord en vistes a una fusió. També es plantejà la conformitat a pagar "los siete reales en caso de unirnos y contestaron que sí...".

El dia 12 de novembre de 1922 té lloc una sessió extraordinària a l'Ajuntament de Palafrugell amb la finalitat de "dar cumplimiento y realizar la fusión con La Provisión (sic) Obrera según se acordó en sesión extraordinaria al día 12 Octubre de 1921 y no habiendo contradicción de ninguna clase queda constituida la fusión con La Provisión Obrera." (sic)

La Bienhechora

El 24 d'abril de 1908 es constituí a Palafrugell la Societat de Socors Mutus La Bienhechora, amb domicili social al carrer de St. Sebastià, núm. 8. Coincideix cronològicament amb un moviment de dissidència en el si de La Feminista. Precisament una de les sòcies fundadores, Lluïsa Gallart de Carré, havia estat presidenta de l'altra societat.

La Comissió formada per Lluïsa Gallart de Carré, Maria Prats d'Aliu i Margarita Muní i Roig presentà els Estatuts, i el 4 de maig de 1908 foren lliurats al governador de Girona M. Moreno Churruca. Els Estatuts foren impresos a Palafrugell a la impremta Juanola i Ribas, del carrer de Sant Sebastià, 29.

Podien ser-ne sòcies totes les dones entre 16 i 40 anys que fes més de 6 mesos que fossin veïnes de Palafrugell, Mont-ras o Esclanyà. Havien de pagar en ingressar dues pessetes en concepte d'entrada i una pesseta mensual de quota precisament el primer diumenge de cada mes. També havien de pagar deu cèntims, a més de la mensualitat, en el cas de defunció d'una associada, aquesta quantitat anava destinada a proporcionar una ajuda a la família de la difunta.

En cas de malaltia rebrien del fons social 2,50 ptes. diàries mentre estiguessin al llit, quan la malaltia fos lleu o en període de convalescència 1,50 ptes. Tenien dret a ser vetllades a la nit per dues associades, les quals podien eximir-se d'aquesta obligació pagant una pesseta a la família de la malalta. No cobriarien les associades que estiguessin afectades per "... enfermedades venéreas o sífilíticas; las

LA BIENHECHORA			
SOCIEDAD DE SOCORROS MUTUOS			
PALAFRUGELL			
RELACIÓN de los socios que han percibido estipendio durante las			
16. 5. 35 y 36 semanas correspondientes al mes de			
enero de 1938.			
	DÍAS	PESETAS	CTS.
	1937		
Doña Carré	7	5	25
Doña Vilat	7	5	25
Doña Vilagran	7	5	25
Doña Paredes	7	5	25
Doña Llo	7	5	25
Doña Coladon	7	10	50
Doña Riusola	7	21	
Doña Llocha	7	21	
Doña Llo	7	10	20
Doña Girona	7	10	50

que origine el embarazo y los partos, en cuyos casos, las enfermas no tendrán derecho a socorro pecuniario alguno, ni al servicio de vela, a no ser que el Médico declarase que la enfermedad es de sobre parto..." (Art. 14).

Tindrien dret a 0,75 ptes. diàries en qualsevol de les circumstàncies següents: en arribar als 70 anys, en el cas de sofrir alguna amputació, en cas de ceguesa o de malalties que arribessin a cròniques, per la qual cosa passaven a la situació d'invàlides. L'any 1919 ja eren 322 sòcies.

L'articulat dels Estatuts acaba amb una disposició transitòria que estableix que en cas d'epidèmia la Junta General decidiria si es suspendien els socors; per raons òbvies.

I quines eren les malalties per les quals el Dr. Manuel Quintana Simón, l'aleshores metge de La Bienhechora, declarava les baixes allà cap al 1932? En l'interior d'un sobre darrere la llibreta de baixes hem trobat diverses notes de baixa

Impresos de La Bienhechora

per: neuràlgia trigèmينا, reumatisme articular (diversos), gripes (unes quantes), cremades a les mans, perellons ulcerats, bronquitis...

La Familiar

El primer llibre d'actes que hem pogut consultar comença el 9 de gener de 1916, però la data de constitució de la societat fou el 1904. En aquesta assemblea es designaren els càrrecs següents: presidenta: Estrella Salgas; vicepresidenta: Maria Juscafresa; secretària: Marta Medir; vicesecretària: Maria Bussot; tesorera: Margarida Servià; comptadora: Estella Colls; vocals: Victòria Marquès, Concepció Pujol, Narcisa Albertí, Francesca Martí i Joaquina Quer. Amb aquests noms queda clar que ens trobem amb una altra societat femenina.

Al llarg de la vida de La Familiar altres presidentes foren Victòria Pica, Hermenegilda Bech, Mercè Pibernus, Antònia Bussot, Remei Pruneda, Concepció Pujol Gou, Rosa Payret Pinós, Laura Maria Ferrer i Elvira Campamar Bofill. Per cert que les reunions es feien sovint a casa de la presidenta.

A partir del que s'ingressava mensualment i el que era habitual de

AMP, fons La Previsió Obrera

pagar de quota, podem fer una estimació del nombre de sòcies, entre les 210 i les 380 segons les èpoques.

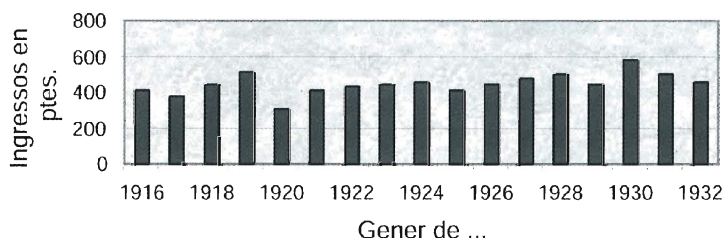
En l'acta del dia 17 de novembre de 1918 es notifica l'existència d'una epidèmia greu que podia perjudicar greument la societat en haver de satisfer molts pagaments a les sòcies malaltes. Com a conseqüència d'això el 24/11/1918 es proposa pujar la quota fins a 1,50 ptes., i a finals de desembre es van haver de vendre dos títols del Banc d'Espanya per fer front a les indemnitzacions.

El 1919 el nombre de sòcies era de 328 que rebien subsidis entre les 0,75 ptes. i les 2,50.

És interessant de saber que a més de la medicina oficial exercida pel metge titular de la societat estava previst d'acudir a les medicines alternatives. Aquesta possibilitat estava prevista i les sòcies, amb l'aprovació prèvia de les Junes, hi podien acudir. El 12 de

Ingressos per quotes de La Familiar
els mesos de gener des de 1916 a
1932. (Elaboració des de AMP.
Fons d'Associacions)

"La Familiar"

desembre de 1921 es discuteix el cas d'una dona amb una lesió al múscle i "se acordó por unanimidad que la citada enferma marchara a Bordils, acompañada de una Sra. de esta Junta pro a fin de ser visitada por un curandero célebre que vive en aquella población, corriendo los gastos que ello ocasione a cargo de la Sociedad".

Les baixes eren convenientment registrades als llibres, per això sabem que a l'octubre de 1922 hi ha 13 sòcies que són donades de baixa a causa d'anar a treballar a França.

La vida de la societat no sembla que presenti gaires variacions fins al 27 de maig de 1928 quan la presidenta va assistir a una reunió que tingué lloc amb els altres presidents de les societats de socors mutus amb la finalitat d'intentar una federació de societats, primer d'àmbit local i després comarcal o regional, amb la finalitat de defensar els interessos comuns. Aquest projecte no és aprovat per la Junta tot i haver-lo discutit llargament.

La darrera acta de La Familiar és del 29 de març de 1932 amb l'aprovació de l'acta anterior i la informació de la recaptació i de les despeses del mes de març. No s'hi indica cap intenció de fusió ni de suspensió d'activitats. Les informacions s'acaben aproximadament en les mateixes dates coincidint amb La Bienhechora.

La Moderna Palafrugellense

Funcionava des del 1904 i el 1919 tenia 262 socis que pagaven 1 pta. de quota. Hi havia tres tipus de subsidis que oscil·laven entre les 0,75 i les 2,50 ptes.

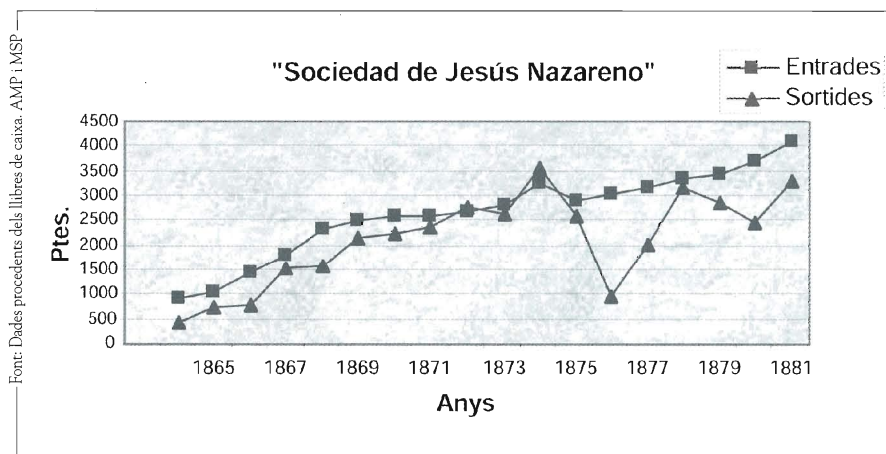
D'aquesta societat hem trobat, fins ara, poc volum d'informació. En primer lloc un registre d'associats i associades mecanografiat. No hi consta la data de les inscripcions, però deduïm que és del 1936, pels noms dels carrers on viuen els socis i sòcies i per les baixes d'alguns associats que hem comparat amb els llibres de cobrament de mensualitats.

Hi ha un total de 265 socis inscrits. Hi ha 53 homes que tenen entre 17 i 75 anys amb una mitjana d'edat de 42 anys. També 171 dones entre 15 i 66 anys amb una mitjana de 39 anys. Hi ha 41 sòcies que no fan constar l'edat.

AMF, fons La Previsió Obrera

També hem consultat un Llibre Diari que ofereix dades des del gener de 1924 a l'abril 1937. Dos llibres de cobrament de mensualitats, l'un va del 1932 al 1937, l'altre del 1932 al 1935. La informació que aporten no és interessant, només informa de les mensualitats que ha pagat cada associat i associada.

Ingressos i despeses de l'associació entre 1864 i 1881. (Elaboració des de AMP. Fons d'Associacions i MSP. Llibre de caixa 1864-1870)

Sociedad de Jesús Nazareno

El nom de la societat apareix a vegades com a Confraria de Jesús Nazareno i també com a Sociedad de socorros mutuos de Jesús Nazareno segons consta, per exemple, en la factura d'un proveïdor, la Impremta de Manuel Llach, al carrer de la Ferreria Vella, 5 de Girona que els havia subministrat impresos.

Al Museu del Suro hi ha el llibre de caixa de la Sociedad de socorros mutuos de Jesús Nazareno de la Villa de Palafrugell entre els anys 1864 i 1870. A l'AMP hi ha els Llibres de Caixa entre gener de 1871 i gener de 1882.

La societat utilitzava un curiós segell ovalat amb la imatge de Jesús lligat a la columna: Sociedad de Jesús Nazareno de Palafrugell.

Els primers socis inscrits el gener de 1864 pagaven 5 ptes. d'entrada i eren: Joan Forgas i Cruaños, Salvador Ganigué, Martí Forgas i Cruaños, Josep Ferriol, Francesc Llavà i Mir, Pere Colls i Tejidó (sic), Manuel Pujadas i Maurí, Pau

Santandreu, Josep Ferrer i Bataller, Martí Barceló, Domingo Plaja i Buera, Miquel Esteva i Deulofeu, Narcís Ribas, Josep Genover i Pannon, Pere Mascort i Miquel, Eudald Trillà, Josep Serra i Bilella (sic), Pere Gallart, Joan Matas, Joan çissa, Damià Puig, Josep Girona i Serra, Pere Esteva i Bonany, Sebastià Girbau, Francisco Nicolau, Martí Carbó, Josep Madí. Aquest primer any, el president era Martí Forgas i el secretari Joan Forgas i Cruaños.

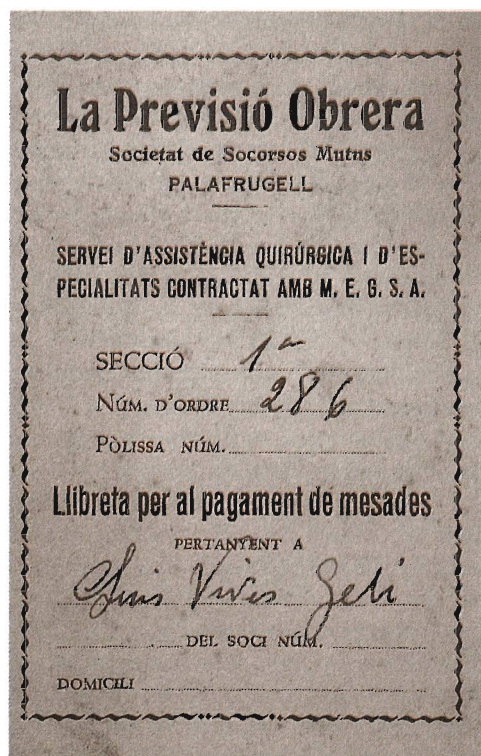
Gràcies a l'assentament del que s'havia pagat al metge el 1865, sabem que hi havia 83 socis.

Tenen uns ingressos al voltant de les 200 ptes. mensuals. Les entrades i sortides dels anys indicats són les que adjuntem en l'annex.

La Previsió Obrera

La Previsió Obrera, així en català, procedia de la fusió de La Unión Palafrugellense, La Protectora Palafrugellense i La Protectora Llofruiense i es va fundar a Palafrugell amb la corresponent redacció d'estatuts, l'1 de desembre de 1917. Es van presentar al Govern Civil el 10 del mateix mes i quedà legalment constituïda el 21 de desembre de 1917.

La primera Junta Directiva començà a treballar el 24 i el funcionament econòmic s'inicià el dia 30, sota la presidència de Ramir Medir i amb Alfred Gallart com a secretari. Ramir Medir fou president aquests primers anys de funcionament de la Societat fins al 14 de gener de 1919 en què fou substituït per Esteve Blanc. La seu de la societat era al Centre Fraternal (Plaça Nova, núm. 12).

La Unión Palafrugellense aportà a la nova entitat un capital de 25.654,17 ptes. i 1.215 socis; La Protectora Palafrugellense aportà 2.730 ptes. i 130 socis; La Protectora Llofriuenese, 567 ptes. i 27 socis. El 1919 ja eren 1.420 socis que disposaven en caixa de 29.012,32 ptes.

La finalitat de l'associació és l'habitual: "... el socorro mutuo de los socios hermanos en casos de enfermedades, invalidez o vejez y la asistencia a las familias de los mismos en caso de fallecimiento, mediante el empleo de sus reservas, la recaudación de las cuotas que

satisfagan los socios hermanos y protectores, y lo que se ingrese como producto de fiestas, donativos o cualquiera otro arbitrio semejante".

Podien ser socis els homes de qualsevol ofici o professió entre quinze i quaranta anys que fes almenys sis mesos que fossin veïns de Palafrugell, Mont-ras o Esclanyà. Els aspirants a soci havien d'acompanyar a la sol·licitud un informe mèdic d'algun dels metges de l'associació.

Els ingressos a l'associació, com era costum en aquestes entitats, anaven acompanyats necessàriament d'una quota d'entrada en funció de l'edat. Els socis que ingressaven amb més de 25 anys havien de pagar 10 ptes. d'entrada si no havien complert 30 anys; 15 ptes. si en tenien més de 30 i menys de 35, i 25 ptes. si n'havien complert entre 35 i 40 anys. Aquesta quota d'entrada podia ser pagada a terminis, sempre que la quantitat no fos inferior a 1 pta. mensual. La quota mensual s'establia en 1,50 ptes. La quota podia ser augmentada fins a dues ptes. si la societat no podia afrontar els subsidis.

Una altra característica que destaquem de l'articulat dels Estatuts de la Societat i que ens sembla prou interessant és la classificació dels malalts en tres classes: de primera, segona i tercera. Els malalts de primera classe eren els que tenien processos aguts i febrils "no concomitantes con otras enfermedades, ni sean consecuencia de afecciones anteriores", a més dels afectats de grans traumatismes que necessitessin una despesa important de medicaments. Els de segona eren els no compresos en el cas anterior o els que sortissin de l'estat agut, significat pel fet de poder-se aixecar del llit o els que no necessitessin una visita o

LA PREVISIÓ OBRERA

ASSISTENCIA

a la reunió general

NOTA.—Aquesta assistència deu presentar-se a la cobrança.
De no presentar-la no hi ha dret a cap reclamació.

curació diària del metge. Els de tercera serien els malalts de segona categoria que haguessin percebut setanta subsidis en un any per la mateixa malaltia. El soci que complís vuitanta anys tenia dret a percebre un subsidi de 0,75 ptes. diàries. En cas de malaltia, però, només rebien els subsidis de malaltia i vetlla. Es pagaven també 30 ptes. per les despeses d'enterrament dels socis.

A més, com era habitual en les societats de l'època, hi havia un servei de vetlla per als malalts de primera classe que el metge considerés que el necessitaven. Hi havia el servei ordinari que consistia en el pagament de 2 ptes. diàries al malalt; en casos extraordinaris, malalties infeccioses greus, es lliuraven 4 pessetes. Però observem que ja no es preveu el servei de vetlla tradicional i generalitzat mitjançant la presència de socis per torn a casa del malalt.

Aquesta societat començà a funcionar en uns moments difícils per a Palafrugell com ja comentem en una altra banda. La situació econòmica de la majoria dels palafrugellencs passava per una forta crisi que afectava les societats que funcionaven amb les quotes dels socis. En l'acta

de la reunió extraordinària del dia 10 de gener de 1919 es fa saber que Josep Torres Jonama lliurà un donatiu per valor de dues mil pessetes a La Previsió Obrera i va demanar un exemplar dels Estatuts alhora que anunciava altres donacions. La tramesa es fa a través de Cosme Ribas, representant de Torres, indicant que el lliurament es destinés a necessitats generals del servei de malalts. Més endavant (25/02/1919) es preveia la possibilitat que Torres establís una renda vitalícia amb La Previsió Obrera.

La manca de sol·licituds d'ingrés provoca que pel mes de març de 1919 la Junta s'estranyi que no hi hagi hagut cap nou soci i s'acordà de buscar la manera de saber els fills de soci que tinguessin edat de demanar l'alta i que no ho haguessin fet perquè, segons els Estatuts (Art. 16.6), una de les obligacions dels socis era sol·licitar l'ingrés dels fills que tinguessin i que visquessin amb ells quan complissin els quinze anys. Aquesta obligació hi era fins que n'haguessin fet els vint-i-cinc.

El 3 de maig de 1919 es va arribar a plantejar la suspensió del cobrament de quotes a causa de "les anormals circumstàncies que travessa nostra vila...(...) Que degut a la situació crítica que ha creat el conflicte suro-taper a Palafrugell, seria un gros sacrifici per molts dels Socis de la Germandat l'haver de pagar la mesada el dia de demà..". Amb el que establien els Estatuts es constata que deixar de pagar les quotes seria antireglamentari i es proposà i s'aprova la solució que els qui no puguin pagar la mensualitat la paguin el dia que s'establirà, sense que el retard signifiqui haver d'incórrer en sanció. El 25 d'agost

de 1919 es considerà que “havent-se normalitzat la situació en nostra vila tindriem que regularitzar la cobrança de la Germandat (...) Començar a aplicar multa en el *cobro* de la mesada corresponent al mes de Setembre i donar de *plaç* fins al primer diumenge del prop-vinent Novembre per pagar els mesos endarretrits...”

Un moment important en la història de La Previsió fou el 25 d'octubre de 1922 quan es féu saber que el Govern Civil havia aprovat una reforma dels Estatuts i es convocava la Junta Directiva de la Germandat de dones La Feminista per a instituir la secció de dones de La Previsió Obrera. En una reunió extraordinària del 12 de novembre de 1922 es comunica que La Feminista ha ratificat l'acord de fusió. El 27 de novembre ja hi ha les primeres sol·licituds de dones per formar part de La Previsió. Pel gener de 1923, hi ha les primeres dones inscrites a les llistes de malalts, Joaquina Serra, Maria Plaja, Josefa Bofill... a resultes de la modificació dels estatuts que permetia incorporar les dones de La Feminista. Això representà un increment important de les baixes.

De totes formes el procés no fou fàcil i la reforma del Reglament de La Previsió aixecà moltes protestes entre els mateixos socis —hi havia un sector de La Previsió Obrera que no veia amb bons ulls l'entrada de les dones a la societat en igualtat de drets?—, i entre els socis de les altres societats: La Bienhechora, La Familiar i La Moderna Palafrugellense que es veurién afectats en competir amb un increment de socis a La Previsió. Tinguem en compte que el primer acord de fusió que La Feminista va aprovar fou

del 12 d'octubre de 1921. És a dir, havia passat més d'un any des que s'iniciaren les converses.

El gener de 1918 la germandat constava de 1.350 socis i es pagava en concepte de servei mèdic 1.600 ptes. a l'any. L'agost del 1923 n'hi havia 1.650 i es pagava als metges 1.900 ptes. anuals. La marxa ascendent de l'entitat quedava clara en fer el balanç de l'exercici de 1926: el capital social passà de 77.385,98 de l'exercici de 1925 a 97.553,08, un augment de 20.167,10 ptes. “sens desatendre cap necessitat ni deixar mai d'atendre tots els serveis que presideixen els fins de la Societat. (...)”.

La Previsió Obrera, pel febrer de 1926, va nomenar soci honorari Joan Miquel Avellí “per la contínua ajuda i protecció” que havia donat a la germandat. En l'acte del nomenament se li lliurà un pergamí il·lustrat per Lluís Medir, director de l'Escola d'Arts i Oficis.

La Previsió Obrera, més tard La Previsión Obrera, va acabar la seva existència legal el 30 de setembre de 1974 quan va ser absorbida per la Federación de Mutualidades de Cataluña y Baleares.

Mutua Obrera de Manufacturas de Corcho S.A.

Fou una idea més de Joan Miquel en la seva preocupació per les qüestions socials. Començà a funcionar a començaments de 1920 i agrupava els obrers de Manufacturas, ja que els de Trefinos en tenien una altra de semblant. A més de servei mèdic i de medecines gratuïtes, i una quantitat en cas de defunció, volia millorar les prestacions que oferien les

Ramir Medir (1888-1974) fou el primer president de La Previsió Obrera

altres societats de socors mutus en el sentit que els obrers cobressin no per jornal treballat, sinó que es garantís fins i tot la percepció del sou pels dies de festa intersetmanals que hi hagués al calendari. És a dir, que cobraven sempre per sis dies de treball setmanal independentment de les festes que hi hagués.

Les obreres i els obrers de Manufacturas de Corcho i de Trefinos treballaven, a més de les vuit hores establertes, 4 hores setmanals més. Tres de les quals anaven destinades a compensar les festes i una el valor de la qual s'ingressava a la Mútua i s'afegia a la que aportava l'empresa pel mateix concepte.

Per acabar el tema...

La lectura atenta de les llistes de socis i sòcies i la seva identificació ens porta a la constatació que tant alguns dels industrials i comerciants que figuraven a les llistes de les matrícules industrials com els que anaven a guanyar-se la vida com a assalariats es procuraven una seguretat en les societats de socors mutus.

El 21 de gener de 1921 es publicava una R O que reglamentava el règim obligatori del retir obrer, proposat per l'Institut Nacional de Previsión, amb la finalitat de garantir una pensió de jubilació o d'invalidesa si calia. N'eren beneficiaris els obrers i obreres, entre 16 i 65 anys, amb uns ingressos anuals inferiors a les 4.000 pessetes.

La pensió s'establia en 365 pessetes anuals a partir de l'edat de 65 anys. La quota inicial era de 3 ptes. mensuals que podien augmentar si es preveia constituir un capital o avançar la data de jubilació.

Era un pas important.

Una circular als socis de La Previsió Obrera després de la guerra

Observeu que en els lemes patriòtics del final de l'escrit els signes d'admiració només són a darrere. La impremta no en tindria d'altres?

"Cumplimentando lo que dispone el Artículo 87 del Reglamento, el cual copiado literalmente dice:

Serán dados de baja de la Sociedad y quedarán exceptuados de derechos y deberes los socios que tengan que incorporarse a filas.

Después de terminados los deberes con el Ejército a petición suya podrán ser dados de alta nuevamente después el mes siguiente al de su licenciamiento, sea cual sea su estado de salud.

Encontrándose V. comprendido en lo dispuesto en el mencionado Artículo, se le comunica para que dentro del plazo señalado, se sirva darse de alta.

Si al transcurrir dicho término de tiempo V. no lo ha cumplimentado, SE CONSIDERARÁ QUE RENUNCIA A SUS DERECHOS.

Viva V. muchos años por Dios y por la Patria.

El Presidente.

VIVA ESPAÑA!

SALUDO A FRANCO:

ARRIBA ESPAÑA!

Sr D.

Calle n°

(AMP. Fons La Previsió Obrera)

Les associacions a Palafrugell el 1888

“Província de Girona Distrito municipal de Palafrugell
Relación de las asociaciones de todas clases existentes en este Distrito municipal.

Denominación de las asociaciones	Objeto	Fecha de su constitución	Directores, Presidentes o representantes
La Reformadora	Coop. de Consumo y crédito	27 Sep. 1887	José Alsina Marqués
La Económica Palafrugellense	Idem	20 Sep. 1881	Rafael Martinell.
La Industrial Corchera	Idem. de producción	17 Nov. 1886	Julián Mascort
Obrera de Palafrugell	Id. Id.	28 set 1887	Narciso Serra
San Vicente de Paul	La Caridad	25 set. 1887	Pedro Ferrés Ferrer
La Fraternidad	Socorros mutuos	21 set. 1887	Salvio Casademont
La Unión Palafrugellense	Idem	1 julio 1886	Pedro Madir
La Esperanza	Proporcionarse recreo, relaciones amistosas y comerciales, lectura de periódicos.	21 set 1887	Jaime Barrera
El Prado	Idem.	25 set. 1887	Marcial Lloset
Casino de Amigos	Idem.	30 oct. 1887	Narciso Girbau
Centro Fraternal	Idem.	25 dic. 1887	Juan Boera
Círculo papafrugellense	Idem.	25 oct. 1887	Miguel Puig Roig
Centro Obrero	Idem.	1 enero 1888	Martín Bonany
La Alianza	Idem.	6 set. 1882	Pedro Avellí
El Siglo	Idem.	1 agosto 1886	Juan Pareras
Centro de Católicos	Instrucción y edificación religiosa y propaganda del catolicismo	25 set. 1887	Modesto Hernández

Palafrugell, 24 marzo 1888.

El Alcalde. Pedro Tauler”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Els directius de La Nueva Concordia

Hem pogut elaborar la relació de càrrecs de la societat entre 1901, any de la seva fundació, i el 1936 a partir d'una llibreta de comptes de despeses que havien de ser aprovats per la Junta i que anaven signats per les persones amb responsabilitat en la societat. Són les següents:

Any	President	Secretari	Tresorer	Recaptador	Repartidor	Auxiliar	Avisadors
1901	Enric Roig	Rogeli Anticó		Ginés Vidal	Jeroni Busquets	Pere Garner(?)	Fco. Rocas. General Santanach
1902	Acisclo Funalleras	Enric Roig		Lluís Regàs	Joan Creixell	Joan Guilló Català	Cristóbal Savalls
1903	Pere Pagès.	E. Presas Govern	Fco. Pijoan Pere Sala	Esteve Batlle	Joan Creixell Víctor Frigola	Joan Guilló. Narcís Regàs	
1904	Isidro Carbona	Pere Garner	Salvador Puig	Remberto Cervera	Víctor Frigola Josep Corredor	Joaquim Bonsoms Narcís Regàs	
1905	Joan Pallí	Emili Presas	Enric Llenas	Genís Vidal	Francisco Rocas	Joan Gri	
1906	Pere Garner	Joan Guilló Català	Enric Llenas Salvador Miret	Jaume Puig	Francisco Rocas Josep Pujol	Joan Gri Miquel Mayoral	Esteve Puig
1907	Joan Pallí	Francesc Pijoan	Salvador Miret Pere Pagès	Lluís Regàs	Josep Pujol Miquel Jofra	Miquel Mayoral Jaume Estela	
1908	Enric Roig	Joan Guilló	Pere Pagès	Pere Pagès	Miquel Jofra	Jaume Estela	Josep Serras
1909	Id.	Id	Id.	Víctor Frigola	Pere Bonal	Francisco Rocas Sebastià Castelló	Esteve Moradell
1910	Enric Roig	Emili Presas	Pere Pagès Francesc Pallí	Diego Carreras	Sebastià Castelló Miquel Puig	Esteve Moradell Amadeu Deulofeu	
1911	Id.	Francesc Pijoan	Francesc Pallí Joan Casanovas	Daniel Parera	Miquel Puig Jaume Puig	Amadeu Deulofeu Josep Mascort	Lluís Grau Isidre (?) Ball-Iloera
1912	Id.	Josep Pagès	Joan Casanovas	Casimiro Torras	Jaume Puig Emili Cortada	Josep Mascort Lluís Grau	Pere Serra Narcís Cortey
1913	Id.	José Payés (sic) Ministral	Amadeu Deulofeu Enric Llenas	Casimiro Torras	Emili Cortada Pere Sabat	Lluís Grau Josep Bofill	Avelino Ros Miquel Grau
1914	Id.	Emili Cortada	Francesc Pijoan	Casimiro Frigola	Manuel Calderón	Aniceto Carreras	Carles Puxan
1915	Josep Marquès	Emili Presas	Francesc Pijoan Ferran Carreras	F. Guilló	Manuel Calderón Manuel Montañés	A. Carreras M. Colls	Ricard Lluís E. Coll Gafarot (?)
1916	José Payés	M. Casanovas	Ferran Carreras Pere Jaume (?) Vidal	Tomàs Martí	Fernando Arqués M. Montañés	M. Colls Josep Mascort	Amado Torroella
1917	Joan Arqué	M. Casanovas		Lluís Sivillà	M. Montañés	Josep Mascort Josep Pujol	Abduardo (sic) Rodríguez

Any	President	Secretari	Tresorer	Recaptador	Repartidor	Auxiliar	Avisadors
1918	Emili Presas J. Payés Ministral	Vicenç Llenas Martí Deulofeu	Amadeu Deulofeu Joan Casanovas	Ferran Arqué	Rafael Rabassa Josep Pascual	Josep Pujol Josep Carbonell i Martí	Aníbal Pujol Francisco Deulofeu Gich Alfred Dillet
1919	J. Arqué	E. Cortada i Albertí	Joan Casanovas Ferran Carreras	Ferran Guilló	Horaci Solés Josep Pascual		
1920	Joan Guilló Vicepresident: E. Cortada	M. Casanovas Lluís Ferrer A.	Ferran Carreras Florentín (sic) Espada	Josep Gri Vendrell Pere Batlle	Pere Batlle Pere Ball-llosera	Francesc Rocas	Josep Pujol
1921	E. Cortada	Lluís Ferrer A.	Florentín (sic) Espada Pere Pagès	Olimpi Janó (?)		Francesc Rocas Evaristo Puig	Jaume Puig
1922	Francesc Rocas Vicepres.: Josep Mascort 2n. sem. Pres.: Josep Mascort	Josep Guilló Rocas	Pere Pagès Enric Roig	Casimir Frigola	Lluís Pibernat	Evaristo Puig Joan Casanovas	
1923	J. Mascort. Vicepr.: Joan Guilló	A. Carreras	Enric Roig	Joan Pibernat	Joan Parals	Joan Casanovas Evarist Puig	Josep Pascual
1924	Joan Guilló Vicepr.: Fr. Pijoan Vicepr. 2n.sem.: J. Mascort	Joan Roig	E. Roig	Carles Puxan	Joan Parals Josep Pibernat	Evaristo Puig	
1925	J. Mascort	M. Mascort	E. Roig	Joan Puig??	C. Torroella	Josep Pascual	
1926	Id. Subpresid.(sic) Pere Pagès 2n. sem.: Pere Pagès Vicepres.: Joan Guilló	Id. 2n. sem.: V. Espada	Florentín Espada	Id. Joaquim Parals	Carmelito Torroella	Evaristo Puig	
1931	J. Mascort Vicepres.: E. Roig	Carreras	Joan Arqué Ferran Carreras	Pere Rabassa	Emili Colls	Vicenç Llenas Evaristo Puig	Joan Guilló
1935	Joan Arqué	J. Sala Bosch	Vicenç Llenas Ferran Carreras				
1936	Artur(?) Bruguera	Josep (Il·legible)	Francesc Pijoan				

Les associacions a Palafrugell el 1900

“Sociedades.
22 Junio de 1900
Número de socios que había en las siguientes sociedades.

		Presidentes
Centro de Católicos	204	Pedro Mascort Fina
Centro Obrero	740	Francisco Carreras
Bou		
Centro Fraternal	1.197	Eusebio Genís
Girbal		
Obreros albañiles de Palafrugell	36	Vicente Dalfó
Germinal	1.250	Esteban Nualart
Casino El Siglo	No existía ya.	
Lo Bombo-Carnavalesca	Idem	
La Barratina (sic)	Idem	
La Alianza	353	
Obreros carpinteros	28”	

Palafrugell 22 Junio 1900.
El Alcalde J. Vergés.”

La cuina econòmica

Les conseqüències de la Primera Guerra Mundial provocaren una greu crisi en les poblacions sureres, com ja hem comentat en un altre lloc d'aquest treball. Quan els bel·ligerants, que es donava la circumstància que eren els principals clients de la nostra indústria, es declaren la guerra, molts comerciants i

fabricants havien tramès comandes que no arribarien a cobrar mai, per la manca de fons d'alguns bancs i per les moratòries que s'havien decretat. Aquesta situació afegida a l'aturada de la demanda i de les exportacions, les dificultats de transport de la primera matèria i del suro elaborat, provocà una manca de treball d'efectes dramàtics. En definitiva foren un munt d'esdeveniments que marcaren el final de tota una època.

Els responsables, el que avui en diríem els agents socials i les institucions, buscaren solucions –no sempre amb la urgència que mereixia la situació– destinades a apaivagar els efectes que es preveïen. Es procedí a repartir la poca feina que hi havia a les fàbriques, tot ajustant les jornades laborals segons les comandes. S'anaren reduint els dies de treball setmanal fins que la fàbrica havia de tancar. Els afectats eren en primer lloc els obrers, els fabricants i llurs famílies –no oblidem que molts petits fabricats també ocupaven parents– tot seguit els comerciants de suro i taps, i els botiguers que vivien predicament de les vendes que feien a moltes famílies obreres. Al mateix temps, com ja és sabut, augmentaven els preus dels productes de primera necessitat.

Alguns ajuntaments aprovaren pressupostos extraordinaris i reclamaren l'ajuda del govern a través dels diputats per poder disposar de recursos per fer obres d'interès públic i així ocupar els aturats.

Quan la situació fou insostenible es repartiren bons de menjar i s'implantà l'anomenada Cuina Econòmica o Cuina Comunal Obrera, segons les poblacions, amb la finalitat de proporcionar aliments

cuits a qui ho necessités. Aquestes institucions, amb algunes diferències segons es tracti d'una població o una altra, funcionaren principalment a Palamós, Palafrugell, Sant Feliu i Cassà de la Selva, gràcies als ajuntaments i a les subscripcions de persones i entitats que podien fer aportacions fixes periòdiques, ja fos en metàl·lic o en productes que necessitava la Cuina. Les subscripcions oscil·laven entre 1, 25, 100 o excepcionalment 500 ptes. que aportaren alguns fabricants el 1918.

Les famílies necessitades i sense feina obtenien els bons, un per persona gran, gratuïtament. Si era nombrosa o treballaven alguns jornals rebien una part dels bons i l'altra l'havien de pagar a uns preus que oscil·laven entre els 10 i els 20 cèntims. El dinar, com podeu veure en el ban de l'alcalde, consistia en escudella i carn d'olla i el sopar en un plat únic de patates, mongetes o cigrons guisats.

El nombre de racions que se servien presentava variacions que depenien tant de la possibilitat de fer treball comunitari, com de l'èxit de les demandes d'ajuda: s'havien suspès les obres públiques perquè a Madrid no s'aproven els pressupostos o segons l'evolució de la crisi i la possibilitat que s'aconguís una comanda i transport per poder-la trametre.

Crònica d'una necessitat

1914

A Palafrugell, el dia 26 d'agost de 1914 hi hagué la demanda de creació de la Cuina Econòmica "al objeto de poder dar gratuitamente de comer a las familias de los obreros que no trabajan". La

Lluís Medir - Retrato por Guillermo Soler

*Lluís Medir, autor del pergamí
lliurat a Joan Miquel*

Guillermo Soler. Revista de Palafrugell, octubre 1962

Comissió d'Hisenda, el 2 de setembre, decidí destinar set-centes cinquanta pessetes per a la implantació i el funcionament de la Cuina. El 4 de setembre, un ban signat per l'alcalde Lluís Morató, convidà "totes aquelles persones que no tinguin la manera de proporcionar-se l'aliment indispensable, que passin demà de 9 a 12 hores del matí per la casa la Vila, on se li proporcionarà lo necessari". L'esborrany és fet de la mà de Joan de Linares Delhom.

La proposta s'aprovà en el ple següent, el 9 de setembre, i es nomenà una Comissió de cinc regidors per a dirigir el funcionament de la Cuina. Es

convidà mitjançant una circular “a las personas pudientes de esta localidad” perquè hi contribuïssin amb donacions en espècie o en metàl·lic. La Comissió la formaren els Srs. Bretxa, Ferrer, Josep Bofill, Carles Serra i Oliveras, que n’era el president. Com que no sempre es fan les coses a gust de tothom, en el ple següent ja hi havia qui protestava de la implantació sense explicar les seves raons. Coses de l’oposició...

Joan de Linares, que dies més tard substituiria el dimitit Oliveras, va demanar que l’Ajuntament deixés una casa que tenia al carrer Ample i el mobiliari que no fos imprescindible a l’ermita de Sant Sebastià o a l’Hospital per instal·lar el que seria el menjador. Finalment no serà aquesta la seu, com veurem.

El 10 de setembre s’envià una carta a l’empresa Talleres Hereter del carrer de Rosselló, 191 de Barcelona fent la comanda d’una cuina econòmica igual que la que s’instal·lava en aquells moments a Palamós o que més tard pel febrer de 1915 s’instal·laria a Sant Feliu de Guíxols. Es pretenia que si la servien aviat la podria muntar el mateix operari que treballava a Palamós.

L’11 de setembre responien els fabricants que iniciaven la construcció de la cuina i que, dubtant que pogués ser el mateix operari, arribat el moment n’enviarien un altre. El 18 de setembre Talleres Hereter comunicà que, per ferrocarril, enviarien la cuina, tres calderes, els refractaris i els accessoris necessaris quan lliuressin el taló, que esperaven que fos l’endemà. Quan arribés el material a Palafrugell calia telefonar i ells enviarien l’operari. Segons els

assentaments del Llibre diari es pagà a Carles Serra 750 ptes. “para atender al cargo de la cocina económica adquirida de los Talleres Hereter de Barcelona, e implantación de la misma”. El cost final del material i la instal·lació fou de 2.437,30 ptes.

Un edicte de l’Alcaldia del diumenge 4 d’octubre comunicava l’inici de les activitats de la Cuina Econòmica per al dimarts següent, és a dir, el dia 6 d’octubre de 1914.

1915

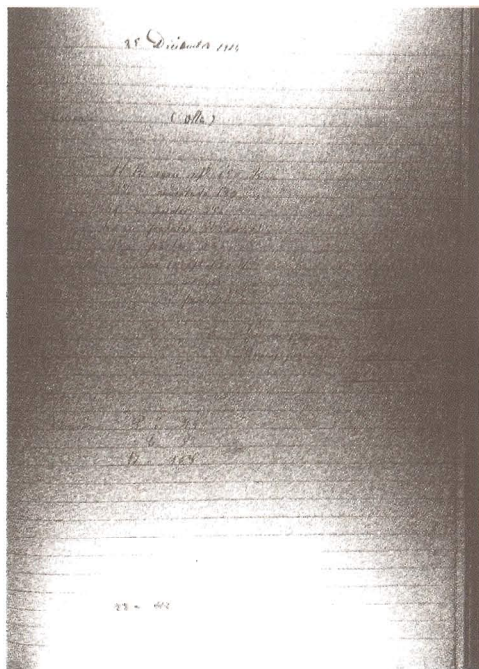
El 16 de juliol es veu la necessitat de fer ús de la consignació que hi havia en el pressupost destinada a subvencionar la cuina perquè era insuficient la recaptació voluntària que es feia.

Al llarg de 1915 els lliuraments que es feien a l’administrador, Sebastià Ferrer Vila, són considerables: 1.000 ptes. el 30 de juny; 500, el 19 de juliol; 377, el 31 de desembre i, en aquesta mateixa data, 7.972,77 ptes. Amb càrrec al pressupost extraordinari per atendre les despeses que hi havia i com a subvenció acordada per l’Ajuntament.

Les forces vives devien rebre força sol·licituds: una nota dirigida a Joan Linares pel rector de Mont-ras, Mn. Josep Renart, recomanant una dona pobra de solemnitat perquè pogués participar a la Cuina Econòmica de Palafrugell (11 d’octubre de 1914).

1916

Pel gener de 1916 s’havien destinat a la Cuina municipal unes setze mil pessetes, només de l’Ajuntament. Es demana que se n’aconsegueixin vint mil més i que es fomentin les subscripcions.

La situació econòmica arribà a ser tan crítica que pel setembre s'acordà suprimir-la temporalment transferint al Restaurant de la Beneficiència pública —quin gran nom per a tan humil tasca— totes les racions que subministrava la cuina; s'establí que a aquelles persones que no hi poguessin anar se'ls proporcionessin uns bons especials per poder retirar les racions. També es va fer una funció de teatre en què els artistes treballaven de forma gratuïta.

Repetidament la Comissió de la Cuina Econòmica demanava ajut i es feien crides a la generositat dels palafrugellencs. El 19 de març de 1916 formaven la Comissió: com a representants de l'Ajuntament, en primer lloc el seu

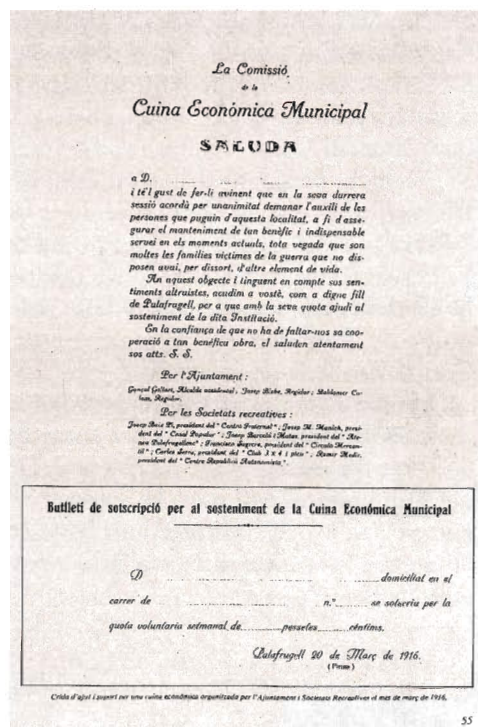
alcalde accidental, D. Gonçal Gallart i els regidors D. Josep Bisbe i D. Baldomer Colom; i com a representants de les societats recreatives: D. Josep Boix i Pi, president del Centre Fraternal; D. Josep M. Manich, president del Casal Popular; D. Josep Barceló i Matas, president de l'Ateneu Palafrugellenc; D. Francisco Sagrera, president del Círculo Mercantil; D. Carles Serra, president del Club 3x4 i picu; D. Ramir Medir, president del Centre Republicà Autonomista.

El mes de febrer es van repartir 4.452 racions gratuïtes amb un cost total de 880 ptes. Pel març se'n van repartir 7.736 que van costar 1.440 ptes. La subscripció entre els veïns de Palafrugell arribava en aquestes mateixes dates a 300 ptes. setmanals.

1917

Pel gener de 1917 torna a funcionar després de reformar la Comissió administradora i de destinar-hi 2.000 ptes. Com ja és habitual continuava la lletania de demanar fons per al seu sosteniment, ja que al mes de gener, de les 2.000 ptes. previstes se n'havien necessitat 620, per tant es reclamen més mitjans. Pel febrer el mateix, "(...) para el sostenimiento de la cocina económica durante el pasado mes de febrero habían sido necesarias 748 pesetas quedando por lo tanto solamente para el mes de Marzo 632 pesetas".

Pel març ja se n'havia esgotat la consignació prevista per al seu sosteniment i es plantejava un nou tancament i el justificaven dient que "estando en la época de pescar la xábega lo mas probable es que disminuya el número de concurrentes pues cree que pueden ser bastantes los que con tal causa dejen de

55

concurrir voluntariamente a la misma y no ser por tal motivo tan recientes los gastos. (...) se acordó por unanimidad que debían continuarse los servicios que presta la cocina económica". Tot i les dificultats continua funcionant, però a càrrec de la Junta d'extinció de la mendicitat, a la qual s'abonarien les despeses quan s'hagués aprovat el pressupost extraordinari.

1918

Al llarg de 1918 es detectà una millora en el treball. L'11 de novembre de 1918 Alemanya es rendia i se signava l'armistici. Semblava que s'havien acabat

les circumstàncies que havien generat l'establiment de la Cuina, però no fou així. La precària situació en què continuaven vivint les classes populars justificava la continuïtat del servei.

L'acabament de la Primera Guerra Mundial arribarà tot coincidint amb el final d'una forta epidèmia de grip. L'armistici serà molt celebrat, hi ha diversos actes, però la bona nova quedà, en general a tota la comarca, deslluïda per la malaltia que provocà un augment important de la mortalitat.

1919

El 9 d'abril de 1919 arriba a l'Ajuntament una instància de diverses persones encapçalades per Joan Arenas sol·licitant que se'ls lliurin els estris de la extingida Cocina económica municipal, a més d'una subvenció. Se'ls concedeix i se subvenciona amb tres-centes pessetes setmanals "...el funcionamiento de la obra humanitaria que los solicitantes desean implantar".

1920

A finals de 1920 encara funciona, però de forma deficitària, amb ajuda de subvencions de particulars, com Joan Miquel, per exemple, i de l'Ajuntament. Es torna a parlar de suspensió i en aquest cas es lamenta que "se verán otra vez popular (sic) por la población a los menesterosos" i que les monges que se'n feien càrrec en aquest moment havien hagut de reduir les racions. Es torna a fer una crida a les entitats i als particulars amb recursos per contribuir o augmentar les subscripcions.

La Cuina funcionà, almenys en dos edificis, al núm. 2 del carrer de Sant

Martí i a l'Hospital, en integrar-se el 1917 amb la Extinción de la Mendicidad. Joan Pelegrí, en el seu estudi sobre la Guerra europea, ens dóna a conèixer que en la primera etapa en tenien cura “un director i 4 auxiliars, dos homes i dues dones. Aquestes, el director i un dels homes cobraven sou. A l'altre auxiliar se'l retribuïa donant-li menjar”.

A favor i en contra

El funcionament de la Cuina fou valorat de diverses maneres, segons qui en fes l'observació. Des del començament hem vist que hi havia crítiques a l'equip de govern fos qui fos en cada moment. Algunes veus populars lamentaven que no s'haguessin pres mesures amb més celeritat. Altres crítiques queda ben palès que s'orienten a la persona que pren la decisió i no a l'acció pròpiament. Els representants obrers tenien també les seves vacil·lacions a l'hora de valorar la cuina. Des del punt de vista dels sindicalistes palafrugellencs es feia una múltiple interpretació del fet, com ja hem comentat en una altra ocasió.

Per una banda era una forma d'assegurar l'alimentació de les famílies obreres víctimes de la crisi; també era un sistema econòmicament eficaç, perquè comprava els aliments a l'engròs i els pagava al comptat; alhora era una demostració de la capacitat d'organització on no hi havia privilegis ni “oligarquies” i això era considerat un assaig per al futur i un entrenament per a la implantació del comunisme social. Consideraven, ben alegrement, que “...lo que se hace con una cocina comunal obrera se puede hacer lo mismo con las

La Cuina comença a funcionar

“Edicto

Don Luís Morató Esteva, Alcalde constitucional de la villa de Palafrugell.

Hago saber: Que desde el martes próximo funcionará en la calle de San Martín nº 5 de esta Villa la cocina municipal.

Para la comida se servirá de 11 1/2 a 12 ? horas.

Un plato de caldo con pastas a 5 cents.

Cocido a 10 céntimos.

Para la cena se servirá de 18 1/2 a 19 ? horas un plato que será variado con frecuencia a 15 céntimos.

Al objeto de que puedan servirse las comidas expresadas, es necesario haber obtenido en el día anterior y presentarse al ser recogidas dichas comidas, los correspondientes bonos que se expendrán hasta las 20 horas en los estancos de esta Villa.

A fin de que la Comisión designada al efecto, pueda determinar los que tendrán derecho a acudir a dicho establecimiento gratuitamente se admitirán reclamaciones en la Secretaría del Ayuntº desde las 15 a las 17 horas de los días laborables.

Lo que se hace público por medio del presente para conocimiento del vecindario.

Palafrugell 4 Octubre 1914.

El Alcalde.

Luís Morató.”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Des de l'Ajuntament les autoritats de la vila van treballar per pal·liar els efectes de la crisi

AMP, col. Alsius

fábricas, con las minas, con las tierras, con los transportes, con toda la producción". Finalment i en resum la Cuina Comunal Obrera, tal com l'anomenaven sovint els articulistes de la premsa, portava el principi de la igualtat de classe, on els obrers se sentien com una gran família.

Pel maig del 1919, des de les pàgines d'Acción Social Obrera es valorava molt positivament: "funciona con una regula-

ridad cronométrica, habiendo entusiasmado delirantemente todos los obreros..."

Els detractors de la Cuina municipal arribaren a denunciar la qualitat de la carn que s'hi cuinava: "... se utilizan para su servicio carnes que no es costumbre expender al público, pues le consta que se mataron una cabra y una oveja con destino a dicha cocina". La justificació dels responsables fou que es va fer amb la finalitat de tenir-la a baix preu i que a les altres poblacions amb cuina econòmica també es consumia "... pues son más buenas para el cocido", per expressar-ho com al Manual d'Acords. (21/11/1914. Fol. 203.)

A mitjans 1919 es publiquen una sèrie d'articles a favor de la Cuina que, tot i l'estil pamfletari o de manifest que té la redacció, considerem revelador del sentiment que tenien en aquell moment les organitzacions obreres. Acceptar la situació i utilitzar la desgràcia per obtenir-ne un refermament de les conviccions pròpies.

De tot plegat se'n dedueix que el funcionament de la Cuina ultrapassà l'espai temporal delimitat per la Gran guerra perquè els seus efectes perduren i s'afegeixen als de la crisi i les lluites socials següents —com el locaut de 1919— i passà a ser una institució d'allò que eufemísticament s'anomenava "extinción de la mendicidad". Tot i això és indubtable el valor i la incidència positiva d'aquesta institució en aquests moments, que manifesta la capacitat d'improvisació i l'idealisme existent dintre de la classe obrera que considerava que, de la mateixa manera que es podia fer funcionar una Cuina comunal es podria implantar "rápidamente el comunismo social".

Mesures municipals

"Circular

El Ayuntamiento que tengo el honor de presidir, al objeto de conjurar en lo posible las terribles consecuencias que acarrea a esta Villa la guerra europea, ha acordado destinar todos los recursos que tiene presupuestados para obras públicas, al arreglo de caminos y otros servicios a fin de ocupar el mayor número de obreros sin trabajo.

Los recursos expresados no podrán de mucho subvenir a las más apremiantes necesidades de la vida, por cuyo motivo es absolutamente indispensable que coadyuven a la meritoria obra emprendida las clases pudientes de esta localidad.

Para hacer más llevadera dicha obra, se implantará una cocina económica, de la que los obreros podrán surtirse con gran economía y, en su caso, se servirá gratuitamente a los más necesitados.

Para el sostenimiento de la referida cocina económica se ha acordado también invitar a las clases que puedan contribuir al referido objeto, y habiéndose considerado que V. es otra de las personas que pueden coadyuvar a la obra proyectada, se le invita por medio del presente para que contribuya; a cuyo fin espero que anotará al margen de este escrito la suma por que desea suscribirse semanalmente.

He de advertir a V. que se pasará a recoger el presente en el plazo de 24 horas.

Ha de tenerse en cuenta que por falta de trabajo las necesidades de esta Villa son extraordinarias y por tal causa es evidente que ha de llegarse al sacrificio para aminorarlas, si bien ha de suponerse

también que éste no ha de tener mucha importancia, ya que es lógico suponer que no puede durar mucho tiempo la guerra que ocasiona nuestros infortunios.

El Ayuntamiento confía en que todos sabrán comprender que las clases directoras deben contribuir a salvar en la medida de sus fuerzas tan críticas circunstancias y de este modo evitar los deplorables espectáculos que entraña la indigencia.

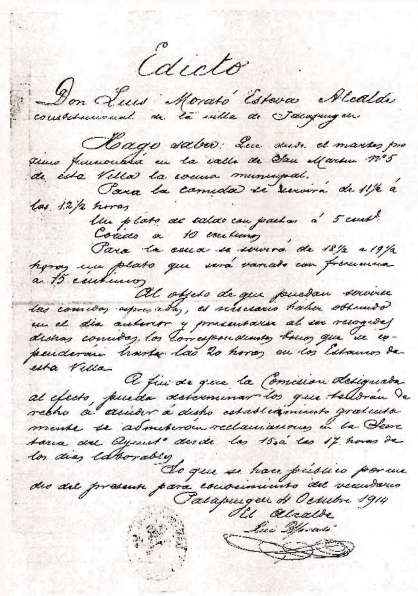
Dios guarde a V. muchos años.

Palafrugell, 10 de Septiembre de 1914.

El Alcalde.

Luís Morató."

(AMP. Baix Empordà, núm. 252, 13 de setembre de 1914. p. 1)

AMP. fons Ajuntament de Palafrugell

Passem comptes de la Cuina

“La Cuina Econòmica Municipal

Estat de comptes de la Cuina Econòmica Municipal des del dia 6 d'octubre fins al 31 de desembre de 1914:

INGRESSOS

Recaptació obtinguda en els estancs per venda de bons.	1.716,25	ptes.
Subscripció voluntària	8.475,10	
Donatius extraordinaris	115,20	
Subvenció de l'Ajuntament	740,90	
Total Ingressos,	11.047,45	ptes.

DESPESES

Despeses extraordinàries d'instal·lació i compra de material per la Cuina Econòmica Municipal	2.437,30	ptes.
Despeses ordinàries per a la manutenció	6.438,27	
Despeses recaptació i impresos	250,30	
Personal i altres despeses	933,25	
A Caixa	988,33	
Total Despeses	11.047,45	ptes.

Faltaven pagar factures per valor de 910 ptes.
Es lliuraven uns 300 bons diaris de beneficència.

RACIONS SUBMINISTRADES					
	DINAR			SOPAR	
Preu del cobert	0,5	0,10	Beneficència	0,15	Beneficència
Octubre	3.883	2.396	936	1.300	936
Novembre	3.424	1.888	2.626	869	2.343
Desembre	2,835	1.343	3.653	730	3.209
Totals	10.142	5.627	7.215	2.899	6.488

(AMP. Baix Empordà, núm. 271, 24 de gener de 1915. p. 2)

“Cuina Municipal

Moviment durant els quatre primers mesos de 1915.

INGRESSOS

Existència en caixa l'1 de gener	988,33	ptes.
Recaptat per subscripció voluntària durant els 4 mesos.	8.841,50	
Bons de pagament venuts als estancs	1.190,00	
50 kg de mongetes venuts a l'Hospital	29,50	
Restes de patates	25,40	
Total Ingressos	11.074,73	ptes.

DESPESES

Per compra de comestibles	8.676,88	ptes.
Despeses de personal	1.292,00	
Honoraris del cobrador	127,50	
Dos trimestres de lloguer de la casa	125,00	
Combustible, enllumenat, reparacions	250,00	
Impresos	100,50	
Total Despeses,	10.571,88	ptes.
Existència en Caixa.	502,95	
Factures per pagar	3.351,35	
Dèficit	2.848,50	

BONS LLIURATS DURANT ELS QUATRE MESOS

De beneficència	45.184	
De pagament (0,15 ptes.)	8.319	
Se servien cada setmana:		
2.940 bons de beneficència amb pa a un preu mitjà de 0,28 ptes.	823,20	
456 bons de pagament, sense pa amb una pèrdua de 0,08 ptes. cadascun	36,48	
Despeses setmanals.	859,68	

RECAPTACIÓ

Subscripció voluntària setmanal	450,00	
456 bons de pagament a 0,15 ptes.	68,40	
Total	518,40	
Dèficit de 341,28 ptes.		

Aquest dèficit és fill, en part principal de les moltes baixes hagudes en la subscripció voluntària; baixes que van augmentant d'una manera alarmant, que de continuar obligarà a suspendre el servei, altament humanitari que està aconseguint la Cuina Econòmica.

La Comissió Consistorial que té a son càrrec aquest servei, al donar les més expressives mercès a les persones de bons sentiments d'aquesta vila que amb llurs quotes permeten puga donar-se menjar a tanta gent necessitada com la Cuina auxilia, fa constar son sentiment davant l'actitud adoptada per certes persones, la posició de les quals, sortosament per a elles, no té res de precària, actitud que, de continuar, pot fer greu mal a la vila de Palafrugell.

Aquesta Comissió, que de mesos, desinteressadament i amb dany de sos personals interessos ve treballant per a bé dels desvalguts, acut als bons sentiments dels ciutadans de Palafrugell, la situació econòmica dels quals no siga tan trista com és la de moltes de nostres famílies obreres, i els demanen engruixin la subscripció que tantes boques afamades tanca.

Palafrugell Maig de 1915.

LA COMISSIÓ."

(AMP. *Baix Empordà*. núm. 287. 16/05/1915. p.3)

Cuina municipal.

Racions servides i cost del servei

(segons les dades que recollí Joan Pelegrí)

Any	Racions	Cost
1914		10.059,12
1915		36.165,44
1916	45.866	8.400
1917	54.043	10.055,83
1918	34.080	7.070,06

Les xifres de 1918 són estimades.

Les de 1914 no concorden amb les publicades per la Comissió de la Cuina Municipal.

Al poble de Palafrugell...

"AL POBLE DE PALAFRUGELL

L'assumpte de la cuina econòmica.

Es arribada l'hora de parlar clar, que a mi no'm dolen prendes, com sol dir-se; i molt més quan se tracta d'un problema que és altament beneficiós per a l'obrer, o sia la classe desvalguda.

Veig que, desgraciadament, la classe treballadora de Palafrugell no ha capit, no s'ha ben be fet càrrec de la transcendència que enclou la constitució d'una cuina econòmica. Trovo que és molt dolorós tenir de dir en lletres de motllo lo útil i convenient que és per a el treballador el funcionament d'una cuina econòmica baix la única base d'ésser administrada o regida per l'Ajuntament, o siga per la representació oficial de tot el poble.

Obrers que no heu tingut mai necessitat de mourer-vos de casa vostra; obrers que no us heu mai preocupat encara, seriosament, del camí que segueixen molts altres germans vostres de tot arreu del mon que s'han vist precisats a estudiar primer i a posar-ho a la pràctica després, per poguer menjar, degut al poc guany que tenien i tenen, això de les cuines econòmiques; mediteu amb tota serenitat i calma l'assumpte aquest, i ja veureu com en sereu desseguit acèrrims i entusiastes partidaris.

¿I com no n'heu d'ésser entusiastes partidaris, si molts homes, els més eminents, defensors de les reivindicacions obreres en son els més decidits paladins?

En Pau Iglesias, el vell i auster, socialista espanyol, el més ferm puntal de la Casa del Poble de Madrid, és un home que ho ha establert ja fa anys amb gran contentament de la classe obrera de Madrid. Allí ningú surt amb el romanço d'anar a menjar la sopa, car lo que fan és una cosa molt digna i molt noble.

Si, obrers contraris de la cuina econòmica.

A la Casa del Pueblo de Madrid, tenen establerta aquesta cosa, i molts i molts centenars de famílies de treballadors acudeixen allí diàriament a buscar el menjar que creuen necessari, i amb això estalvien diners, feina i molèsties.

Per 20 cèntims, poc més o menys, els hi donen a la Casa del Pueblo un bon platàs de suc (escudella o sopa, digueu-ho

com vulgheu) i ademés una porció de carn d'olla, o un altre cosa parescuda.

Això per a dinar, que per a sopar els hi donen, sempre en pagant poca cosa, es clar, altres plats de viandes diferents de les de dinar. Vejëssiu com acudeixen a la Casa del Poble una infinitat d'obers i obreres a buscar menjar a l'hora del repàs i com surten amb el cistell o cabàs proveït i se'n van tranquils i decidits a menjar-ho a casa seva en mig sa família... I fent això, estalvien quartos i moltes fadigues a les pobres obreres, que no han d'anar a cuinar a corre-cuita com veiem molt sovint a Palafrugell, per a no citar cap més població industrial.

I aquesta cosa que fan a la Casa del Poble de Madrit, ho practiquen també totes les Cases dels Pobles de totes les grans ciutats estrangeres. I tothom ho troba bé i tothom ho alaba... Com que és una cosa bonica i humanitària.

Doncs això és lo que s'ha de portar a la pràctica com més aviat millor en aquesta vila. I no per ara solament, sí per sempre.

Per 10 cèntims, s'ha de donar al mig dia un plat d'escudella i una porció de carn d'olla, i per 10 cèntims més, menjars diferents per sopar. I aquest servei ha d'ésser administrat per l'Ajuntament, qui ve obligat a no fer-hi cap benefici, ans al contrari, té de sacrificar-se una mica per la classe desvalguda, car ja n'estic tip de sentir dir que'ls serveis municipals resulten sempre més cars que'ls serveis particulars.

Aquesta bona obra deurien portar-la a cap als sindicats obrers, però ja que no ho fan o no ho poden fer ells, l'Ajuntament no pot deixar-ho de fer.

Jo ara aquí podria estendre'm molt i molt més, car son en gran nombre les idees que'm venen al pensament, però crec que amb lo que he manifestat, ja n'hi haurà prou per a convèncer a tothom de la innegable utilitat que té per a les famílies obreres el funcionament d'una o dues cuines econòmiques municipals.

Si se fa això, que per força s'ha de fer, quantes i quantes criatures pujaran més fortes i més sanes, que ara malauradament pugen grogues i raquítiques a causa de la mala alimentació que tenen.

Obrers i obreres: mediteu bé lo que us dic i ajudeu-me. Tot l'Ajuntament la vol aquesta obra. Però hi ha algun regidor que diu que ara no considera convenient adoptar aquesta idea.

Passades aquestes circumstancies anormals, creu que pot acceptar-se. Jo respecto les idees de tothom per més desatinades que les trobi, però per això segueixo avant, que és lo que ha de fer tot defensor del progrés, fent cas omís de certs obstacles, que puguin presentar-se-li al davant.

A estudiar, doncs, ràpidament, de la millor manera que s'ha de practicar la cuina econòmica... i mans a l'obra tot seguit. Prou paraules i més fets.

GABRIEL BRETXA.

2 de setembre de 1914.

Imp. Palé "

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

"Las dos cocinas

Como que hay, aunque reducido, un determinado número de individuos que se prestan a hacer el juego a la burguesía, criticando rastreramente los métodos puestos en práctica por la organización como la cocina comunal obrera, como uno de los medios de resistencia del conflicto planteado, vamos a exponer algunos puntos de vista sobre el particular. Hay dos clases de cocinas grandes económicas que se emplean en determinados momentos de vida en esta absurda sociedad burguesa-capitalista.

La una la emplea la burguesía o estado burgués, como medio de injusticia y sumisión a los pobres de infortunio detentado por la misma burguesía.

Mientras la burguesía poseedora del capital y de irracionales privilegios en detrimento de la colectividad, se harta de opíparos manjares y superfluidades, fundan la cocina económica para que los obreros vayan a deshonrar su dignidad de hombres, a implorar la tasada ración para su tan solo indispensable sustento para no morir de hambre, prefijada por la burguesía o estado burgués. La cocina así empleada es una manifiesta criminal injusticia. Por razón natural, todos los hombres somos iguales en derechos.

Por razón científico social, todos somos iguales en deberes. En deberes de respeto mutuo y en servir a la sociedad en sentido de mayor bienestar y felicidad humanas.

Nadie tiene derecho a conculcar el derecho de satisfacer las necesidades fisiológicas y morales de sus semejantes.

Y al fundar una burguesía o estado burgués, una cocina para tasar o dar de comer a los obreros, es señal de existencia de dos o más clases sociales, lo que es una manifiesta injusticia irracional e inhumana. Injusticia que denigra a quien la recibe y envilece a quien la produce o aplica.

Esta cocina es la que los obreros por dignidad debemos combatir y protestar. Es la que de ninguna manera hemos de dejárnosla imponer.

Esta cocina es la caridad burguesa, y siendo la igualdad económica el principio de la igualdad social, y siendo la igualdad social el principio de la naturaleza, resulta que es la caridad una máscara que cubre la más grande de las injusticias burguesas.

La otra cocina, la grande cocina, la que lleva en sí el más grande de los espíritus de idealidad saturado de un amor fraternal entre los hombres, es la Cocina Comunal Obrera. Esta cocina que hay en Palafrugell, está dando pruebas de una bien entendida capacidad de organización sindicalista y de un espíritu y convicción excelente de lucha en los trabajadores.

La cocina comunal obrera, al contrario de la injusta burguesa, no es para escarnio de nadie, sino que es para condimentar en común los alimentos de los obreros, de los desahuciados del banquete de la vida, de los oprimidos que se organizan y luchan precisamente para acabar con la injusticia burguesa-capitalista.

La cocina comunal obrera es un medio de eficaz resistencia al capital, puesto en práctica en determinados momentos de lucha en que los obreros organizados pretenden recabar algunas reivindicaciones de trabajo o de dignidad social.

Es una poderosa trinchera donde poder hacer fuego con bastante precisión en el blanco de la burguesía a quién está combatiendo.

La cocina comunal obrera, lleva en sí el germen del principio de la igualdad de clase. El germen de la justicia y el

germen del amor fraternal, porqué ya que siendo un medio de resistencia y de lucha contra el capital, aspira a la implantación de aquella igualdad económico social, que es el principio de la justicia y es la base de la Humanidad y es la esencia de la Naturaleza.

Es en esta cocina comunal obrera donde los obreros nos sentimos aun más compañeros y más humanos porqué dentro de este aspecto de la comida, nos confundimos todos en una sola familia contemplándonos admirados de nuestra unión, de nuestra fuerza y de nuestros sentimientos de idealidad sublime.

La estúpida maldad de la burguesía nos trae como consecuencia una gimnasia de organización y de fuerzas saludables que aceleran el advenimiento de la justicia. De aquella antedicha que ellos no la quieren.

¡Viva la cocina comunal obrera!

BRAND Palafrugell , 17 junio 1919"

(AHMSFG. Acción Social Obrera. núm. 58. 21 de juny 1919)

Año II
SAN FELIU DE GUIXOLS, 22 de Marzo de 1919
Núm. 49

ACCION SOCIAL OBRERA

Periódico de cultura, educación social y defensor de las causas obreras
ORGANO DE LOS SINDICATOS OBREROS

Redaccion y Administracion:
Federación de Sociedades Obreras
 San Feliu de Guixols (a l'italian)

De los artículos firmados son responsables sus autores. No se devuelven los originales.

Suscripción: Un trimestre 1'50 ptas.
 25 ejemplares 2'00 ptas.
 Número suelto 10 céntimos

El traslado de "Acción Social Obrera" a San Feliu de Guixols.

Quando ha puesto tambien todos sus cuidados de capacitación mental para educarlo todo lo humano, científico y racional posible como medio de preparación para la formación del hombre racional perfecto.

Quando después de todo esto, este padre le incita a

Acción Social Obrera era un setmanari obrerista que fou òrgan de la CNTR provincial. Fou editat en una primera època , núm. 1 a 48, a Palafrugell i del 49 al 492 (22/10/1927) a Sant Feliu de Guíxols. En una segona època fins al 02/07/1932 tot a Sant Feliu

Història social

La nostra gent fou, com ja se sap, pionera en l'associacionisme. Ben aviat sorgiren cooperatives de producció o consum, societats de socors mutus, casinos, cors i orfeons que van potenciar la vida social a Palafrugell. Encara avui es porta a terme una activitat associativa important que és hereva d'aquelles societats del passat. Sorprèn que aquest esperit associatiu no tingués clarament un referent en el camp industrial i comercial surer, només es manifestà en alguna cooperativa de producció de vida curta.

Els inicis de l'organització obrera

La Germandat dels Artesans tapers de Palafrugell, més coneguda com la Germandat del Carme, era de fet una societat de socors mutus fundada el 12 de juny de 1803. Funcionà, segons Medir, fins a l'1 de juliol de 1809 quan cessarà les activitats a causa de la invasió francesa. Des del 7 de desembre de 1817 tornà a funcionar fins al 1843 quan es reformen els estatuts i s'anomena Hermandad de Fabricantes de Corcho. Es dissolgué cap al 1856.

El sindicalisme obrer va néixer a la comarca amb l'encariment dels productes de primera necessitat i la manca de relació amb els increments salarials

adequats. També hi influïren ideologies com el republicanisme federal i el socialisme utòpic introduït al país per empordanesos com Abdó Terrades i Narcís Monturiol, que coneixien molt bé les doctrines que hi havia a Europa i, molt especialment, la que difongué al país veí Étienne Cabet.

El desembre de 1872 es constituí a Palafrugell una Sociedad Solidaria de Obreros Taponeros de Palafrugell y sus Contornos o Asociación Fraternal de Trabajadores que volia millorar la condició social i econòmica dels obrers. Era conseqüència dels congressos obrers que hi havia hagut a Catalunya i seguint les directrius del Primer Congrés Obrer de 1870 a Barcelona: "(...) anhelando la emancipación del proletariado, deseen contribuir a propagar los verdaderos

El moviment associatiu es manifestà ben aviat a Palafrugell. Fent taps a Miquel, Vincke & Meyer 1909

AIMS

principios de Verdad, Justicia y Moral, únicos capaces de hacer que sea verdad en la práctica el lema de nuestra Asociación: No más deberes sin derechos, no más derechos sin deberes...”, i que s’inscrivía en el moviment associatiu que hi hauria a la comarca. El 1884 encara existia a casa de Josep Vives (a) Malànima al carrer de l’Allada. A Sant Feliu hi hagué una Asociación de Jornaleros dissolta el 1877 i el 1892 es fundaven dues societats: El Progreso de tapers i La Vanguardia formada gairebé només per triadors.

La Federació de l’Associació Internacional de Treballadors era activa a Palafrugell des de l’octubre de 1872 on ja tenia dues seccions obreres. La supressió de l’AIT pel govern del general Serrano –*Gaceta de Madrid*, 11/01/1874– va fer minvar la força de les associacions

obreres tot i que es mantenien clandestinament. La pujada al poder del liberal Sagasta (1881) representà un revifament del moviment obrer amb una més gran tolerància cap a l’associacionisme de caràcter sindical.

El sindicalisme obrer taper s’organitzà amb La Fraternal, fundat el 1902. Més endavant, després del Congrés de Sants de la CRT de Catalunya el 1918, es constituïren sindicats únics on s’agrupaven seccions de diferents oficis.

La Asociación de Obreros Germinal

Des del 1899 funcionà a Palafrugell aquesta societat obrera de resistència de vida breu que aplegava 1.250 socis l’any 1900. Tingué almenys cinc presidents: Esteve Nualart, Martí Lluís, Joan

Campamar, Jaume Saló i Francisco Soler.

Tenia una intensa activitat de la qual queda constància pels nombrosos comunicats que el president de l'entitat estava obligat a lliurar a l'alcalde. Una antiga llei de 15 de juny de 1880 obligava que cada vegada que hi hagués convocatòria de reunió s'havia de fer saber a l'Alcaldia fent constar l'hora, el dia, el lloc i el motiu de la reunió. El lloc habitual era la sala de ball del Centre Obrer. Aquesta informació era tramesa puntualment al Govern Civil de Girona.

El 31 d'agost de 1900 a les 8 del vespre tingué lloc un míting per comentar la necessitat de suprimir el treball a preu fet. Aquest era un dels acords del Congrés que s'havia fet a Sant Feliu de Guíxols entre els dies 12 i 15 d'agost.

En una nova reunió, l'11 de setembre, s'havien de discutir diversos temes: "Primero. Para tratar del Congreso celebrado en Guíxols (sic) Segundo. Para nombrar una Junta que entienda en el establecimiento de escuelas libres. Tercero. Nombrar una comisión que entienda en la cuestión del trabajo a destajo. Cuarto. Para tratar de los parados. Quinto para dar conocimiento del pacto de Confederación". En començar l'acte i quan alguns dels assistents van voler tractar altres temes que no eren a la convocatòria el president i el vicepresident, en no poder-ho evitar, es van aixecar i abandonaren la reunió. Enmig de l'aldarull el delegat de l'Ajuntament, en aquella ocasió Eusebi Mató Dalmau, va dissoldre l'Assemblea "habiéndose verificado sin oposición y de una manera bastante ordenada".

El que estava passant s'explicà en un full imprès: "Al pueblo obrero imparcial",

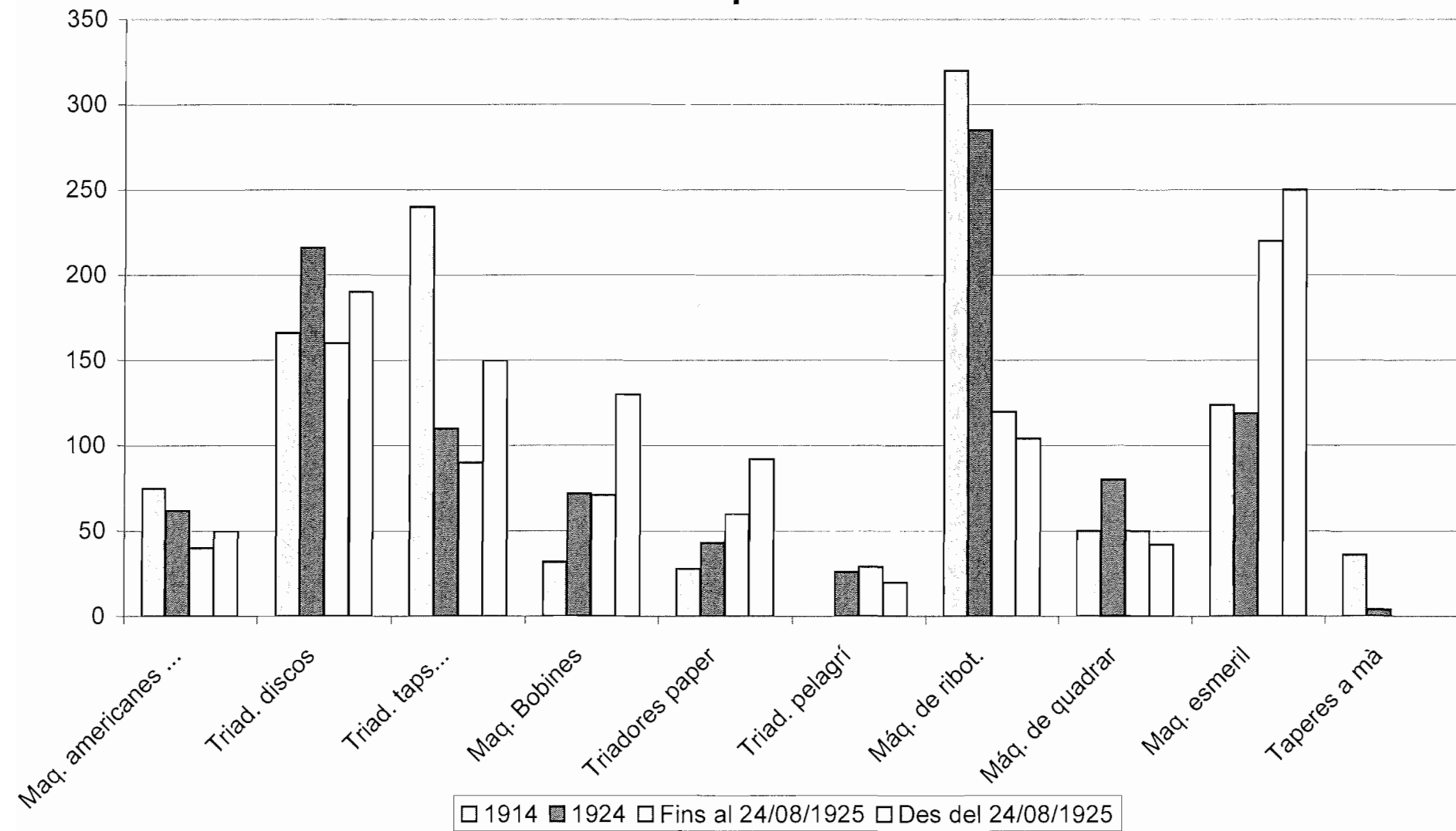

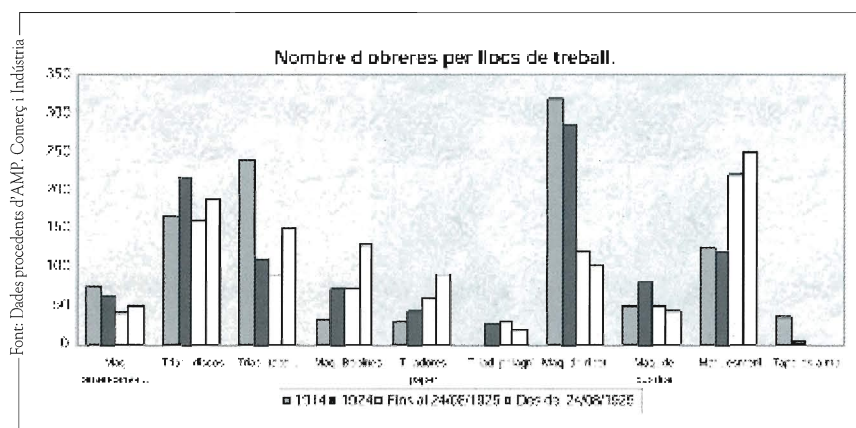
AMF, fons Ajuntament de Palafugell

signat el 12 de setembre de 1900 per Amaranto Gallart (a) Marín i Antonio Morató. Sembla que hi havia una manca de coordinació dintre de la Societat respecte que l'acord de Sant Feliu sobre l'abolició del treball a preu fet no havia tingut facilitats per fer-se públic i fins i tot s'hauria obstruït l'acció d'una comissió que havia viatjat cap a Darnius, Maçanet, Agullana i la Jonquera.

Encara el 26 de setembre un nou full dels mateixos autors titulat "A la polilla de la Federación en particular y al público en general" comenta les discrepàncies en el si de la societat i el canvi de president. Enmig de la crisi oberta, el 13 de gener de 1901, en una reunió general de Germinal que tingué lloc al Centre Obrer, la Junta va consultar l'Assemblea sobre la continuació o no de la societat. En decidir seguir endavant es nomenà la nova Junta que hauria hagut de prendre possessió el dia 21 de gener. Només un dels nomenats es presentà per prendre possessió del càrrec. Per tant la Junta

Nombre d'obreres per llocs de treball.

Aquests anys entre 1914 i 1925 es produeix una disminució de l'oferta de treball en els sectors tradicionals de la producció i un increment en els llocs relacionats amb el paper de suro, aglomerat i paper

sortint acordà dissoldre la Sociedad Corcho-taponera Germinal i així ho comuniquen a l'alcalde els integrants de la darrera Junta: el president: Francisco Soler; el secretari: Rafael Massanas; Joan Burguet, Sebastià Costa, Ginés Barceló, Andreu Serra, A. Soler, Sebastià Jordi.

Des del Govern Civil s'insistí a demanar a l'Ajuntament la situació definitiva de la societat el 31 de gener.

El sindicalisme groc

El conflicte de Palafrugell de l'abril de 1919, segons Pelegrí, portà a la formació d'un sindicat per als 300 esquiroles que havien treballat.

El 1920, en els moments que la lluita sindical a Barcelona estava centrada entre el Sindicat Únic, vinculat a la Confederació Nacional del Treball, i el Sindicat Lliure, relacionat amb la Patronal i amb el reconeixement de les autoritats, hi ha la denúncia de la constitució d'un sindicalisme groc a les poblacions sureres, la primera notícia és de Sant Feliu. Aquesta acció, segons els sindicalistes, estava organitzada des de la

Patronal i tindria la intenció de trencar la unitat entre els treballadors.

Els primers que van començar van ser els encarregats de les fàbriques amb la constitució d'un sindicat que els agrupava. L'organització obrera del Sindicat únic des de les pàgines del seu periòdic oficial, *Acción Social Obrera* denuncià la seva existència i el qualificava de sindicat groc destinat a "convertir la lucha de clases en lucha fratricida".

Aquesta forma de sindicalisme no tingué ressò en un col·lectiu prou sensible i lluitat que havia donat prova de resistència i força en molts moments de lluita.

Líders obrers

A començaments de segle XX els noms que sonen més són els de sindicalistes com Joan Campamar, Joan Dispés Suñer, secretari de Germinal el 1900, Abraham Dispés (un exjesuïta, com li recorden sovint), Cañellas, Pairó, Albosa, secretari de la Federació Obrera, Oliver, Morató, Hirigoyen, Montaner, Silvestre Plana, Balot; alguns d'ells de fora de Palafrugell. Amaranto Gallart i Pons que el 1900 tenia 40 anys era taper, casat, i vivia al carrer Hortal, 20. Josep Quintana i Bos vivia al carrer de les Ànimes, 7. Abraham Dispés i Ayats al carrer de la Garriga, 14 i Esteve Nualart i Cama al carrer del Sol núm. 1.

Fidel Albosa Ferrer i Josep Oliveren de Palamós, el 21 de setembre de 1900 també publiquen un full "A los obreros" en resposta a les al·lusions que els feien Gallart i Morató.

Més endavant trobem Martí Laviña, que participava en mítings i conferències

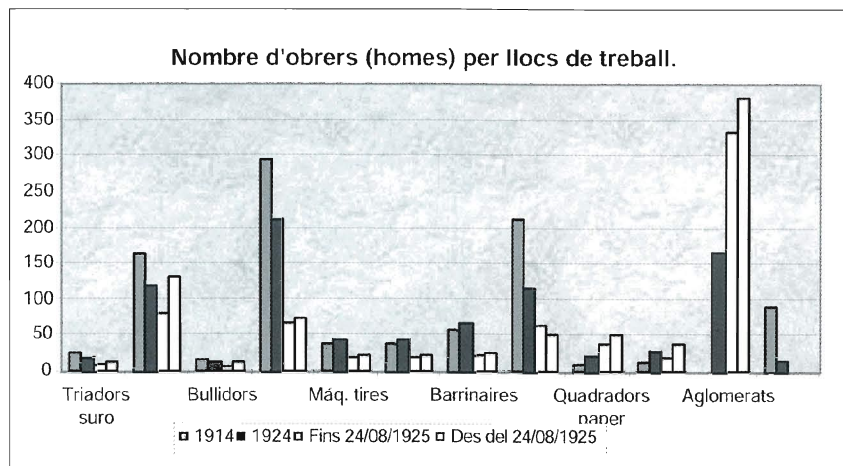
i era, amb la seva habilitat amb la ploma, autor de gran part de les comunicacions que els sindicats obrers feien públiques. Passarrius, que tingué un protagonisme en els fets del 1917. Rourich, Donjo i Domènec Radresa que anys més tard es casaria amb Flora Isgleas, filla de Francesc Isgleas i Piarnau –Panxo Isgleas–, carrador guixolenc que tingué càrrecs de responsabilitat a la CNT, ben conegut a la comarca per les seves apassionades i convincentes intervencions a les reunions obreres i que fou conseller de Defensa de la Generalitat.

La feina

A mitjan s. XIX, amb alguna variació segons l'època de l'any, l'horari dels tapers era el següent: de les 5 o les 6 del matí a les 8 que es parava per esmorzar. A les 9 es tornava a la feina fins a les 12, l'hora de dinar. A dos quarts de 2 fins a les 7 amb una parada a les 4 per berenar. La parada de l'esmorzar era aprofitada per les dones per anar a casa, encendre el foc i posar-hi l'olla. Això volia el seu temps. A les dotze l'escudella estava gairebé a punt.

Una de les primeres estadístiques amb dades referides a l'ocupació és la que abasta de juny a desembre de 1859. Hi ha jornalers i teixidors. El nombre de tapers oscil·la en el període indicat entre els 614 i els 632 sense que s'observi cap variació representativa. El nombre de tapers a l'atur és molt variable, entre 2 i 19; només destaquen 48 aturats la primera setmana de juny.

Remarquem la manca de seguretat i de precisió en la informació que proporcionen algunes estadístiques. Així, en la

que es contestà el 13 de juny de 1918 i que anava dirigida a l'Institut de Reformas sociales al carrer Sicília, 29 de Barcelona, les dades de 1916 i 1917 són coincidents en tots els extrems: 2.000 tapers cada any dels quals 1.000 es trobaven a l'atur. Les jornades de treball entre els tapers oscil·laven entre les 8 i les 10 hores i els salaris declarats tant en un any com en l'altre eren de 2,50 a 4 ptes. A més es fa constar que els tapers treballaven de 3 a 5 jornals setmanals.

L'horari laboral a la indústria surera als voltants de 1914 i 1920 era de 6 del matí a 8 del vespre, amb tres hores de descans a l'estiu; i de 8 del matí a 7 del vespre, a l'hivern, amb dues hores de descans. El treball era diürn a excepció de les seccions d'aglomerats on era continu i s'hi establien torns.

No serà fins al 3 d'abril de 1919 que el govern presidit pel comte de Romanones aprovà el decret que establia la jornada de vuit hores, a partir de l'1 d'octubre. Això passava, com sabeu, en uns moments de profunda crisi en la indústria

*Dones polint taps a
Manufacturas*

AMP, col. Armstrong

surera, circumstància que no ajudà gens en la implantació d'aquest horari per part dels patrons de les fàbriques.

Quan per fi l'obrerisme aconsegueix fer realitat aquella vella aspiració dels anomenats quatre vuits: "Ocho horas de trabajo, ocho horas de descanso, ocho horas de expansión y ocho pesetas de salario..." s'obrí una polèmica sobre si la jornada de vuit hores reduïa la producció, polèmica que fou enèrgicament rebatuda des de les publicacions obreres. Encara cap al 1921 la patronal buscava el retorn a la jornada de deu hores.

Amb els anys hi ha una progressiva disminució de les feines tradicionals en els processos d'elaboració dels productes surers.

Si ens fixem en el període 1914-1925 s'observa una davallada en l'ocupació de les triadores, les maquinistes de ribot o les taperes a mà, pel que fa a les dones; i una demanda en llocs de treball com les màquines d'esmeril o aquells relacionats amb la fabricació del paper de suro. En el cas dels homes hi ha una significativa davallada en els tapers a mà, triadors de taps, barrinaires, carradors, llescadors, etc., mentre hi ha un lleuger augment en les feines relacionades amb el paper, perquè és un moment d'expansió d'aquesta especialitat.

El 1920 es declaren vinculats a la indústria surera entre 1.600 i 1.800 obrers, dels quals 500 es troben a l'atur. Les jornades laborals eren de 8 i 9 hores

de treball amb una hora extraordinària. Els jornals vigents eren entre 4 i 6 ptes. No coincideixen aquestes dades amb d'altres estadístiques, vegeu per exemple les dades que adjuntem de l'agost de 1925. Ens mereixen més confiança, però, les dades de 1922 i 1923.

La indústria del suro ocupava a Palafrugell el 1922 un total de 1.121 homes, dels quals 520 treballaven i 601 es trobaven a l'atur; i 1.079 dones, de les quals 450 treballaven i 629 no ho feien. Els salaris anaven de les 4,50 a les 6 ptes. depenent de l'especialitat en els homes, els qui més surten afavorits són els carradors i els qui menys, els barrinaires; i entre 3,25 i 3,75 ptes. de jornal per a les dones. L'evolució salarial en aquests anys, 1920-1925, no manifesta augments significatius.

L'índex d'atur entre la població obrera femenina (58,29% de les dones treballadores) és superior a l'existent entre la masculina (53,61%). Es fa constar que només es treballaven entre dos i quatre jornals setmanals.

El 19 d'octubre de 1923 el nombre d'obriers era de 1.100 i el d'obreres de 1.050. No consta que hi hagués ningú a l'atur (!). Els salaris no havien experimentat variacions, a excepció d'uns petits augments en els barrinaires, i ja es treballaven 6 jornals. Observem la data i recordem què acabava de passar a Espanya en aquest moment: tot havia d'anar bé!

El 17 de setembre de 1925 arribà una comunicació de la Inspecció provincial de treball relativa a la Llei de descans dominical i a la prohibició de treball nocturn de la dona. Es va informar que a Palafrugell només es treballava els

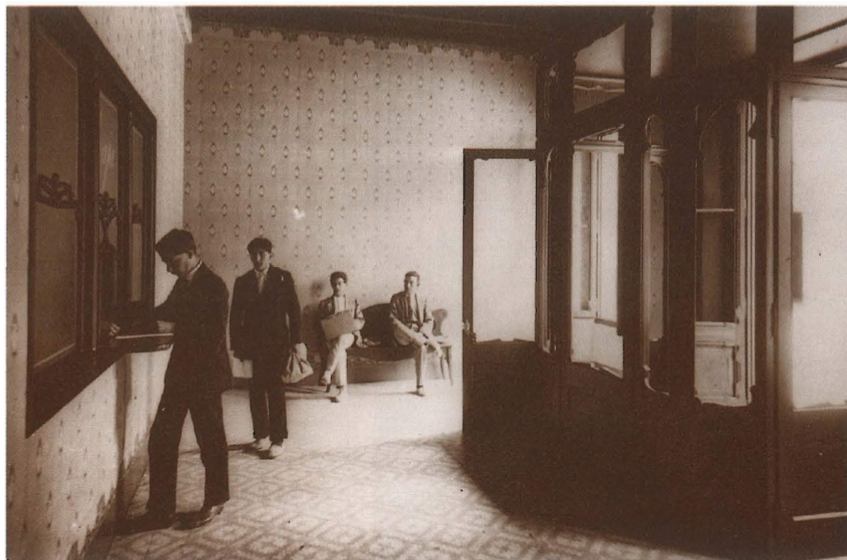
diumenges a la secció d'aglomerats de Manufacturas de Corcho, S.A. per una excepció que atorgava el Ministeri de Treball, Comerç i Indústria segons una R O de 3 de març de 1924 per les característiques de la fabricació. En referència al treball nocturn de la dona es deia que només excepcionalment es treballava de les 8 a les 10 del vespre en algunes seccions quan la demanda així ho exigia. A més aclaria que el treball a les fàbriques i els tallers de Palafrugell començava a les 8 del matí.

El 22 de desembre de 1932 el nombre d'obriers ocupats en la totalitat de les indústries s'estimava en 1.800 homes i 1.200 dones. S'indicava que la majoria de les dones treballaven fora de casa. Aquell final d'any el preu mitjà de les cases ocupades pels obrers era d'unes 4.000

*El pati de Barris y Cía
un dia de pagament*

AIMS, col. Àngel Píerret

Venim a cobrar

ptes.; abans de 1918 era de 3.500. Els lloguers estaven en les 175 ptes. anuals enfront de les 130 que costaven abans de la I Guerra Mundial. Hi havia un atur en altres sectors com el de la construcció que s'atribuïa al malestar econòmic internacional, a la crisi de la indústria surotapera i al poc rendiment de la propietat urbana al municipi de Palafrugell.

Els salaris

En relació a les altres activitats industrials el salari dels tapers va ser superior, almenys si es compta fins a la mecanització, moment en què la situació va canviar i ja no es considerava imprescindible l'especialització en la feina i el coneixement de la primera matèria que exigia la fabricació manual. Quan es treballava a preu fet, a tant el miler de taps, es podien aconseguir jornals considerables. El rendiment d'un bon

taper oscil·lava entre els 800 i 1.000 taps fets a ganiveta. S'explica que en Feliu Miquel (a) Faia, que treballava a can Genís, arribà a fer 30.000 taps –que ja són taps– en sis dies.

Però segons la premsa obrera comarcal del 1921, "(...) el salario del obrero corcho-taponero no es, ni ha sido nunca lo suficientemente elevado para asegurar ni siquiera la vida puramente vegetativa. Es y ha sido siempre el más mezquino de los salarios (...)". (*Acción Social Obrera*, 157, 4 de maig de 1921).

En general es constaten, des dels orígens d'aquesta indústria, diferències en els salaris que s'hi pagaven a les diverses poblacions de la comarca. El 1899, amb ocasió d'unes demandes dels triadors de Sant Feliu, es denuncia des de la premsa –*El Puerto*, núm. 22, 27 de maig de 1899, p. 4– que els sous que es paguen a Palafrugell són més baixos que els que reben els guixolencs. També es manifesta una certa prepotència dels patrons de Palafrugell en acomiadar un nombre considerable d'operaris que són substituïts per altres "despedidos en poblaciones cercanas a ésta són colocados enseguida y hasta con preferencia (...)". (*El Puerto*, núm. 68, 16 abril 1900, p. 2).

Una anàlisi dels increments salarials del període 1914-1925 ens permet afirmar que, globalment, són més importants en el cas del treball masculí que en el femení. De les deu primeres especialitats laborals on l'augment de sous és més representatiu en termes percentuals, només n'hi ha una de femenina.

Remarquem també que en el cas dels llocs de treball que ocupaven mà d'obra

AIMS, col. Francisco Sagrera

Fent taps a mà a can F. Sagrera

*Lliscant, fent tires i discos a la
fàbrica d'Irineu Ferrer*

AIMS, col. Irineu Ferrer

“Tapers

Avui ja en queden pocs. Ja són història.
Uns cops de corn, la màquina, el progrés,
d'un petit món se'n van endur la glòria
que fou la vida dels passats tapers.
I malgrat tot, encara no es rendeixen
i per tapers, no volen claudicar,
l'antic taulell i el vell quinqué serveixen
i hom fa el miracle de fer taps a mà.
I una mà destra, delicada i sàvia,
poleix carracs cantant de baix en baix,
i amb un gat ros damunt la falda,
una àvia recorda aquell bon temps mirant
l'encaix...

Temps immortal de goig i d'alegria,
cantades fent escapça i treff bo,
i el bon partit del que arribava un dia
a treure el títol de repassador,
amb coll planxat i emmidonat, que brilla,
barret, bigoti i puro d'estament,
una cadena per voltar l'armilla
i un “amadeu” per fer callar la gent.
Temps beneït de serenata airosa,
de berenada, cobla i envelat
que vora el catre en plena rabiosa
s'anava a plaça com el més pintat...

Són uns gegants per fer marxar l'ofici,
mes, ai, que el treballar, que és tan honrat
si se'n fa massa es converteix en vici
i el vici tots sabem que és un pecat!
Per això treballen com el cor els mana,
o molt, o poc, o gens, i han dit tots junts
que un sol diumenge és poc a la setmana
i ells faran festa tots els Sants Dilluns!

Ells surten a pertot, i s'esborgeixen,
i a cada taula fan un bon costat.
Són socis del casino i discuteixen
els comptes de l'Obrer i la Societat.
Són enemics de metge i medicines
i amb la pomada Panxo es posen bons.

Han fet campanya a Cuba i Filipines
i n'han portat quaranta mil cançons.
Ells són gent, en política, temuda,
i al diputat li cal un ull obert,
són gent d'orella fina, coneguda
per controlar les falles d'un conert.
Si van al bosc, són caçadors d'altura
i en cas de compromís, és ben senzill
amb jocs de mans fer treballar una fura
i arribar a casa amb un senyor conill.
Saben els tics de tot ocell que voli,
coneixen tots els peixos i l'esquer,
canten al cor, refan un allioli
i cuinen com els àngels si convé.

A la Bisbal cada advocat rondina
i amb un taper al davant no està tranquil.
Ells saben per saber-ho tot, triant xopina,
tenen lector d'alçada a tant per mil!
Són fundadors de Carnivals de prova
on feren sempre destacats papers...
Són una gent de fusta que no es troba.
Són classe a part. La seva. Són tapers!
Bepes"

(AMP. Revista de Palafrugell. Any V. núm. 3.
Març 1966. p. 19)

J. Mas. AIMS, col. Museu Cau de la Pesca

Lliscant a mà

AIMS, col. Museu Cau de la Pesca

Carradors en plena feina

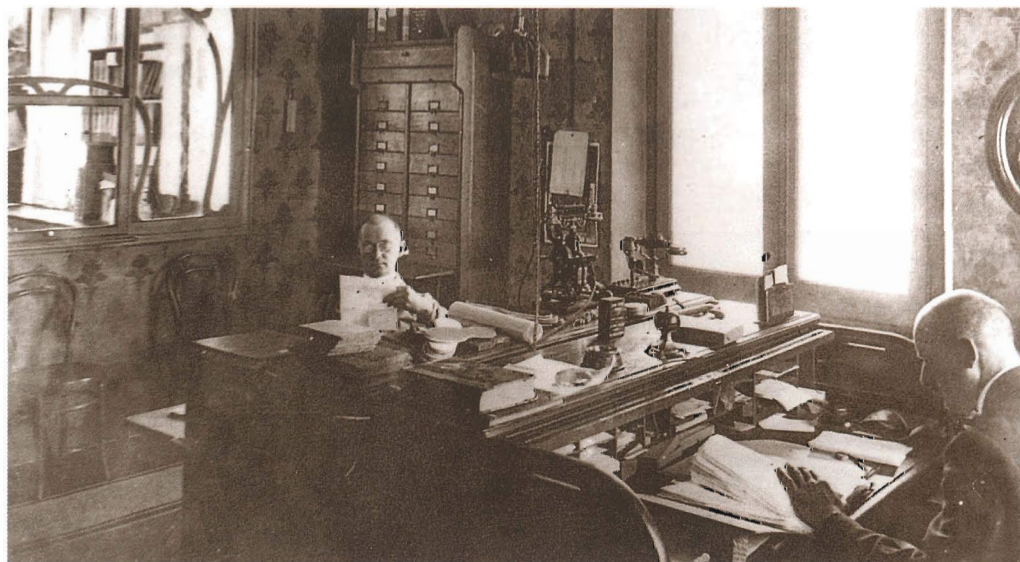
La feina de despatx a can Mario. Diverses fotos que dataríem el 1915 perquè en un calendari de paret podem llegir "18 de agosto miércoles" i a més en una altra foto hi apareix encara el Sr. Vincke

AMP, col. Armstrong

AMP, col. Armstrong

AMP. col. Armstrong

AMP. col. Armstrong

Un país ideal

Un altre poema que contribuï a divulgar aquell aire de país feliç que ens ha arribat fins avui. Sabem que el país dels taps no era precisament així.

“LA CANÇÓ DEL TAPER

I

Sota un cel pur i esplendent,
vora la mar remorosa,
tot guaytant a sol ixent
hi somriu ma Pàtria hermosa.
N'és tot l'any verger en flor;
n'és la gent robusta i sana;
lo glever és un pa d'or
brunyit per la Tramontana.
Aquí hi viu tothom feliç;
aquí hi grana'l bé de Déu...
i d'aquest bell paradís
puc ben dir que'n som l'hereu.
Oh ma Pàtria empordanesa,
jo só'l fill que t'aimo més;
so'l puntal de ta riquesa...
ai de tu, si jo't faltés!

II

Tant bon punt relluu l'aurora
prenc les eines amatent;
quan me veu l'escairadora,
los carracs me du somrient.
Bat l'estoig amb gran fal·lera
per l'encaix i ensuadó
i al cimbell de la panera
va caient el tap rodó.
I “ala,ala!” “bregar i fora”,
vaig pensant amb cor joitós;

eixa vida m'enamora
lo treball és mon repós”
Oh ma Pàtria empordanesa,
jo só'l fill que t'aimo més;
so'l puntal de ta riquesa...
ai de tu, si jo't faltés!

III

Mon caràcter jovenívol
n'és amic d'esbargiment:
no'm fa plaer estar pensívol;
l'esplaiança és mon content.
En cap balles de la Plana
jo no hi puc pas mai faltar;
quan puntejo la sardana
allò si que és puntejar!
La pesquera és m'alegria
la berenada és mon consol;
xiulo i canto tot el dia
lo mateix qu'un rossinyol.
Oh ma Pàtria empordanesa,
jo só'l fill que t'aimo més;
so'l puntal de ta riquesa...
ai de tu, si jo't faltés!

IV

Jo al taulell faig feina honrada
com la faig a tot indret;
i a n'al Cel puc dar l'ullada
amb cap dret i cor ben net.
Més si un jorn per eixos pobles
les enveges m'han retut, *
m'han alçat els cors més nobles
que de prop m'han conegut.
No'm fan por les sotragades;
mai m'indústria morirà;
sempre els fruits de mes suades
tot el món estimarà.

Oh ma Pàtria empordanesa,
jo só'l fill que t'aimo més;
so'l puntal de ta riquesa...
ai de tu, si jo't faltés!

Ramon Masifern
(Cantor de La Sardana
i de l'Empordà)

* L'enveja que tan rosega el cor humà, va crear pel rest de Catalunya un mal nom als tapers, que no se'l mereixien; i per això nosaltres, pels anys 1889, vàrem voler enlairar-los en son lloc, cantant aquesta poesia. (N. de l'A.)”

Obrers amb seny

Artigas contribueix amb els seus arguments a formar la imatge de bones relacions laborals i salaris alts que tenia la indústria entre les altres de l'època. Sabem que no tot són flors i violes, la vaga de què parla Artigas durà del 2 al 12 de gener de 1900.

“Las huelgas en la industria corcho-taponera

Es sabido que son rarísimas las huelgas en la industria corcho-taponera, y la últimamente ocurrida en San Feliu de Guíxols prueba, una vez más, que sólo por excepción aparece en aquella tales perturbaciones del trabajo. La principal causa, a nuestro juicio, de este fenómeno, se halla en que el obrero sabe calcular de igual

modo que el fabricante, la clase y valor que se obtiene de la materia bruta, o sea del corcho en plancha, al ser elaborado en tapones, por lo cual es fácil que uno y otro se pongan de acuerdo cuando por parte de alguno de ellos, entienden que no hay la debida correspondencia entre el trabajo del obrero y la retribución o salario que reciben del fabricante. Pero además hay que reconocer también, mucho influye en la buena armonía entre obreros y patronos el que los primeros, que, como se sabe, los hay de ambos sexos, obtienen un salario o remuneración que les permite vivir, con bastante desahogo. Además, en los centros industriales corcho-taponeros, sobre todo en Cataluña, los obreros procuran instruirse, tienen cajas de ahorros, y en muchas poblaciones (Palafrugell, Palamós, etc.) hay sociedades cooperativas de consumo, todo lo cual crea en los obreros hábitos de cordura que los hace apreciables de sus patronos y conducirse con el mayor orden, y gran tacto, en todas las manifestaciones de la vida social.”

Primitivo Artigas

Madrid 25 de Enero de 1900.”

(AHMSFG. *El Puerto* núm. 58, 2 de febrer de 1900. p. 2)

Un contracte

S’ha convertit en un tòpic el tema de les idíl·liques relacions entre patrons i obrers en aquesta nostra indústria. Que n’era de lluny la realitat! Ens sembla prou representatiu el text dels contractes que la Patronal presentava, a començaments de 1920. Cal advertir, però, per una banda, la procedència del redactat i, per altra, el moment especialment difícil de les relacions laborals quan la patronal mostra una irreductible intransigència amb dos locauts decretats en pocs mesos.

“La Federación Patronal corcho-taponera de la provincia de Gerona, siguiendo las instrucciones de la Confederación Nacional Patronal ha acordado hacer público que todos los patronos que integran aquella, deben desde luego abrir listas en sus fábricas, de los obreros que aceptando las condiciones o

Bases que ha hecho públicas la Federación Patronal de Barcelona deseen reanudar el trabajo previa firma del contrato individual que a continuación se detalla y después de suprimido el párrafo 7º por afectar solamente al ramo de la construcción.”

Màquina americana anterior al 1936

AIMS, col. Manich

CONTRATO DE TRABAJO

Entre D. de y D.
natural de de estado, edadaños, domiciliado en
..... calle, núm., de oficio se
conviene lo siguiente:

1º D. previamente enterado del Reglamento de Trabajo de
..... que acepta en todas sus partes, efectuará los trabajos y tareas que se le
indiquen por la Dirección y los encargados y que sean propios de su oficio de
.....

2º La duración de este contrato será de una jornada ordinaria, entendiéndose
prorrogado sucesivamente por un día más mientras una de las partes no lo avise a la otra
con un día de anticipación. No obstante, el patrono podrá dar por rescindido el contrato
en cualquier momento, abonando al operario el salario correspondiente a un día
ordinario de trabajo.

3º El salario que se asigna a don por su trabajo, es de ptas.
por, en el trabajo a destajo percibirá el salario correspondiente al tiempo que
haya trabajado, sin derecho a reclamar indemnización de ninguna clase si por motivo de
enfermedad, lluvia, falta de fuerza motriz, falta de primeras materias, averías y otras
causas de fuerza mayor, se hubiese de interrumpir el trabajo.

4º La organización y distribución del trabajo será de la exclusiva dirección,
competencia y autoridad del patrono o de los representantes y encargados designados al
efecto.

5º Si el obrero abandona el trabajo sin causa justificada, el contrato quedará
rescindido, sin que tenga derecho a percibir más salarios que los devengados.

6º El operario pondrá en conocimiento del patrono los cambios de domicilio que
efectúe, mientras esté en vigor este contrato.

7º El lugar del cumplimiento de este contrato será en pudiendo
el patrono o sus encargados destinar al obrero a la obra, fábrica, taller o remiendo que
crea conveniente, dentro o fuera de esta localidad".

(AHMSFG. *El Programa*. núm. 827, 3 de gener 1920. p. 1 i 2).

Els sous dels alts càrrecs de Manufacturas de Corcho, S.A.

Reproduïm una declaració jurada del 15 d'octubre de 1920 presentada per Joan Miquel, com a director de Manufacturas a l'administrador de contribucions on es fan constar els salaris dels alts càrrecs i del personal administratiu de la Societat.

“AÑO 1920/21 TERCER TRIMESTRE.

DECLARACIÓN JURADA que en nombre de
“MANUFACTURAS DE CORCHO S.A.” de PALAFRUGELL (Gerona) presenta su Director Don JUAN MIQUEL AVELLÍ al Señor ADMINISTRADOR DE CONTRIBUCIONES de esta Provincia, de los haberes del personal afecto a la expresada Sociedad Anónima, correspondiente al tercer trimestre del corriente año económico en virtud de lo que dispone el vigente Reglamento del Impuesto de Utilidades.

Nombre y apellidos	Sueldo anual	Domicilio			
			Florencio Gispert Badruna	2827,22	Garriga – 12
			Esteban Bofill Rovira	2827,22	Tarongeta – 66
José M ^a Manich Elías	13333,33	Pi y Margall - 24	Federico Ysern Bofill	2827,22	Animes - 13
José Bisbe Ganiguer	13333,33	Garriga - 6	Alberto Gich Romañach	2499,99	Botinas – 2
Juan de Linares Delhom	11208,79	S. Sebastián - 35	Enrique Gubau Bech	2499,99	Casas Novas – 6
Emilio Deulofeu Miquel	9782,52	Caritat -	Esteban Bruguera Marqués	2499,99	Hortal d'en Pou - 30
José Reig Gay	7741,92	Constancia – 6	Ramiro Deulofeu Quintana	2499,99	S. Sebastián - 4
José Sagrera Perxés	6717,11	Caballers – 1	José M ^a Manich Oliva	1865,28	Pi y Margall - 24
Enrique Mascort Boera	6717,11	Torre Moros – 27	Juan Planas Salabert	1237,08	Ruella -
Mario Miquel Vilanova	5106,38	Pi y Margall – 11	Margarita Cerdà Albertí	1237,08	Arrabal Inferior -
Luís Frigolé Peya	5106,38	Caballers -	Juan Guitart Andreu	927,83	Ancha – 46
Julián Viñals Miquel	5106,38	S. Martín - 12	Alberto Esteva Miquel	494,84	Pi y Margall – 26
Manuel Massoni Esparragó	4444,44	Padró Gran – 7	Juan Corominas Borrás	494,84	Caritat - 28
Florentín Espada Puerto	4126,92	Luna – 1	Rafael Regualta Bañeras	247,42	Torres Jonama -
José Mascort Gasau	3789,47	Luna – 6	Ernesto Montaner Brunet	6417,11	PALAMÓS
Mariano Mascort Peya	3789,47	Caballers – 18	Arturo Maria Montaner	5106,38	id.
Julio Perxés Maura	3789,47	Progreso – 32	Martín Maria Martinell	1237,08	id.
Jaime Puig Fornells	3789,47	S. Sebastián – 45	Arsenio Comas Rutllant	3789,47	FIGUERAS
Narciso Reig Gay	3789,47	Garriga – 38	José Comas Genís	1237,08	id.
Pelayo Granés Cruañas	3789,47	Clavé – 5			
Nicolás Cabras Meles	3789,47	S. Sebastián - 9	PALAFRUGELL, 15 Octubre de 1920" (MSP. Fons Armstrong)		

PALAFRUGELL, 15 Octubre de 1920” (MSP. Fons Armstrong)

Salaris i treball. 1914-1925

Escrit de la Cambra de Comerç de Palamós, del 6 d'agost de 1925 demanant a l'alcalde de Palafrugell: "... quiera mandarme, por lo que se refiere las industrias y comercio existentes en esa localidad, los datos que se solicitan.(...)"

Mercado de trabajo													
Provincia de Girona	Industria Corcho-Taponera											Palafrugell	
Oficio o clase de trabajo	1914			1920			1924			Hasta el dia 24 de agosto 1925			Desde el 24 de agosto 1925
	Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			
	V.	H.		V.	H.		V.	H.		V.	H.		
Escojedores corcho	25		3,50/3,75	20		7	10		6	12		6	7
Peones varios	164		3/3,25	118		5,50/6	80		4,50/5	130	4,50/5	5,50/6	
Hervidores	16		3,50	14		6,50/7	8		5,50/6	12		5,50/6	6,50/7
Cuadradores y rebaneadores	295		3/3,50	210		6,50/7,25	66		6,25/6	74		6/6,25	6,50/7,25
Máquinas tiras	40		3/3,50	45		6/6,50	20		5/5,50	22		5/5,50	6,50
Auxiliares	40		1,50/2	45		3/4	20		4/3	22		2/3	2,50/3,50
Barrinares	58		3/3,50	66		6,75	22		5,75	26		5,75	6,75
Maq. americanas, descabezar, marcar y partir.		75	2		62	4		40	2,75/3		50	2,75/3	3,25
Escojedoras discos		166	2		216	3,75/4,5		160	3,25		190	3,25	3,50
Id. tapones y cap. net.		240	2/2,25		110	3,75/4,50		90	3,25/3,50		150	3,25/3,50	3,50/4
Escojedores tapones	210		3,50/3,75	114		5,50/7	64		5,25/6,25	52		5,25/6,25	6/7,25
Cuadradores papel	10		3,50/3,75	24		5,5,50	40		5,50/6,50	50		5,50/6,50	6,50/7
Maq. bobinas y ordenar papeles		32	2,75/3		72	3,50/3,75		71	3,50		130	3,50	4,50
Máq. papel y recortar	14		3,75	29		5/6	18		6,50	40		6,50	7
Escojedoras papel		28	2/2,25		43	3,75		60	3,25/3,50		92	3,25/2,50	3,50/3,575
id. bornizo					26	3,25		29	3		20	3	3,25
Sección aglomerados				165		6/7,5	333	6/7	380	6/7	6,50/8		
Máq. de ribot.		320	destajo		285	destajo		120	destajo		104	destajo	destajo
Máq. de cuadrar		50	2		80	3,25/4,50		50	3,25/3,50		42	3,25/3,50	3,50/3,75
Maq. esmeril y demás fabricación trefinos		124	2/2,50		119	3,50/4		220	3,75		250	3,75	4/4,50
Taponeros a mano	90		destajo	15		destajo							
Taponeras a mano		36	id.		4	id.							
	962	1071		865	1017		681	840		820	1028		

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Salaris i treball. 1914-1925

Escrit de la Cambra de Comerç de Palamós, del 6 d'agost de 1925 demanant a l'alcalde de Palafrugell: "... quiera mandarme, por lo que se refiere las industrias y comercio existentes en esa localidad, los datos que se solicitan.(...)"

Mercado de trabajo													
Provincia de Gerona			Palafrugell										
Industria Corcho-Taponera													
Oficio o clase de trabajo	1914			1920			1924			Hasta el dia 24 de agosto 1925			Desde el 24 de agosto 1925
	Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			Nº de obreros/ Salario corriente			
	V.	H.		V.	H.		V.	H.		V.	H.		
Escojedores corcho	25		3,50/3,75	20		7	10		6	12		6	7
Peones varios	164		3/3,25	118		5,50/6	80		4,50/5	130	4,50/5	5,50/6	
Hervidores	16		3,50	14		6,50/7	8		5,50/6	12		5,50/6	6,50/7
Cuadradores y rebaneadores	295		3/3,50	210		6,50/7,25	66		6,25/6	74		6/6,25	6,50/7,25
Máquinas tiras	40		3/3,50	45		6/6,50	20		5/5,50	22		5/5,50	6,50
Auxiliares	40		1,50/2	45		3/4	20		4/3	22		2/3	2,50/3,50
Barrinares	58		3/3,50	66		6,75	22		5,75	26		5,75	6,75
Maq. americanas, descabezar, marcar y partir.		75	2		62	4		40	2,75/3		50	2,75/3	3,25
Escojedoras discos		166	2		216	3,75/4,5		160	3,25		190	3,25	3,50
Id. tapones y cap. net.		240	2/2,25		110	3,75/4,50		90	3,25/3,50		150	3,25/3,50	3,50/4
Escojedores tapones	210		3,50/3,75	114		5,50/7	64		5,25/6,25	52		5,25/6,25	6/7,25
Cuadradores papel	10		3,50/3,75	24		5,5,50	40		5,50/6,50	50		5,50/6,50	6,50/7
Maq. bobinas y ordenar papeles		32	2,75/3		72	3,50/3,75		71	3,50		130	3,50	4,50
Máq. papel y recortar	14		3,75	29		5/6	18		6,50	40		6,50	7
Escojedoras papel		28	2/2,25		43	3,75		60	3,25/3,50		92	3,25/2,50	3,50/3,575
id. bornizo					26	3,25		29	3		20	3	3,25
Sección aglomerados				165		6/7,5	333	6/7	380	6/7	6,50/8		
Máq. de ribot.		320	destajo		285	destajo		120	destajo		104	destajo	destajo
Máq. de cuadrar		50	2		80	3,25/4,50		50	3,25/3,50		42	3,25/3,50	3,50/3,75
Maq. esmeril y demás fabricación trefinos		124	2/2,50		119	3,50/4		220	3,75		250	3,75	4/4,50
Taponeros a mano	90		destajo	15		destajo							
Taponeras a mano		36	id.		4	id.							
	962	1071		865	1017		681	840		820	1028		

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Les lluites socials

Alguns textos i el record sovint endolcit d'un temps passat han mitificat les relacions entre els amos i els treballadors de la indústria surera. La majoria d'aquestes referències corresponen al segle XIX i se situen en uns moments en què molts artesans eren els seus propis amos. La lluita social fou, però, molt dura i establí uns abismes irreconciliables entre una banda i una altra. Els fets d'Octubre de 1934 i els esdeveniments que acompanyaren la Guerra Civil són la manifestació més evident d'unes rancúnies que es covaven feia temps.

Els primers de Maig a Palafrugell

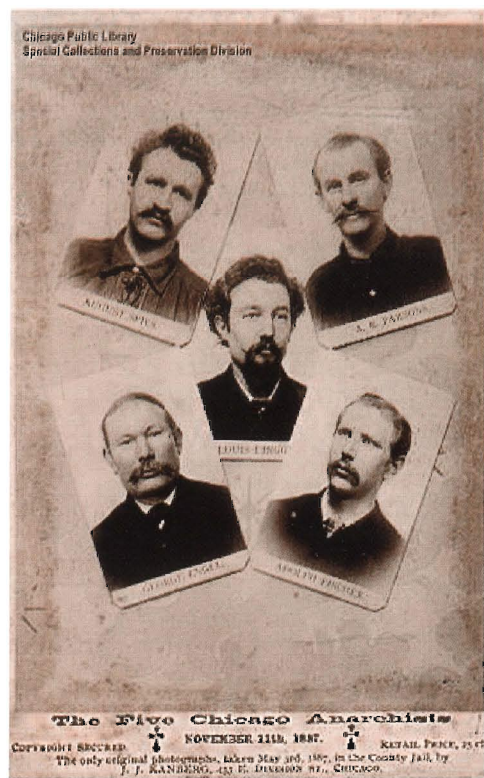
La reducció de la jornada laboral fins a un màxim de vuit hores es plantejà com una reivindicació des dels inicis del moviment obrer organitzat. Després dels esdeveniments del Primer de Maig de 1886, tristament famós pels fets de Xicago, s'impulsà la demanda, en l'àmbit internacional, d'una reglamentació laboral que inclogués les vuit hores. Quan a París es fundà la II Internacional el 1889, un dels primers acords fou que cada dia 1 de maig, començant pel de 1890, se celebrés aquesta diada i es reivindicués la jornada de vuit hores. A Catalunya tingué una importància extraordinària.

La primera convocatòria del 1r. de Maig, la de 1890, devia causar gran preocupació a les autoritats, perquè es va declarar l'estat de guerra, que es mantindria fins al 22 de juny. A més de la manifestació corresponent, la demanda dels tapers palafrugellencs anava per les vuit hores i un augment de 9 a 12 rals el miler de taps model de 20 línies i de 8 a 10 rals els de 18. Els carradors demanaren un augment de dos rals per a les diferents categories laborals que cobraven entre 12 i 15 rals diaris.

L'any següent es va publicar una Real Orden, de la qual s'informà puntualment a l'alcalde de Palafrugell el 27 d'abril de 1891: "En ella se refleja de manera clara y terminante las elevadas miras del Gobierno de S.M., lo mismo para proteger y amparar al obrero en los

Els màrtirs de Chicago

www.chipublib.org

derechos que dentro de las leyes le asisten, como para impedir que se salga de los límites de ellas. Llamo pues la atención de V. sobre la misma a fin de que, interpretando fiel exactamente tan loables deseos se atempere su método a las prevenciones que en ella se determinan". L'alcalde havia de comunicar al governador cada sis hores, des de les sis del matí, "el estado de tranquilidad de la población, los ánimos de la clase jornalera, la opinión de V. y cuantos detalles crea precisos deba conocer mi autoridad."

El 28 d'abril de 1892 el governador civil contestava un escrit anterior de l'alcalde en què s'interessava perquè el

Primer de Maig següent no es trobessin sense Guàrdia Civil "al objeto de sostener o reprimir cualquier acto relacionado con el sostenimiento del orden" i se li assegurava que a més de la dotació habitual a Palafrugell es veuria reforçada amb la de Flaçà i Torroella.

L'any 1893 es recordava a l'alcalde de Palafrugell, mitjançant una circular del Govern Civil, la vigència de la R O de 22 d'abril de 1891 on s'establia expressament la prohibició de fer reunions o manifestacions a l'aire lliure, i si es feien en locals tancats, es podien autoritzar sempre que la sol·licitud fos presentada amb 24 hores d'antelació. També es demanava que, immediatament després de rebre la comunicació, comunicés quins eren els ànims de "la clase jornalera" i altres detalls que considerés que el governador hagués de saber, ahora que s'informés telegràficament cada sis hores si hi havia novetats "...procurando poner los medios que estén a su alcance para disuadir a los iniciadores de Huelgas, proteger a los obreros que deseen trabajar y garantir (sic) la tranquilidad del vecindario. En previsión de lo que pueda ocurrir, concentraré la fuerza de la Guardia Civil en esta provincia, de manera que pueda acudir con prontitud a cualquier punto en que se altere el orden público."

L'any 1894 la circular del Govern Civil insisteix en els mateixos extrems i s'afegeix que s'adoptin mesures per a impedir que amb motiu de l'extraordinària afluència de gent a l'entrada i a la sortida dels locals on es feien les reunions no s'entorpís el trànsit o es promoguessin manifestacions més o menys espontànies i il·legals. Aquesta precisió ens fa pensar

AMP

*Baix Empordà minimitzà sempre
tot allò que feia referència al
Primer de Maig*

que aquests mítings del Primer de Maig devien tenir una participació considerable. També té especial cura a demanar a l'alcalde que "Comunique V.S. las oportunas instrucciones a los Delegados de su Autoridad que con arreglo a la Ley asista a las reuniones públicas para que procedan a la suspensión de estas en los casos que la misma preceptua y muy especialmente en cuanto manifieste el propósito de propagar los procedimientos de fuerza del llamado anarquismo en acción, observando en esto el rigor de (sic) las circunstancias y la opinión pública demanden; dicta V.S. y adopta cuantas medidas de precaución le sugiera su celo, de suerte en caso necesario pueda oponer la fuerza pública previos los requisitos legales a toda resistencia tumultuaria a los mandatos de la autoridad."

En anar passant els anys el caràcter reivindicatiu del Primer de Maig anà prenent un aire més festiu. Així, el de 1899 va ser celebrat especialment pels joves anant a passar el dia a la platja, a més de mostrar a les façanes de les seus de les societats obreres els estandards respectius.

La festa del Primer de Maig de l'any 1900 es veié enterbolida pel fet que 21 obrers de Palamós es trobaven presos a la Bisbal des dels fets del març anterior. La societat obrera Germinal havia donat llibertat als seus afiliats per celebrar o no la diada obrera. Segons la premsa, molts obrers anaren a la feina, però des que al migdia se sabé que els detinguts havien estat alliberats, a la tarda es van ballar sardanes a la plaça i es va fer un ball al Centre Obrer a la nit on van assistir "más de 90 parejas".

Alguns patrons no van acceptar mai el sentit que aquesta festa tenia per als treballadors i es van donar casos de represàlies pel fet de no anar a treballar, com podeu veure en la *Crónica del Nuevo Distrito* del 5 de maig de 1900.

Arriba un moment en què la premsa conservadora ja no se'n fa ressò i minimitza la diada. Així, el 1912, quan encara seguia una important vaga a la Torres Jonama i s'havien produït alguns aldarulls tant al cinema com al ball contra alguns obrers no vaguistes al crit d'esquirols, *Baix Empordà* informava: "Va passar completament desapercebuda la festa del Treball. Se treballà en totes les

Can Forgas de Begur. La conflictivitat
laboral del 1900 afectà tota
la comarca surera

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

fàbriques sens que els obrers fessin manifestacions de cap mena”.

El 24 de juny de 1914 hi hagué una proposta del regidor Sr. Oliveras en el sentit que l'Ajuntament acordés que en tots els treballs que es fessin per compte seva s'exigís la jornada de vuit hores. Aquesta proposta, avançada en el temps, va ser votada en el ple de l'Ajuntament després d'intenses discussions amb el resultat de sis vots a favor i sis en contra, finalment el vot de qualitat de l'alcalde va fer que es desestimés la proposició.

Amb una redacció calcada de l'anterior s'informava del primer de maig de 1930: “...La Festa del Treball va passar, a Palafrugell, quasi desapercebuda, malgrat el gran industrialisme de la nostra vila i es treballà normalment arreu, en tots els tallers i fàbriques. A la

nit es varen tocar sardanes a plaça Nova, anant el programa a càrrec de La Principal d'aquesta”.

També, per acabar, el 1934 i el 1935 la Festa del Treball tingué la consideració d'un dia festiu sense que els actes polítics i reivindicatius dels seus orígens hi fossin especialment importants.

Després de la Guerra Civil aquesta festa perdé el seu caràcter original i es convertí durant molts anys en un nou motiu d'exaltació del règim imperant.

El difícil 1900

El 1900, considerat com un any esplèndid des d'altres punts de vista pel que fa al moviment industrial i comercial, fou especialment conflictiu en l'aspecte social del sector surer: Forgas a

Begur, Montaner a Palamós, Bender a Palafrugell, foren conflictes importants. A Sant Feliu de Guíxols un tret de la Guàrdia Civil matà un paleta, Joan Soler Font, que assistia a la manifestació del 14 de març de 1900.

En aquest any destaca la reglamentació del treball femení i infantil. S'aprovà la Llei sobre la protecció de la dona i els infants en el treball, el 13 de març. El Reglament és del 13 de novembre. La legislació sobre treball infantil no s'aplicava, ni tampoc la referent a la prevenció d'accidents i d'higiene en el treball que tenia legislació des del 1900: "Catálogo de mecanismos preventivos de accidentes de trabajo", i de 1904: "Reglamento provisional de la Inspección Industrial".

Joan Vergés i Barris, aleshores alcalde de Palafrugell, convocà per separat els patrons i els obrers. Els patrons per a les 3 de la tarda del dia 22 de juny de 1900 i els obrers per a les 20,30 del 23, a la sala Capítular de l'Ajuntament, per a procedir al nomenament de vocals per formar part de la Junta local de Reglamentació del treball de les dones i dels nens.

Els obrers van assistir a la reunió, però la majoria renuncià a nomenar cap vocal. Una minoria dels assistents en van proposar dos, però van renunciar al càrrec. En un esborrany del telegrama dirigit al Govern Civil s'hi diu: "(...)Dada actitud demostrada persistirán en igual sentido y con más tesón en su negativa, caso de convocar otra reunión y en tal caso tampoco tendrán representación los obreros. Puedo instalar la Junta con los vocales designados por los patronos y Cura Párroco".

El governador civil donà noves ordres perquè a les 21 h del dia 30 de juny tingués lloc una nova reunió per elegir els vocals dels obrers de la Junta local.

Apatia, desinterès, indiferència, oposició, manca de confiança en l'eficàcia de la Junta? El cas és que sempre resultà una tasca molt difícil asseure junts en una mateixa taula els uns i els altres.

Pel mes de novembre de 1900 es van suspendre les garanties constitucionals invocant la Llei d'ordre públic de 23 d'abril de 1870. L'alcalde Vergés, en conseqüència, recordà en un ban la prohibició de fer grups de més de tres persones al carrer i esperava que els fabricants obrissin les fàbriques el 28 de novembre perquè els obrers hi poguessin treballar. La situació a Palafrugell motivà una carta de protesta del Consell de l'Associació Germinal.

A. Alcalde

La Junta de la P. M. T. de Palafrugell, concho-ta pomsos "La Liga" existint en esta localidad en reunión celebrada el martes proximo pasado a las 10 sig. de la tarde.

El lunes día 6 del corriente a las 8 y 1/2 de la noche celebrada dicha asociación, una reunión general extraordinaria en el salón de baile de M. Anelli, para tratar el modo de apoyar a nuestros compañeros los huelguistas de las fabricas de Palafrugell.

Lo que fuere el resultado de dicha reunión se comunicará de oficio a los efectos y fines correspondientes.

Casa de la Sobra 5 Mayo de 1912.

A. Alcalde de esta villa. N. Secretario.

AMCS

1901. D'obriers i capellans (o la processó anava per dins...)

L'anticlericalisme visceral havia format part de la manera de pensar i sentir de molts liberals des del primer terç del s. XIX quan les guerres carlines entorpien la vida ciutadana i econòmica de les viles sureres que es trobaven en plena expansió.

Amb qualsevol motiu s'encenien els ànims i la més petita fricció esdevenia un afer vital i una amenaça a l'ordre públic.

Ja pel maig de 1896 Antoni Petit i Manuel Morató, destacats líders obrers, comunicaren a l'Alcaldia, com era preceptiu a l'època, que el dia 28 a les 20,30 hores tindria lloc al Teatre del Centre Obrer una reunió pública per protestar "solemnemente de los atropellos inferidos en estos últimos días por el clero de esta villa a dos honrados y pacíficos ciudadanos por el solo hecho de no profesar las creencias católicas, apostólicas y romanas". Ignorem exactament quins "atropellos" hauria causat el Sr. rector Josep Soler de Morell. De fet hi havia altres desavinences amb el rector que no eren només ideològiques. També existí durant molt de temps un conflicte entre l'Ajuntament i la Parròquia amb el cementiri com a protagonista.

Més transcendència social van tenir els actes previstos pel Jubileu del 1901. L'anunci de celebració d'una processó jubilar la tarda del diumenge 7 de juliol pels carrers de Palafrugell motivà que es convoqués una manifestació popular que a la mateixa hora, les cinc de la tarda, i al so de la Marsellesa recorreria els principals carrers de Palafrugell "en defensa de las libertades consignadas en la Constitución del Estado".

Des de l'Alcaldia es trameten sengles comunicacions al Sr. rector i a Manuel Morató Esteva, responsables d'una i altra acció, ordenant-los que s'abstinguin de celebrar els actes respectius pel greu perill d'alteració de l'ordre públic i "evitar con ello un día de luto a esta Villa".

Francesc Estrabau, en *Caixa*, aleshores alcalde accidental, posà els fets en coneixement del Govern Civil, al qual s'informava puntualment dels esdeveniments que s'anaven produint: "Alcalde al Gobernador Civil = Gerona = Madrugada hoy aparecieron pasquines fijados muchas partes poblaciones diciendo "Liberales a defenderse. El fiero clericalismo quiere lucha sangrienta por calles". He ordenado retirarlos = Palafrugell 6 Julio 1901 = El Alcalde acdcl. = Franco. Estrabau."

Finalment el Sr. rector va celebrar la processó jubilar per l'interior del Temple parroquial mentre a fora es van formar grups que es van dissoldre sense conseqüències. "Reina tranquilidad".

La vaga del 1912 a la Torres Jonama

Indubtablement que els conflictes socials provocaven un fre al desenvolupament econòmic de les empreses. Quan es produïen, es desencadenava un procés en què els exportadors no agafaven comandes pel temor de no poder complir amb els compromisos i els fabricants eren reticents a l'hora d'adquirir la primera matèria. D'alguna forma hi havia una certa retroalimentació del conflicte: les demandes obreres no se satisfieien en considerar les cases que no les podien suportar i, per altra banda, no s'agafaven

més comandes que haurien pogut aportar els recursos necessaris per complaure les reivindicacions, almenys les monetàries.

El conflicte que comentem, un dels més virulents de la història obrera de Palafrugell, va tenir lloc entre el 5 d'abril i el 25 de juny de 1912, 68 dies en total, a l'empresa J. Torres Jonama al carrer del Sol. La fàbrica estava dirigida pel gerent Cosme Ribas, en absència de Josep Torres que vivia habitualment a Nova York. Els protagonistes, els tapers mecànics i els triadors.

En el moment de la vaga treballaven a l'empresa 238 obrers: 49 homes, 95 dones; joves entre 14 i 18 anys: 22 nois i 65 noies i 2 nens entre 10 i 14 anys que cobraven entre 1,50 i 3,75 ptes., per una jornada laboral de 10 hores diàries.

Hi hagué 58 obrers que no van anar a la vaga: 26 homes, 27 dones, 3 joves i 2 nens; tots aquests van ser considerats esquirols pels seus companys i van tenir posteriorment dificultats per continuar la feina.

Segons fonts de l'Instituto de Reformas Sociales, per al sosteniment de la vaga es van rebre un total de 12.000 ptes. en donatius procedents de les caixes de resistència, de societats de socors i de donatius. Es desconeixien les pèrdues de l'empresari, però en salaris es calcula que es van perdre 18.000 ptes.

La causa principal que féu encetar la vaga fou l'acomiadament de l'obrer Joan Gallart per l'encarregat Joan Mont per haver deixat massa estona el lloc de treball a causa d'urgents necessitats fisiològiques, però el conflicte continuà per la petició d'acomiadament de l'encarregat i dels esquirols. L'informe de l'Instituto de Reformas Sociales explica:

“Nota: Después de solucionada la huelga volvió a iniciarse por pretender huelguistas el despido de los operarios que continuaron trabajando y de otros nuevos que admitió durante los días anteriores a la solución”. Els patrons no van fer cap proposta per solucionar el conflicte, finalment es van acceptar les peticions dels vaguistes.

Mentre va durar la vaga es van incorporar 25 nous treballadors. Després de la vaga van quedar 30 homes, 20 dones, 2 joves i els dos nens sense feina.

Es considerava que hi havia hagut delictes, coaccions i lesions durant la vaga a més de danys en les propietats dels obrers que no la seguien. L'informe precisava que els delictes no els havien

Treballadors de Josep Torres Jonama a la fàbrica de Palafrugell a començaments del s. XX. Podria ser que Josep Torres fos el més alt de la finestra de la dreta

comès els patrons (!) i que els treballadors no podien precisar quins havien estat els autors, però es van processar 13 persones per alteració de l'ordre públic, dels quals 7 eren vaguistes i 6 obrers que no n'havien fet. La vaga va adquirir caràcter de tumult, la força pública va haver d'intervenir i hagué dos ferits entre els manifestants. Vegem tot seguit els moments més significatius dels esdeveniments:

El dia 5 d'abril de 1912 es declaren en vaga per la causa ja esmentada i exigeixen que s'acomiadi l'encarregat Joan Mont per "sa conducta d'infàmes i vexacions".

*Manufacturas de
Corcho, S.A.*

AIMS, col. Armstrong

El conflicte semblava que se solucionaria el dimecres 15 de maig de 1912 amb la intervenció del governador civil, Sr. Sixto de Lacalle, el qual, amb el tinent coronel Moret de la Guàrdia Civil, el cap de Policia Sr. Mas, el diputat Salvador Albert, el regidor Gallart i d'alguns representants obrers encapçalats pel Sr. Laviña es van reunir amb el Sr. Cosme Ribas, gerent de l'empresa i representant dels interessos de Josep Torres. Acordaren quatre bases:

Primera: acomiadament de l'encarregat Joan Mont. Segona: readmissió dels vaguistes en el mateix lloc de treball. Tercera: el gerent Sr. Ribas podia col·locar els esquiroles que s'havien contractat "on convingués als seus interessos". Quarta: l'empresa no exerciria cap tipus de represàlia.

Quan el divendres dia 17 les autoritats estaven a punt d'agafar el tren que els hauria de portar a Girona es tornà a declarar la vaga perquè es trobaren a la fàbrica peces de vestir de propietat dels vaguistes que havien estat fetes malbé. La Guàrdia Civil intervingué, sembla que amb la duresa habitual, contra els obrers concentrats davant la fàbrica; hi hagué detencions de dones –sobretot– que foren portades a la Bisbal i l'aturada s'estengué ràpidament a les fàbriques veïnes a la tarda.

El dissabte dia 18, quan hi havia aturada general a la majoria de les fàbriques, arribaren 30 guàrdies civils més. En total hi havia a Palafrugell un capità a peu, dos primers tinentes, un a peu i un altre muntat, un segon tinent a peu, 21 guàrdies muntats i 96 a peu.

A finals de maig van ser alliberats la majoria dels empresonats fins en aquell

moment. Fins a mitjan juny i des que s'havia iniciat la vaga, els obrers havien fet disset reunions i havien fet públics divuit fulls informatius. L'autoritat els va prohibir dos mítings i la publicació d'un dels fulls.

Finalment els dies 25 i 26 de juny de 1912 els obrers en vaga van tenir dues reunions al final de les quals es decidí tornar a treballar i es donà per finalitzada la vaga.

La presència dels reforços de la Guàrdia Civil encara es mantingué fins al 16 d'agost, quan van marxar les forces a cavall que hi havia a Palafrugell.

El 1917

Els fets d'aquell any 1917, les assemblees de parlamentaris i les Junes de Defensa, culminarien amb una vaga general a tot Espanya anunciada per al dilluns dia 13 d'agost. A Palafrugell, el dimarts, la vida ciutadana no s'havia alterat i tothom treballava amb l'única novetat del ban on es proclamava l'Estat de guerra.

El dijous van tancar els cafès però no les botigues. A la tarda estava previst que marxessin, en el tren de les tres, els mossos excedents de *cupo* que havien estat cridats a files. Jaume Passarrius, actiu sindicalista, aprofità l'esdeveniment i va fer un encès discurs dirigit als que havien d'anar a l'Àfrica intentant de convèncer-los que no hi anessin.

A l'estació, la Guàrdia Civil va carregar contra familiars, amics i curiosos que havien anat a acomiadar els qui havien mobilitzat, va detenir el sindicalista i el va portar a la caserna que hi havia aleshores davant de l'actual SARFA on va ser vexat i maltractat.

El divendres es van tornar a obrir els cafès i es començà a treballar en moltes fàbriques. El dissabte, la vaga era considerada acabada amb la satisfacció expressada des de la premsa conservadora local: "El bon seny de la població i el tacte i prudència amb què ha sapigut obrar l'autoritat militar, mereixen tots els elogis". (AMP. *Baix Empordà*, núm. 410. 19/08/1917).

El 1918

El 1918 destaquen les vagues de la secció d'aglomerats de Manufacturas de Corcho S.A. i la de la fàbrica de Martí Bisbe. La de Manufacturas s'inicià el 4 de maig i acabà el 7 d'octubre amb el resultat d'un augment en els jornals i la pèrdua de 72 llocs de treball segons unes fonts i 87 segons unes altres. Les negociacions

*Sala de carradors.
Sempre havien estat
molt reivindicatius i lluitadors*

Vista parcial de la fàbrica J. Torres Jonama
en Palafrugell

*La fàbrica de Josep Torres ja va
estar a punt de tancar el 1922*

tingueren lloc entre els representants del Sindicat únic i Joan Linares Delhom. Joan Pelegrí i Nicolau (1880-1941), advocat barceloní, autor de l'interessant estudi sobre l'època de la Gran Guerra publicat a *L'Estoig* núm. 5, i contemporani dels esdeveniments afirma que: "Una de les causes de la inclinació dels obrers a vagar des de maig a octubre, és la pesca de la xàvega... "(!) Segons aquest autor la llarga durada d'aquesta vaga de Manufacturas de Corcho, S.A. s'atribuiria a la possibilitat que tenien els obrers d'obtenir recursos per altres vies a més de la gran tala de boscos que, segons Pelegrí, es va fer.

Els locauts de 1919

Les reivindicacions obreres per aconseguir unes millores salarials i de condicions de treball que els permetés de recuperar el camí perdut durant la I Guerra Mundial portà a protestes i vagues. Els patrons, que també buscaven per la seva banda una recuperació econòmica ràpida, havien endurit les negociacions en matèria salarial i d'horaris. La vaga de l'abril de 1919 fou contestada amb uns tancaments de fàbrica, uns locauts.

Els locauts de 1919 van ser de les accions més dures en les relacions entre els patrons i els obrers palafrugellencs. Aquests fets són un exemple que demostra que entre uns i altres hi va haver situacions molt difícils que no eren tan idíl·liques com en ocasions s'ha dit.

Els tancaments de fàbriques de Palafrugell i la comarca surera en general s'inscriuen en l'espai més ampli de la lluita social a Catalunya. Ultrapassa per tant l'àmbit comarcal i els seus inicis els trobem al locaut decretat pel Congrés de la Confederació Patronal amb la finalitat de donar una resposta a les vagues i afeblir o eliminar els sindicats. Davant d'aquest fet la CNT passà la primera prova de foc coincidint amb la celebració a Madrid del Congrés Nacional del sindicat.

La primera resposta a l'acció patronal la van donar els barbers declarant el boicot als fabricants, a continuació els cambrers de diverses entitats com el Club 3x4 i picu, el Círculo Mercantil o fins i tot el Centre Fraternal, on l'únic que servia era el conserge.

L'any 1919 fou un temps d'intenses lluites socials. Va començar marcat per l'Assemblea surotapera que va tenir lloc a Sant Feliu el 23 de febrer amb delegats de poblacions amb organització obrera activa com Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, la Bisbal, Tossa, Begur, Calonge, Llagostera, Cassà i Girona, a més d'Hostalric, Santa Coloma de Farners, Lloret de Mar, Tordera, Vidreres i Sant Celoni. Es van llegir adhesions d'Arenys, la Jonquera i Agullana. L'Assemblea també comptà amb la presència de premsa comarcal com *Acción Social Obrera* de Palafrugell; *Justicia* de Lloret de Mar, *El Programa* i *L'Avi Muné* de Sant Feliu de Guíxols.

Aquesta Assemblea comarcal surotapera tingué una transcendència fonamental en els esdeveniments futurs perquè alguns dels acords més importants eren referència obligada en les futures negociacions amb els patrons. Destaquem la demanda, com a principi i amb caràcter general, de la jornada de vuit hores. El jornal mínim de 5 ptes. per als homes i de 3,50 per a les dones. L'abolició absoluta del treball a preu fet. La supressió absoluta del treball infantil als menors de 15 anys i la reglamentació del treball de la dona i dels aprenents. La supressió dels encarregats en la seva funció de vigilants a la feina. La millora de les condicions higièniques de les sales de treball. La indemnització amb el jornal sencer en cas d'accident de treball. El repartiment del treball en cas de crisi sense poder acomiadar ningú. La necessitat de creació d'escoles racionalistes per als fills i filles dels obrers i obreres. La constitució d'un Comitè de relacions a fi d'unificar esforços i

compartir informacions entre els sindicats. Aquest Comitè durant el primer any tindria la seva seu a Sant Feliu.

Els carradors eren els qui portaven sovint les seves reivindicacions a la vaga sabent la importància que tenien en el procés productiu. Si ells paraven, es parava tota la producció que venia darrere seu per la manca dels carracs que ells elaboraven. Una demanda de millora salarial de la secció de carradors fou tramesa a la Societat Patronal amb una amenaça de vaga. El límit per obtenir una resposta era el dimarts 22 d'abril de 1919. En no ser ateses les millores els obrers de quatre fàbriques: P. Pareras, Trefinos, S.A., Sagra y Cía. i Alejandro Esteva, es van declarar en vaga. La patronal contraatacà establint que si els obrers en vaga no s'incorporaven el dissabte dia 26 totes les fàbriques de la vila tancarien per fer costat a les empreses afectades.

La demanda dels carradors era una conseqüència dels acords del Congrés Obrer de Sant Feliu en què un dels punts, citat més amunt, era l'augment del jornal masculí a 5 pessetes. El salari dels carradors de Palafrugell estava en aquells moments al voltant dels 15 rals diaris.

La vaga va continuar i els patrons van complir l'amenaça. Des de sectors moderats es criticà la poca oportunitat dels sindicats donada la situació de la indústria però també "(...) Més davant del conflicte hi oposa l'element patronal, no les mides de serenor i prudència necessàries (...) pren l'extrema mida violent d'aplicar el lock-out a tot Palafrugell, enverinant fins al màxim grau els resultats del conflicte plantejat pel

El Sr. Josep M. Manich i Elias Oliu patí directament la ira dels incontrolats que amenaçaren greument la seva vida el 1934. Desgraciadament, pel novembre de 1936 serà assassinat com altres palafrugellencs, entre els quals es trobava també el seu fill, Josep M. Manich i Oliu

sindicat taper. (...)" (AHMSFG. *El Programa*, núm. 794, 4 maig 1919, p. 1).

Passaren les setmanes i la situació en les files obreres arribà a ser tan dramàtica com per haver de continuar en funcionament la Cuina Econòmica, ara anomenada Comunal Obrera, com en els temps de la Gran Guerra. El nombre d'afectats directament o indirectament se situà al voltant de 6.000 persones a Palafrugell. Les notícies procedents de la comarca informaven que molts palafrugellencs i palafrugellenques buscaven feina a d'altres poblacions

A finals de maig el governador civil intentà infructuosament d'establir un pacte entre les dues parts. La llarga durada del conflicte provocà en alguns moments que perillés la unitat entre els obrers: "(...) el momento actual puede ser terrible para la organización de los obreros corcho-taponeros, si algún

núcleo de éstos en la comarca, al igual que sus burgueses pierden el tino y empiezan a dirimir sus discrepancias a silletazo limpio. Es necesaria mucha ecuanimidad en los espíritus y afrontar con calma y serenidad las resultancias del conflicto." (AHMSFG. *Acción Social Obrera*. núm. 55, 31 de maig 1919, p.1.). La necessitat feia que hi hagués esquirols que anessin a treballar: "(...) el nombre d'aquests és d'una vintena a totes les fàbriques i tots *perteneixen* al sexe femení; tot són nenes que manades per son pare i millor per son xicot i algunes per l'afany de fer-se veure han traïdonat la justa causa. Els amos sense dubte pel despit de la seva situació fan córrer veus que ja són 200 els que treballen..." (AHMSFG. *El Programa*. núm. 803, 6 juliol 1919).

Finalment els patrons van fer els primers passos per trobar una sortida i el 24 d'agost s'acabava aquesta dura prova: disset setmanes completes. Les patronals de Sant Feliu, Palamós i Palafrugell van acceptar diversos augments salarials.

La Junta local de reformes socials es reuneix el 2 de desembre de 1919 per tractar de les 49 comunicacions que s'havien rebut de fabricants i comerciants comunicant que a partir del dia 9 tancarien les fàbriques i deixarien sense feina un total de 1.711 obrers i obreres. La Junta local presidida per l'alcalde accidental Josep Bisbe Ganiguer demanava que es procurés un ajornament si no era possible la suspensió de l'acord. Des de la premsa obrera es lamentava que s'anunciés el locaut només amb 7 dies d'antelació quan als obrers se'ls havia proposat que no declarassin cap vaga fins a dos mesos després d'haver-la anunciada. A més, aquesta acció patronal obeïa a les

instruccions donades des de la Federació Patronal catalana per contrarestar la pressió que a Barcelona oferia el moviment obrer. Es deia que les reticències i el retard de la patronal surera en aplicar les consignes dels barcelonins els havia portat problemes i que, fins i tot, una delegació de surers havia anat a Barcelona a entrevistar-se amb el president de la Patronal, Sr. Graupera.

Finalment la patronal va decretar des del 27 de desembre de 1919, en realitat per al dilluns 29, el locaut a tota la indústria. En tenim notícia també que afectà a d'altres poblacions: Cassà, Figueres, Calella del Maresme, Lloret, Sant Celoni, Malgrat, Olot, Sant Joan les Fonts, la Canya...

El periòdic obrer *Acción Social Obrera* comentava, el 24 de gener, que a excepció de Begur, Hostalric i Vidreres, encara seguia el locaut a la resta de la comarca.

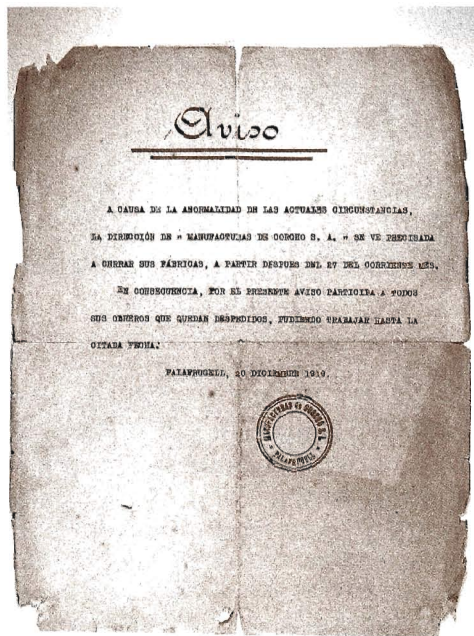
Aquests fets van posar a prova la resistència del moviment obrer que va resultar molt afectat. També se'n ressentí l'ambient social a la vila pel caràcter d'enfrontament que prengué el conflicte. Els més conciliadors pronosticaven "(...) que la victòria no serà de cap dels dos bàndols sinó que la ruïna i la misèria són les eternes triomfadores de tots els conflictes que presideix l'encegament i el despit dels homes(...)". (*L'Avi Muné*, núm. 91, 31 gener 1920. p. 1.)

El mes de gener de 1920 l'Ajuntament de Palafrugell organitzà el socors dels obrers, s'aprovaren uns butlletins d'inscripció de les famílies afectades pel locaut, s'acordà lliurar unes ajudes que eren de deu pessetes per a les famílies formades per una sola persona i s'augmentà en cinc pessetes per cada persona de més,

rebaixant aquestes quantitats segons les circumstàncies de la família.

El 1922

Una nova situació de conflicte es plantejà el 1922 amb motiu de l'ordre de tancament de la seva fàbrica que havia donat Josep Torres Jonama. L'Ajuntament s'hi va dirigir telegràficament demanant-li que no la portés a terme tenint en compte les greus conseqüències que portaria aquesta decisió. Torres anul·là l'ordre de tancament i procedí a una reestructuració de l'empresa que ja comentem en un altre lloc "toda vez que comprendía la difícil situación en que iban a quedar los despedidos y era su deseo mitigar en lo posible las consecuencias de un cierre absoluto..."

MSP, arxiu Ajuntament

Carrant a màquina

AMP, col. Armstrong

El 1925

El 1925 destaca una vaga iniciada pels barrinaires, que va començar el 24 d'agost per una demanda d'augment salarial. El nombre d'aturats fou molt petit segons alguna informació. La censura de la premsa i el mutisme de les estadístiques no ens faciliten precisament el seu coneixement.

La vaga general del 15 de febrer de 1932

Són uns fets que cal inscriure'ls en els moviments revolucionaris del moment i no només fruit d'unes reivindicacions laborals.

La deportació a Bata, Guinea Equatorial, de nombrosos dirigents anarquistes i sindicalistes catalans i valencians provocà que el diumenge 14 de febrer de 1932 circulés el rumor que l'endemà es declararia una vaga general a Palafrugell i a d'altres poblacions. El matí del dilluns hi havia proclames manuscrites en les quals la CNT convocava la vaga. Un piquet va anar, en primer lloc, a Manufacturas quan entrava a treballar el torn de les vuit del matí i s'aconseguí l'adhesió a la vaga que acabà essent general a les fàbriques. A continuació s'hi afegí el comerç, els cafès i les societats recreatives, exceptuant els treballadors dels despatxos de Manufacturas, Esteve & Messer i els funcionaris de les oficines municipals. El Mercat estigué obert fins a les deu del matí.

El *Baix Empordà* naturalment va treure importància al fet tot ironitzant, com ja era habitual en circumstàncies semblants, sobre el seguiment de la vaga i presentant com a solució "adient" l'anada a les platges i als hostals, "i les cargolades i els berenars foren la nota dominant".

A la tarda hi hagué una manifestació davant l'Ajuntament on una comissió lliurà a l'alcalde un manifest de protesta contra les deportacions.

El dimarts es retornà a la feina. Des de *Baix Empordà* es comentà amb sarcasme: "I heus aquí com en pocs dies de diferència, hem tingut dos espectacles

rars entre nosaltres: la setmana passada, la neu; aquesta, una vaga general. I ambdós amb semblants característiques: molt copiosa la neu, molt general, la vaga; igualment vistoses, igualment insòlites entre nosaltres ambdues; queixant-se de les molèsties d'ambdues la gent tota; fonent-se ràpidament ambdues i no deixant l'endemà ni rastre". (núm. 1.162, 20 de febrer de 1932. p.1)

Les vacances de 1932

Entre les diverses reformes socials que es van fer durant la Segona República hi hagué el decret que establia un període anual de vacances pagades. Quan entrà en vigència, pel mes de novembre de 1932, obrers i patrons estaven a l'expectativa de com es podria desenvolupar la llei sense considerar lesionats llurs interessos.

A Palafrugell van tenir lloc reunions entre patrons, obrers, un delegat de Treball i un representant de l'alcalde. Aquestes trobades posaren de manifest la intransigència dels patrons que possiblement havien rebut instruccions de la patronal a fi d'anar cap a una actuació comú. El cas és que el dissabte 10 de desembre de 1932 tant Armstrong com Ramir Bofill repartiren uns fulls entre els treballadors on es proposaven dues possibilitats –si les volien fer, tots alhora, a l'estiu o a l'hivern– sense donar temps als obrers a tenir cap reunió per parlar-ne. Ramir Bofill repartí els fulls personalment a cada obrer i es feren les votacions en el mateix moment, guanyant la proposició de fer-les a l'estiu que era la que defensaven majoritàriament les dones, ja que els homes votaren per fer-les a l'hivern.

A Armstrong els fulls es van repartir abans de plegar al matí, cap a tres quarts de dotze. S'especificava que si volien fer les vacances a l'estiu les farien per la setmana de Santa Margarida i tres dies a la setmana de Carnaval, la qual cosa donava un total de deu dies, en contra dels catorze que estaven establerts, ja hi vam ser! Els fulls s'havien de lliurar signats en tornar a entrar a les dues de la tarda, en començar l'anomenat mig jornal. Els obrers, considerant que se'ls coaccionava, van trobar-se a dos quarts de dues a la plaça Nova, de la República en aquell moment. Van decidir no lliurar cap full i tornar-se a reunir a les nou del vespre al Teatre del Fraternal.

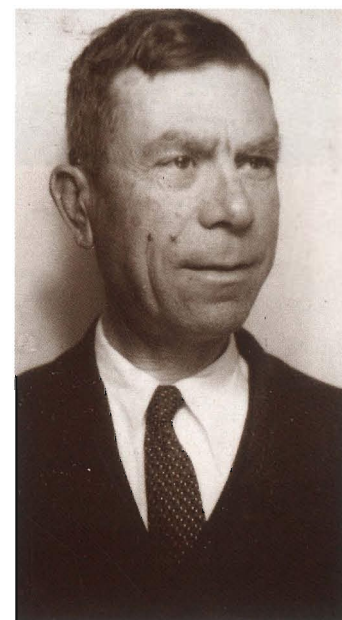
Al vespre, la direcció d'Armstrong va fer plantar uns cartells a les sales de la fàbrica on s'establia que, interpretant la voluntat dels obrers, la casa havia acordat donar les vacances per Nadal.

El sentiment general l'endemà, diumenge, era de satisfacció i de reconeixement a l'alcalde, Josep Sagrera, per l'actitud "enèrgica i decidida presa davant la intransigència de la patronal".

En la Llei hi havia una certa indefinició relativa al temps i sembla que, coincidint en època electoral –ja que el 20 de novembre hi havia comicis– es va aprofitar aquest tema per fer promeses.

L'última setmana de 1932 van fer vacances els treballadors i treballadores de les fàbriques més importants i, segons la premsa del moment, es notà que hi havia molta gent fent festa, gent que sortia a mar i a muntanya, a passeig pels carrers aprofitant el bon temps o anant a les sessions de cinema que es feien tarda i nit al Fraternal i, el divendres a la nit, al Coliseu Empordanès.

Ramir Bofill formà part de la Junta Directiva del Fomento de la Industria i del primer Consell de Direcció de Mutual Corchera

AMF, fons Junta Local del Movimiento

*Triant taps en catres a
Manufacturas*

El 1933 l'aplicació del decret de vacances es va fer a la majoria de les fàbriques de Palafrugell aprofitant els dies de la Festa Major, començaren el dia 20 de juliol i tingueren set dies de durada. Aquestes dates foren també les triades per la major part dels obrers per fer les vacances del 1934.

La vaga de 1933

El dimarts dia 9 de maig de 1933 a la sortida de les fàbriques es van repartir uns

fulls convidant a la vaga general. La CNT convocà una reunió al Fraternal i s'acordà no secundar la vaga i que tothom anés a la feina. El dimecres es treballà amb normalitat.

El dissabte 19 d'agost de 1933 els obrers de la secció d'aglomerats de Manufacturas de Corcho Armstrong, S.A. van rebre la notícia que, a causa de la manca de feina, se'ls acomiadava per 15 dies. El dilluns al matí es presentaren a la feina i s'iniciaren negociacions que van topar amb l'actitud enèrgica de la Direcció. La situació es va mantenir fins al divendres quan, amb la intervenció de l'alcalde, els obrers van acceptar solucionar el conflicte i aconseguiren de la Direcció el pagament de dos jornals i mig.

El Sindicat obrer de Palafrugell celebrà el dijous 2 de novembre de 1933 una Assemblea general al Centre Fraternal on es va decidir una vaga al sector surer, per a l'endemà. El motiu fou la negativa de la Patronal a acceptar les bases presentades. El divendres a la nit en una nova assemblea s'acordà la vaga general a tots els sectors. Un delegat del conseller de Treball de la Generalitat arribà a Palafrugell per parlar amb els representants de les parts implicades. El dissabte, una nova reunió infructuosa provocà que la vaga general es perllongués fins a les dues de la tarda del dilluns i que el ram del suro es mantingués sense treballar mentre a Girona tenien lloc les negociacions entre els afectats i la Conselleria de Treball.

Al cap de quinze dies i d'una altra vaga general, el dijous dia 16 es va declarar solucionat el conflicte a canvi d'un augment de 0,75 ptes. sobre tots els jornals.

Els Fets d'Octubre de 1934

La vaga general revolucionària iniciada el divendres 5 d'octubre de 1934, com és sabut, tingué conseqüències greus per a Catalunya i a Palafrugell obrí profundes ferides que es mantindrien obertes encara més enllà de la Guerra Civil: les detencions i empresonaments de persones significades —propietaris del món de l'empresa com Josep M. Manich, Joaquim i Miquel Esteve; del comerç, com Miquel Alsius— tant en els moments d'efervescència revolucionària com en la repressió que vingué a continuació quan dotzenes de detinguts foren portats a Girona, on s'havia habilitat una antiga fàbrica, L'Aurora, com a presó; els assalts als locals d'entitats dretanes primer i, després, la clausura dels locals dels sindicats, tant el lliure com la CNT, el Centre Comunista, l'Ateneu Cultural Llibertari i la Unió Republicana d'Esquerra; la gent armada pels carrers... Tot plegat representa un record inesborrable per a les persones que van viure els fets. Són uns esdeveniments dramàtics amb unes conseqüències tan importants que el comentari aprofundit d'uns i altres ultrapassen el propòsit d'aquest treball.

Pel desembre de 1934 una Comissió de dones s'entrevistà amb l'alcalde Sr. Girbau per manifestar la situació en què havien quedat moltes famílies que tenien algú pres a Girona i demanar les gestions necessàries per agilitar la tramitació dels sumaris amb la finalitat que s'alliberés els detinguts contra els quals no hi hagués cap càrrec. A partir del 8 de desembre van començar a alliberar els presos que no tenien responsabilitats en els fets.

Es dictà auto de processament pel

delicte de rebel·lió militar, causa núm. 302, per la seva presumpta intervenció en els Fets d'Octubre a Palafrugell a Albert Ribot, Miquel Riera Vigas i Ramir Deulofeu Quintana, regidors de l'Ajuntament; Àngel Tormo Martín, Artur Álvarez Vázquez, Elpidi Fayet Gras, Emili Coll Antònia, Emili Puig Comas, Ferran Molinas Roca, Francesc Brunet Mascort, Francesc Moret Anglada, Francesc Padrosa Costa, Gonçal Prats Gallart, Guillem Rocas Simón, Hermini Gubert Massot, Jaume Sureda Naspleda, Jesús Solas Galera, Joan Coris Morató, Joan Massot Costa, Joan Pinós Molinas, Joan Pujadas Roger, Joaquim Busquets Martí, Josep Martí Clarà, Josep Sabaté Gallinat, Llorenç Ferrer Castelló, Lluís Gallart Marquès, Lluís Gubert Massot, Lluís Niell Rocas, Lluís Pannon Pruneda, Lluís Puignau Feliu, Miquel Coll Sagrera, Moisès Forgas Costals, Moisès Genover Vidal, Pau Palau Sadurní, Pere Cuscó Domingo, Pere Pareras Teixidor, Pere Pey Sardà, Ricard Presas Oliu i Tomàs Girbal Jofra, que era el jutge municipal en el moment dels fets. Foren processats en rebel·lia l'alcalde Martí Jordi i els regidors Srs. Camós, Colom, Cuixart, Fina, Font, Rodríguez i Salip.

Van ser també detinguts i alliberats posteriorment: Julià Cufí Pairó, Joan Morató Sàbat, Llorenç Moreno, Domènec Radresa, Leandre Isern Bargelí, Ernest Isern Bargelí, Josep Coll Antònia, Eliseu Ventura Busquets, Salvador Coll Morató, Joan Lluís Mas, Joan Morató Sàbat, Julià Cufí Pairó, Leandre Moreno Fernández, Martí Forgas Costals i Miquel Teixidor Pelegrí.

Els processats van anar sent alliberats i arribaven per grups a Palafrugell les setmanes posteriors als fets. Els darrers a arribar ho van fer el dissabte 12 de gener de 1935.

Les represàlies d'un 2 de maig

“Unos obreros de la fábrica Frigola, Prats y C^a no fueron a trabajar el 1º de Mayo en uso de su derecho; pero al día siguiente se le ocurre a uno de los socios ¡pésima ocurrencia! decir a aquellos obreros que si el martes holgaron a su gusto, el día aquel holgarían por gusto de él y se fue a Llafranch cerrándoles la puerta. Estas genialidades de la pasión son las que lo echan a perder todo en el mundo. Empero, los obreros dando prueba de sensatez digna de encomio no se quejaron. Fueron solo en busca de nueva plaza y habiéndola encontrado volvieron a la fábrica en busca de sus herramientas de trabajo. Ya en ella pidieron sus enseres y otro de los socios allí presentes les dijo que no podía dárselos por estar cerrada la puerta de la cuadra. En vista de esta contestación se fueron los obreros al Juzgado, denunciaron al Juez municipal lo que pasaba pidiendo ya no solo sus herramientas sino la indemnización de daños y perjuicios y el Juez les remitió al Alcalde quién obligó a la razón social Frigola, Prats y C^a. a entregar en el acto a los obreros lo que era suyo y a pagarles el medio jornal que se les había hecho perder con la espera.

La conducta del Sr. Alcalde, el ilustrado joven Sr. Vergés, ha sido muy bien recibida por la opinión sensata,

siempre amiga de lo justo y enemiga de tontas represalias.”

(AMP. *El Nuevo Distrito*. núm. 4, 5 de maig de 1900)

“NOTICIAS Y CUENTOS POPULARES

El Cura y el Alcalde
Corren por este poblado
noticias de sensación
por causa del jubileo,
escuchad con atención.
Existe cierto curita,
y que no canta de balde,
por ciertas antipatías
peleó con nuestro alcalde.
Con acertada justicia
nos gobierna tal señor,
cuando un contrario carlista,
le maltrató con furor.
Amenazando á su vida
¡se necesita valor!
ofender á una persona
tan reputada de honor.
El pueblo muy animado,
protesta con ira tal
de adhesión manda un mensaje
á su alcalde liberal.
Con estas propias palabras,
¡el pueblo á su lado está!
y de las hordas carlistas
no tema, lo salvará.
Antes que perder á un padre,
(no siendo padre marista)
todo liberal defiende
al hombre que no es carlista.

El cura lo que quería,
salir con la procesión,
el pueblo la rechazaba,
porque tiene ilustración
Por más que fuese su empeño
realizar su intención,
quedóse cacareando
como el gallo de morón.
Pasaron aquellos tiempos
que imperaba falsedad,
hoy gozan los ciudadanos
derechos de libertad.
Aplaudimos tal idea
de la culta autoridad;
fuera farsas y mentiras,
¡viva la fraternidad!
Liberales esperamos
la final resolución,
ya veremos las defensas
al llegarse la ocasión.
Estos grandes perjuicios
alguno los pagará,
ya con juicios verbales
de Estrabau se acordará.
Si se dijere otra cosa,
sería sin ton ni son,
los que merezcan castigos,
que tengan sin compasión.
Pronto un nuevo cementerio
tendremos pero civil,
también un coche fúnebre
como el del cura, un símil.
Contentos los ciudadanos
con reformas de verdad,
cantarán himnos de gloria
á la culta autoridad.
Faltará solo una cosa,
que el pueblo podrá alcanzar,

bomberos municipales
para incendios apagar.
Dice un refrán verdadero,
con modo muy inocente,
cúmplase la ley por todos,
al cura, monja y teniente.
Del jubileo un recuerdo,
nuestra población tendrá,
gobernando liberales
contento el pueblo estará.

Los curas en las iglesias
obispos por las ciudades,
los frailes á los conventos,
los pueblos las libertades.
Cada cual á sus destinos
dicta la justa razón,
cada mochuelo á su nido,
ante la jura ¡chitón!
¡Que vivan los pueblos libres!
¡Y que viva la igualdad!
¡Fuera cultos del Estado!
¡Gobierne la autoridad!

GALLO DE ORO
Palafrugell. Imp. Suc. Pujol.-
Palafrugell”

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell. 1901)

Les arrels del locaut?

“Desde la más tierna infancia, se nos enseña ya el odio y división de clases cuando todo tendría que ser amor y compañerismo. Fijaos en la escuela primaria donde existe ya la separación del hijo del **rico y del** proletario. (...) Qreéis (sic) que, si en la escuela y fuera de ella, se

nos enseñara a tenernos cariño y amamos con toda clase de respetos, hubiera sido posible declarar pactos de hambre con los lock-outs por parte de los patronos y huelgas, boicots y demás por parte de los obreros? (...)”.

(*El odio de clases origen del lock-out.* per J. Ocatry. AHMSFG. *L'Avi Muné.* núm. 89, 17 gener 1920. p. 1.)

Avis d'acomiadament general

Comunicat de tancament de totes les fàbriques de Manufacturas de Corcho S.A., pel qual tots els treballadors queden acomiadats a partir del 27 de desembre de 1919. El document conservat és un full mecanografiat amb rastres d'haver estat fixat per les quatre puntes amb algun adhesiu.

“Aviso.

A causa de la anormalidad de las actuales circunstancias, la dirección de “Manufacturas de Corcho S.A.” se ve precisada a cerrar sus fábricas, a partir después del 27 de corriente mes.

En consecuencia, por el presente aviso participa a todos sus obreros que quedan despedidos, pudiendo trabajar hasta la citada fecha.

Palafrugell, 20 Diciembre 1919.

(Segell).

(MSP. Fons Armstrong.)

[Reproduït fotogràficament a la pàg. 219]

Governador autoritari

“Sr. Alcalde Constitucional de la Villa de Palafrugell
Gobierno Civil de la Provincia de Gerona. (segell)
Noticioso de que se intenta celebrar en esa población una manifestación en el día de hoy, prohibíala Vd. terminantemente, haciendo uso de la fuerza si necesario fuere para impedirla y deteniendo a cuantos trataran de llevarla a cabo.
Obre V. con toda energía, teniendo en cuenta que su primer deber es el de velar por el sostenimiento del orden público.

Dios gue. a V. ms. as.
Gerona 19 de Mayo de 1901.
Vicente Zaidín “

(AMP. Fons Ajuntament de Palafrugell.)

Personal i salaris de Manufacturas de Corcho S.A.

Abans i després de la vaga (4 maig – 7 octubre 1918)

	Abans de la vaga		Després de la vaga	
	Nombre d'obers	Pta. Jornal/ setmanal	Nombre d'obers	Pta. Jornal/ setmanal
Feina:				
Triturador				
moliners	3	4,00 jornal	3	4,75 jornal
ajudants	3	3,50 jornal		
peons	32	3,25 jornal	18	4,00 jornal
Premses				
peons	46	3,75 jornal	25	4,75 jornal
Forns				
obers grua	6	4,00 jornal	3	4,75 jornal
ajudants	6	3,75 jornal	3	4,50 jornal
fogainers	6	3,50 jornal	6	4,50 jornal
lusters	3	3,50 jornal		
peons	18	3,25 jornal	9	4,00 jornal
Treure blocs				
peons	24	3,50 jornal	12	4,50 jornal
Ferroviaris				
peons	9	3,25 jornal	12	4,00 jornal
Serres				
serradors	10	3,50 jornal	4	4,25 jornal
peons	12	3,25 jornal	9	4,25 jornal
Embalatges				
encarregats	2	4,00 jornal	2	5,25 jornal
peons	19	3,25 jornal	14	4,00 jornal
Mecànics				
encarregat	1	30 setm.	1	35 setm.
neteja	1	4,00 jornal	1	5,25 jornal
neteja	1	3,75 jornal	2	4,75 jornal
peons	3	3,25 jornal	2	4,00 jornal
llimador	1	4,00 jornal	1	4,75 jornal
Total	206		119	

(Font: PELEGRÍ I NICOLAU, Joan: *La repercussió de la Gran Guerra en la comarca del Baix Empordà*. L'Estoig, 5. 1998).

El final del primer locaut de 1919. L'acord que significà la tornada a la feina

“A los sindicatos obreros de la industria corchera.

La demanda presentada por el sindicato “La Lucha” de esta ciudad, ha sido aceptada en su totalidad por las patronales de San Feliu, Palamós y Palafrugell y en consecuencia el conflicto existente en esta última población ha entrado en vias de arreglo (...)

Bases aceptadas.

Cuadradores, jornal mínimo 5 ptas.

Cuadradores a jornal 3,50

Cuadradores a destajo, 10 céntimos de aumento por mil.

Escojedores de corcho 5

Escojedores trefinos, tiraje y húmedo 5

Escojedores pequeño (hombres) 4,75

Cap net (hombres) 5

Escojedoras tapones y discos 3,75

Cap net (mujeres) 4

Esmeriladoras trefino y tirage 4

Esmeriladoras tapones pequeños 3,75

Rebaneadores a fuerza motriz 5,50

Llapiaires 5

Barrinares 5,25

Peones en genera 4,50

Prensa 5

Aglomerados 5

Hervidores caldera grande 5,50

Cilíndrica 5

Encapsadoras, enganchadoras, escanadoras, planchadoras, prensadoras y marcadora .. 3,25

Taponeros a mano, 50 céntimos por mil de aumento en todas las clases, tomando como tipo el precio más elevado.

Maquinistas 10 céntimos de aumento por mil en todas las clases, incluyendo todo gasto a cuenta del patrono.

A jornal 3,50

Máquinas americanas 3,25

Ausiliares de máquina 3,50

Las demás secciones, incluso los aprendices, serán aumentados proporcionalmente en relación a las otras, jornal íntegro en caso de accidentes del trabajo.”

(AHMSFG. *Acción Social Obrera*, núm. 67. 22 d'agost de 1919 p. 1)

Personal laboral. Palafrugell. c. 1919

TOTAL D'OBRERS A LES FÀBRQUES DE PALAFRUGELL. c. 1919

Ofici	Nombre	Observacions
Carradors, llescadors i bullidors	200	
Rentadors i camàlics	109	
Triadors de taps i carracs	108	
Carradors a màquina	70	
Màquines automàtiques de fer taps, escapçar, marcar i partir	56	
Maquinistes de ribot	270	
Triadors de suro	19	
Triadores de taps, discs i carracs	307	
Llapiaires i ajudants de màquines de fer tires	69	
Barrinaires	63	
Tapers a mà	21	
Tapers màquines d'esmeril	25	
Aplanadores, esquenadores, escapçadores	58	
Paper de suro	141	Tots de Manufacturas de Corcho.
Llana de suro	26	21 de Manufacturas de Corcho, i 5 de Plaja i Coris.
Aglomerats	138	Tots de Manufacturas de Corcho.
Plantilles	29	22 de Manufacturas de Corcho.
Cascs	5	Tots de Manufacturas de Corcho.
Salvavides 3		Tots de "anufacturas de Corcho.
Total general	1727	Sens dubte Manufacturas de Corcho és la fàbrica més important, amb més de 500 treballadors.

PELEGRÍ I NICOLAU, Joan: "La repercussió de la Gran Guerra en la comarca del Baix Empordà". *L'Estoig*, 5. 1998. (Elaboració J. Espadalé i A. Martí)

Nissagues

A partir de fonts diverses, especialment les Matrícules industrials i la correspondència, podem establir els lligams familiars i empresarials. Tot seguit en podeu veure alguns. Els anys expressats entre parèntesi són els de les inscripcions a les MI que sovint ens indiquen el canvi de raó social.

Alsina Martín ALSINA (1857, 1861-1865) ➤ Martín ALSINA e HIJOS (1891-1895) ➤ ALSINA HERMANOS (1896-1904) ➤ HIJOS DE J. ALSINA (1905)

Avellí Sebastián AVELLÍ PRATS (Fab. 1857-1876) ➤ Juan AVELLÍ RISTOL (Fab. 1878-1882)

Barris / Trefinos J. BARRIS DELHOM (1856-1857) ◀ Josep BARRIS BUXÓ (c.a. 1837-1884) ➤ BARRIS HERMANOS (1884-1911) ➤ BARRIS y Cía. (1911-1917) ➤ TREFINOS (1917- ...) ◀ MANUFACTURAS DE CORCHO (veure Miquel)

Barris / Petit Joan BARRIS PRUNEDA(?) (Fab. 1845, 1865-1872) /// Ramon BARRIS SERRA(?)(Fab. 1857, 1861-1863) ◀ ➤ Luís PETIT (Com. 1856-1857, 1861-1863)

Berthon /Serra/Jofra Charles LECOG y BERTHON (1856, 1857, 1861, 1862) ➤ BERTHON Hermanos (Com. 1862-1877) ➤ Martín SERRA BOFILL (1873-1881) ➤ JOFRA E HIJOS (1877 ... ➤ JOFRA HERMANOS (1880 ... (V. també Genís)

Bertrán José BERTRÁN MIGOYA (1932-1934) ➤ Juan BERTRAN DACHS (1935-1936) INDUSTRIAL CORCHERA BERTRÁN S.L. (1918...1931-1942) ➤ INDUSTRIA CORCHERA BERTRÁN S.A. ➤ CORCHERA EXTREMEÑA BERTRÁN (1987) ➤ APLICSA absorbida el 1997 pel grup SABATÉ.

Bisbe Josep BISBE GANIGUER (1908-1911) Posteriorment serà el Director de Producció de "Manufacturas..." Martí BISBE GANIGUER (1910-1914, 1917-1936)

◀ Juan BISBE PIFERRER (1914-1916)

Pere BISBE GANIGUER (1929-1950) ▶ MANUFACTURAS CORCHERAS

Bofill BOFILL y Comp. (1895-1896) ▶ Ambrosio BOFILL (1897-1915) ▶ A. BOFILL SERRA (1916) ▶ HIJO DE BOFILL SERRA (1916-1927) ▶ BOFILL y Comp. S.L. (1927-1930)

Bofill Juan BOFILL CORREDOR (1914-1917, 1919) ▶ Honorato BOFILL FERRER (1930-1945...)

Boix / Girbal Martín Girbal y OLIVÓS (Fab. 1871-1877) ↗

Francisco BOIX (Fab. 1845 ... 1857) ▶ Francisco BOIX y GIRONA (a partir de 1877). (Fab.) (1872-1886)

Bonany Jaime BONANY PUIGNAU (1873-1897) ▶ Víctor BONANY PRATS ▶ Juan BONANY MARQUÉS (1934-1945 ...)

Bruguera Miguel BRUGUERA BOFILL (1875, 1893-1905) ▶ Enrique BRUGUERA (1906-1914) ▶ Vda. de E. BRUGUERA (1924-1934) ▶ Eduardo BRUGUERA GOTAS (1934-1945)

Butler / Pi / Perxés Guillermo BUTLER (1876) ▶ Salvador PI PASCUAL (Com. al principi, Fab., al final) 1877-1886 ... 1893-1894) ▶ Jaime PERXÉS y MALLOL (Fab. 1864-1867, 1878-1903, 1905) ▶ Federico PERXÉS BARRIS (1902-1907)

PRATS & BONANY. (Sucesores de M. CAMA & CO). (1919) ◀ CAMA Y CÍA. M. (1908-1921) ▶ VDA. DE CAMA, PRATS Y BONANY (1922-1924) ▶ PRATS FRÈRES y BONANY (1924-1939) ▶ Enric VIGAS CASAS (...1942) ▶ Miquel Vigas i Massoni (1943-1945) ▶ J. VIGAS S.A. (actual) ▲

Cama / Masdevall / Prats / Vigas José CAMA JOFRA (1857-1878) ▶ Martín CAMA PRATS (1879 / 1891-1908) ◀ Antoni PRATS (A Reims des de 1845) ▶ A. PRATS, CAMA y MASDEVALL (1880-1881) ▶ CAMA Y MASDEVALL (1882-1887) ▼

▲ CAMA Y PUIG (1888-1890) (Pere Puig i Martinell?)
Pedro MASDEVALL e HIJO (1861-1879)

Capella Pelayo CAPELLA NOGUER (1891-1909) ▶ Ildefonso CAPELLA CRUAÑAS (1910-939) ▶ VDA. DE ILDEFONSO CAPELLA (1939-1940) ▶ HIJO DE ILDEFONSO CAPELLA (1941-1942) ▶ CAPELLA, GARCIA y Cía. S.L. (1943-1948...)

Carreras Francisco CARRERAS CATEURA (1908-1932) ▶ Fernando CARRERAS SUBIRATS (1933-1948...)

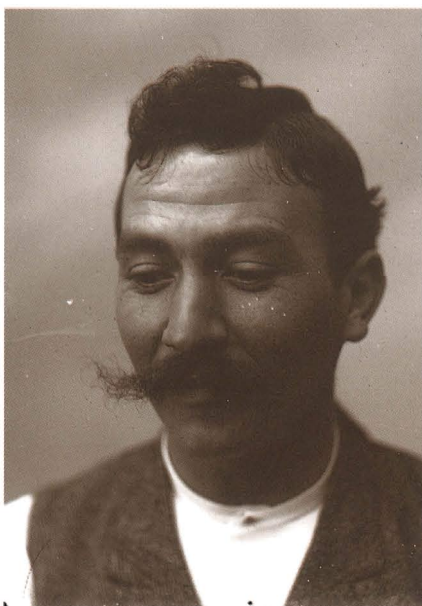
Dalmau Domingo DALMAU (1902-1919) ▶ VDA e HIJO de D. DALMAU (1919) ▶ Domingo DALMAU su hro. (1919-1924) ▶ Miguel DALMAU JONAMA (1923-1928)

La Crònica. 2007.1907. AMP

Miquel Esteva Girbau.

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Pere Jubert Matas (Identificat pel Sr. Frigola)

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

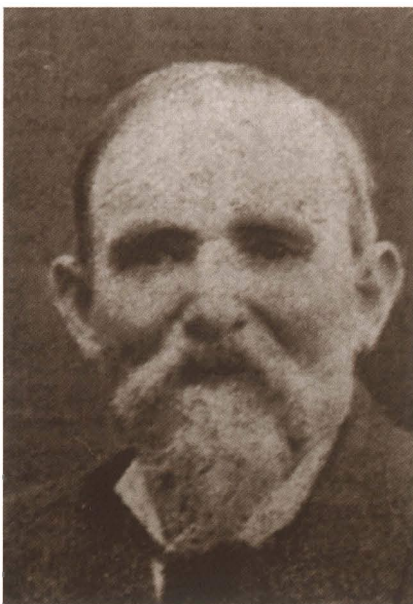
Josép Genís i Sagrera

La Crònica. 2007.1907. AMP

Josép Torres Jonama

La Crònica. 2007.1907. AMP

Josép Barris i Buixó

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Josép Bertran Migoya. L'Avi Bertran

Daunis Joaquín DAUNIS (1891-1914) ➤ Juan DAUNIS (1915-1922) ➤ VDA. de JUAN DAUNIS (1924-1927)

Daussà / Pascual Juan PASCUAL (de CARRERAS?) (1910)▼
Melitón DAUSSÀ VERGÉS (1897-1927) ➤ DAUSSÀ y Cía (1911-1912) ➤ Vda. de MELITÓN DAUSSÀ (1928-1934) ➤ HIJA de MELITÓN DAUSSÀ (1935-1945), el 1944 HIJOS DE MELITÓN DAUSSÀ.

Deulofeu / Martinell Francisco DEULOFEU BOFILL (1910-1934) ➤ Tito MARTINELL BUSSOT (1935-1936)

Escura Ginés ESCURA (1896-1904) ➤ Manuel ESCURA GIRBAL (1904-1906)

Esteva Miquel ESTEVA (...1845, 1857...) ➤ Miquel ESTEVA MARTINELL (1863-1878...) ➤ Joaquín ESTEVA DE MATA (1886-1943) ➤ Miguel ESTEVA GIRBAU (1942-1945) ➤ més endavant Joaquim ESTEVA GENÍS ➤ Joaquín ESTEVA S.A. a partir de 1980.

Esteva GIRBAL y ESTEVA (1893-1897) ➤ ? ➤ César ESTEVA GIRBAL (1898-1905) Alejandro ESTEVA GIRBAL (1896-1920, 1934-1945) ➤ ESTEVA y MESSER (1919, 1921-1929) ➤ CO.GE.CO (1929-1934...)

Feliu / Girbau Narcís FELIU (1845, 1857) /// Salvador FELIU GIRBAL (1878-1901) ➤ Francisco de P. GIRBAU PUIG (1902-1913)

Ferrer / Girbal Lluís FERRER FRIGOLA (1942-1945)
IRINEO FERRER y Cía (1893-1895) ➤ Irineo FERRER MARTINELL (1896-1927) ➤ Juan FERRER FRIGOLA (1928 -1942) ➤ Irineo FERRER JORDÀ (1942-1943) ➤ FERRER JORDÀ S. en C. (1943-1945)
Josep FERRER MARTINELL (1904-1905) ➤ Martí FERRER MARTINELL (1904-1916)
Juan FERRER MARTINELL (1856 / 1863-1868 / 1872-1877 / 1880-1899 / 1902) ➤ Evaristo GIRBAL CARRERAS (1878-1907)

Ferrer Juan FERRER GUILLÓ (1873-1888) ➤ Tomás FERRER (1889-1890)

Ferrer Salvador FERRER RIERA (1869-1893) ➤ Vda. de SALVADOR FERRER RIERA (1894-1905)

Filosia Narciso FILOSIA LLOSENT (1889-1932) ➤ Francisco FILOSIA GISPERT (1933-1945...)

Fina Martín FINA MONER (Fab. 1873-1876) ➤ Bonifacio RIERA (Fab. 1877-1887)

Frigola Salvio FRIGOLA MARQUÈS (1870-1887) ➤ FRIGOLA HERMANOS
▼ (Fab. 1893) ➤ Ramón RASSET PUJOL (1894-1905)
Martín FRIGOLA REIG (1888-1897) ➤ FRIGOLA, JANÓ y PRATS (1897-1903)
➤ Martín FRIGOLA REIG (1904-1920) ➤ Jaime FRIGOLA SERRA (1920-1923) ▲
Ramón PRATS DAUSSÀ (1893-1897)

La Crònica. 20.07.1907. AMP

Joan Miquel Avellí

Enric Vincke

La Crònica. 20.07.1907. AMP

Pau Meyer

Sr. Girbal. Fundador de l'actual Geyru o can Genover

J. E. Puig. AIMS, col. Àngela Girbal

Joan Miquel Avellí, amb barret cordovès, a l'esquerra. Sevilla

Juan Rodríguez. AIMS, col. Lluís Molinas

Sr. Martí Cama Prats

AIMS, col. Maria Bonany

- Frigola** Joan FRIGOLA (1857–1869) ➤ Francisco FRIGOLA MARTINELL (1870–1900)
- Frigolé** FRIGOLÉ y PLAJA (1893 – 1899) ➤ Josep FRIGOLÉ PEYA (1898 – 1908, 1914-1915)
- Genís** Antoni GENÍS BALLÓ (inici s. XIX) ➤ Josep GENÍS MIRÓ (1809 ...) ➤ Bonaventura GENÍS (...1845) ➤ 1879 ➤ Josep GENÍS SAGRERA - GENÍS y Cía., José (Fab. Com. 1880-1894). (Representants/Apoderats de Lecog y Berthon des de 1856).
- Genover / Cruañas** Ignacio GENOVER LLOSENT (1882-1905) ➤ Luís CRUAÑAS y COLL (1905)
 Ignacio GENOVER y Cía. (1870-1878) ➤ Ignacio GENOVER PANNON (1879-1881) ➤ Eustaquio GENOVER LLOSENT (1891-1923) ➤ ? ➤ DISCOS Y DERIVADOS DE CORCHO (1923-1925) ➤ GENOVER & EMANUEL (1925-1942) ➤ Francisco GENOVER MATÓ (1943-1945...)
- Girbal / Genover / Gallart** Ángel GIRBAL BOIX (1893-1904) ➤ ANGEL GIRBAL y Cía. (1905-1924) ➤ José GALLART GIRBAL (1924-1942) ➤ Guillermo GENOVER MATÓ (1942-1948...)
- Girbal** ➤ Evaristo GIRBAL CARRERAS (1879-1907)
 Joaquín GIRBAL (1845, 1856, 1863-1870) ➤ Tomàs GIRBAL (Fab.) (1871-1877) ➤ a partir de 1877 ➤ LLOSENT y FERRER (Fab.) (1878-1880)
- Girbal / Sagera** GIRBAL SAGRERA y Comp^a. (1869-1871) ➤ SAGRERA VIDAL y Comp^a. (1871-1872). ?? ➤ SAGRERA y Cía. (1872-1902) ➤ SAGRERA HERMANOS (1902-1904) ➤ SAGRERA y Cía. (1905-1923)
- Gispert** Antonio GISPERT (Fab.) (1845 / 1857 / 1867-1882) ➤ Mateo GISPERT (Fab.?) (1883-1884)
- Grassot** August GRASSOT MONTSERRAT (?) ➤ Miguel GRASSOT FUNALLERAS (1934-1938) ➤ Octavio GRASSOT FUNALLERAS (1939-1945 ...)
- Gustà / Perry** Claudio GUSTÁ MASSANA ➤ GUSTAVO PERRY ROJO-NAVARRETE (1942) ➤ Claudio GUSTÁ MASSANA (1942-1943) ➤ FÁBRICA ESPAÑOLA DE CORCHO AGLOMERADO (1944-1945...)
- Jonama** Martín JONAMA (1845 ... 1857) ➤ FABRA y Cía. (1859-1861) ➤ Martín JONAMA (1863, 1872)
- Jordi / Miró** Francisco JORDI (Fab. a l'inici, Com. més endavant) (1845..../1857-1874) ➤ Jaime MIRÓ y JUNY, ➤ JAIME MIRÓ y Cía. (Fab. Com. (1875-1882)
- Jubert** A. BARTHÉS (1856-1865) ➤ Francisco JUBERT (Com. 1845 ... 1867-1887) ➤ SUC. de FRANCISCO JUBERT (Com. 1898-1899) ➤ FERRER, COMAS, FRIGOLÉ y Cía. (Com. 1890-1892). (També figura com a Ferrer, Camós, Frigola y Cía en alguna relació).

Jubert / Ginés Pedro JUBERT GRASSOT (Com. 1857.../ 1861-1867) ► PEDRO JUBERT E HIJO (1868-1875) ► Manuel JUBERT MARQUÈS, (Com.Fab.) (1876-1894) ► Pedro JUBERT MATAS (1918 ... 1934)
Miguel GINÉS (Fab. 1873-1876) ► Eduard JUBERT MARQUÈS (Fab. 1877-1882, 1893 ... 1896-1897)

Llavià Simeón LLAVIÀ (1857 /1860) ► Sebastián LLAVIÀ PEYA (1861-1902/1903) ► Simeón LLAVIÀ RIERA (1902 –1917)

Llavià José LLAVIÀ y SERRA (1857, 1867-1871) Juan LLAVIÀ y SERRA (1876-1882) ► CALZADA, LLAVIÀ, GONZÁLEZ (1882-1889) ► CALZADA, LLAVIÀ (1890-1897)

Llenas / Gispert Martín LLENAS (Fab.) (1873-1877) ► Miguel GISPERT FERRER (Fab.) (1870-1871, 1877-1894)

Lloent Martí LLOSENT (1845/1857/1871-1873).

Sebastià LLOSENT DAUSÀ (1845 ... 1886) ► Josep LLOSENT PASCUAL (1886-1891) ► Marcial LLOSENT PASCUAL (1892-1896)
Josep LLOSENT DAUSÀ (1868-1879)

Lloent Francisco LLOSENT GALLART (1873 –1879) ► Baudilio LLOSENT GALLART (1880 / 1898...1905) José LLOSENT GALLART (1857 – 1883) ► Félix LLOSENT NADAL (1884-1910)

Maria / Obrera Salvador MARIA y Cía (1881-1884) ► LA OBRERA PALAFRUGELLENSE (1884-1894)

Marquès Manuel MARQUÈS (1845, 1857-1878) ► Miguel MARQUÈS (1878-1882 / 1893-1897)

Mascort - Torres Vicente MASCORT MEDIR (1897-1900 /1905, 1908-1917) ► Vda. de VICENTE MASCORT / Suc. de VICENTE MASCORT (1918-1927)
1900 — José TORRES JONAMA (1901-1922) ► LA INDUSTRIAL TAPÓN CORONA (1922-1932...)

Masdevall José MASDEVALL GORGOT (1879-1905) ► Jaime MASDEVALL FELIU (1902-1910 / 1914-1918)

Medir / Reixach Vicenç MEDIR (1873-1884) ► Rosa REIXACH AVELLÍ (1885-1889) ► Agustí MEDIR REIXACH (1896-1915) Llorenç MEDIR REIXACH (1897-1898)

Miquel MIQUEL y BISBE (1901-1907) ▼
Mario MIQUEL DEULOFEU (...1873-1874) ► Juan MIQUEL AVELLÍ (1896-1902) ► MIQUEL y VINCKE (1900) ► MIQUEL, VINCKE, MEYER (1901-1910), compra CAPELLA y Cía. (1907) ► MIQUEL y VINCKE (1910-1916) ► MANUFACTURAS DE CORCHO (1916-1930), Compra BARRIS y Cía (1917) que es transforma

en TREFINOS S.A. (1917- ...), també compra LA CORCHERA INTERNACIONAL (1920) , l'”imperi” és venut a ARMSTRONG CORK INDUSTRIES) ► MANUFACTURAS DE CORCHO ARMSTRONG S.A. (1930-...)

Miquel / Jordi ► Martí JORDI MIQUEL (1857/ 1861-1877) ► Jaime JORDI MARTÍ (1878-1905)

Juan MIQUEL DEULOFEU (1875-1877) ► Juan JORDI MIQUEL (1879-1909) ► Martín JORDI NOGUER (1910-1924) Pedro JORDI MIQUEL (1870-1883)

Miró / Gich Salvador MIRÓ y MARTÍ (1863-1896) ► Narciso GICH y MIRÓ (1896-1907)

Oliu Narciso OLIU (1845, 1857, 1861-1864) ► Esteban BUSSOT (1855-1857 / 1865-1893)

Palet PALET VERGOÑÓS HERMANOS (1878-1894) ► Pedro PALET VERGOÑÓS (1895-1898)

Pallí JUAN PALLÍ y Cía. (1891-1917) / PALLÍ y Cía ► Francisco PALLÍ (1914-1919)

Parals Francisco PARALS VILALLONGA (1873-1907) ► Juan PARALS FRIGOLÉ (1908-1923)

Pascual Fernando PASCUAL (1896-1904) ► Juan PASCUAL PEYA (1905-1907)

Plaja Joaquin PLAJA BONANY (1907, 1911-1918) ► PLAJA y CORIS (1919-1928, 1931-1937) ► Joaquín PLAJA BONANY (1937-1943)

Plaja / Reig / Rovira Juan REIG BONANY (1880, 1891-1904) ► ROVIRA, SAGRERA y Cía (1898, 1904-1906) ► PLAJA y Cía (1906-1914) ▼
Emilio PLAJA GALLART (1899-1907, 1924-1939)

Plana /Prats Miquel PLANA (1858-1868) ► PRATS, PLANA y Cía. (1868-1879)

Ponsatí / Gallart José PONSATÍ (Fab.) (1873-1877) ► 1878 ► Francisco GALLART CARRERAS (Fab.) (1870-1873, 1878-1909) ► 1908 Tomàs GALLART GIRBAL,

Ramon Josep RAMON (1845, 1857, 1861-1872) ► Sebastià RAMON (1873-1890)

Riera / Girbal / Sagra Ramon RIERA GRASSOT (1857. 1864-1872) Antoni RIERA GRASSOT Leandre RIERA GRASSOT ► Josep RIERA GENÍS (1857,1861-1885) ► Marcial GIRBAL JOFRA (1886- 1912) Francisco SAGRERA RIERA (1908-1939) ► FRANCISCO SAGRERA S.L. (1939-1948 ...)

Roure JUAN ROURE y Cía (1891-1906) ► ROURE, LAPEDRA y Cía (1907-1915) ► ROURE y VILALTA (1916-1924)

Serra / Escarrà Martín SERRA y RAMÓN (1857, 1861-1863) ► Pedro ESCARRÁ

SERRA (1857, 1863-1868) ➤ Pedro ESCARRÁ y Cía. (1869-1871) ➤ ESCARRÁ SERRA y Cía. (1871-1894) ➤ ESCARRÁ y Cía (1895-1903).

Solà SEBASTIÁN SOLÁ y Cía. (1870-1872) ◀ Sebastián SOLÁ ROIG (1857, 1863-1890) ➤ Narciso SOLÁ BOFILL (1891-1919) ➤ Miguel SOLÁ FERRER (1919-1928) Pedro Mr. SOLÁ ROIG (1896-1907) Luís SOLÁ ROIG (1901-1903)

Soler / Roig Juan SOLER (1857, 1862-1876) ➤ Antonio ROIG JORDI (1877-1883, 1991-1902)

Vilà Narciso VILÁ ROURA (1914-1917) ➤ Juan VILÁ BOFILL (1918-1948 ...)

Xicoira Francisco XICOIRA BOIX (1899-1917) ➤ Enrique XICOIRA BOFILL (1918-1919)

J.E. Puig-ALMS. Col. Mercè Miquel

1. Oncle Xurri, 2: Desconegut, 3: Màrio Miquel

Terrassa de S. Sebastià. Pere Pla Casadevall, Gertrudis Carbó, Josep Sagrera Perxés

ALMS. Col. Mercè Miquel

Fons Documentals

Arxiu Municipal de Palafrugell

Hemeroteca: *La Crónica, El Distrito, El Palafrugellense, Baix Empordà, Revista de Palafrugell*.

Fons comercials i d'empreses: Amadeu Jofra, Enric Mascort Boera.

Fons personals: Lluís Ros, Ramir Medir.

Fons d'associacions i fundacions: Comitè Suro-taper de Catalunya, La Previsión Obrera.

Fons Ajuntament de Palafrugell: Actes, Correspondència, Patrimoni, Comptes, Arbitris, Impostos indústria i comerç, Recomptes de població, Beneficència i assistència social, Cossos de Seguretat, Sanitat.

Fons i col·leccions d'imatges.

Museu del Suro de Palafrugell

Fons Armstrong.

Fons Bertran.

Fons E. Bruguera.

Fons Genís.

Sindicato Nacional de Madera y Corcho.

Fons i col·leccions d'imatges.

Parròquia de Sant Martí de Palafrugell

Llibre de Confirmacions (1730-1837).

Llibre de Baptismes (1737-1764).

Llibre de Matrimonis (1729-1893).

Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Fons Ajuntament, documentació de contribucions.

Hemeroteca: *El Bajo Ampurdán, El Puerto, L'Avi Munné, El Programa, Acción Social Obrera*.

Bibliografia consultada

BUSQUETS, Joan: *L'escola Torres Jonama i el seu temps*. Quaderns de Palafrugell, 9. Palafrugell, 2000.

ESTEVA, Miquel: *Calella*. Quaderns de Palafrugell, 10. Palafrugell, 2001.

FEBRÉS, Xavier: *Palafrugell*. Quaderns de la Revista de Girona, 25. Girona, 1989.

GICH FONTANET, J. GIL SANS, Manuel F.: *La industria corchera. Memoria*. Sant Feliu de Guíxols, 1884.

HERNÁNDEZ i BAGUÉ, Santiago: *El món del suro*. Quaderns de la Revista de Girona, 9. Girona, 1987.

MEDIR, Ramir: *Historia del Gremio corchero*. Madrid, 1953.

MEDIR, Ramir: *Memòries de l'activitat surera*. (1939-1959). L'Estoig, 3. 1993

MEDIR, Ramir: "Sobre los orígenes de Calella de Palafrugell". *Revista de Palafrugell*, gener 1963.

PELEGRÍ, Joan: *La repercussió de la Gran Guerra en la comarca del Baix Empordà*. L'Estoig, 5. Palafrugell, 1997.

PLA, Josep: *Contraban i altres narracions*. MOLC. Ed. 62. Barcelona, 1980.

PLA, Josep: *El meu país*, Barcelona, 1968.

PUJOL i COFAN, Jordi: "El Baix Empordà: un àlbum de postals". *Revista de Girona*, 140. 1990.

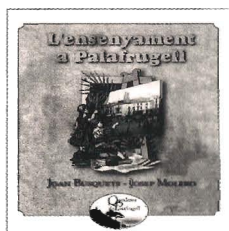
SALA, J. i DOMÈNECH, J.: *La pesca*. Quaderns de la Revista de Girona, 49. Girona, 1994.

SALVATELLA, J. i COLOMÉ, M.: *Crònica d'un segle. Palafrugell 1900-1999*. Palafrugell, 2000.

UNLAND, Annie: *Llafranc*. Quaderns de Palafrugell, 4. Palafrugell, 1996.

XARGAY, Xavier: *Escriptors a Palafrugell*. Quaderns de Palafrugell, 7. Palafrugell, 1999

COL·LECCIÓ QUADERNS DE PALAFRUGELL

BUSQUETS, JOAN; MOLERO, JOSEP.
L'ensenyament a Palafrugell. 1993.

Història de les diferents institucions pedagògiques de la vila i dels seus protagonistes més destacats des del segle XVII fins als nostres dies, amb una especial atenció al marc econòmic i social de la vila i la seva incidència en l'ensenyament durant aquests anys.

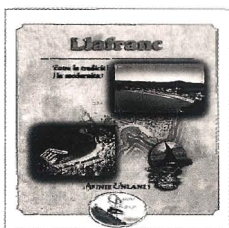
FEBRÉS, XAVIER
Grans hores de la Costa Brava.
Les finques d'Aiguablava, Cap Roig i Mas Juny. 1994.

Presentació d'exemples destacats del primer turisme cosmopolita en aquest sector de la Costa Brava: Bonaventura Sabater i Joan Ventosa a Aiguablava, el matrimoni Woevodsky a Cap Roig, Josep M. Sert i els Puig Palau al mas Juny.

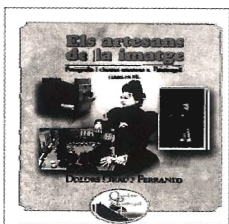
BAGUÉ, ENRIC
El Palafrugell popular.
Tavernes, cafès, fondes, hostals, casinos, colles i cinemes. 1995.

Estudi del Palafrugell popular al final del segle XIX i al començament del XX. És un record d'una manera de viure amb mancances materials, però plàcida i tranquil·la, on l'esbarjo col·lectiu era fonamental per a la vida del poble.

UNLAND, ANNIE
Llafranc entre la tradició i la modernitat. 1996.

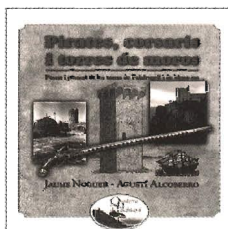
Visió històrica de Llafranc des de l'era Neolítica fins als nostres dies que inclou l'estudi demogràfic i urbanístic de la població actual i l'anàlisi de la seva capacitat per conservar l'originalitat i l'autenticitat en el moment dels grans moviments turístics del nostre segle.

GRAU, DOLORS.
Els artesans de la imatge.
Fotografia i cinema amateur a Palafrugell (1860-1985). 1997.

Treball de recerca que reconstrueix la història dels pioners de la fotografia a Palafrugell des dels inicis de la nova professió de retratista fins als anys seixanta. A més, l'autora dedica un capítol a la recuperació de la història gràfica de la vila, i analitza les onze edicions del Concurs de Cinema Amateur de Palafrugell (1964-1985).

COL·LECCIÓ QUADERNS DE PALAFRUGELL

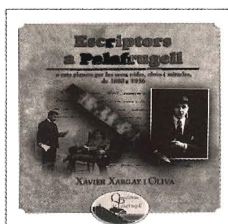

NOGUER, JAUME; ALCOBERRO, AGUSTÍ.

Pirates, corsaris i torres de moros.

Passat i present de les torres de Palafrugell i de Mont-ras. 1998.

Inventari exhaustiu de les torres de moros i reconstrucció de la història de l'amenaça corsària al nostre litoral, particularment intensa del segle XIV al XVIII, i dels esforços de la gent d'aleshores per construir un sistema de defensa.

XARGAY, XAVIER

Escriptors a Palafrugell o ruta planera

per les seves vides, obres i miracles, de 1880 a 1936. 1999.

Guia de viatge per la riquesa cultural de Palafrugell durant uns cinquanta anys: textos populars, casinos, ateneus, publicacions periòdiques, festes literàries, lectors i lletraferits. La guia és complementada amb una antologia de textos.

MASSAGUER, SANTI

20 anys de democràcia a can Bech.

Crònica política de Palafrugell (1979-1999). 1999.

Relat en clau periodística dels fets polítics esdevinguts a Palafrugell d'ençà de la mort del general Franco fins al final del segle XX: la transició i la crònica d'aquests vint anys de consistoris sortits de la voluntat popular.

BUSQUETS, JOAN.

L'Escola Torres Jonama i el seu temps.

75 anys d'escola pública. 2000.

Història de l'escola durant els seus setanta-cinc anys d'existència, des del moment en què el filantrop Josep Torres Jonama va obsequiar amb una nova escola la seva vila natal fins a l'actualitat. Els testimonis del darrer capítol ens aporten el record de temps passats i una visió del moment present.

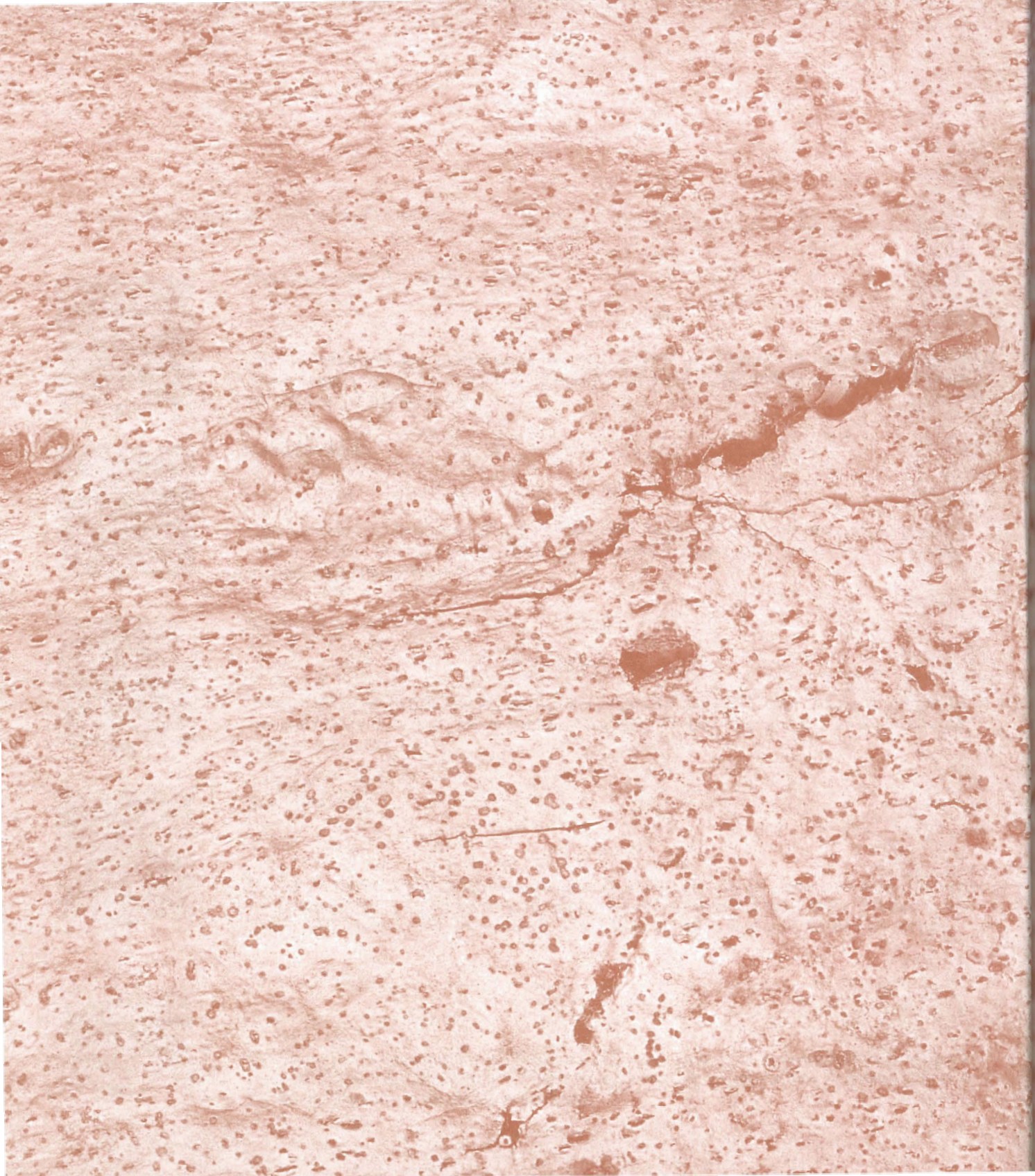

ESTEBA, MIQUEL

Calella

de la pesca al turisme. 2001.

Recorregut per la història petita del poble, des dels temps de la màxima prosperitat de la indústria pesquera fins als anys del turisme. El llibre es completa amb les aportacions de Daniel Pereira a l'estudi de l'arquitectura i l'urbanisme calellencs.

Palafrugell i el suro no és un estudi econòmic del sector –tot i que moltes de les dades que s'hi aporten hi tenen a veure– sinó una història de la indústria, de les institucions empresarials, de la tecnologia, i molt especialment de la societat surera. L'autor s'ha basat fonamentalment en materials inèdits i ens aproxima a aspectes que sovint queden al marge dels estudis d'història industrial com els incendis a les fàbriques, els salaris dels alts càrrecs, l'assistència social o els problemes de contaminació. En el darrer capítol del llibre ens descobreix alguns dels lligams familiars i empresarials que es van establir entre les nissagues sureres.

Santiago Hernández i Bagué (Amer, 1948) és mestre i llicenciat en Història. És professor d'ESO i Batxillerat al Col·legi La Salle de Girona i professor tutor a la Universitat Nacional d'Educació a Distància. Ha publicat articles i ha fet conferències sobre l'activitat surera al Baix Empordà. És autor de *El món del suro*, volum número 9 de la col·lecció dels Quaderns de la Revista de Girona..

AJUNTAMENT DE PALAFRUGELL

MUSEU DEL
SURO DE
PALAFRUGELL

MUSEU DE LA CIÈNCIA
I DE LA TÈCNICA DE CATALUNYA

Diputació de Girona

ISBN 849518735-3

9 788495 187352